

LIETUVOS MOKSLŲ AKADEMIJOS
VRUBLEVSKIŲ BIBLIOTEKA
2007/2008

LIETUVOS
MOKSLŲ AKADEMIJOS
VRUBLEVSKIŲ
BIBLIOTEKA

2007/2008

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka
Vilnius, 2011

UDK 027.021(474.5)

Redaktorių kolegija:

dr. Rima Cicėnienė, Leokadija Kairelienė, dr. Sigitas Narbutas (pirmininkas),

dr. Daiva Narbutienė (atsakomoji redaktorė), Rasa Šperskienė

ISSN 1648-9772

© Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, 2011

TURINYS / CONTENTS

Pratarmė / *Preface* 7

Leokadija Kairelienė

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos 2007–2008 m. veiklos ataskaita / *The report on the activities of the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences in the year 2007–2008* 9

STRAIPSNIAI / ARTICLES

Violeta Radvilienė

Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos XVI a. knygos Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Retų spaudinių skyriaus fonduose / *The 16th century books from the library of the Evangelical Reformers Synod in the holdings of the Rare Book Department of the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences* 27

Rima Dirsytė

XV–XVII a. buvusios Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos knygos, saugomos Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje / *The 15th–17th century books from the former library of the Vilnius Evangelical Reformers Synod in the Martynas Mažvydas National Library of Lithuania* 38

Sigitas Narbutas

Praha–Vilnius: jėzuitų poveikis lietuvių kultūros raidai / *Prague–Vilnius: The Jesuit influence on Lithuanian culture development* 52

Marija Ivanovič

1794 metų Tado Kosciuškos sukilimo spaudiniai Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Retų spaudinių skyriuje / *Publications of Kościuszko's Uprising of 1794 in the Rare Book Department of the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences* 71

Rasa Sperskienė

Advokatas Tadas Vrublevskis – lietuvių politinių bylų dalyvis / *Lawyer Tadeusz Wróblewski as a participant on Lithuanians' political cases* 78

Dalia Rauckytė-Bikauskienė

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Retų spaudinių skyriaus veikla: skirta 50-sioms įsteigimo metinėms / *The activities of the Rare Book Department of the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences: celebrating the 50th anniversary of the founding of the department* 83

Марина Лис

Рукописный фонд Отдела редких книг и рукописей ЦНБ им. Я. Коласа НАН Беларуси: к вопросу формирования и развития / *Baltarusijos nacionalinės mokslų akademijos Centrinės mokslinės J. Kolaso bibliotekos Retų spaudinių skyriaus rankraščių fondas: formavimo ir raidos klausimu* / *The formation and development of the manuscript holdings of the Rare Book Department in the Yakub Kolas Central Scientific Library of the National Academy of Sciences of Belarus* 90

Audrė Trumpienė

Bibliometrinės užklauskos kaip bibliotekos darbo dalis / *Bibliometric queries as part of library work* 94

PUBLIKACIJOS / PUBLICATIONS

Ingrida Pajedaitė

Nauji Vlodo Drėmos gyvenimo ir veiklos šaltiniai / *New sources on the life and work of Vladas Drėma* 101

Vladas Drėma

Autobiografija / *Autobiography* 106

APIE KNYGAS / ABOUT BOOKS**Rasa Sperskienė**

- Lietuvos evangelikų reformatų sinodo jubiliejui skirtas straipsnių rinkinys /
A collection of articles on the jubilee of the Lithuanian Evangelical Reformers Synod 123

Aldona Prašmantaitė

- Bibliotekos istorijos vingiai / *The turns of the Library's history* 125

Neringa Markauskaitė

- Vilniaus bernardinų ansamblis: dvasia ir gyvenimas / *The Vilnius Bernardine ensemble: spirit and life* 129

DATOS IR MINĖJIMAI / DATES AND COMMEMORATIONS**Rasa Sperskienė**

- Kultūros istorikui, bibliografui Vladui Abramavičiui – 100 / *The centenary of Vladas Abramavičius, historian of culture and bibliographer* 133

Danutė Labanauskienė

- Pirmasis Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriaus vedėjas /
The first head of the Manuscript Department of the Library of the Lithuanian Academy of Sciences. 137

Leokadija Kairelienė

- Irina Spešilova – Sisteminio katalogo kūrėja / *Irina Spešilova – the creator of the Systematic Catalog* 141

Alvyra Pacepavičiūtė

- Bibliotekoje praleisti Astros Daubarienės metai / *The years spent in the Library by Astra Daubarienė* 142

Irena Surgėlienė

- Graži ilgametės Komplektavimo skyriaus darbuotojos Lidijos Leonovos sukaktis /
The beautiful anniversary of Lidija Leonova, a longtime staff member of the Acquisition Department 143

Alvyra Pacepavičiūtė

- Sistemintojai Audronei Banienei – 50 / *The 50th birthday anniversary of systematizer Audronė Baniene* 145

Ona Bliūdžiūtė

- Rymantei Marmienei – 50 / *The 50th birthday anniversary of Rymantė Marmienė* 146

JIE DIRBO LIETUVOS MOKSLŲ AKADEMIJOS VRUBLEVSKIŲ BIBLIOTEKOJE / THEY WORKED IN THE WROBLEWSKI LIBRARY OF THE LITHUANIAN ACADEMY OF SCIENCES**Alvyra Pacepavičiūtė**

- Aldona Izabelė Dzetaveckaitė 149

IN MEMORIAM**Alvyra Pacepavičiūtė, Birutė Railienė**

- Regina Macijauskaitė 153

BIBLIOTEKOS DARBUOTOJAI PRISIMENA / THE EMPLOYEES RECALL

- Danutė Sklėriūtė 157

- Astra Daubarienė, Alvyra Pacepavičiūtė 160

SPAUDA APIE LIETUVOS MOKSLŲ AKADEMIJOS VRUBLEVSKIŲ BIBLIOTEKĄ / THE PRESS ABOUT THE WROBLEWSKI LIBRARY OF THE LITHUANIAN ACADEMY OF SCIENCES**Vaida Juodėnienė**

- Spauda apie Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteką 2007–2008 m. /
The press about the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences in 2007–2008 165

PRATARMĖ

2004 m. pradėjęs eiti tęstinis dvimetis darbų rinkinys *Lietuvos mokslų akademijos biblioteka* po ilgesnės pertraukos pasirodo nauju pavadinimu: *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka*. Šis, ketvirtasis, leidinio tomas skirtas 2007–2008 m. Vėlesni 2009-ieji Bibliotekai buvo ypač neramūs ir permainingi. Tų metų pabaigoje buvo pakeistas Bibliotekos pavadinimas. Iš esmės pasikeitė ir redakcinės kolegijos sudėtis. Bibliotekoje vykusios permainos sutrikdė tęstinio leidinio periodiškumą, tad šio tomo parengimas užtruko ilgiau.

Lyginant su ankstesniais tomiais, šiek tiek pakito leidinio struktūra. Jo pradžioje skelbiama 2007–2008 m. Bibliotekos veiklos ataskaita, po jos – moksliniai straipsniai, taip pat publikacija iš Bibliotekos rankraščių fondų, skirta Lietuvos meno istorikui, dailininkui Vladiui Drėmai. Toliau aptariamos trys naujos knygos, spausdinami proginiai rašiniai, susiję su buvusiais ar iki šiol tebedirbančiais Bibliotekos darbuotojais.

Leidinyje daugiau vietos skiriama Vilniaus evangelikų reformatų sinodui, 2007 m. minėjusiam įsteigimo 450-ąsias metines. Šiame leidinyje skelbiami du straipsniai, aptariantys Sinodo bibliotekos ir jos rinkinių likimą, pristatomas jubiliejaus proga išėjęs mokslinių straipsnių rinkinys.

Kitas svarbus įvykis – Tado Vrublevskio 150 metų jubiliejus (2008 m.). Ta proga spausdinamas Rasos Sperskienės straipsnis, aptariantis advokato T. Vrublevskio veiklą ginant lietuvius, kuriems buvo iškeltos politinės bylos.

Daugiausia tekstų šiam leidiniui pateikė Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos darbuotojai. Straipsnius atsiuntė ir kolegos iš kitų bibliotekų: Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo (Rima Diršytė, Marija Ivanovič), Baltarusijos nacionalinės mokslų akademijos Centrinės mokslinės J. Kolaso (Marina Lis), recenziją apie vieną Bibliotekos leidinį parašė Lietuvos istorijos instituto vyr. mokslo darbuotoja habil. dr. Aldona Prašmantaitė.

Tikimės, jog šis Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos leidinys suras savo skaitytoją ir ateityje sulauks dar didesnio autorių, aktualinančių dokumentinį palikimą, dėmesio.

Redakcinė kolegija

PREFACE

The biennial proceedings of the *Lithuanian Library of the Academy of Sciences*, first started to be published in 2004, are resuming publication, after a longer hiatus, under the title *The Wroblewski Library of the Academy of Sciences*. The current fourth volume is for 2007–2008. The subsequent year, 2009, was particularly tumultuous for the Library. The Library's name was changed towards the end of that year. There also were made major alterations to the composition of the editorial staff. The changes in the Library interfered with the regularity of the serial's publication, and the preparation of this volume took longer than usual.

In comparison with the previous volumes, the structure of this one is slightly different. The volume starts with the Library's Annual Report for 2007–2008, followed by scientific articles and a publication of the Library's Manuscript holdings on Vladas Drėma, Lithuanian art historian. Further, the proceedings contain annotations on three new books and essays honouring former and current members of the Library's staff.

In the current proceedings, considerable attention is accorded to the Vilnius Evangelical Reformers Synod, the 450th anniversary of whose founding was celebrated in 2007. The volume features two articles concerning the Synod library and the fate of its collections, and an annotation on a book of collected articles published to mark the anniversary.

Another important event commemorated in the volume is the 150th anniversary of the birth of Tadeusz Wroblewski (2008). This occasion is marked by Rasa Sperskienė's article on Wroblewski's defence of Lithuanians under trial in political cases.

Most of the texts for this volume were written by the staff of the Wroblewski Library of the Academy of Sciences. Some of the articles were provided by colleagues from the Martynas Mažvydas National Library of Lithuania (Rima Dirsytė, Marija Ivanovič) and the Jakub Kolas Central Scientific Library of the Academy of Sciences of Belarus (Marina Lis). A review on a publication published by the Wroblewski Library was written by Dr. Habil. Aldona Prašmantaitė, Senior Scientist in the Lithuanian Institute of History.

We hope that these proceedings of the Library of the Lithuanian Academy of Sciences will be of interest to readers and will attract even more attention of prospective authors writing on topics of documentary heritage.

Editorial Board

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos 2007–2008 m. veiklos ataskaita

Leokadija Kairelienė

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka

2007–2008 metų atkarpa turtingame Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos (toliau – Biblioteka) istoriniame kelyje buvo gausi reikšmingų įvykių ir sukakčių.

2007 m. buvo pažymėtos 450-osios Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos, tapusios mūsų istorinių rinkinių sudėtimi, metinės, o 2008 m. moksline konferencija ir paroda paminėtas Bibliotekos fundatoriaus Tado Vrublevskio 150 metų jubiliejus.

2008 m. tapo paskutiniojo, XXI-ojo, „Bibliopolio“ metais. Tradicinė trijų Baltijos šalių: Estijos, Latvijos ir Lietuvos – mokslų akademijų bibliotekų mokslinė-praktinė konferencija, estų kolegų inicijuota, gyvavo ketvertą dešimtmečių. Kas antri metai vienoje iš trijų šalių įsikūrusioje stovykloje išklaudyta daugybė mokslinių pranešimų, dalintasi praktinio darbo patirtimi, susipažinta su šių šalių kultūriniu paveldu, tautinėmis tradicijomis. Deja, iš pradžių estų, o vėliau ir latvių kolegų bibliotekoms netekus savarankiškumo ir perėjus į kitas žinybas, 2008 m. Lietuvoje, Molėtų apylinkėse, „Bibliopolio“ vėliava plevėsavo paskutinįjį kartą.

Atskaitiniai metai Bibliotekai – tai kasdienio, sutelkto darbo metai, nuolatinis tarnavimas mūsų turtingų informacinių išteklių vartotojams, neįkainojamo rašytinio kultūros paveldo saugojimas ir puoselėjimas ateities kartoms, fonduose sukaupto kultūros lobyno tyrinėjimas ir atskleidimas plačiajai šalies ir pasaulio visuomenei.

Atskaitiniais metais trys Bibliotekos fonduose saugomi dokumentai buvo įrašyti į nuo 2006 m. šalyje pradėtą rengti UNESCO Lietuvos nacionalinį registrą „Pasaulio atmintis“ ir pripažinti regioninės (europinės) reikšmės dokumentais: Trumpas šventadieniams skirtų evangelijų rinkinys (Turovo evangelijos fragmentas), XI a.; „Sapiegų“ arba „Žirovičių“ Evangelija, XV–XVI a.; Jano Seklucjano (*apie 1510–†1578 m.) parengtas „Katechismu text prosti dla prostego ludu“, 1545 m., Karaliaučius.

Derindami tradicinius veiklos metodus buvome atvirai pažangioms informacinėms technologijoms: ne tik patys įsisavinome naujus ALEPH informacinės sistemos modulius ir versijas, bet ir koordinavome tą veiklą kelioms dešimtims valstybinių mokslo institutų, dalyvavome rengiant ES struktūrinių fondų finansuojamą tarptautinę duomenų bazę „Lituanistika“.

Vykdydama savo mokslinę ir edukacinę misiją, Biblioteka tęsė savo fonduose saugomų dokumentų mokslinius tyrimus, rengė mokslinius pranešimus ir publikacijas, tradiciškai buvo VU Komunikacijos fakulteto bibliotekininkystės specialybei besiruošiančių studentų praktikos baze, priėmė gausias specializuotas moksleivių ir studentų, specialistų ekskursijas.

Tai, kad Bibliotekos veikla reikalinga šalies ir užsienio tyrėjams ir plačiajai visuomenei, liudija skaičiai ir faktai, įpareigojantys mus ieškoti naujų veiklos formų ir krypčių, drąsiai pasitikti laikmečio iššūkius ir atitikti vartotojų lūkesčius.

Bibliotekos dokumentų fondai

Bibliotekos fondų sudėtis:

Eil. nr.	Fondo pavadinimas	2007 12 31	2008 12 31
1.	Pagrindinis	3 350 421 egz.	3 349 539 egz.
2.	Grupuojamųjų dokumentų	2 902 egz.	1 656 egz.
3.	Atsargos	432 940 egz.	432 378 egz.
4.	Mainų	13 875 egz.	14 159 egz.
	Iš viso:	3 800 138 egz.	3 797 732 egz.

2007 m. Biblioteka savo fondus papildė 11 219 egz. lietuviškų ir 19 997 egz. užsieninių spaudinių, o 2008 m. – 11 268 egz. lietuviškų ir 15 997 egz. užsieninių spaudinių. Komplektavimo skyrius juos sukolektavo iš įvairių šaltinių:

Eil. nr.	Šaltinio pavadinimas	2007 m.	2008 m.
1.	Privalomasis egzempliorius	17%	21%
2.	Periodikos prenumerata	24%	36,5%
3.	VĮ Lietuvos bibliotekų kolektočius	2,5%	2,5%
4.	Nemokamai gauti spaudiniai	34%	16,5%
5.	Pirkta knygynuose ir kt.	1,5%	1,5%
6.	Knygų mainai	21%	20,5%

2007 m. Biblioteka keitėsi spaudiniais su 524 mainų partneriais iš įvairių užsienio šalių, o 2008 m. – su 485:

Eil. nr.	Pavadinimas	2007 m.	2008 m.
1.	Gauta spaudinių mainais	6 564 egz.	5 982 egz.
2.	Išsiųsta spaudinių mainais	8 086 egz.	7 163 egz.

Pagrindinis Bibliotekos fondas kasmet papildomas spaudiniais, atrinktais iš Atsargos fondo. 2007–2008 m. Atsargos fonde atlikti darbai atspindimi lentelėje:

Eil. nr.	Darbo procesas	2007 m.	2008 m.
1.	Spaudinių perdavimas į pagrindinį fondą	777 egz.	491 egz.
2.	Spaudinių sutikrinimas su katalogais	2 867 egz.	2 010 egz.
3.	Spaudinių katalogavimas sutrumpintu aprašu kompiuteryje	2 551 egz.	1 696 egz.
4.	Spaudinių šifravimas, sudėjimas į lentyną	3 819 egz.	2 490 egz.

Vadovaujantis Bibliotekos direktoriaus patvirtinta „Fondų komplektavimo, apsaugos ir apskaitos tvarka“ 2007 m. buvo panaikintas Draustinis spaudinių fondas, iš kurio 2 418 sp. vnt. buvo perduota į Atsargos fondą.

LMAVB rankraštyne 2007 m. sukolektuoti du nauji fondai: Vytauto Jonaičio – F 381 ir Jono Antano Stundžios – F382, o 2008 m. rankraščių kolekciją papildė trys nauji fondai: Pranciškaus Stanislovo Vitkevičiaus – F383, Jono Macevičiaus – F384 ir Jono Dagio – F385.

Elektroninių šaltinių panaudojimas

2007 m. Bibliotekos vartotojai galėjo naudotis 10 duomenų bazių, iš kurių 9 buvo prenumeruojamos, o viena naudotis leido knygų mainų partneris:

1. *AIP (American Institute of Physics)* ir *ASP (American Society of Physics)*;
2. *AMP* duomenų bazių paketas;
3. *Annual Reviews*;
4. *EBSCO Publishing* pagrindinis paketas ir 4 papildomos bazės: *Environment Complete*, *Humanities International Complete*, *CocINDEX with Full Text*, *INSPEC*;
5. *IOP* elektroniniai žurnalai;
6. *MathSciNet* (prieigą suteikia mainų partneris);
7. *Oxford English Dictionary*;
8. *Science Direct*;
9. *Springer LINK*;
10. *Wiley InterScience*.

2007 m. Bibliotekai, kaip Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacijos narei, buvo suteikta galimybė nemokamai testuoti 22 duomenų bases. Skaitytojai pageidavo, kad kai kurios iš testuotų bazių būtų prenumeruojamos, ypač aukštai buvo vertinamos *Scopus* ir *ISI Web of Knowledge*. Botanikus ir biochemikus sudomino *Bio One.1* ir *Bio One.2* bazės, kelių institutų mokslininkai išreiškė norą ir toliau naudotis *Academic Search Complete*, *Science Online*. Bibliotekos finansinės galimybės 2008 m. leido prenumeruoti tik dvi pastarąsias duomenų bases.

2008 m. Bibliotekos vartotojai galėjo naudotis 9 duomenų bazėmis, iš kurių 8 buvo prenumeruojamos, o viena naudotis leido knygų mainų partneris:

1. *AIP (American Institute of Physics)* ir *ASP (American society of Physics)*;
2. *ACS (American Chemical society)*;
3. *Annual Reviews*;
4. *EBSCO Publishing* pagrindinis paketas ir 4 papildomos bazės: *Environment Complete*, *Humanities International Complete*, *CocINDEX with Full Text*, *INSPEC*;
5. *IOP* elektroniniai žurnalai;
6. *MathSciNet* (prieigą suteikė mainų partneris);
7. *Science Direct*;
8. *Springer LINK*;
9. *Wiley InterScience*.

Šios duomenų bazės talpina 11 796 žurnalus, 1 630 monografijų ir žinytų, 13 283 smulkius informacinius leidinius ir konferencijų medžiagą.

Su Švietimo ir mokslo bei Kultūros ministerijų parama mūsų Bibliotekos mokestis už šias duomenų bases sudarė 55 520 Lt (2007 m. už 9 duomenų bases sumokėta 38 132,58 Lt).

2008 m. Lietuvos mokslų akademijos bibliotekai buvo suteikta galimybė nemokamai testuoti 18 duomenų bazių: *RefWorks*, *Scopus*, *Bio One 1* ir *2*, įvairios *Proquest* kolekcijos.

Skaitytojai

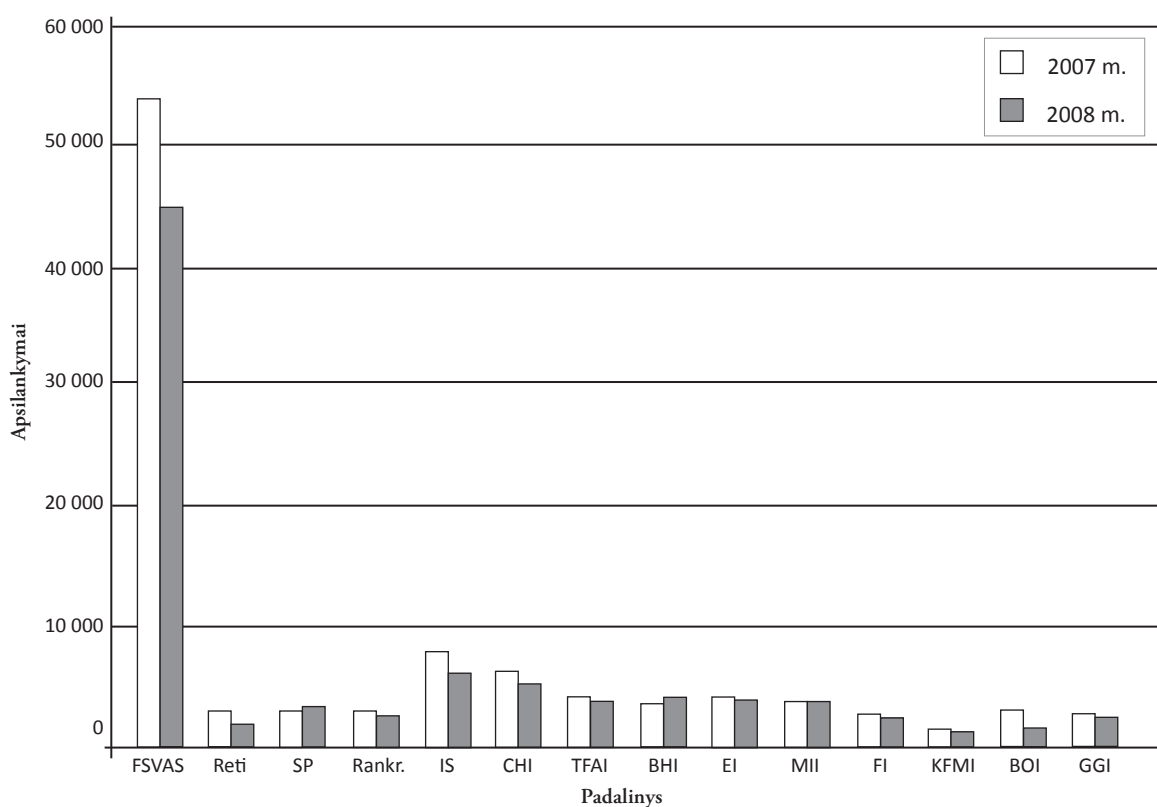
2007 m. Bibliotekoje buvo 11 442 registruoti skaitytojai, iš jų 198 – iš 15 užsienio šalių: Lenkijos – 119, Baltarusijos – 39, Rusijos – 11, Vokietijos, Ukrainos – po 5, Didžiosios Britanijos, Švedijos – po 3, po 2 – iš Suomijos, Bulgarijos, JAV, Prancūzijos, Izraelio, po vieną – iš Kanados, Kipro, Italijos.

Skaitytojai Bibliotekoje apsilankė 98 208 kartus, jiems išduota 597 636 egz. dokumentų iš Bibliotekos fondų bei per tarpbibliotekinį abonementą iš kitų šalies ir užsienio bibliotekų. 2007 m. per tarpbibliotekinį abonementą išduota 945 egz. dokumentų, gauta 1 353 egz.

Ataskaitiniais metais vartotojai per internetą 675 363 kartus kreipėsi į Bibliotekos elektroninį katalogą ieškodami reikiamos informacijos: 655 595 kartus apsilankė pagrindiniame kataloge ir 19 768 kartus – rankraščių kataloge.

2007 m. devyniuose Bibliotekos skyriuose mokslo institutuose aptarnauta 1 350 skaitytojų, apsilankyta 30 811 kartų ir išduota 112 196 egz. dokumentų.

Apsilankymai Bibliotekoje

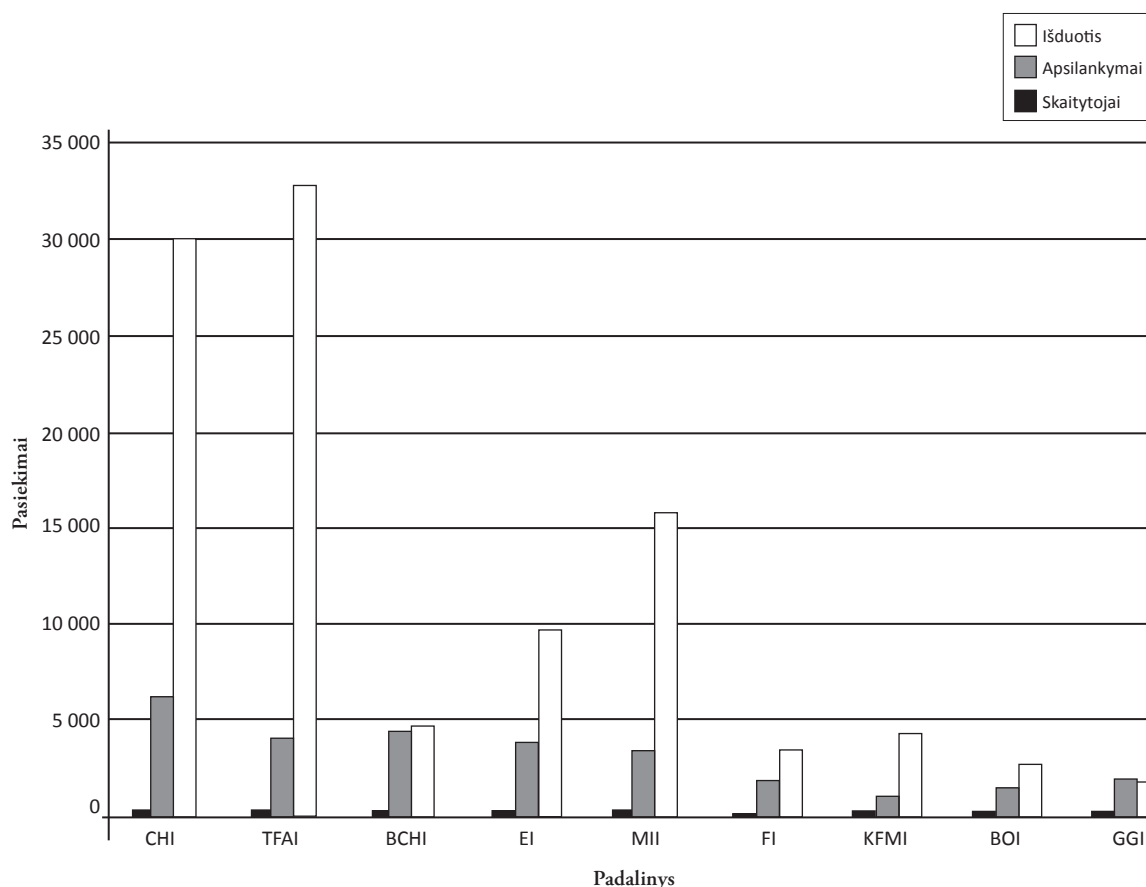
2008 m. Bibliotekoje buvo 8 447 registruoti skaitytojai, iš jų – 211 iš 16 užsienio šalių: Lenkijos – 124, Baltarusijos – 52, Rusijos – 10, Vokietijos – 6, Ukrainos, Suomijos – po 3, Didžiosios Britanijos, JAV, Bulgarijos – po 2, po vieną – iš Prancūzijos, Izraelio, Kanados, Graikijos, Italijos, Vengrijos, Estijos. Užsienio šalių skaitytojus domino Bibliotekoje saugomi rankraštiniai dokumentai, Retų spaudinių skyriaus senosios lituanikos, rosikos fondų leidiniai, senosios fotografijos, Senosios periodikos skyriuje saugomi dokumentai.

Skaitytojai Bibliotekoje apsilankė 85 461 kartą, jiems išduota 484 498 egz. dokumentų iš Bibliotekos fondų. 2008 m. per tarpbibliotekinį abonementą išduota 936 egz. dokumentų, gauta 1 177 egz.

Ataskaitiniais metais vartotojai per internetą 298 677 kartus kreipėsi į Bibliotekos elektroninį katalogą ieškodami reikiamos informacijos: 289 596 kartus apsilankė pagrindiniame kataloge ir 9 081 kartus rankraščių kataloge.

2008 m. Bibliotekos skyriuose mokslo institutuose aptarnauti 1 356 skaitytojai, apsilankyta 27 961 kartą ir išduota 104 543 egz. dokumentų.

Skyrių institutuose statistika 2007–2008 m.

Spaudinių ir rankraščių tvarkymas

2007 m. gruodžio 31 d. Bibliotekos pagrindiniame elektroniniame spaudinių kataloge buvo 179 351 įrašai (per metus papildyta 17 223 įrašais); rankraščių kataloge – 45 033 įrašai (papildyta 3 107 įrašais).

Mokslo publikacijų duomenų bazėje – 26 622 įrašai (papildyta 4 810 įrašų).

Bendrame mokslo institutų bibliotekų kataloge – 52 323 įrašai (per metus papildyta 8 224 įrašais).

2007 m. Bibliotekos Knygų tvarkymo ir katalogų skyrius sukatalogavo 18 282 spaudinius, susistemino 14 949 pav., sudalykino 7 556 pav. dokumentų.

Rankraščių skyrius į elektroninį Bibliotekos katalogą įrašė visų 2007 m. skyriuje sutvarkytų dokumentų bibliografinius aprašus. Buvo kataloguojami A. Raulinaičio fondo (F322), Vilniaus kapitulos (F43) dokumentai. Buvo tęsiamas F318 (Vilniaus arkivyskupijos dokumentų kolekcijos) ir F342 (Vilniaus kunigų seminarijos) fondų įrašų įvedimas į elektroninį katalogą bei jų sisteminimas (susisteminta 380 įrašų).

Retų spaudinių skyrius į elektroninį katalogą įtraukė 311 vnt. senųjų atvirukų, 270 kartografinių leidinių, 102 XVIII a. leidinių, 504 XVI–XVII a. dokumentų bibliografinius aprašus. Elektroninis katalogas papildytas XVI–XIX a. leidinių lietuvių kalba įrašais (125). Autoritetinių vardų bazė papildyta 226 įrašais.

Senosios periodikos skyrius elektroninį Bibliotekos katalogą papildė 313 pav. autoreferatų, perduodamų Fondų saugojimo ir aptarnavimo skyriui, įvesta 498 egz. periodinių leidinių, gautų iš Romos marijonų vienuolyno.

Informacinių sistemų skyrius ir 2007 m. buvo pagrindinis LABT-M projekto atsakomasis vykdytojas, darbų koordinatorius ir projekto plėtros tiek Lietuvos mokslų akademijos, tiek mokslo institutų bibliotekose iniciatorius; jis taip pat koordinavo publikacijų duomenų bazės sudarymo darbus. 2007 m. šis skyrius įsitraukė dar į kelis svarbius Lietuvai projektus:

1. Lietuvos mokslų akademijos leidyklos „Academia“ leidinių kopijų įkėlimas į visateksčių duomenų bazę „eLABa“ (2007 m. įdėta 180 straipsnių iš 2006–2007 m. LMA leidžiamų visų 11-os pavadinimų leidinių numerių);

2. Europos Sąjungos struktūrinių fondų projekto „Tarptautinės mokslinės duomenų bazės „Lituanistika“ katalogo ir jos pagalbinių duomenų bazių administravimas“ (2007 m. į administracinę DB buvo įrašyta 350 ekspertų, 22 kataloguotojai, įrašyta per 700 ekspertinių anketų išvadų, per 1 000 bibliografinių įrašų papildyta nuorodomis į internete esančių žurnalų el. versijų visą tekstą, nuolat vykdytas santraukų ir interaktyvių ekspertų anketų išvadų pakrovimas, rengti ekspertuotinių dokumentų el. sąrašai ir išsiųsti ekspertų grupių vadovams, organizuotas santraukų parengėjų darbas, parengta prieigos prie interaktyvių anketų atmintinė ekspertams, analizuoti bazės duomenys, rengta statistika).

Elektroninio katalogo įrašai 2007–2008 m.

2008 m. gruodžio 31 d. Bibliotekos pagrindiniame elektroniniame spaudinių kataloge buvo 197 093 įrašai (per metus papildyta 17 742 įrašais); rankraščių kataloge – 50 649 įrašai (papildyta 5 616 įrašais).

Mokslo publikacijų duomenų bazėje – 31 739 įrašai (papildyta 5 117 įrašais).

Bendrame mokslo institutų bibliotekų kataloge – 58 791 įrašas (per metus papildyta 6 468 įrašais).

2008 m. Bibliotekos Knygų tvarkymo ir katalogų skyrius sukatalogavo 17 094 spaudinius, susisteminė 13 491 pav., sudalykino 7 482 pav. dokumentų. Tęsdamas bendradarbiavimą su Nacionaline Martyno Mažvydo biblioteka skyrius sunormino 2 930 vardų, įtraukiamų į autoritetinių vardų bazę.

Rankraščių skyrius 2008 m. į skyriaus elektroninį katalogą įrašė visų sutvarkytų dokumentų bibliografinius aprašus: buvo kataloguojami A. Raulinaičio (F322), Vilniaus kapitulos (F43) fondų dokumentai, taip pat – F302, F157, F183 ir naujai gauti pavieniai rankraščiai. Buvo tęsiamas F318 (Vilniaus arkivyskupijos dokumentų kolekcijos) ir F342 (Vilniaus kunigų seminarijos) fondų elektroninių įrašų sisteminimas (susisteminti 3 633 įrašai).

Retų spaudinių skyrius į elektroninį katalogą įtraukė 350 vnt. senųjų atvirukų aprašų, kompleksiskai aprašė 934 egz. XVI–XVIII a. dokumentų, elektroninį katalogą papildė XIX a. lietuviškų leidinių (384), parankinio fondo dokumentų įrašais (872). Autoritetinių vardų bazę papildyta 133 įrašais.

Senosios periodikos skyrius elektroninį Bibliotekos katalogą papildė 268 įrašais.

Bibliotekos skyriai instituteuose, prieš keletą metų įsitraukę į elektroninio bibliotekos katalogo kūrimą, ataskaitiniais metais sukūrė 3 918 įrašų.

2008 m. Informacijos skyrius sukatalogavo 971 leidinį ir į ALEPH sistemą įrašė 2 982 skyriaus fondo dokumentus.

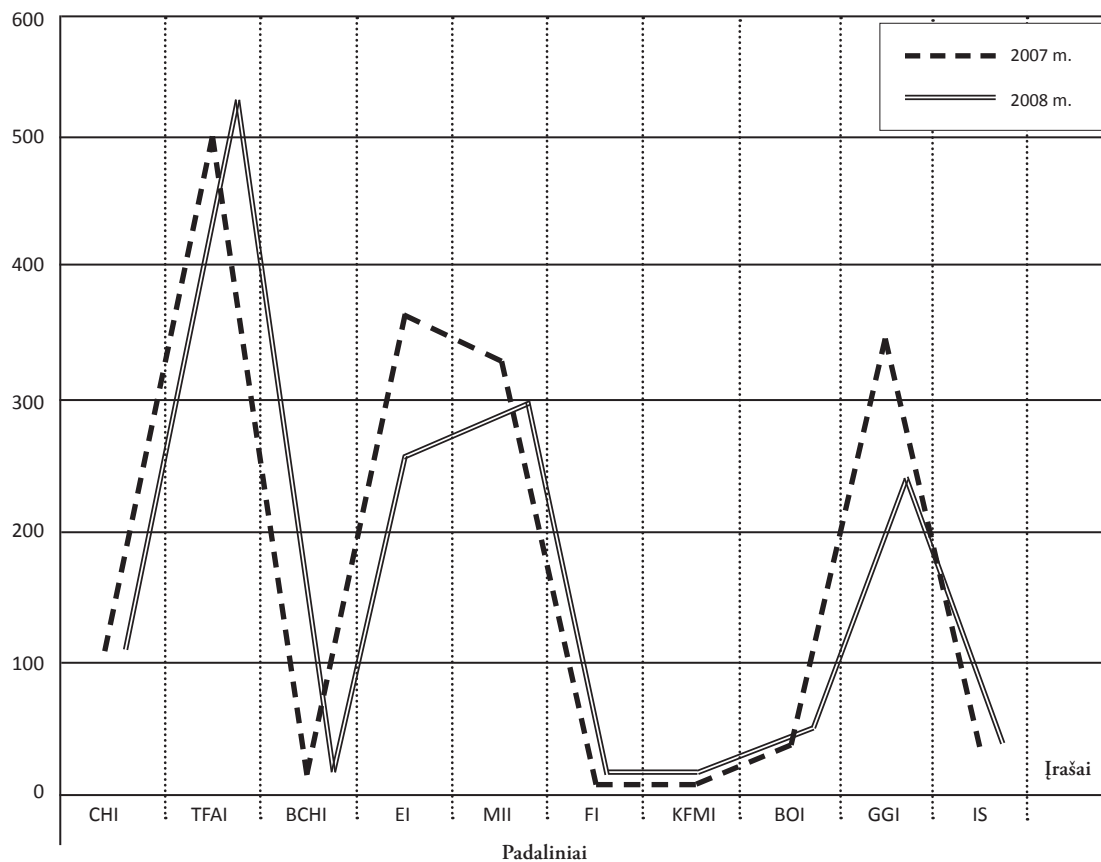
Fondų ir vartotojų aptarnavimo skyrius trumpuoju aprašu į elektroninį katalogą įrašė 3 285 egz. elektroniniame kataloge neatspindėtų dokumentų.

Informacinių sistemų skyrius tęsė darbus vykdydamas projektus:

1. Lietuvos mokslų akademijos leidyklos „Academia“ leidinių kopijų įkėlimas į visateksčių duomenų bazę „eLABa“ (2008 m. įdėti 127 straipsniai iš 2006 m. LMA leidžiamų 11-os pavadinimų leidinių numerių. 2008 m. į šią duomenų bazę buvo įkeltos ir dvi Bibliotekos parengtos bibliografinės rodyklės: *Lietuvos istorijos bibliografija, 1976–1980* ir *Sofija Kanopkaitė*).

2. Europos Sąjungos struktūrinių fondų projekto „Tarptautinės mokslinės duomenų bazės „Lituanistika“ katalogo ir jos pagalbinių duomenų bazių administravimas (2008 m. bazė buvo papildyta 4 088 bibliografinių įrašų, Lituanistikos kataloge ataskaitinių metų pabaigoje buvo 14 186 įrašai).

Publikacijų duomenų bazė

Bibliografinių rodyklių rengimas ir leidyba

Išleista 2007 m.:

1. *Adelė Ubeikaitė* : literatūros rodyklė (E. Paškevičiūtė-Kundrotienė).

Išleista 2008 m.:

1. *Vytantas Juodkazius* : literatūros rodyklė (V. Juodėnienė);
2. *Vitalijus Janickis* : literatūros rodyklė (B. Railienė);
3. *Stasys Stačiokas* : literatūros rodyklė (B. Kisielienė).

Rengiamos 2008 m.:

1. *Lietuvos bibliografija*. Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos 1924–1927 (V. Debesienė, R. Pukėnienė);
2. *Jonas Basanavičius* : literatūros rodyklė (I. Ledas, J. Kulikauskienė, E. Paškevičiūtė-Kundrotienė);
3. *Lietuvių kalbotyra, 2001–2005* : literatūros rodyklė (K. Janušaitė);
4. *Lietuvos mokslų akademijos biblioteka*. Paveldas ir raida, 1957–2007 (E. Stasiukaitienė);
5. *Lietuvos istorijos bibliografija, 1986–1990* (J. Kulikauskienė);
6. *Tadas Vrublevskis* : literatūros rodyklė (B. Kisielienė);
7. *Lietuvos mokslininkų disertacijos, 1980–1990* (B. Railienė, E. Fedorovskytė, R. Kazlauskienė);
8. *Lietuvos geografija, XVII a.–1940 m.* (S. Dagienė).

Surengtos teminės parodos

2007 m. Bibliotekos centriniuose rūmuose ir skyriuose mokslo institutuose buvo surengtos 33 teminės parodos.

9 parodos – personalinės, skirtos mokslininkų jubiliejams pažymėti: kalbininkui J. Senkui – 100, prof. A. Gaigalaitei – 80, n. k. A. Nemurai – 80, T. Ivanauskui – 125, P. B. Šivickiui – 125, P. Zajančauskui – 80, V. Martinkėnui – 100, akad. A. Merkiui – 80.

2007 m. buvo jubiliejiniai Lietuvos mokslo draugijos metai. Šios draugijos šimtmečiui skirta paroda buvo eksponuota Bibliotekos fojė, Lietuvos Respublikos Seime, Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešojoje bibliotekoje.

2007 m. pradžioje daug lankytojų sutraukė dvi tuo pačiu metu veikusios parodos: palaimintojo arkivyskupo J. Matulaičio mirties 150 ir beatifikacijos 20-mečiui skirta paroda Bibliotekos fojė ir Periodikos skaitykloje eksponuota paroda „Švenčiausios Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo kunigų marijonų vienuolijos dovanoti leidiniai“.

Bibliotekos fojė veikė dvi Retų spaudinių skyriaus parengtos parodos:

1. „Biblijos leidimai Lietuvos MA bibliotekoje“;
2. „Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekai – 450“.

2007 m. sukako 150 metų grafo K. Tiškevičiaus 1857 m. organizuotai ekspedicijai Nerimi. Bibliotekoje buvo eksponuota paroda „Neris ir jos krantai nuo Konstantino Tiškevičiaus iki mūsų dienų“.

Retų spaudinių ir Rankraščių skyriai T. Vrublevskio skaityklos stenduose eksponavo 6 temines parodas, dešimt teminių parodų buvo surengta Bibliotekos skyriuose mokslo institutuose.

2007 m. lapkričio 19 d. Minske buvo atidaryta paroda „XVI–XX a. pirmojo ketvirčio Vilniaus spaustuvių leidiniai“, kuriai pateikti dokumentai, saugomi mūsų Bibliotekoje. Parodos atidaryme dalyvavo Bibliotekos atstovai ir Lietuvos Respublikos ambasadorius Baltarusijoje.

2008 m. Bibliotekoje buvo surengtos 25 teminės parodos.

Parodas rengė:

- Informacijos skyrius – 13;
- Retų spaudinių skyrius – 4;
- Rankraščių skyrius – 2;
- Skyrius CHI – 2;
- Skyrius KFMI – 2;
- Skyrius EI – 1;
- Skyrius GGI – 1.

Bibliotekos vestibulyje buvo organizuota 16 parodų, iš jų 12 personalinių ir 4 teminės. Lietuvos mokslo akademijos narių jubiliejinių parodų buvo 8 (akademikams: J. Kriščiūnui, Z. Ivinskiui, A. Janulaičiui, R. Višomirskiui, L. Kairiūkščiui, nariams korespondentams: V. Juodkaziui, J. Grigui, V. Ostasevičiui). Dvi parodos buvo skirtos žinomų mokslininkų – prof. A. Rosino ir prof. O. Voverienės – jubiliejams. T. Vrublevskio 150-mečio paroda susieta su jubiliejine konferencija.

I V. Kudirkos jubiliejinę parodą atvyko Kudirkos Naumiesčio Vinco Kudirkos gimnazijos moksleivių grupė – kudirkaičiai. Paroda „Lietuvos konstitucijos“ buvo eksponuota Lietuvos Seime ir susieta su S. Šilingo jubiliejumi. Parodų organizavimo komisijos nariai padėjo kitoms institucijoms organizuoti ekspozicijas: Lietuvos technikos bibliotekai – rengiant T. Vrublevskio jubiliejinę parodą, Kauno savivaldybės V. Kudirkos bibliotekai – rengiant V. Kudirkos jubiliejui skirtą parodą, eksponuotą ir LR Seime, Anykščių Arklio muziejui – atnaujinant eksponatus.

Retų spaudinių ir Rankraščių skyriai Tado Vrublevskio skaityklos stenduose eksponavo 5 temines parodas, penkios teminės parodos buvo surengtos ir Bibliotekos skyriuose mokslo institutuose.

Dalyvauta konferencijose

2007 m. Bibliotekos darbuotojai įvairiose mokslinėse konferencijose šalyje ir užsienyje perskaitė 25 pranešimus.

2007 m. buvo jubiliejiniai: Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekai, kurios rinkiniai 1941 m. buvo perduoti tuometinei LMA bibliotekai, sukako 450 m. Metų pabaigoje buvo surengta mokslinė konferencija. Joje perskaityta 10 pranešimų, 7 iš jų parengė Bibliotekos darbuotojai: D. Narbutienė, V. Radvilienė, B. Railienė, M. Simanavičius, R. Sperskienė, E. Stasiukaitienė, S. Žilys.

Ataskaitiniais metais buvo tęsiamas mokslinis bendradarbiavimas su Baltarusijos MA J. Kolaso centre mokslinė biblioteka. 2007 m. rugsėjo 12–13 d. Minske vykusioje jaunųjų specialistų konferencijoje „Bibliotekos informacinėje erdvėje: tradicijų ir naujovių sintezė“ pranešimus perskaitė Bibliotekos darbuotojai: E. Gotalskis, K. Janušaitė, D. Liudavičienė, I. Norkienė.

2007 m. Taline vykusiam 8-ajame Baltijos šalių bibliotekininkų kongrese pranešimą apie Bibliotekos skaitmeninio dokumentų archyvo kūrimą perskaitė R. Cicėnienė.

D. Narbutienė įvairioms tarptautinėms konferencijoms, vykusioms Pskove, Krokuvoje, Varšuvoje, parengė 3 knygotyrimus pranešimus apie Retų spaudinių skyriuje saugomus dokumentus.

Vilniuje vykusiose konferencijose mokslinius pranešimus perskaitė B. Railienė, I. Pajedaitė, R. Cicėnienė, E. Stasiukaitienė.

2008 m. Bibliotekos darbuotojai įvairiose mokslinėse konferencijose šalyje ir užsienyje perskaitė 35 pranešimus.

2008 m. Bibliotekai vėl buvo išskirtiniai: metų pabaigoje buvo surengta mokslinė konferencija, skirta Bibliotekos fundatoriaus, žymaus Vilnijos krašto advokato ir bibliofilo Tado Vrublevskio 150-osioms gimimo metinėms. Konferencijai pranešimus parengė ir perskaitė J. Marcinkevičius, D. Narbutienė, R. Sperskienė, E. Stasiukaitienė.

Ataskaitiniais metais buvo tęsiamas mokslinis bendradarbiavimas su Latvijos akademinė biblioteka: birželio 2–5 dienomis Molėtų rajone vyko tradicinė, XXI-oji mokslinė konferencija „Bibliopolis“. Konferencijoje pranešimus perskaitė D. Bikauskienė, R. Cicėnienė, B. Giedraitienė, K. Janušaitė, N. Kolesinskienė, D. Narbutienė, A. Steponaitienė, E. Šegždienė.

Bibliotekos darbuotojos nemažai pranešimų perskaitė mokslinėse konferencijose užsienyje: D. Narbutienė dalyvavo dviejose konferencijose Baltarusijoje – Breste ir Minske, R. Cicėnienė pranešimus skaitė Lvove ir Minske, o B. Railienė su pranešimu vyko į III-iąją Europos mokslo istorijos draugijos konferenciją Vienoje.

Lietuvoje vykusiose konferencijose mokslinius pranešimus perskaitė D. Bikauskienė, N. Kolesinskienė, D. Narbutienė, E. Paškevičiūtė-Kundrotienė, B. Railienė, P. Saudargas, A. Steponaitienė.

Publikacijos

2007 m.

1. Adelė Ubeikaitė : literatūros rodyklė / Lietuvos mokslų akademijos biblioteka ; [sudarė Eglė Paškevičiūtė-Kundrotienė ; redaktorių kolegija: L. Kanopkienė (ats. red.), J. Marcinkevičius (pirm.), B. Railienė, P. Saudargas]. – Vilnius : Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, 2007. – 47 p. : nuotr.

2. Cicėnienė, Rima. Bibliotekoje saugomi dokumentai – nacionaliniame UNESCO registre // Lietuvos mokslų akademijos žinios. – 2007, nr. 3, p. 44–45.

3. Gotalskis, Egidijus. Изменения в удовлетворении потребностей пользователей в отделе репрографии Библиотеки Литовской академии наук / Э. Готалскис // Библиотеки в информа-

ционном пространстве : синтез традиций и инноваций : материалы международной научно-практической конференции молодых ученых и специалистов, Минск, 12 сентября 2007 г. – Минск, 2007. – ISBN 978-985-405-444-5. – P. 28–31.

4. Janušaitė, Kristina. Информационные технологии в библиографической издательской работе “Литовское языкознание”: в направлении к электронной модели / К. Янушайте // Библиотеки в информационном пространстве : синтез традиций и инноваций : материалы международной научно-практической конференции молодых ученых и специалистов, Минск, 12 сентября 2007 г. – Минск, 2007. – ISBN 978-985-405-444-5. – P. 206–210.

5. Kairelienė, Leokadija. Informacinis rytmis bibliotekoje // Lietuvos mokslų akademijos žinios. – 2007, nr. 2, p. 32–34.

6. Kazlauskienė, Rūta. Alfonso Čerpausko paroda // Tarp knygų. – ISSN 0868-8826. – 2007, nr. 7, p. 30–31.

7. Kazlauskienė, Rūta. Lietuvių mokslo draugijos leidinių bibliografija / Rūta Kazlauskienė, Eglė Paškevičiūtė-Kundrotienė // Lietuvos mokslų akademijos žinios. – 2007, nr. 3, p. 43.

8. Kolesinskienė, Nijolė. Kaupiama Lituanistikos duomenų bazė // Lietuvos žinios. – 2007, nr. 227 (spal. 4), p. 5.

9. Kolesinskienė, Nijolė. Lituanistikos duomenų bazė // Lietuvos mokslų akademijos žinios. – 2007, nr. 3, p. 45–46.

10. Ledas, Ipolitas. Daugiau dėmesio teisinei lietuvių kalbos apsaugai! : viešas kreipimasis / Ipolitas Ledas ... [et al.] // Lietuvos aidas. – 2007, gruod. 12, p. 5.

11. Lietuvos akademinė elektroninė biblioteka – eLABa : saugaus darbo su eLABa duomenimis taisyklės : MDP versija 18 : mokomoji knyga / L. Bloveščiūnienė, M. Montvilas, N. Kolesinskienė ... [et al.]. – Kaunas : Technologija, 2007. – 152 p.

12. Liudavičienė, Daiva. Jaunųjų specialistų forumas Minske : [apie konferenciją „Bibliotekos informacinėje erdvėje: tradicijų ir inovacijų sintezė“] // Lietuvos mokslų akademijos žinios. – 2007, nr. 3, p. 46–47.

13. Liudavičienė, Daiva. Читатели о качестве услуг в Библиотеки Литовской академии наук / Д. Людавичене // Библиотеки в информационном пространстве : синтез традиций и инноваций : материалы международной научно-практической конференции молодых ученых и специалистов, Минск, 12 сентября 2007 г. – Минск, 2007. – ISBN 978-985-405-444-5. – P. 31–36.

14. Marcinkevičius, Juozas. Lietuvių mokslo draugijai – 100 metų // Lietuvos mokslų akademijos žinios. – 2007, nr. 3, p. 1–3.

15. Narbutienė, Daiva. Knyga apie senuosius Lietuvos spaudmenis : [recenzija] // Senoji Lietuvos literatūra. – 2007, kn. 23, p. 279–295.

16. Narbutienė, Daiva. Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos metraštis // Mokslas ir gyvenimas. – 2007, nr. 7, p. 30–31.

17. Narbutienė, Daiva. Naujas bibliotekos leidinys [„Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, 2003/2004“] // Lietuvos mokslų akademijos žinios. – 2007, nr. 2, p. 34–35.

18. Narbutienė, Daiva. Rudens konferencija Pskove / Daiva Narbutienė, Ramunė Šmigelskytė-Stukienė // Senoji Lietuvos literatūra. – 2007, kn. 23, p. 343–348.

19. Navaitis, Vytautas. For the record ... : apie Lietuvos rekordų knygą // Made in Lithuania. – Vol. 24, no. 2 (2007), p. 88–91.

20. Norkienė, Ilona. Pagerbtas iškilus lietuvių kalbininkas, mokslininkas ir sportininkas / Ilona Norkienė, Povilas Saudargas // Mokslas ir gyvenimas. – 2007, nr. 10, p. 40.

21. Norkienė, Ilona. Применение информационных технологий в подготовке библиографического указателя / И. Норкене. Iš: Библиотеки в информационном пространстве : синтез традиций и инноваций : материалы международной научно-практической конференции молодых

ученых и специалистов, Минск, 12 сентября 2007 г. – Минск, 2007. – ISBN 978-985-405-444-5. – P. 193–197.

22. Paškevičiūtė-Kundrotienė, Eglė. Prie Lietuvos mokslų akademijos ištakų // Lietuvos mokslų akademijos žinios. – 2007, nr. 2, p. 30–32.

23. Saudargas, Povilas. Lietuvių mokslo draugijos šimtmečio atgarsiai // Lietuvos mokslų akademijos žinios. – 2007, nr. 4, p. 7.

24. Vencloviėnė, Ana. Po palaimintojo Jurgio Matulaičio ženklų / Ana Vencloviėnė, Povilas Saudargas // Tarp knygų. – ISSN 0868-8826. – 2007, nr. 5, p. 20–23.

25. XVI–XVII a. lituanika Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje = Lithuanica saeculi sexti decimi et septimi decimi ex Bibliotheca Academiae Scientiarum Lithuaniae : katalogas / Lietuvos mokslų akademijos biblioteka ; sudarė Daiva Narbutienė, Violeta Radvilienė, Dalia Rauckytė-Bikauskienė ; redaktorė Daiva Narbutienė. – Vilnius : Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007. – XXVII, 502 p. : iliustr., faks.

2008 m.

1. Cicėnienė, Rima. Владас Дрема и его исследования в области рукописной книги / Р. Циценене // Книга – источник культуры : проблемы и методы исследования : материалы международной научной конференции (Минск, 25–27 ноября 2008 г.). – Москва ; Минск, 2008. – P. 352–358.

2. Docento Stasio Žeibos darbų bibliografija / sudarė Sigita Dagienė // Stasys Žeiba – karo lakūnas ir geologas : bendražygių prisiminimai. – Vilnius, 2008. – ISBN 9789-9553-334-01. – P. 123–144.

3. Grybienė, Aida. Белорусская печать межвоенного времени в коллекции отдела старой периодики библиотеки АН Литвы / Айда Грибене // Homo Historicus. – ISBN 978-9955-773-16-0. – 2008, p. 435–461.

4. Janušaitė, Kristina. Lingvistinės medžiagos paieškos Prahoje // Lietuvos mokslų akademijos žinios. – 2008, nr. 3–4, p. 55–56.

5. Jono Basanavičiaus asmeninės bibliotekos katalogas / sudarė ir parengė Daiva Narbutienė, Sigita Narbutas ; leidinius aprašė Rūta Pleskačiauskienė ... [et al.] ; [redaktoriai Daiva Narbutienė, Sigita Narbutas]. – Vilnius : Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008. xxxvii, 888 p. : iliustr., faks., portr.

6. Labanauskienė, Danutė. Onos Matusevičiūtės šimtmetis // Tarp knygų. – ISSN 0868-8826. – 2008, nr. 7–8, p. 22–24.

7. Ledas, Ipolitas. Dėl vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymo projektų // Lietuvos aidas. – 2008, rugpj. 7, priedas „Naujausios žinios“, p. 1.

8. Ledas, Ipolitas. Garantuoti lietuvių kalbos apsaugą! // Lietuvos aidas. – 2008, geg. 22, p. 6.

9. Ledas, Ipolitas. Ką rinksis Seimas: paskelbtą ar tikrąją lietuvių kalbą? // Lietuvos aidas. – 2008, bal. 2, p. 4.

10. Lietuvos akademinė elektroninė biblioteka – eLABa : saugaus darbo su eLABa duomenimis taisyklės : MDP versija 18 : mokomoji knyga / L. Bloveščiūnienė, M. Montvilas, N. Kolesinskienė ... [et al.]. – 2-asis pataisytas ir papildytas leid. – Kaunas : Technologija, 2007. – 155, [2] p. – ISBN 978-9955-791-03-4.

11. Marcinkevičius, Juozas. Lietuvių mokslo draugijai – 100 metų // Mokslas ir gyvenimas. – 2008, nr. 3, p. 24–25.

12. Narbutienė, Daiva. Knyga apie skaitymą : [recenzija] // Tarp knygų. – ISSN 0868-8826. – 2008, nr. 4, p. 16–17.

13. Narbutienė, Daiva. Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Retų spaudinių skyriui – 50 // Lietuvos mokslų akademijos žinios. – 2008, nr. 1/2, p. 44–45.

14. Narbutienė, Daiva. Nesvyžiaus Radvilų bibliotekos paveldas Lietuvoje // *Knygotyra*. – ISSN 0204–2061. – T. 51 (2008), p. 31–45.
15. Narbutienė, Daiva. XVI–XVII a. lituanika ... : [katalogo anotacija] // *Senoji Lietuvos literatūra*. – 2008, kn. 25, p. 293–294.
16. Narbutienė, Daiva. К вопросу о реконструкции книжных собраний вельмож Великого княжества Литовского в Библиотеке Литовской академии наук / Д. Нарбутене // *Книга – источник культуры : проблемы и методы исследования : материалы международной научной конференции (Минск, 25–27 ноября 2008 г.)*. – Москва ; Минск, 2008. – P. 216–222.
17. Navaitis, Vytautas. Sąjūdžio galėjo ir nebūti // *Lietuvos aidas*. – 2008, nr. 241 (spal. 24), p. 5.
18. Navaitis, Vytautas. Orchidėjos ir rekordai // *Sodo spalvos*. – 2008, nr. 10, p. 86.
19. Navaitis, Vytautas. Rinkiniai ar kolekcijos? : [dėl terminų vartojimo] // *Gimtas žodis*. – 2008, nr. 12, p. 2–10.
20. Navaitis, Vytautas. Linkėjimai tapti rekordininku // *Lietuvos švyturys*. – 2008, nr. 7, p. 10–11.
21. Navaitis, Vytautas. Rekordas gali uždirbti milijonus : agentūros „Factum“ vadovas gyvybei pavojingų rekordų neregistruoja : [pokalbis su agentūros „Factum“ vadovu Vytautu Navaičiu / kalbėjosi] Ingrida Mačėnė // *Vilniaus diena*. – 2008, spal. 3, p. 10.
22. Ona Voverienė : bibliografijos rodyklė / Lietuvos mokslų akademijos biblioteka ; [rodyklę parengė: Giedrė Miknienė, Džiuljeta Malinauskaitė]. – Vilnius : [Lietuvos mokslų akademijos biblioteka], 2008. – 368 p. : portr.
23. Paškevičiūtė-Kundrotienė, Eglė. Bulgarijos svarba Basanavičiui ar Basanavičiaus svarba Bulgarijai: bibliografinės paieškos Sofijoje // *Mokslo Lietuva*. – 2008, nr. 17 (spal. 4–17), p. 14–15.
24. Paškevičiūtė-Kundrotienė, Eglė. Dar kartą prisimintas ir įvertintas dr. Jonas Basanavičius // *Tarp knygų*. – ISSN 0868-8826. – 2008, nr. 12, p. 34.
25. Paškevičiūtė-Kundrotienė, Eglė. Skleidęs šviesą ir tiesą : [apie Vinčą Kudirką] // *Tarp knygų*. – ISSN 0868-8826. – 2008, nr. 12, p. 20–22.
26. Povilas Saudargas : bibliografijos rodyklė / [parengė Bronislava Kisielienė ; redaktorių kolegija: Juozas Marcinkevičius (pirm.), Kristina Janušaitė, Birutė Railienė (ats. red.)]. – Vilnius : Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, 2008. – 64 p. : iliustr., nuotr.
27. Railienė, Birutė. A Critical look at bibliographies as a history of science research tool / Birutė Railienė // *3rd international conference of the European Society for the History of Science, Vienna, September 10–12, 2008*. – Vienna, 2008. – P. 150.
28. Railienė, Birutė. Bibliotekų ir knygų puoselėtojas // *Mokslas ir gyvenimas*. – 2008, nr. 8, p. 34–35.
29. Railienė, Birutė. Yra asmenybė – yra ir darbas, ir istorijos vyksmas : Onai Voverienei 70 // *Lietuvos aidas*. – 2008, birž. 10, p. 3.
30. Railienė, Birutė. Širdies ir žodžio žmogus // *Tarp knygų*. – ISSN 0868-8826. – 2008, nr. 7–8, p. 27–28.
31. Railienė, Birutė. Tarp knygų ir bibliotekininkų // *Tarp knygų*. – ISSN 0868-8826. – 2008, nr. 4, p. 16–19.
32. Railienė, Birutė. „Tik, Dieve mano, vieno bijau: kad mano Tauta neprarastų atminties“ : apie Onos Voverienės knygą „Lietuvos laisvės karžygys Vaclovas Voveris-Žaibas“ : [recenzija] // *Lietuvos aidas*. – 2008, birž. 14, priedas „Naujausios žinios“, p. 3.
33. Railienė, Birutė. Trečioji Europos mokslo istorijos konferencija // *Lietuvos mokslų akademijos žinios*. – 2008, nr. 3–4, p. 54.
34. Railienė, Birutė. Vienoje rinkosi Europos mokslo istorikai : [apie konferenciją „Mąstymas mokslu ir technikoje“] // *Mokslo Lietuva*. – 2008, nr. 17 (spal. 4–17), p. 16.
35. Railienė, Birutė. Vitalijaus Janickio jubiliejus // *Mokslo Lietuva*. – 2008, nr. 3 (vas. 7), p. 7.

36. Romanas Plečkaitis : bibliografijos rodyklė / [sudarė Angelė Putelienė ir Salomėja Peciulkiene ; redkolegija: Birutė Butkevičienė ... [et al.]. – Vilnius : Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, Vilniaus universitetas, Vilniaus universiteto biblioteka, Filosofijos istorijos ir logikos katedra, 2008. – 46 p.
37. Saudargas, Povilas. Akademiko Augustino Janulaičio mokslinis paveldas // Mokslas ir gyvenimas. – 2008, nr. 5, p. 32–33.
38. Saudargas, Povilas. Baltisto prof. Alberto Rosino mokslo darbų aruodas // Mokslas ir gyvenimas. – 2008, nr. 3, p. 44.
39. Saudargas, Povilas. Prof. dr. Libertas Klimka – filosofijos prof. Stasio Šalkauskio premijos laureatas // Mokslas ir gyvenimas. – 2008, nr. 7, p. 26–27.
40. Stasys Stačiokas : bibliografijos rodyklė = Stasys Stačiokas : bibliographic index / Lietuvos mokslų akademijos biblioteka ; [Bronislava Kisielienė, Birutė Railienė ; redaktorių kolegija: Lina Kanopkienė, Juozas Marcinkevičius (pirm.), Povilas Saudargas]. – Vilnius : Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, 2008. – 261 p. : nuotr.
41. Stasiukaitienė, Elena. Akistata su slogiu laiku // Tarp knygų. – ISSN 0868-8826. – 2008, nr. 5, p. 28–30.
42. Stasiukaitienė, Elena. Ieškodami rasime, prisimindami suprasime // Tarp knygų. – ISSN 0868-8826. – 2008, nr. 3, p. 19–20 p.
43. Vaicekuskaitė, Renata. Kalbininkui, baltistui prof. Albertui Rosinui – 70 / Renata Vaicekuskaitė, Rūta Kazlauskienė // Tarp knygų. – ISSN 0868-8826. – 2008, nr. 5, p. 33–34.
44. Vitalijus Janickis : bibliografijos rodyklė / Kauno technologijos universitetas, Lietuvos mokslų akademijos biblioteka ; parengė: Birutė Railienė, Vitalijus Janickis ; redakcinė kolegija: V. Juodėnienė (ats. red.), J. Marcinkevičius (pirm.), P. Saudargas. – Kaunas : Technologija, 2008. – 111 p.
45. Vytautas Juodkazis : bibliografijos rodyklė / [sudarė Vaida Juodėnienė ; redaktorių kolegija: Algimantas Grigelis, Juozas Marcinkevičius (pirm.), Birutė Railienė (ats. red.), Povilas Saudargas]. – Vilnius : Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, Vilniaus universitetas, 2008. – 189 p.

Kvalifikacijos kėlimas

Informacinių sistemų skyrius 2007 m. rengė seminarus ALEPH programos diegimo ir Lietuvos mokslininkų publikacijų duomenų bazės kūrimo problemoms spręsti.

A. Steponaitienė KTU Informacinių technologijų diegimo centro Bibliotekų programinės įrangos skyriuje 9 savaites tobulino žinias elektroninės leidybos specialistų mokymuose.

Bibliotekoje praktiką atliko 15 Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Bibliotekininkystės ir informacijos studijų krypties studentų, praktikai vadovavo mokslinė sekretorė L. Kairelienė. VU Istorijos fakulteto istorijos studijų II kurso magistrantės praktikai vadovavo Rankraščių skyriaus vedėja R. Cicėnienė, o VU Chemijos fakulteto chemijos programos Konservavimo ir restauravimo chemijos šakos dviejų IV kurso studentų praktikai vadovavo restauratorė E. Keršulytė.

Visuomenei naudingą darbą Bibliotekoje 2007 m. dirbo 15 Šiuolaikinės mokyklos centro dvyliktokų. 2007 m. birželio 4–15 d. Bibliotekoje stažavo Rumunijos MA bibliotekos sistemintoja Ligia Carenfil.

VU Istorijos fakulteto doktorantūroje mokėsi Rankraščių skyriaus mokslinė bendradarbė G. Drungilienė, VU Komunikacijos fakulteto komunikacijos ir informacijos krypties doktorantūros studijas tęsė R. Cicėnienė.

Neakivaizdinėse VU Komunikacijos fakulteto bibliotekininkystės studijose mokėsi 4 Bibliotekos darbuotojos.

Ataskaitiniais metais 87 darbuotojai kėlė savo kvalifikaciją įvairiuose kursuose ir seminaruose Bibliotekoje ir 47 darbuotojai žinias gilino kitose įstaigose.

2008 m. į stažuotes, remiant Europos šalių mokslų akademijų bendradarbiavimo programoms, buvo išvykę Bibliotekos darbuotojai: K. Janušaitė – į Čekiją, L. Kairelienė, I. Spešilova – Rumuniją, J. Kulikauskienė, E. Paškevičiūtė-Kundrotienė – Bulgariją, E. Gotalskis – Latviją; į konferencijas vyko R. Cicėnienė ir D. Narbutienė – į Baltarusiją, J. Marcinkevičius – Rusiją.

Gavusi finansavimą iš LR kultūros ministerijos Bibliotekos restauratorė E. Keršulytė dalyvavo tarptautiniame seminare Liublianoje „Pergamentiniai ir popieriniai knygų irišimai. Jų istorija, teorija ir praktiniai darbai“.

Savo ruožtu Dokumentų konservavimo ir restauravimo skyriuje stažavo trys restauratorės iš Ukrainos nacionalinio mokslinio tiriamojo restauravimo centro Kijeve.

Bibliotekoje praktiką 2008 m. atliko 9 Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Bibliotekinių kystės ir informacijos studijų krypties studentai; praktikai vadovavo mokslinė sekretorė L. Kairelienė. VU Istorijos fakulteto Lietuvos lokalsios istorijos magistro studijų magistranto praktikai vadovavo Rankraščių skyriaus vedėja R. Cicėnienė.

Visuomenei naudingą darbą Bibliotekoje 2008 m. dirbo 10 Šiuolaikines mokyklos centro dvyliktokų.

VU Komunikacijos fakulteto komunikacijos ir informacijos krypties doktorantūros studijas tęsė R. Cicėnienė.

Neakivaizdinėse VU Komunikacijos fakulteto bibliotekinių kystės studijose mokėsi 4 darbuotojos. 2008 m. bakalauro diplomas buvo įteiktas R. Kleinovaitei-Gubanovai, ji tęsia studijas magistrantūroje. Matematikos bakalauro studijas baigė P. Sreda, teisės bakalauro diplomą gavo D. Malinauskaitė, o D. Liudavičienė – sociologijos magistro diplomą.

Ryšiai su visuomene

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos dokumentų rinkiniai, pastato istorija kasmet pritraukia ne tik gausius skaitytojų būrius, bet ir nemažą būrį ekskursantų. 2007 m. buvo priimta 19 ekskursijų (307 asm.). Tai ir moksleiviai iš Vilniaus bei kitų Lietuvos vietovių (Panevėžio, Pagėgių), tai ir VU, VPU, Baltarusijos (Europos humanitarinio) universiteto studentai, tai ir Jos Ekscelencija p. Annmieke Ruigrok, Nyderlandų Karalystės ambasadorė Lietuvoje, p. Thomas Aigner, Bažnytinių šaltinių tyrimų instituto direktorius iš Austrijos.

Reikšminga mūsų kolektyvui buvo Lietuvos mokslų akademijos prezidiumo darbuotojų viešnage.

Sulaukėme ir svečių iš Maskvos: Rusijos MA gamtos mokslų bibliotekos direktoriaus pavaduotoja N. Bičerova ir skyriaus vedėjas K. Pogorelko atvežė abiejų bibliotekų bendradarbiavimo sutarties projektą.

Rankraščių skyriaus vedėja R. Cicėnienė 2004–2007 m. vadovavo UNESCO programos „Pasaulio atmintis“ nacionaliniam komitetui; šio komiteto nare buvo ir mokslinė sekretorė L. Kairelienė.

2008 m. buvo priimta 19 ekskursijų (375 asm.). Tai ir moksleiviai iš Vilniaus ir kitų Lietuvos vietovių: Panevėžio, Molėtų, Kudirkos Naumiesčio, tai pat ir VU, VPU, VDA, Baltarusijos (Europos humanitarinio) universiteto studentai, kelios grupės trečiojo amžiaus universiteto klausytojų. Biblioteka domėjosi Vilniaus gidų gildijos nariai. Į ekskursiją po Biblioteką pakvietėme ir kaimynus – Vyriausiojo administracinio teismo darbuotojus, kurie atvyko, vadovaujami šio teismo pirmininko.

Džiugu, kad sulaukiame ir kolegų dėmesio: pas mus lankėsi 14 Armėnijos bibliotekinių, dauguma jų – iš Armėnijos MA bibliotekos. Buvo atvykęs ir Rusijos MA gamtos mokslų bibliotekos direktorius prof. N. Kalionovas, kuris kartu su Bibliotekos direktoriumi pasirašė bibliotekų bendradarbiavimo sutartį. „Bibliopolio“ konferencijoje dalyvavo Gruzijos nacionalinės mokslinės bibliotekos direktorius I. Garibašvili.

Bibliotekos darbuotojai aktyviai darbuojasi įvairiose visuomeninėse organizacijose. Direktorius dr. J. Marcinkevičius yra Bibliotekų tarybos prie Kultūros ministerijos narys, Lietuvos mokslinių bibliote-

kų asociacijos tarybos narys. Direktoriaus pavaduotojas P. Saudargas yra XXVII knygos mėgėjų draugijos pirmininko pavaduotojas, Lietuvos kultūros kongreso tarybos narys. Retų spaudinių skyriaus vedėja dr. D. Narbutienė yra Vilniaus Martyno Mažvydo bibliofilų klubo pirmininkė, Tarptautinės slavų bibliografijos komisijos narė (2008–2013). Rankraščių skyriaus vedėja R. Cicėnienė – UNESCO programos „Pasaulio atmintis“ nacionalinio komiteto narė, LR Seimo Istorinių Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo sukakčių minėjimo komisijos Archyvų grupės narė. Informacijos skyriaus vedėja dr. Birutė Railienė yra Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų asociacijos tarybos narė, chemijos ir molekulių mokslo Europos asociacijos „Chemijos istorijos darbo grupės“ atstovė Lietuvai, o nuo 2008 m. – Lietuvos bibliotekininkų draugijos tarybos narė. Informacinių sistemų skyriaus vedėja N. Kolesinskienė yra LR Švietimo ir mokslo ministro patvirtintos „Lietuvos virtualaus universiteto 2007–2012 metų programos Lietuvos mokslo ir studijų integruotos informacinės erdvės plėtros uždavinio“ tarybos narė.

2008 m. Biblioteka dalyvavo šiuose projektuose:

- TDB „Lituanistika“ (su Mokslo taryba);
- Lietuvių kalbotyra (su Lietuvių kalbos komisija);
- LABT, eLABa (su KTU);
- Lotyniškojo ir graikiškojo paveldo vertimų į lietuvių kalbą ir tyrinėjimų bazė (su VU);
- J. Basanavičiaus asmeninės bibliotekos elektroninis katalogas (su Lietuvių literatūros ir tautosakos institutu).

Rengtos paraiškos naujiems projektams:

- ES SF projektui „Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninio turinio kūrimas ir sklaida 2009–2011 m.“ (su LNB);
- ES SF projektui, skirtam darbuotojų profesinei kvalifikacijai kelti (su Lietuvos MA, Lietuvos technikos biblioteka, Lietuvos medicinos biblioteka).

Restauravimo ir reprografijos darbai

Darbo procesas	Apskaitos vnt.	2007 m.	2008 m.
Restauruota ir konservuota	sąlyginis lapas	37 690	38 440
Įrišta	knyga	3 264	3 394
Pagaminta fotoreprodukcijų	kopija	1 128	1 964
Mikrofilmuota dokumentų	kadras	42 121	33 032
Kserokopijuota dokumentų	kopija	64 152	59 882
Rotaprintu atspausta	atspaudas	40 029	2 580
Nuskeniuota vaizdų	kadras	10 344	12 835
Suteikta mokamų paslaugų	litas	41 722	115 001,55

Finansinė veikla

Išlaidų pavadinimas	2007 m. (tūkst. Lt)	2008 m. (tūkst. Lt)
Darbo užmokestis	2 751,6	3 130,3
Socialinis draudimas	846,8	970,6
Šildymas	148,0	164,7
Elektros energija	78,2	78,7
Ryšių paslaugos	51,2	75,3
Transportas	17,3	11,8
Spaudiniai	1 668,6	1 553,9
Komandiruotės	6,0	18,2
Kvalifikacijos kėlimas	3,0	2,0
Prekių pirkimas	54,0	86,6
Remontas	213,8	278,0
Vandentiekis ir kanalizacija	5,3	5,7
Kitos išlaidos	35,8	39,6
Iš viso:	5 879,6	6 415,4

Ūkinė veikla

Biblioteka, kiek leido finansinės išgalės, rūpinosi pastato avarinės būklės gerinimu. 2007 m. buvo atliktas remontas keturiose patalpose, esančiose rūsyje. Bendrojoje skaitykloje ir kai kuriuose darbuotojų kabinetuose pakeisti susidėvėję langai, kai kuriuose Reprografijos skyriaus patalpose pakeista grindų danga.

2008 m. buvo pagaminta 20 langų susidėvėjusiems pakeisti, Biblioteka įsigijo naują monetinį kopijavimo aparatą, naują kompiuterį fotografei. Iš LABT projekto lėšų gauti 22 kompiuteriai, 6 lazeriniai spausdintuvai, 1 spalvotas lazerinis A3 formato spausdintuvas ir vienas A4 formato skeneris.

Bibliotekos nuveiktų darbų ataskaita, veiklos kryptys, kiti aktualūs Bibliotekos gyvenimo klausimai kasmet apsvarstomi Bibliotekos mokslinėje taryboje ir Kolegijos posėdžiuose.

STRAIPSNIAI

Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos XVI a. knygos Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Retų spaudinių skyriaus fonduose

Violeta Radvilienė

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka

Susidomėti Vilniaus evangelikų reformatų sinodo biblioteka ir jos knygomis, dabar saugomomis LMAVB Retų spaudinių skyriaus fonduose, paakino 2007 metais minėtas Lietuvos evangelikų reformatų sinodo ir prie jo įsteigtos bibliotekos 450-ies metų jubiliejus¹. Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos likimas patenka į bedugnę skriaudų Lietuvos kultūros vertybėms skrynią. Seniausiai įkurtoji (1557 m.) Lietuvos biblioteka prieš septynis dešimtmečius (1941 m.) buvo priversta nutraukti savarankiškos veiklos kelią. Vertėtų dar kartą atsigręžti į Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos istorijos dokumentus². Iš Vilniaus evangelikų reformatų bendruomenės atstovų prašymo, 1941 02 15 rašyto Mokslų akademijai aiškėja, kad biblioteka buvo atsidūrusi sunkioje padėtyje. 1940-ųjų metų sausio mėnesį buvo panaikinta Vilniaus evangelikų reformatų Konsistorija, kuri iki tol rūpinosi didelės kultūrinės ir mokslinės vertės biblioteka, jos patalpomis, rinkinių saugojimu, moksliniu tvarkymu, sąlygų moksliniams tyrimams sudarymu. Konsistorijos panaikinimas žymėjo sovietinės valdžios žygio prieš religines bendruomenes pradžią. Tik Antrasis pasaulinis karas atitolino Vilniaus evangelikų reformatų bažnyčios Pylimo gatvėje pavertimą „Kronikos“ kino teatru, o evangelikų liuteronų bažnyčios Vokiečių gatvėje – sandėliu ir sporto sale. Vilniaus evangelikų reformatų parapija neturėjo nei pakankamai lėšų, nei galimybių tinkamai pasirūpinti ypatingos vertės Sinodo biblioteka. Buvo ieškoma išeities. Matyt, tinkamiausia pasirodė paprašyti, kad biblioteką perimtų savo globon naujai įsteigta Mokslų akademija ir jos biblioteka, kurios pagrindą sudarė Valstybinė Vrublevskių biblioteka. Paprašyti globos Vilniaus universitetą greičiausiai trukdė jėzuitų šešėlis. Nuo prašymo įteikimo iki Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos perėmimo praėjo tik vienuolika dienų. 1941 02 26 pasirašytas Perėmimo aktas, pagal kurį buvo priimta 18 564 tomai sutvarkytų knygų³, keliolika tūkstančių rankraščių ir laiškų, kitų vertybių. Evangelikų reformatų bendruomenė pageidavo, kad biblioteka liktų ten pat, kur ir buvo, Pylimo gatvėje 11, buvusiuose Evangelikų reformatų sinodo namuose. Jie drauge su biblioteka turėjo atitekti Mokslų akademijai, kaip ir kieme esantis pastatas, kuriame buvo saugojami rankraščiai ir buvo skaityklai tinkamos patalpos. Šiuose, paskutiniuose savo namuose, išlikusiuose tik fotografijose⁴, biblioteka buvo įkurdinta 1929 m., čia, deja, baigė savarankišką beveik 400 metų trukusią švietėjišką mokslinę ir kultūrinę veiklą. Iki karo su fašistine Vokietija pradžios buvo likę keturi mėnesiai, todėl tikriausiai nespėta Sinodo bibliotekos integruoti, nes dar nebuvo baigti inventorinti ir peržiūrėti anksčiau Mokslų akademijos bibliotekai perduotų bibliotekų rinkiniai. Manome, kad daliai Vilniaus inteligentų, gerai susipažinusių su Evangelikų reformatų sinodo biblioteka, joje sukauptomis vertybėmis, nepaliovė rūpėti tų vertybių išsaugojimas Lietuvai. Jie tikriausiai žinojo, kad ypatingai vertingi Vrublevskių bibliotekos masonikos, dalies XVI–XVIII a. lituanikos, albaru-

¹ LMAVB buvo surengta konferencija ir Evangelikų reformatų sinodo bibliotekos knygų paroda: *Lietuvos evangelikų reformatų sinodui – 450*: parodos katalogas. Parengė Violeta Radvilienė [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, 2007. Prieiga per internetą: http://www.mab.lt/paroda_sinodui/index.html

² Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos istorijos dokumentai. Parengė Juozas Marcinkevičius. *Lietuvos mokslų akademijos biblioteka*, 2001/2002. Vilnius, 2004, p. 89–96.

³ *Ibidem*, p. 94–96.

⁴ LMAVB RSS Fg1-812, Fg1-2652.

tenikos, parankinės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos bibliotekos rinkiniai 1939 m. spalio mėnesį buvo išvežti į Sovietų Sąjungą⁵. Galime tikrai spėti, kad buvo parengtas planas, kaip slapta išgabenti ir paslėpti Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos knygas ir rankraščius. Tai turėjo būti ne vieno žmogaus darbas, ir biblioteka turėjo būti išslapstyta daugelyje vietų. Tikriausiai tai galėjo būti padaryta per pirmuosius vokiečių okupacijos metus. Žvelgiant iš laiko perspektyvos, sumanymo būta labai rizikingo ir mirtinai pavojingo, gal todėl iki šiol apie tai neturime jokių žinių.

Vokiečių kariuomenei traukiantis, atsirado proga ją apkaltinti Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos sudeginimu ir sunaikinimu. Šis planas taip puikiai pavyko, kadestas kaltinimas iki šios dienos nėra paneigtas. Sunku patikėti, bet užteko tik vieno inicialais V. D.⁶ pasirašyto, 1944 m. rugsėjo 16 ir 18 dienomis laikraštyje „Tiesa“ išspausdinto straipsnio „Vokiečiai sudegino Vilniaus Evangelikų reformatų sinodalinę biblioteką“⁷. Abejoti tuo, ką skelbė pagrindinis sovietinės valdžios oficiozas, nebuvo priimta. Pažvelkime atidžiau į šį straipsnį. Jo pradžioje autorius atiduoda privalomą duoklę sovietinių oficiozų stiliui: *tikrasis vokiškųjų vandalų veidas, prispausti prie grabo lentos pergalingos Raudonosios Armijos, grobuoniška letena, naikinimo ir deginimo svaigulyje paskende, alkoholiu akis užpylę* ir t. t. Aprašomas 1944 metų liepos 11–12 dienomis gaisrų apimtas, sistemingai, namas po namo deginamas Vilnius ir teigiama, kad žmonės, norėję gesinti gaisrus, buvo šaudomi vietoje. Taip skaitytojas paruošiamas tragiškam bibliotekos sudeginimo vaizdui: *Išbujojusios milžiniškos gaisro liepsnos persimetė į evangelikų reformatų sinodo namus ir pirmiausia užsidegė kaip tik biblioteka, kuri tilpo trijuose erdviuose kambariuose. Ji ir tapo „naujosios Europos“ vandalų sukkelto gaisro auka. Šoko tos bibliotekos prižiūrėtojas senelis Dilys su sūnumi gelbėti knygų, tačiau nespėjo iš liepsnų apimtų namų išnešti pirmų glėbių, kaip iš priešais stovinčio aukšto namo pasipylė į juos kulkosvaidžių salvos. Hitleriniai barbarai užkirto bet kokias galimybes išgelbėti 400 metų renkama mokslinį ir literatūrinį lobyną [...]. Su didžiausia širdgėla teko prisispaudus prie mūro žiūrėti, kaip milžiniški liepsnų liežuviai ryja 15, 16, 17, 18, 19 ir 20 amžių su meile ir atsidavimu rinktą knygų lobyną*⁸.

Įėjimas į Evangelikų reformatų sinodo biblioteką Vilniuje, Pylimo g. 11, 1939 m.
LMAVB RSS Fg-1-2652

⁵ Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos istorijos dokumentai..., p. 90.

⁶ T. y. Vladas Drėma. Plg.: *Lietuviškieji slapyvardžiai*: medžiaga lietuviškųjų slapyvardžių sąvadui. Sudarė ir parengė Jonas Mačiulis. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2003, t. 5: papildymai, taisymai, p. 392.

⁷ *Tiesa*, 1944, rugs. 16 (nr. 61); rugs. 18 (nr. 62).

⁸ *Tiesa*, 1944, rugs. 16 (nr. 61).

Pateikęs tokį sukrečiantį bibliotekos sunaikinimo aprašymą, V. D. išsamiai apžvelgia visą Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos istoriją nuo pat jos įsteigimo 1557 m. Pamini visus bandymus (1591, 1611, 1639 m.) biblioteką sudeginti ir sunaikinti. Jau XVII a. viduryje Sinodo biblioteką saugumo sumetimais teko išvežti iš Vilniaus. Pabuvo ji Kėdainiuose ir Slucke. 1854 m. iš Slucko biblioteka grįžo į Vilnių, o Pirmojo pasaulinio karo metu porai metų vėl buvo nugabenta į Slucką⁹. Suprantama, kad toks didelės bibliotekos kilnojimas iš vienos vietos į kitą negalėjo vykti be nuostolių ir praradimų. Sugrąžintą iš Slucko biblioteką 1921–1924 m. sutvarkė kunigas Jonas Šepetys, vėliau ją tvarkė dr. Adomas Lisakauskas (Łysakowski). Nesunkiai galima surasti šaltinius, kuriais, rašydamas apie bibliotekos istoriją, pasinaudojo V. D. Paskutinis šaltinis – 1935 metų Vilniaus statistinis metraštis¹⁰. Jame pateikiami 1929–1935 metų Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos statistiniai duomenys. Iš jų matome, kad Sinodo biblioteka 1935 m. turėjo 9 980 veikalų 17 199 tomuose. Tarp jų buvo 4 inkunabulai, 549 šešiolikto, 1 922 septyniolikto, 3 622 aštuoniolikto amžiaus knygos (jų dubletai į šį skaičių neįėjo). Didžiausią dalį sudarė teologiniai lotynų kalba išleisti veikalai. V. D. pastebi, kad ypatingą vertę Lietuvos mokslui turėjo bibliotekoje kaupti Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje veikusių spaustuvių – Lietuvos Brastos, Kėdainių, Liubčios, Losko, Ašmenos, Žeimių, Vilniaus – leidiniai. Kad galėtume geriau įsivaizduoti, kaip atrodė Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekai priklausiusios knygos, verta pacituoti dar vieną V. D. straipsnio ištrauką. Tikriausiai jis buvo vienas paskutiniųjų, galėjusių laikyti savo rankose tokias puikias knygas, o liūdname aprašyme, deja, daug tiesos: *Jau niekieno ranka neskleistys pageltusių storo vaškuoto lininio popieriaus lapų, niekieno akys nerinks sukutų gotikinių puošnių raidžių, antikinių iliuminuotų inicialų, niekieno delnas neglamonės juodos odos ištaigingai išspausių ornamentuotų viršelių, niekieno pirštai daugiau nesegios misinginių sidabruotų knygų užraktų*¹¹.

Po tokio viešai paskelbto Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos sunaikinimo, Lietuvos mokslų akademijos biblioteka tarsi prarado teisę į jai patikėtą ir priimtą biblioteką, negalėjo pareikalauti, kad jai, kaip teisėtai Sinodo bibliotekos perėmėjai, būtų perduodami iš nebūties išnyrantys rankraščiai ir knygos. Negalima atmesti ir versijos, kad buvo baiminamasi vienoje vietoje kaupti ir saugoti svarbias Lietuvai kultūros vertybes. Tikriausiai niekada nesužinosime, kiek karo ir pokario suirutėje Sinodo bibliotekos knygų ir rankraščių nepavyko išsaugoti, kiek buvo tyčia ar ne iš blogos valios pasisavinta, parduota, išvežta svetur. Tenka tik apgaildestauti, kad ištusis dešimtmečius šiuo klausimu nebuvo domimasi, ir kad praleista proga pakalbėti su galimais tų įvykių liudininkais – nebent netikėtai atsirastų kieno nors rašytų prisiminimų apie tą sunkų laikmetį.

Dalis Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos knygų tyliai pateko Žygimantų gatvėn, į dabartinius Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rūmus, ir, jų specialiai neišskiriant, buvo sutvarkytos chronologine tvarka pagal amžius bendrai su kitomis knygomis. Pokario metais per gana neilgą laiko tarpą reikėjo sušifruoti ir bent trumpai aprašyti šimtus knygų, todėl dabar atsiskleidžia tokio greito darbo trūkumai: skirtingose vietose stovi to paties veikalo tomiai, ranka rašytose katalogo kortelėse kartais aptinkama net kurioziškų netikslumų. 2007–2009 m. buvo peržiūrėtos *de visu* visos XVI a. Vakarų ir liuanikos fonduose esančios knygos. Pagal antspaudus, lipdes ir įrašus nustatyta, kurios iš jų priklausė Vilniaus evangelikų reformatų sinodo ir Slucko gimnazijos bei bažnyčios bibliotekoms. Jos visos buvo aprašytos bibliotekos elektriniame kataloge, sudarytas abėcėlinis saugomų veikalų sąrašas. Jame yra 518 įrašų. Be abejo, sąrašas dar turi būti tikslinamas, nes šiuo metu į jį pateko ir keletas XVII a. veikalų, įrištų kartu su XVI a. leistomis knygomis. Tikėtina, kad gali atsirasti XVI a. leidinių, įrištų su kitų amžių knygomis. Reikia pastebėti, kad konvoliutai, tiek leidybiniai, tiek knygų savininkų pageidavimu sudarytieji, buvo dažnas reiškinys. Tie 518 veikalų įrišta į 350 knygų, iš kurių net 117 yra foliantai. Labai gaila, bet į

⁹ *Tiesa*, 1944, rugs. 18 (nr. 62).

¹⁰ *Rocznik statystyczny Wilna*, 1935. Wilno, 1937, p. 147.

¹¹ *Tiesa*, 1944, rugs. 18 (nr. 61).

LMAVB nepateko nei vienas Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekoje buvęs inkunabulas. Iš 89 mus pasiekusių Sinodo bibliotekos paleotipų, seniausias yra 1507 m. Strasbūre lotynų kalba išleista Tomo Akviniečio filosofinių svarstymų rinktinė¹². Vienas iš šių knygą skaičiusių paliko įrašą, tarsi trumpą veikalą įvertinimą, o kartu perspėjimą, kurio pabaigą nesunku numanyti: *Hic liber tacitus et sublimis, sed veris falsa habet admixta. Itaque studiosis theologiae...*¹³. Įdomu, kad beveik visos Sinodo bibliotekos knygose pasitaikančios marginalijos – buvusių savininkų įrašai, pastabos, nuorodos – rašytos lotyniškai. Evangelikų reformatų sinodo bibliotekoje buvusios knygos parodo, kad lotynų kalba Lietuvos besimokančiam jaunimui buvo nesvetima. Iš 518-os veikalų net 477 išleisti lotynų kalba. Tarp kitomis kalbomis išleistų yra 19 lenkiškų, 12 vokiškų, 6 italų, 3 senąja graikų, po vieną hebrajų ir olandų. Reikia pabrėžti, kad šie skaičiai nurodo vyraujančią leidinio kalbą. Turinio atžvilgiu didžiąją dalį sudaro teologinė literatūra – 323 veikalai. Antikai, mediciniai, istorijai, teisei, retorikai, literatūrai, žodynams, gramatikoms tenka 195 pozicijos. Kalbėsime tik apie bibliotekoje buvusias ir išlikusias knygas, nes Lietuvos evangelikų reformatų sinodo jubiliejui skirtame mokslinių straipsnių rinkinyje¹⁴ išsamiai atskleistas reformacijos kelias Lietuvoje¹⁵ bei Sinodo kultūrinė politika¹⁶. Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos, kaip vienos iš institucinių LDK bibliotekų, lotyniškų knygų rinkinį monografijoje *Lietuvos Didžiosios Kunigaikeštyjos lotyniškoji knyga XV–XVII a. apžvelgė D. Narbutienė*¹⁷. Manome, kad didžiausia, išskirtinė Sinodo bibliotekos vertė ta, kad joje buvo kaupiama ir išsaugota reformacijos klasika, nes beveik visi išlikę bibliotekoje veikalai buvo atsidūrę Vatikano sudarinėtuose ir vis papildomuose draudžiamų knygų sąrašuose¹⁸. Todėl dabar, norėdami sugrįžti *ad fontes*¹⁹, galime skaityti tiek evangelikams liuteronams, tiek evangelikams reformatams svarbius veikalus, išleistus dar tada, kai buvo gyvi juos rašiusieji. Iš vienuolikos evangelikų reformatų sinodo bibliotekai priklausiusių Martino Lutherio (*1483–†1546) darbų, šeši išleisti jo gyvenimo metais. Tarp jų gana gerai išsilaikiusi ir garsioji M. Lutherio į vokiečių kalbą išversta Biblija²⁰ su Luco Cranacho (*1515–†1586) iliustracijomis. Praslinkus beveik keturioms dešimtims metų po M. Lutherio mirties išleisti nedaug laiko paliesti *Užstalės pokalbiai*²¹. Į Sinodo biblioteką pateko nežinomo skaitytojo iš tėvų paveldėtas²² M. Lutherio *Enchiridionas*²³. M. Lutheris turėjo daug šalininkų, gerbėjų ir pasekėjų – jų veikalus taip pat išsaugojo

¹² THOMAS de Aquino. *Questiones disputate Sancti Thome de Aquino ordinis predicator[um]: De Potentia dei, De Unione uerbi, de Spu[n]alibus creaturis, De Anima, De Uirtutibus, De Malo. Imp[re]sse Arge[n]tine [Strasbourg]: i[m]pe[n]sis ... Martini Flach, 1507, kal. Marcii. [25], CCCXXXI, [1] lap. ; 2° (27 cm). Saugojimo šifras: V-16/2-299*

¹³ Lot. – Ši knyga paslaptinga ir iškili, tačiau teisingi dalykai sumaišyti su klaidingais, taigi studijuojantiems teologiją [reikia būti budriems].

¹⁴ *Lietuvos evangelikų reformatų sinodui 450 metų: mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius, 2008. 184 p.

¹⁵ LUKŠAITĖ, Ingė. Reformacija Lietuvoje. In *Lietuvos evangelikų reformatų sinodui 450 metų*. Vilnius, 2008, p. 7–44.

¹⁶ BAUBLYS, Arūnas. Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčios Unitas Lithuaniae sinodo kultūrinė politika XIX a. In *Lietuvos evangelikų reformatų sinodui 450 metų*. Vilnius, 2008, p. 45–93.

¹⁷ NARBUTIENĖ, Daiva. Lotyniškų knygų rinkiniai LDK institucijose. In IDEM. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikeštyjos lotyniškoji knyga XV–XVII a.* Vilnius, 2004, p. 193–202.

¹⁸ IDEM. Lotyniškų knygų cenzūra. In *Ibidem*, p. 83–95.

¹⁹ Lot. – prie šaltinių, prie ištakų.

²⁰ *Biblia: das ist die gantze heilige Schrifft Deudsch auff's new zugericht... Zu Wittemberg: durch Hans Lufft, 1545. [13] p., XXXI, 32–344 lap. Frontisp., inic., iliustr. ; 2° (36 cm). Saugojimo šifras: V-16/2-218; *Die Propbeten alle Deudsch... Zu Wittemberg: durch Hans Lufft, 1545. 382 lap. Frontisp., inic., iliustr. ; 2° (36 cm). Saugojimo šifras: V-16/2-219**

²¹ LUTHER, Martin. *Colloquia Oder Christliche Nützliche Tischreden Doctoris Martini Lutheri: so er in vielen Jaren gegen gelehrten Leuten und frembden Gesten und seinen Tischgenossen nach den Heuptstücken unserer Christlichen Lehre gehalten... Leipzig: durch Jacob Berwadts Erben, 1581. [40], 494, [28] lap. Inic., portr., signetas ; 2° (30 cm). Saugojimo šifras: V-16/2-300*

²² Lotyniškas įrašas be parašo: *ex haereditate paterna* – paveldėta iš tėvo.

²³ LUTHER, Martin. *Enchiridion piarum precationum cum Passionali, ut vocant, quibus accessit novum Calendarium cum cisiano vetere et novo atque aliis quibusdam, ut patet ex indice. Vuittembergae [Wittenberg]: apud Iohannem Lufft, 1543. [735] lap., 53 iliustr. lap. Frontisp., iliustr., inic. ; 8° (15,5 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1572*

evangelikų reformatų sinodo biblioteka. Liko vienuolika Philippo Melanchthono (*1497–†1560) darbų – ir ne vien tik teologinių²⁴. Septyni veikalai išleisti, kai P. Melanchthonas dar gyveno. Tarp tų veikalų yra 1521 m. parašytas M. Lutheriui labai patikęs pirmasis protestantiškos teologijos traktatas *Loci communes rerum theologicarum*²⁵, kuriame išdėstytos pagrindinės protestantiškos teologijos tiesos. Bažnytinį Tridento susirinkimą keturių tomų veikalė išsamiai nagrinėja antrosios bangos liuteronas, kartais pavadinamas antruoju Martinu – Martinas Chemnitzas (*1522–†1586)²⁶. Įdomu, kad jis teologija susidomėjo ne studijų Vitenbergo universitete metu, ne klausydamasis M. Lutherio ir P. Melanchthono paskaitų, o gyvendamas Karaliaučiuje ir 1550 m. įdarbintas Prūsijos princo Albrechto (*1490–†1568) rūmų bibliotekininku.

Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos XVI a. knygų, patekusių į LMAVB, autorių sąrašas yra 224 pavardės, už jų visų slypi dažnai intriguojanti gyvenimo ir veiklos istorija, jie visi užima garbingą vietą įvairiuose ir įvairiakalbiuose žinyuose, enciklopedijose, moksliniuose tyrimuose, o dabar ir interneto svetainėse – tai tik dar kartą patvirtina didelę bibliotekos rinkinio vertę. Išliko 27 Jeano Calvino (*1509–†1564) veikalai, iš jų 10 išleisti J. Calvino gyvenimo metais. Vienas žymiausių veikalų – *Krikščionybės mokymo pagrindai (Institutio christianae religionis)* – buvo išleistas 1536 m., tačiau šio leidinio bibliotekoje nėra. Seniausias iš turimų J. Calvino veikalų išleistas 1550 m.²⁷ Šį savo darbą J. Calvinas nuolat taisė. Paskutinis jo paties pataisytas, tarsi iš naujo parašytas veikalas buvo išleistas garsaus leidėjo Roberto Stephano arba Estienne'o (*apie 1503–†1559) 1559 m.²⁸ Iš viso turime septynių šio veikalų laidų egzempliorius. Visi turimi J. Calvino darbai yra išleisti lotynų kalba, nėra nė vieno *lingua Gallica*, t. y. prancūzų kalba²⁹. Galima susipažinti su J. Calvino, Prancūzijoje pradėjusio kūrybos kelią, humanistiniu darbu – Liucijaus Anėjaus Senekos diatribės *Apie atlaidumą dvi knygos* komentarų³⁰. Jau po J. Calvino mirties išleista jo laiškų rinktinė su Théodoro Bėze (*1519–†1605) parašyta biografija³¹. Viename J. Calvino veikalų konvolute yra kartu įrišti XVII a. pirmajame dešimtmetyje pakartotinai išspausdinti *Apaštalų darbų komentarai*³² – ši leidinių paminime dėl to, kad jo pradžioje, nors jau šią žemę buvo palikę ir autorius, ir adresatas, yra iš-

²⁴ MELANCHTHON, Philipp. *Elementorum rhetorices libri duo*. Vitebergae [Wittenberg]: [s. n.], 1539. [238?] p. Vinj.; 8° (15 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1023

²⁵ MELANCHTHON, Philipp. *Loci communes theologici*. Vitebergae [Wittenberg]: per Iosephum Clug, 1535. [220] lap. Inic.; 8° (16 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1831

²⁶ CHEMNITZ, Martin. *Examinis concilii Tridentini per d. d. Martinum Chemnicium scripti, opus integrum: quatuor partes, in quibus praecipuorum capitum totius doctrinae papisticae firma et solida refutatio, tum ex sacrae scripturae fontibus, tum ex orthodoxorum patrum consensu, collecta est...* Francofurti ad Moenum [Frankfurt am Main]: per Petrum Fabricium: impensis Sigismundi Feyerabendii, 1585. 4 t. Saugojimo šifrai: V-16/2-328, V-16/2-329, V-16/2-330, V-16/2-331

²⁷ CALVIN, Jean. *Institutio totius christianae religionis nunc ex postrema auctoris recognitione quibusdam locis auctior, infinitis vero castigatior...* Genevae: ex officina Ioannis Gerardi, 1550. [30], 735, [78] p. Inic.; 4° (24,5 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1375

²⁸ IDEM. *Institutio christianae religionis, in libros quat[uor] nunc primum digesta, certisque distincta capitibus ad aptissimam methodum*. Aucta etiam tam magna accessione ut propemodum opus novum haberi possit. Genevae: oliva Roberti Stephani, 1559. [16], 564 p., [27] p. Inic., signetas; 2° (33,5 cm). Saugojimo šifras: V-16/2-26

²⁹ IDEM. *Ioannis Calvini in librum Iobi conciones*. Ab ipsius concionantis ore fideliter exceptae ac saepius antea Gallice, nunc vero primum Latine editae... Genevae: apud haeredes Eustathii Vignon, 1593. [32], 764 p. Inic., vinj.; 2° (31,5 cm). Saugojimo šifras: V-16/2-316

³⁰ IDEM. *Ioannis Calvini in L. Annaei Senecae, Romani senatoris ac philosophi clarissimi, libros duos de Clementia ad Neronem Caesarem Commentarii*. Genevae: apud Petrum Santandreamum, 1597. 75 p. Inic., signetas, vinj.; 2° (33 cm). Saugojimo šifras: V-16/2-274

³¹ IDEM. *Ioannis Calvini ... Epistolarum et responsorum editio secunda, quae tum infinitis mendis est repurgata ... Eiusdem I. Calvini vita a Theodoro Beza Genevensis ecclesiae ministro accurate descripta*. Lausannae [Lausanne]: excudebat Franciscus le Preux: sumptibus Io. de Serens, 1576. [60], 570, [?] p. Vinj.; 8° (16 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1675

³² IDEM. *Ioannis Calvini Commentarii integri in Acta apostolorum*. Ab ipso autore recogniti et magna accessione locupletati... Genevae: excudebat Ioannes Vignon, 1609. [12], 221, [21] p. Inic., signetas, vinj.; 2° (35 cm). Saugojimo šifras: V-16/2-343

spausdintas J. Calvino laiškas kunigaikščiui Mikalojui Radvilai Juodajam (*1515–†1565). XVI a. lituanikos fonde saugoma jo šviesybės Mikalojaus Radvilos Juodojo rūpesčiu Lietuvos Brastos spaustuvėje 1563 m. lenkų kalba išleista Biblija³³. Toje pačioje spaustuvėje 1567 m. išspausdintas lenkų kalba Cyprijano Bazyliko (*apie 1535–†po 1600) veikalas *Istorija apie žiaurų Dievo Bažnyčios persekiojimą*³⁴. Sinodo bibliotekoje randame dar keletą veikalų apie reformacijos kankinius³⁵. Į vieną knygą įrašyti dviejų inkvizicijos kankinių – dominikonų vienuolio iš Florencijos Girolamo Savonarolos (*1452–†1498) paskutinįjį gyvenimo mėnesį rašyti garsieji apmąstymai psalmėms *Pasigailėk manęs, Dieve* bei *Tavimi pasitikiu, Dieve*³⁶, čeko Jano Huso (*apie 1369–†1415) darbų bei pamokslų tomų³⁷. Vertėtų paminėti, kad Sinodo bibliotekoje buvo ir viduramžiais labai populiarus italų dominikonų vienuolio Jokūbo Voraginiečio kompiliacinis veikalas *Šventųjų aukso legenda, arba Lombardiškoji istorija*, dažnai vadinamas tiesiog *Aukso legenda*³⁸. Buvo domimasi ir priešininkais jėzuitais. Išliko keletas *Jėzuitų mokymo* tomų³⁹, ordino įkūrėjo šv. Ignaco Lojolos (*1491–†1556) biografija⁴⁰, Piotro Skargos (*1536–†1612) pamokslai⁴¹. Galima pasidžiaugti, kad nepražuvo ir į LMAVB pateko garsaus Bazelio leidėjo Hieronimo Frobeno (*1501–†1563), su kuriuo produktyviai bendradarbiavo Erasmus Desiderijus (*1469–†1536), 1556 m. dešimčia foliantų tomų išleisti Augustino (*354–†430), šventojo Hipono vyskupo, raštai⁴². Toks leidinys – tikras lobis knygos istorijos tyrinėtojams, pavyzdys, kokių aukštumų buvo pasiekusios geriausios Europos spaustuvės ir spaustuvinių bei leidėjų dinastijos. Didžioji dalis Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekoje buvusių knygų išleistos garsių, savo vardą knygos istorijoje palikusių leidėjų bei spaustuvių.

³³ *Biblia svięta*: tho iest Księgi Starego y Nowego Zakonu, własnie z zydowskiego, greckiego y lacińskiego, nowo na polski ięzyk z pilnością y wirne wyłożone. Drukowano w Brześciu Litewskim: nakładem ... Nikolaia Radziwila ..., 1563 miesiāca Września dnia 4. [13], 579, 143, [7] lap. Frontisp., herbas, ilustr., inic., vinj. ; 2° (40 cm). Saugojimo šifras: L-16/2-24

³⁴ BAZYLIK, Cyprian. *Historia o srogiem przesladowaniu Kościola Bożego*: w ktorey są wypisane sprawy onych mecenikow... Z lacińskiego ięzyka na polski przelożona przez Cypriana Bazylika. W Brześciu Litewskim drukowano: [s. n.], 1567. dnia 17. Maia. [6], 396, [9] lap. Frontisp., inic., vinj. ; 2° (30 cm). Saugojimo šifras: L-16/2-8

³⁵ FOXE, John. *Rerum in ecclesia gestarum, quae postremis et periculosiss his temporibus evenerunt maximarum[ue] per Europam persecutionum, ac sanctorum dei martyrum caeterarum[ue] rerum si quae insignioris exempli sint, digesti per regna et nationes commentarii*. Basileae [Basel]: per Nicolaum Brylingerum et Ioannem Oporinum, 1559–1563. 2 d. ; 2° (32 cm).

Ps 1: in qua primum de rebus per Angliam et Scotiam gestis atque in primis de horrenda sub Maria nuper regina persecutione narratio continetur. Autore Ioanne Foxo Anglo. 1559. [14], 732 p. Iliustr. Saugojimo šifras: V-16/2-295

Ps 2: martyrum historia: hoc est maximarum per Europam persecutionum ac sanctorum dei martyrum. Authore Heinrico Pantaleone ordinario physico in Academia Basiliensi. 1563. [12], 361, [9] p. Iliustr. Saugojimo šifras: V-16/2-296

³⁶ SAVONAROLA, Girolamo. *Meditatio pia et erudita Hieronymi Savonarolae a papa exusti, super psalmos Miserere mei et In Te Domine speravi*. Wittenbergae [Wittenberg]: [s. n.], 1523. [20] lap. Frontisp., inic. ; 4° (19,5 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1441

³⁷ HUS, Jan. *Sermonum Ioannis Huss Ad populum tomus tertius*: respondens priori, de Anatomia, regno et populo Antichristi. [Strasbourg?, 1523–1524?]. [4], XLIX, [3] lap. Inic., ilustr. ; 4° (19,5 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1440

³⁸ IACOPO, da Varazze. *Legenda aurea sanctorum que Lombardica nominatur historia*. Jacobus de Voragine; cura Claudii de Rota. Lugduni [Lyon]: in edibus Petri Luceii cognomento Principis, 1519. 144 lap. Iliustr., inic. ; 4° (25 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1364

³⁹ *Doctrinae iesuiticae praecipua capita*. Rupellae [La Rochelle], 1585. T. 2, 3. Saugojimo šifrai: V-16/1-1780, V-16/1-1739

⁴⁰ MAFFEI, Giovanni Pietro. *De vita et moribus Ignatii Loiolae, qui Societatem Iesu fundavit, libri tres*. Coloniae [Köln]: apud Maternum Cholinum, 1585. [24], 363, [5] p. Inic. ; 8° (15,5 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1281

⁴¹ SKARGA, Piotr. *Kazania na niedziele y svięta całego roku*. X. Piotra Skargi, Societatis Iesu, znowu od niego przyrzane z przydanym kilku kazań seymowych ; y kazania na pogrzebie krolowey J.M. Starey. Dwa są przy nich registry. Jeden do nauk na zmocnienie katolickiey wiary, a drugi do naprawy obycaziow służący... W Krakowie: w drukarniey Andrzeia Piotrkowczyka, 1597. [8], 738, [12] p. Frontisp., herbas, inic., vinj. ; 2° (31 cm). Saugojimo šifras: XVI/2-34

⁴² Saugojimo šifrai: V-16/2-238, V-16/2-239, V-16/2-220, V-16/2-221, V-16/2-229, V-16/2-230, V-16/240, V-16/2-241, V-16/2-234, V-16/2-235

Nemaža teologinės literatūros dalį sudaro Šventojo Rašto laidos, komentarai, teologijos tiesų aiškinimai, disputai. Gausu ne tik M. Lutherio, J. Calvino, bet ir kitų, mažiau specialiai nesidomintiems girdėtų autorių – Martino Bucerio (*1491–†1551), Heinricho Bullingerio (*1504–†1575), Lamberto Daneau (*1530–†1595), Rudolfo Gwalthero (*1519–†1586), Wolfgango Musculo (*1497–†1563), Johanno Oekolampadijaus (*1482–†1531), Victorino Strigelio (*1524–†1569), Zacharijo Ursino (*1534–†1582), Ulricho Zwiglio (*1484–†1531) ir kitų – veikalų.

Tarp išlikusių 44 Antikos autorių knygų neabejotinas lyderis yra Aristotelis (Aristotelēs, *384–†322 pr. Kr.). Galima skaityti į lotynų kalbą išverstus beveik visus svarbiausius veikalus, o keletas jų išleisti lygiagrečiai senąja graikų ir lotynų kalbomis⁴³. Venecijoje, Aldo spaustuvėje, 1513 m. vienu tomu išleistos iliustruotos Julijaus Cezario (Gaius Iulius Caesar, *100–†44 pr. Kr.) *Komentarų* knygos⁴⁴. Reikšminga 1528 m. toje pačioje Aldų spaustuvėje išleista antikos autorių, rašiusių apie žemės ūkį, rinktinė⁴⁵. Be abejo, populiarūs buvo ir nemažai išliko įvairių leidėjų leistų Marko Tulijaus Cicerono (Marcus Tullius Cicero, *106–†43 pr. Kr.) veikalų – išskirtume Paolo Manuzio (*1512–†1574) komentuočių Cicerono laiškų namiškiams dvitomi⁴⁶. Išliko Demostenio (Demosthenēs, *384–†322 pr. Kr.), Diogeno iš Laerto (Diogenēs Laertios, III a. po Kr.), Epikteto (Epiktētōs, *apie 55–†135 po Kr.), Aulo Gelijaus (Aulus Gellius, *apie 130 po Kr.), Herodoto (Hērodotos, *484–†425 pr. Kr.), Homero (Homēros, *VIII a. pr. Kr.), Juoza-po Flavijaus (Iosephus Flavius, *37–†100 po Kr.), Tito Livijaus (Titus Livius, *59 pr. Kr.–†17 po Kr.), Pausanijo (Pausanias, *II a. po Kr.), Plutarcho (Plutarchos, *apie 46–apie †120 po Kr.), Marko Fabijaus Kvintilijano (Marcus Fabius Quintilianus, *apie 35–†95 po Kr.), Saliustijaus (Gaius Sallustius Crispus, *86–†35 pr. Kr.), Liucijaus Anėjo Senekos (Lucius Annaeus Seneca, *apie 4 pr. Kr.–†65 po Kr.), Sofoklio (Sophoklēs, *497–†406 pr. Kr.), Svetonijaus (Gaius Suetonius Tranquillus, *apie 70–†140 po Kr.) veikalų leidiniai. Pastebėsime, kad tarp Antikos autorių knygų nebuvo nei Ovidijaus (Publius Ovidius Naso, *43 pr. Kr.–†apie 18 po Kr.), nei Vergilijaus (Publius Vergilius Maro, *70–†19 pr. Kr.), nei Horacijaus (Quintus Horatius Flaccus, *65–†8 pr. Kr.) kūrinų.

Sunku įsivaizduoti tikrą šešioliktojo amžiaus humanitarą, nemokantį lotynų, senosios graikų ir hebrajų kalbų, nesugebantį parašyti laiško ar pasakyti kalbos. Buvo leidžiamos gramatikos, žodynai, retorikos vadovėliai, sektinų oratorinio meno, iškalbos pavyzdžių rinktinės. Kai ką iš šio repertuaro randame ir tarp buvusių Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos knygų. Paminėsime lotynų ir hebrajų kalbomis išleistą Sebastiano Münsterio (*1488–†1552), labiau žinomo kaip *Kosmografijos* autoriaus, hebrajų kalbos gramatiką⁴⁷. Vitenberge 1562 m. buvo išleistos Johanno Avenarijaus parašytos hebrajų kalbos gramatikos

⁴³ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ. *Αριστοτελους των Σταγειριτων τα σωζομενα*. Operum Aristotelis Stagiritae philosophorum omnium longe principis nova editio, Graece et Latine... [Lyon]: apud haered. Eust. Vignon: excudebat Guillelmus Laemarius, 1597. T. 1. [76], 1517 p. Frontisp., inic., vinj. ; 8° (19,5 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1434; IDEM. *Αριστοτελους Ηθικων Νηχομαχειων βιβλια δεκα=Aristotelis Ethicorum ad Nicomachum libri decem*. Ab Antonio Riccobono Latine conversi, capitum partitionibus ac periochis distincti, illustrissimo ac reverendissimo Marco Cornelio, patricio Veneto, Patavii episcopo, cum Commentariis dicati. Francofurti: apud heredes And. Wecheli Claudium Marnium et Ioan. Aubrium, 1596. 818 p. Inic., signetas., vinj. ; 8° (16,5 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1575

⁴⁴ CAESAR, Julius. *C. Iul. Caesaris Commentariorum libri*. Venetiis [Venezia]: in aedibus Aldi et Andreae soceri, 1513. [50], 496, [40] p. Iliustr., inic., vinj. ; 8° (17 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1730

⁴⁵ *Libri de re rustica*. M. Catonis lib. I. M. Terentii Varronis lib. III. L. Iunii Moderati Columellae lib. XII; eiusdem De arboribus liber separatus ab aliis, quare ante id factum fuerit, ostenditur in epistola ad lectorem. Palladii lib. XIII De duobus dierum generibus simulque de umbris et horis, quae apud Palladium, in alia epistola ad lectorem. Georgii Alexandrini enarrationes priscarum dictionu[m], quae in his libris Catonis, Varronis, Columellae. [Venetiis: in aedibus Aldi], 1528. [70] p., 391 lap. Vinj. ; 8° (15 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-999

⁴⁶ CICERO, Marcus Tullius. *Commentarius Pauli Manutii in Epistolas M. Tullii Ciceronis, quae familiares vocantur*: [cum textu M.T. Ciceronis]. [Francofurti: apud heredes Andreae Wecheli Claudium Marnium et Io. Aubrium, 1600]. T. 1. 954 p. Inic., vinj. ; 8° (16,5 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1582

⁴⁷ MÜNSTER, Sebastian. *Opus grammaticum consummatum ex variis Elianis libris concinnatum...* Basileae [Basel]: per Henricum Petri, 1563. [8], 387 p. Inic., signetas ; 8° (16 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1722

dvi knygos⁴⁸. Žymaus to meto prancūzų humanisto, mokslininko, graikų kalbos žinovo Gillaume Budé (*1468–†1540) parašyti *Graikų kalbos komentarai* buvo išleisti Bazelyje 1556 m.⁴⁹ Dar randame Vokietijoje leistą graikų kalbos pagrindų vadovėlį⁵⁰. Johanno Posselo (*1528–†1591) *Graikų kalbos sintaksės* populiarumą parodo trys skirtingos Vitenbergo laidos⁵¹. Lotynų kalbos dažnai buvo mokomasi iš Jacobo Pontano (*1542–†1626) vadovėlių, viena vadovėlio dalis⁵² yra tarp išlikusių Sinodo bibliotekos knygų. Apie tai, ką reiktų patobulinti šnekant lotyniškai, rašoma Thomo Linacre (*1460–†1524) veikale⁵³. Būtina paminėti išlikusį garsųjį Erasmo Desiderijaus veikalą apie priešodžius⁵⁴. Be abejo, esama įvairių, tiek dvikalbių lotynų-graikų, tikrinių vardų, tiek daugiakalbių⁵⁵ žodynų.

Istorija, geografija, tolimi paslaptingi ir sunkiai pasiekiami kraštai visada domino žmones, todėl ir Sinodo bibliotekoje buvo ne viena apie tai pasakojanti knyga. Ne vieno skaitytojo rankose pabuvojo knyga apie Kiniją⁵⁶, 53 žemėlapiai išspausdinti Abrahamo Ortelijaus (*1527–†1598) albume⁵⁷. Daugumos istori-

⁴⁸ AVENARIUS, Iohannes. [*Ebraeae grammatices*]. Autore Iohanne Avenario Egrano. Vitebergae [Wittenberg]: excudebat Iohannes Crato, 1562. 2 kn. ; 8° (15,5 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-783-784

⁴⁹ BUDÉ, Guillaume. *Commentarii linguae Graecae*. Gulielmo Budaeo, consiliario regio ... auctore, ab eodem accurate recogniti atque amplius tertio parte aucti, quibus Index subiectus est duplex, tam Graecas quam Latinas voces et phrases demonstrans. Basileae [Basel]: apud Nicolaum Episcopium iuniorem, 1556. [8] p., 1560 sklt., [184] p. Inic., signetas ; 2° (33 cm). Saugojimo šifras: V-16/2-464

⁵⁰ SOSANDER, Petrus Levinus. *Donatus Graecus de octo orationis partibus*: libellus novus, succinctus et utilis, in quo propemodum nihil, quod ad prima Graecae linguae fundamenta attineat, desideretur. Opera et industria Petri Levini Sosandri Vangionis, in fine vero pro tyronibus linguae Graecae, ratio formandi tempora, cum brevis, tum expedita est addita. Francofordiae ad Oderam [Frankfurt an der Oder]: in officina Iohannis Eichorni, [1547]. [143] p. Inic., vinj. ; 8° (15,5 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-781

⁵¹ POSSEL, Johann. *Συνταξις [Syntaxis] linguae Graecae recens recognita*: addita est et regularum syntaxeos praxis. Witebergae [Wittenberg]: excudebat Iohannes Crato, 1568. [218] p. Vinj. ; 8° (15,5 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-782; dar yra 1594, 1599 metų laidos.

⁵² PONTANUS, Iacobus. *Progymnasmatum Latinitatis, sive Dialogorum voluminis tertii pars prior*. [Ingolstadt]: apud D. Sartorium, 1592. [22], 854, [49] p. Inic., vinj. ; 8° (15,5 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1660

⁵³ LINACRE, Thomas. *Thomae Linacri Britanni De emendata structura Latini sermonis libri VI*: cum indicatione locorum unde exempla ab autore adducta fuerunt. Recogniti a Ioachimo Camerario Pabepergensi una cum Indice diligentissimo; accessit libellus eiusdem Camerarii de arte Grammatica et figuris dictionum. Lipsiae [Leipzig]: imprimetab Ioannes Steinman, 1580. [24], 527, [144] p. Inic., signetas ; 8° (15,5 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1020

⁵⁴ ERASMUS, Desiderius. *Adagiorum chiliades Des. Erasmi Roterodami quat[ua]or cum sesquicenturia ex postrema autoris recognitione*: quibus sunt praemissi quat[ua]or Indices locupletissimi tam Adagiorum, quam Locorum, tum Rerum ac Vocum, in hoc opere explicatarum cognitu[ue] dignarum... Basileae [Basel]: in officina Frobeniana per Hieronymum Frobenium et Nicolaum Episcopium, 1559 mense Martio. [106], 1071 p. Inic., signetas ; 2° (33 cm). Saugojimo šifras: V-16/2-388

⁵⁵ CALEPINO, Ambrogio. *Ambrosii Calepini Dictionarium undecim linguarum, iam postremo accurata emendatione atque infinitorum locorum augmentatione, collectis ex bonorum auctorum monumentis, certis et expressis syllabarum quantitatis notis, omniumq[ue] vocum significationibus, flosculis, loquendi formis, proverbialibus sententiis, ceterisq[ue] ad Latini sermonis proprietatem, elegantiam et copiam pertinentibus rebus, quanta maxima fide ac diligentia fieri potuit ita exornatum, ut hactenus studiosorum usibus accomodatius non prodierit*: respondent autem Latinis vocabulis Hebraica, Graeca, Gallica, Italica, Germanica, Belgica, Hispanica, Polonica, Ungarica, Anglica; Onomasticum ... seorsim adiunximus. Basileae [Basel]: per Sebastianum Henricpetri, [1590]. [8], 1655, 304[?] p. Inic. ; 2° (34 cm). Saugojimo šifras: V-16/2-379

⁵⁶ GONZALÉZ DE MENDOZA, Juan. *Nova et succincta, vera tamen historia de amplissimo, potentissimoque nostro quidem orbi hactenus incognito, sed perpaucis adhinc annis explorato Regno China, quindecim florentissimus eius Provinciae, plurimis admiranda magnitudine insignibus urbibus, summa fertilitate, incredibili unionum, gemmarum, auri, argenti, caeterorumque ... opulentia & copia ...*: ex Hispanica primum in Italicam, inde in Germanicam, ex hac demum in Latinam linguam conversa. Opera Marci Henningi Augustani. Francofurdi ad Moenum [Frankfurt am Main]: [Sigismund Feyerabend?], 1589. 283 p. Inic., vinj. ; 8° (15 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1811

⁵⁷ ORTELIUS, Abraham. *Theatre oft Toonneel des Aerdtbodems, waer inne te siene sijn de Landttafelen van de gebeele weerelt...* Antwerpen: by Gielis van Diest, 1571. [6] lap., 53 žml., [3] lap. Frontisp., inic. ; 2° (39 cm). Saugojimo šifras: V-16/2-253

nės tematikos knygų autorių vardai: Philippe de Commynes (*1447–†1511), Natale Conti (*1520–†1582), Johannes Carion (*1499–†1537), Johannes Sleidanus (*1506–†1556), žinomi ne visiems šiuolaikiniams istorikams, tačiau savo laiku jų kūryba buvo vertinama. Įdomi yra šešiolikto šimtmečio kovų su turkais realijas atspindinti keturių dalių laiškų, kuriuos tuo klausimu rašė žymūs Europos žmonės, rinktinė⁵⁸.

Karo teisės klausimai nagrinėti ispanų teisininko Balthazaro Ayalos (*1548–†1584) veikalė apie karines priedermes bei drausmę⁵⁹. Išliko ne vienas Bizantijos imperatoriaus Justiniano I (*483–†565) civilinės teisės kodeksas. Nemaža dėmesio skirta kanonų teisei, įvairių bažnytinių bausmių nagrinėjimui⁶⁰.

Suprantama, kad nedidelėje apžvalgoje neįmanoma aprėpti visos temų ir autorių įvairovės. Tą užduotį galėtų atlikti katalogas, į kurį būtų galima įtraukti ir kitose Lietuvos bibliotekose surastas Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos knygas. Norisi paminėti dar vieną – emocinį – aspektą, kuris neišvengiamai atsiranda, kai verčiami puslapiai tų veikalų, kuriuos parašė žmonės, aktyviai dalyvavę dvasi-niame ir politiniame gyvenime, kurių idėjos keitė pasaulį ir tapo nemariomis. Peržengiami šimtmečiai, kai skaitome knygose paliktus buvusių savininkų ar skaitytojų įrašus. Manome, kad vienas iš seniausių savininko paliktas įrašas, tai 1550 m. Ciuriche leistoje Biblijoje žymaus reformacijos laikų veikėjo Simono Budno (*apie 1530–†1593) parašai graikų ir lotynų kalba, raudonu rašalu rašytos pastabos ir 1554 m. data⁶¹. Kiti seni įrašai, atlikti XVII a. pirmoje pusėje: *emi Dantisci. Christophorus Rivius. Anno 1624* (pirkau Gdanske 1624 m. Kristoforas Rivijus); *Andreas Wandlowius Dobrzanski Christ. Eccl. Diaconus Russ. Comp. Lugduni Bat. 1606* (diakonas Andrius Dobžanskis įsigijo Leidene 1606); *Emptus a me Amico Jacobi de relicta supra victi [...] anno 1610* (pirkau draugui už likusius nuo pragyvenimo pinigus 1610 m.); *Concordia insuperabilis* (santarvė nenugalima); *Discite vos, pueri* (jūs mokykitės, vaikai).

Negalime sugrąžinti to, kas prarasta, bet galime išsaugoti ir deramai nušviesti tai, kas išliko.

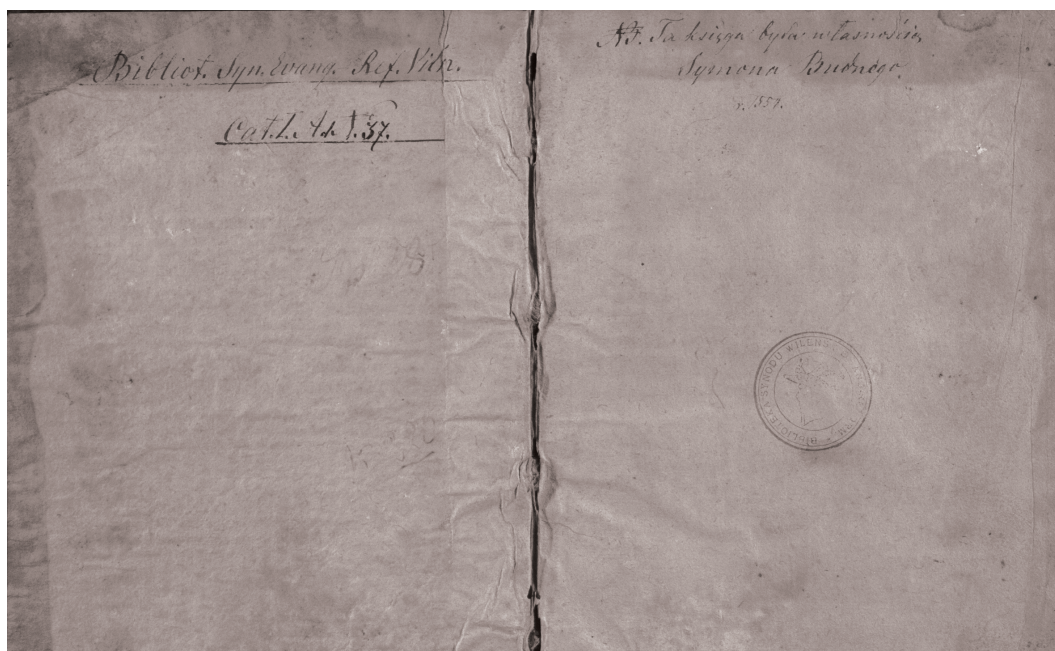
⁵⁸ *Epistolarum Turcicarum variorum et diversorum auctorum libri V, in quibus epistolae de rebus Turcicis summorum pontificum, imperatorum, regum, principum aliorumque mundi procerum, iam inde a primordio regni Saracenici et Turcici usque ad haec nostra tempora leguntur, ultro citroque in christianis et Turcis aliisque exteris nationibus scriptae: opus non solum lectu iucundum et consultationi nostrorum temporum utile, sed etiam ad cognitionem cum aliarum historiarum, tum potissimum de initiis, progressu et incrementis regni Turcici maxime necessarium. Ex recensione Nicolai Reusneri Leorini IC. comitis palatini Caesarei et consilarii Saxonici; cum gratia et privilegio caes. maiest. et electoris Saxoniae. Francoforti ad Moenum [Frankfurt am Main]: excudebat Iohannes Collitius: impensis Pauli Brachfeldii, 1598. [6], 303, [4] p. Inic., vinj. ; 4° (19,5 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1476*

⁵⁹ AYALA, Balthazar. *Balthazaris Ayalae, I. C. et exercitus regii apud Belgas supremi iuridici, De iure et officiis bellicis et disciplina militari libri III*. Antverpiae [Antwerpen]: ex officina Martini Nutii, 1597. [16], 406 p. Inic., signetas ; 8° (15 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1229

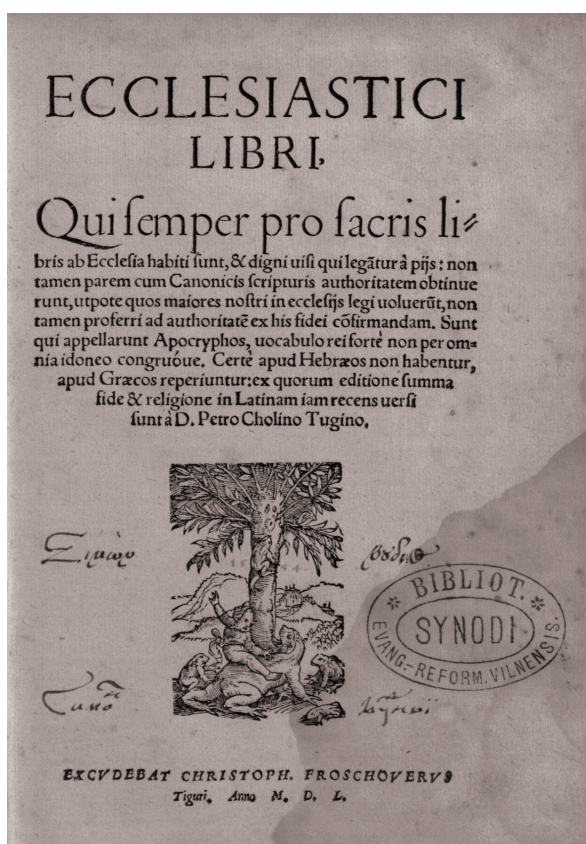
⁶⁰ ASTESANUS (†apie 1330). *Canones penitentionales ex variis sanctorum pontificum decretis collecti, quorum notitia viris ecclesiasticis non minus utilis quam necessaria*. Cracoviae: per Mathiam Sharffenberger, 1534. [8] lap. Iliustr., vinj. ; 8°. Saugojimo šifras: XVI/27

⁶¹ Saugojimo šifras: V-16/1-1529-1531

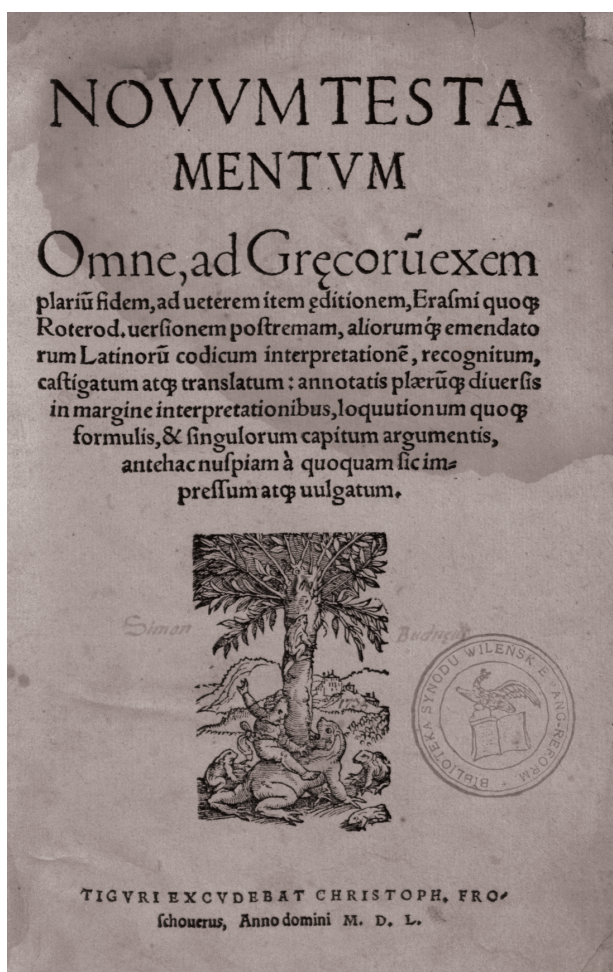
Simonui Budnui ir Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekai priklausiusios
Biblijos (Ciurichas, 1550) proveniencijos *LMAVB RSS V-16/1-1529-1531*

Leidybinio konvoliuto atvarta (viršelio vidinė pusė ir priešlapis)

Senojo Testamento dalies antraštinis lapas su S. Budno įrašu ir Sinodo bibliotekos antspaudu

Naujojo Testamento antraštiniis lapas su S. Budno įrašū ir Sinodo bibliotekos antspaudu

The 16th century books from the library of the Evangelical Reformers Synod in the holdings of the Rare Book Department of the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences

Violeta Radvilieni

Summary

This article examines the fate of the oldest library in Lithuania, founded in 1557 at the Vilnius Evangelical Reformers Synod. On February 20, 1941 the library of the Vilnius Evangelical Reformers Synod was handed over to the newly founded Library of the Lithuanian Academy of Sciences; however, there had not been enough time to integrate the Synod Library's collections into the new holdings before the start of the World War II. Near the end of the war, a rumor was started that the Hitler's army, while retreating from Vilnius, set afire and destroyed the Synod Library. Nonetheless, some books bearing the stamps of the library of the Vilnius Evangelical Synod have been discovered in the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences. The article describes only the 16th century Synod books and discusses their topics, authors, publishers and inscriptions left by readers.

XV–XVII a. buvusios Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos knygos, saugomos Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje

Rima Dirsytė

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka

Seniausia Lietuvoje Vilniaus evangelikų reformatų sinodo biblioteka, kunigaikščio Mikalojaus Radvilos Juodojo (*1515–†1565) įsteigta 1557 m. prie Vilniaus evangelikų reformatų bažnyčios, per savo keturių amžių gyvavimo laikotarpį pergyveno kitatikių pogromus ir gaisrus, kilnojamą iš Vilniaus į Kėdainius, Slucką ir vėl į Vilnių. 1941 m. vasario 15 d. ji tapo tuometinės Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos dalimi¹. 1944 m. liepos mėnesį, traukdamasi iš Vilniaus, vokiečių kariuomenė padegė Pylimo gatvėje buvusius Vilniaus evangelikų reformatų sinodo namus, kuriuose tuo metu buvo ir biblioteka². Laimei, gaisras nesunaikino visų bibliotekos knygų. Išlikusios knygos dabar saugomos ne vienoje, o keliose vietose: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių, Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo (toliau – NB) bibliotekose, galbūt – ir kitur.

Kokiu keliu dalis buvusios Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos knygų pateko į Nacionalinę biblioteką? Patikrinus Nacionalinės bibliotekos inventorines knygas paaiškėjo, kad pirmi įrašai apie knygas, patekusias iš buvusios Sinodo bibliotekos, yra iš 1946 m. – tais metais suinventorinta apie 20 knygų. Skiltyje, iš kur gautos knygos, randame įrašą, kad jos buvo nupirktos 1946 m. rugpjūčio 24 d. ir lapkričio 10 d. Deja, nėra nurodytas jas pardavęs asmuo ar institucija. 1947 m. 9 knygos gautos pagal aktą Nr. 6. Panašų įrašą turime ir iš 1948 m. – 5 knygos į biblioteką pateko pagal aktą Nr. 4. Toliau sekant įrašus randame, kad 1947 m. birželio 25 d. ir 1948 m. sausio 26 d. perduotos 5 knygos iš Valstybinio knygų prekybos tresto. Prie dalies knygų nurodoma, kad jos perimtos „iš tvarkytinų fondų“, „gautos iš direktoriaus Rimanto“³ ar iš neišaiškintų šaltinių. Nuo 1960 m. komplektavimo šaltinis apskritai nenurodomas. Paskutinis įrašas – 1966 m. birželio 27 d.: tuomet gauta 1 knyga. Žymioji Brastos Biblija, prieš 2002 m. patekdama į NB Retų knygų ir rankraščių skyrių, buvo saugoma Knygų rūmuose⁴: 1980 m. ji buvo suinventorinta, pažymint, kad gauta „iš atsarginio sandėlio“ (spėtina – Šv. Jurgio bažnyčios Vilniuje), kur pateko greičiausiai karo ar pokario metais, gelbstint be priežiūros likusius rankraščius, knygas bei kitokią spaudą.

Nacionalinės bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriuje taip pat saugoma dalis buvusio Sinodo archyvo. Rankraščių gavimo knygoje randame 1949 m. sausio 18 d. įrašą, kad archyvas į biblioteką pateko 1947 m. (įrašas pieštuku). Deja, skiltyje, iš kur gauta, tikslesnių duomenų taip pat nėra – rašoma, kad „iš įvairių vietų surinkti ir sujungti vienan fondan“. Taigi archyvas taip pat nesuteikia daugiau aiškumo.

Tenka apgailestauti, kad nei NB archyve, nei Lietuvos centriname valstybės archyve, kur saugoma dalis Nacionalinės bibliotekos archyvo, nepavyko rasti 1946–1948 m. ar vėlesnių dokumentų, patvirtinančių šiuos pirkimus, nei knygų perdavimo aktų.

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos direktoriaus Juozo Marcinkevičiaus teigimu, pokario metais kai kurių mokslinių bibliotekų vadovai – Centrinės valstybinės bibliotekos direktorius

¹ Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos istorijos dokumentai. Parengė Juozas Marcinkevičius. *Lietuvos mokslų akademijos biblioteka*, 2001/2002. Vilnius, 2004, p. 93–94.

² *Tiesa*, 1944, rugs. 16 (nr. 61); rugs. 18 (nr. 62).

³ Juozas Rimantas (*1908–†1973), bibliotekos direktorius 1939–1950 m.

⁴ Dabar – Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Bibliografijos ir knygotyros centras.

Juozas Rimantas, Mokslų akademijos bibliotekos direktorius rašytojas Petras Vaičiūnas, taip pat kai kurie kultūros darbuotojai galvojo, kad Lietuvoje saugomas kultūros vertybes reikėtų išsklaidyti po įvairius miestus ir įstaigas. Mat buvo nuogaustaujama, kad šios vertybės galėjo būti išvežtos į Rusiją. Todėl galėtume daryti išvadą, kad dalis buvusios Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos knygų tokiu būdu pateko į Nacionalinę biblioteką.

Kita vertus, buvo žmonių, kurie rizikuodami gyvybe knygas gelbėjo nuo gaisro (1944 m. „Tiesoje“ minimas Sinodo bibliotekos prižiūrėtojas Dilys ir jo sūnus⁵). Matyt, būta ir tokių, kurie pasinaudoję situacija, knygomis pasipildė savo „kolekcijas“, o vėliau jas pardavė bibliotekai – apie tie galima spėti iš įrašų inventorinėse knygoose apie Sinodo bibliotekos knygų pirkimus.

Šio straipsnio tikslas – apžvelgti XV–XVII a. Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos knygas, dabar saugomas NB Retų knygų ir rankraščių skyriuje. Kadangi buvusios Sinodo bibliotekos katalogų išlikę vos keli (ir tie patys iš XIX a., nors knygos buvo tvarkomos ir vėliau: 1921–1924 m. Sinodo biblioteką tvarkė kun. Jonas Šepetys, nuo 1927 m. – dr. Adamas Łysakowski; iki 1932 m. buvo sukataloguota 9350 veikalų, 16 296 tomų⁶), pagal juos negalime tiksliai rekonstruoti bibliotekos, todėl pagrindinis knygų priskyrimo Sinodo bibliotekai kriterijus – rankraštiniai įrašai apie knygos priklausymą Vilniaus evangelikų reformatų sinodo, Slucko gimnazijos ar bažnyčios bibliotekoms, pačios bibliotekos ekslibrisai bei antspaudai⁷. Dalis knygų, prieš patekdamos į Sinodo biblioteką, buvo privačių asmenų – J. Biergelio⁸, S. Lipinskio⁹, L. Uziemblos¹⁰ ir kitų, taip pat – Biržų, Kelmės evangelikų reformatų bažnyčių nuosavybė. Iki šiol nebuvo domėtasi NB fonduose saugomais Sinodo bibliotekai priklausiusiais leidiniais, jie nebuvo suregistruoti, o kataloginėse kortelėse proveniencija nebuvo nurodoma. Todėl didžioji fondo dalis peržiūrėta *de visu*. Šiuolaikinis elektroninis duomenų apdorojimas (LIBIS programa) suteikia galimybę leidinius išsamiau aprašyti, išskiriant kolekcijas, todėl ateityje būtų tikslinga pratęsti šį darbą ir sudaryti visų buvusios Sinodo bibliotekos knygų, dabar saugomų NB, katalogą.

Statistikos duomenimis, 1937 m. Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekoje buvo 10 410 veikalų, 17 782 tomų¹¹; tarp jų – 5 inkunabulai, 548 XVI a. veikalai ir 1940 veikalų, išleistų XVII a. (iš viso – 2493 veikalai). Šiuo metu NB Retų knygų ir rankraščių skyriaus fonduose saugomos 75 buvusios Sinodo bibliotekos knygos (108 veikalai), išleistos XV–XVII a.: 1 inkunabulas bei po 37 leidinius iš XVI ir XVII a. Be abejo, turėdami tokį nedidelį kiekį knygų, negalime daryti išsamesnių išvadų apie biblioteką. Tačiau net tas negausus knygų skaičius rodo buvus turtinę ir vertingą biblioteką. Apie pusę NB esančių knygų sudaro teologinė literatūra – 31 leidinys, tarp pasaulietinės literatūros daugiau darbų yra iš teisės (10) ir istorijos (12) sričių, nemažai Antikos autorių darbų (9), po keletą filosofijos, kitų mokslo sričių darbų, grožinės literatūros kūrinių. Skirstant pagal kalbas matome, kad vyrauja lotynų kalba spausdintos knygos – 45, lenkų – 27, lietuvių – 2 ir čekų – 1. Tai neturėtų kelti nuostabos, nes XV–XVII a. tiek religinėje, tiek pasaulietinėje literatūroje lotynų kalba viešpatavo. Be to, lietuviai bent iki XVI a. savo rašto neturėjo, ir jau nuo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos (toliau – LDK) susikūrimo raštijai buvo vartota ne lietuvių kalba.

⁵ *Tiesa*, 1944, rugs. 16 (nr. 61).

⁶ *Tiesa*, 1944, rugs. 18 (nr. 62).

⁷ KISARAUSKAS, Vincas. *Lietuvos knygos ženklai, 1518–1918*. Vilnius, 1984, p. 141–142.

⁸ Julijonas Biergelis (Juljan Biergiel, *1819–†1885) – evangelikų reformatų kunigas, Slucko gimnazijos mokytojas, bibliofilas. Jo bibliotekoje buvo apie 1500 veikalų, kurių dalį po jo mirties įsigijo Vilniaus evangelikų reformatų sinodas. Plg.: KISARAUSKAS, Vincas. *Op. cit.*, p. 30.

⁹ XIX a. pab. generalinis superintendentas kun. Steponas Lipinskis (Stefan Lipiński) Sinodo bibliotekai perdavė savo rinkinį – apie 1,5 tūkst. veikalų. Plg.: GIZBERT-STUDNICKI, Wacław. *Zarys historyczny Wileńskiego kościo. Em. Ref. i jego biblioteki*. Wilno, 1932, p. 19.

¹⁰ Liucijonas Uziembła (Uziębło, *1864–†1942), kraštotyrininkas, kolekcionierius. Plg.: *Lietuvių enciklopedija*. Boston, 1965, t. 32, p. 360.

¹¹ *Zarząd miejski w Wilnie. Rocznik statystyczny Wilna*, 1937. Wilno, 1939, p. 136–137.

Žiūrint topografiniu aspektu, po trečdalį knygų išspausdinta LDK ir Lenkijoje; gausiai reprezentuojamos reformatų spaustuvės: Mikalojaus Radvilos Juodojo – Lietuvos Brastoje, Jono Karcano (†apie 1611) ir Jokūbo Morkūno (*apie 1550–†po 1611) – Vilniuje, Petro Blasto Kmitos (†tarp 1629–1632) ir Jono Danieliaus Kmitos (†1646?) – Liubčioje, Andrejaus Piotrkowczyko (*apie 1550–†1620) – Baranove (prie Krokuvos), Jano Szeligos (†apie 1637) – Dobromylyje, vėliau Lvove, Kristijano Becko (Bekk, †1690) – Torunėje, Andriaus Hünefeldo (*1581–†1666) – Gdanske; be jų – Mamoničių ir Jėzuitų akademijos spaustuvės Vilniuje, Krokuvos, kitos Torunės ir Gdansko leidyklos¹². Ir apie trečdalis – išspausdintų kituose Vakarų Europos miestuose: Karaliaučiuje, Leipcige, Frankfurte, Kelne, Bazelyje, Špejeryje, Amsterdame ir Leidene.

Kadangi nėra vienos priimtos sistemos senųjų leidinių klasifikavimui, knygos bus apžvelgiamos jų turinio atžvilgiu pagal atskirus amžius.

Sinodo biblioteka kaip institucinė pirmiausia, be abejo, kaupė religinio turinio literatūrą. Seniausia NB saugoma Sinodui priklausiusi knyga ir vienintelė iš XV a. – katalikiška Biblija (*Biblia Latina*, dar vadinama Menardo Biblija), išleista Niurnberge 1480 m.¹³ žymaus Vokietijos spaustuvininko, leidėjo, knygų pardavėjo Antono Kobergerio (Koberger, *apie 1440–†1513) spaustuvėje. Bibliją spaudai parengė vienuolis Menardas, prie kai kurių Biblijos knygų yra pridėtos šv. Jeronimo išangos. Knygoje gausu spalvotų iliustracijų ir inicialų – jie piešti ranka. Knyga įrišta mediniais viršeliais, aptrauktas pergamentu, be papuošimų, yra sagčių liekanos. Pirmuosiuose 11 lapų išdegusi skylė. Knygos gale įklijuotas lapelis su tekstu lenkų kalba, informuojančiu, kad knygą 1880 m. Slucke restauravo J. Biergelis. Teigiama, kad ši Biblija į Sinodo biblioteką pateko dar XVI a. ir yra vienintelė tokia, išlikusi po gaisrų, ne kartą nusiaubusių biblioteką¹⁴. Sprendžiant pagal įrašą inventorinėje knygoje, į NB knyga pateko 1946 m.

Tarp XVI a. knygų yra 15 teologinio turinio leidinių – Biblijos, pamokslų rinkiniai, giesmynai, polemikinė literatūra ir kita; be to, tai ne tik protestantų, bet ir katalikų leidiniai.

Biblija (Šventasis Raštas) sudarė evangelikų tikėjimo pagrindą. Reformacijos metu buvo akcentuojamas tautinių kalbų vartojimas. Dėl to ir Biblijos vertimams į nacionalines kalbas, spausdinimui ir platinimui buvo skiriamas ypatingas dėmesys. Iš Sinodo bibliotekos į NB pateko dvi XVI a. leistos Biblijos. Tai išskirtinį vaidmenį evangelikų reformatų tikėjimo plitimui turėjusio LDK kanclerio, Vilniaus vaivados Mikalojaus Radvilos Juodojo lėšomis Lietuvos Brastoje, pirmojoje protestantų spaustuvėje LDK (įkurta 1558 m.), 1563 m. išleista Biblija (*Biblia snięta, to iest Księgi Starego y nowego Zakonu*)¹⁵ – pagal leidimo vietą ir spaustuvės fundatoriaus vardą dar vadinama Brastos, arba Radvilų, Biblija. Tai pirmasis Biblijos vertimas į lenkų kalbą iš originalių – hebrajų ir graikų – kalbų ir apskritai pirmasis Šventojo Rašto leidimas LDK. Šis leidinys – didžiausios apimties ir vienas išpūdingiausių XVI a. LDK spaudos paminklų: *in folio* formato, 2 variantų 500 egzempliorių tiražo, puoštas dviem graviruotais antraštiniais lapais (E. Altdorferio raižinio kopija)¹⁶, inicialais ir vinjetėmis, su Mikalojaus Radvilos Juodojo įžanga ir dedikacija Lenkijos karaliui ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Žygimantui Augustui (*1520–†1572). Dalis tiražo buvo įrišta prabangiais viršeliais sidabro apkaustais.

Naujasis Testamentas (ar jo dalys) buvo keletą kartų perredaguotas ir perleistas. NB saugomas 1593 m. Vilniuje, J. Karcano spaustuvėje išleistas Naujasis Testamentas (*Nony Testament albo Księgi Przymierza nowego Pana Jezusa Krystusa*) – antroji Brastos Biblijos dalis. Šį leidimą finansavo Ašmenos pakamaris Mikalojus Zenavičius. Knyga dedikuota Brastos vaivada Kristupui Zenavičiui ir Žemaitijos kaštelionui Mikalojui Naruševičiui (*apie 1560–†1603). Dedikacijas parašė Jonas Kazokas Lietuvis (Cosacovicus, Joannes Litu-

¹² Išsamiau apie spaustuves: UŽTUPAS, Vilius. *Lietuvos spaustuvės, 1522–1997*. Vilnius, 1998. 607 p.; *Słownik pracowników książki polskiej*. Warszawa; Łódź, 1972. XIX, 1042, [2] p.

¹³ FEIGELMANAS, Nojus. *Lietuvos inkunabulai*. Vilnius, 1975, p. 109–110.

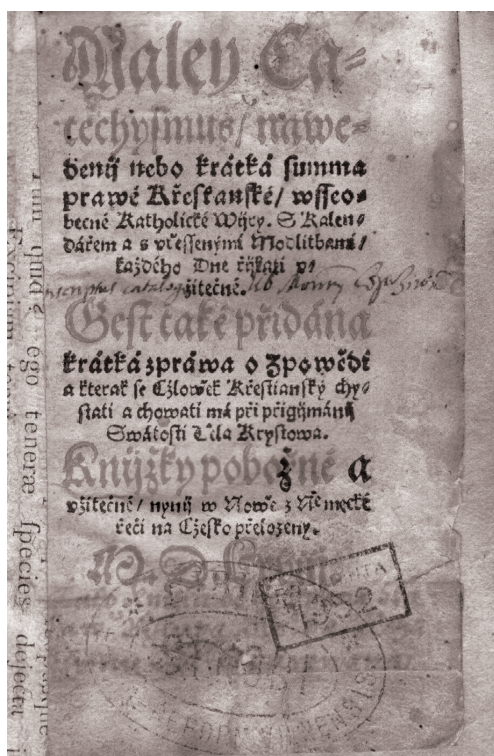
¹⁴ GIZBERT-STUDNICKI, Waclaw. *Op. cit.*, p. 14.

¹⁵ Čia ir toliau remiamasi: ESTREICHER, Karol. *Bibliografija polska*. Kraków, 1891–1939. T. 12–33.

¹⁶ *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2003, t. 3, p. 431.

anus Kozakowicz, *~XVI a. vid.–†XVII a. pr.) – vertėjas, poetas, prozininkas, Reformacijos šalininkas ir ilgametis Radvilų dvariškis¹⁷. Poligrafiniu požiūriu tai kuklus leidinys, aštuntainio formato, be papuošimų, įrištas juodos odos viršeliais. Šalia įrašo apie knygos priklausymą Sinodo bibliotekai yra ir kitas: *ex Bibliotheca Walerjani Wołodzko*. Nors ir nepavyko nustatyti šio asmens tapatybės, įdomu, kad knygoje gausu pabraukymų ir pastabų – tai liudytų gilų Švento Rašto studijavimą ir pažinimą.

I NB rinkinį pateko du katekizmai – katalikų ir reformatų. Vienas jų – teologo, pamokslininko, pedagogo, vokiečių jėzuito ir vieno žymiausių Kontrreformacijos veikėjų Petro Kanizijaus (Petrus Canisius, šventasis, *1521–†1597) čekų kalba 1568 m. Prostejove (?) išleistas *Mažasis katekizmas* (1556 m. išėjusio *Catechismus minimus* vertimas iš vokiečių kalbos). Kitas – evangelikų reformatų teologo Stanislovo Sudrovijaus (*apie 1550–†1600) lenkų kalba išleistas *Katekizmas*. Trūkstant antraštinio lapo, nėra tiksliai nustatyta šios knygos išleidimo data (spėjama, išleista po 1605 m. J. Karcano spaustuveje Vilniuje)¹⁸. Kartu įrišta dalis (24 lap.) leidinio *Forma arba bažnytinių patarnavimų tvarka (Forma albo Porządek odprawowania Świątości Pańskich)*.

Šv. Petro Kanizijaus *Mažajo katekizmo* čekų k. antraštinis lapas su Sinodo bibliotekos antspaudu LNMMB RKRS R.XVI:A.41

Iš Sinodo bibliotekos NB saugomas vienas liuteronų leidinys. Tai vokiečių reformatoriaus, liuteronų teologo Johanno Brenzo (*1499–†1570) *Šventojo Jono, apaštalo ir evangelininko, parašytoji Evangelija (Ewangelia od Jana Sviätogo)*, autoriaus parašyta lotynų kalba, o žymaus XVI a. II p. LDK valstybės veikėjo, liuteroniškosios reformacijos rėmėjo Venclovo Agripas (Venceslaus Agrippa, *apie 1525–†1597) išversta į lenkų kalbą ir išleista 1588 m. Vilniuje, J. Karcano spaustuveje.

¹⁷ Biografinės žinios pateikiamos pagal: *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius, 2001. 563, [1] p.; *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2001–2010. T. 1–18; *Polski słownik biograficzny*. Warszawa; Kraków, 1935–2009. T. 1–46. *Słownik polskich teologów katolickich=Lexicon theologorum catholicorum Poloniae*. Warszawa, 1981–1995. T. 1–8.

¹⁸ *Katechism albo krótkie w jedno miejsce zebranie wiary y powinności krześcianskiej...* [Wilno: druk. Jana Karcana?, po 1605]. Tai vadinamasis Vilniaus katekizmas, parengtas Vilniaus superintendente Stanislovo Sudrovijaus. Aprašyta pagal def. egz.; antr. pateikta pagal: ESTREICHER, Karol. *Bibliografia polska*. Kraków, 1903, t. 19, p. 184. Laida abejotina, bibliografiniuose šaltiniuose neužregistruota.

Reformacijos laikotarpiu paplito postilės – pamokslų Biblijos temomis, skaitomų sekmadieniais ir šventinėmis dienomis, rinkiniai. Sinodo bibliotekoje buvo didelio populiarumo sulaukusi lenkų humanisto, tautinės literatūros kūrėjo, reformacijos šalininko Mikalojaus Rėjaus (Mikołaj Rey, *1505–†1569) lenkų kalba parašyta *Postilė (Postylla polska)*. Tai 5-oji, sutrumpinta laida, išleista Vilniuje 1594 m. Jokūbo Morkūno – žinomo Vilniaus spaustuvinininko, knygų pirklio, knygrišio, spaustuvėje. Lėšas spausdinimui skyrė Polocko pakamaris Mykolas Fronckevičius-Radziminskis (Frąckiewicz z Radzimina) – knygos pradžioje įdėta pastarajam skirta Jono Kazoko Lietuvio dedikacija. Bibliotekoje išlikę du šio leidinio egzemplioriai, deja, abu defektiniai, be antraštinių lapų ir dalies teksto.

Vienintelė XVI a. lietuviška knyga, patekusi iš Sinodo bibliotekos – 1600 m. toje pačioje J. Morkūno spaustuvėje išspausdinta *Postilla lietuwiszka – M. Rėjaus Postilės vertimas*. Knyga išleista Pašušvės dvaro savininkės, evangelikų reformatų rėmėjos Sofijos Vnučkienės lėšomis. Postilėje, be Evangelijų ir pamokslų, yra lenkiška įžanga, specialiai šiam leidiniui lenkų kalba parašytos Jono Kazoko Lietuvio eilės – dedikacija S. Vnučkieniui, taip pat – lietuviška prakalba skaitytojui, o knygos gale – lenkiškos eilės, parašytos kriptonomu J. B. (jų autorius nežinomas). Esama nuomonės, kad visą Postilę ar žymesnę jos dalį išvertė pats J. Morkūnas, jam padėjo Vidžių katechetas Albertas Striška¹⁹. Egzempliorius įrištas šviesios odos viršeliais, puoštais augaliniais ornamentais.

Ypatingą vietą protestantų bažnyčiose užima giesmės. XVI–XVII a. paplito kancionalai (lot. *cantionale* < *cantio* – giesmė) – labiausiai vartojamų liturginių giesmių rinkiniai – giesmių tekstai su melodijomis. Tarp XVI a. leidinių Sinodo bibliotekoje buvo saugoma kun. Valento iš Bžozovo (Walenty z Brzozowa, †apie 1570) iš čekų į lenkų kalbą išverstas ir Karaliaučiuje žymaus čekų spaustuvinininko Aleksandro Augezdeckio (Aujezdecky, †1577) spaustuvėje 1554 m. išleistas *Giesmynas (Cantional albo Księgi chwał Boskich)*. Originalą čekų kalba (Praha, 1541) sudarė Janas Rohas (Roh, *1490–†1547). Antraštinis ir kiti trūkstanti leidinio lapai pakeisti rankraštiniais nuorašais; knyga buvo įrišta gražiai ornamentuotais odiniais viršeliais.

XVI a. Lietuvoje tarp pagrindinių konfesijų – katalikų ir protestantų – vyko diskusijos, polemikos. Iš Sinodo bibliotekos saugomi trys Reformacijos laikotarpio LDK evangelikų reformatų idėjinio vadovo Andriaus Volano (*apie 1530–*1610) poleminių tekstų leidimai. Tai veikalas *Gynimas tikros, teisingos ir senos nuomonės Bažnyčioje apie mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus Kūno ir Kraujo Sakramentą bei tikrą jo buvimą Paskutinėje vakarieneje*²⁰ (*Defensio verae orthodoxae veterisque in Ecclesia sententiae, de Sacramento corporis et sanguinis Domini nostri Iesu Christi*), išleistas J. Karcano Loske 1579 m. Tai yra jo ankstesnio, jėzuitų sunaikinto darbo perdirbimas, pratęsiantis polemiką su P. Skarga ir F. Turianiu. Remdamasis Biblija, A. Volanas polemizuoja dėl katalikiško požiūrio į Paskutinę vakarienę ir transsubstanciją.

Polemikai prieš arijonus skirtas darbas *Atsišaukimas [...] į visus Lenkijos Karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos samosatenitų arba ebionitų doktrinos išpažinėjus ir to paties autoriaus atsakymas į naujuosius ebionitų priekaištus dėl atsišaukimo (Paraenesis [...] ad omnes in Regno Poloniae, Magnoque Ducatu Lituaniae, Samosatenianae vel Ebioniticae doctrinae professores, eiusdemq[ue] ad nova Ebionitarum contra paraenesin obiecta, responsio)*²¹, išleistas 1582 m. Špejerjyje, kalvinisto Bernhardo Albino spaustuvėje. Knyga adresuota Jonui Ostrorogui. Joje autorius ragina arijonus pripažinti Kristaus dieviškumą ir priimti kalvinistų tikėjimą; toliau polemizuojama su arijonų rašytojais.

Trečias – poleminis antijėzuitinis veikalas *Klaidingų teiginių apie Eucharistiją [...] paskelbtų Vilniaus jėzuito Emanuelio Vegos, paneigimas (Assertionum de Eucharistia falsarum [...], ab Immanuele Vega Vilnen[sz] Jesuita, publicatarum confutatio)*²², išspausdintas anonimiškai Vilniuje 1586 m. Knygos pradžioje yra poeto humanisto

¹⁹ KREGŽDĖ, Jokūbas. *Lietuvos reformatų raštija*. Chicago, 1978, p. 77; *Knygotyra*: enciklopedinis žodynas. Vilnius, 1997, p. 294–295.

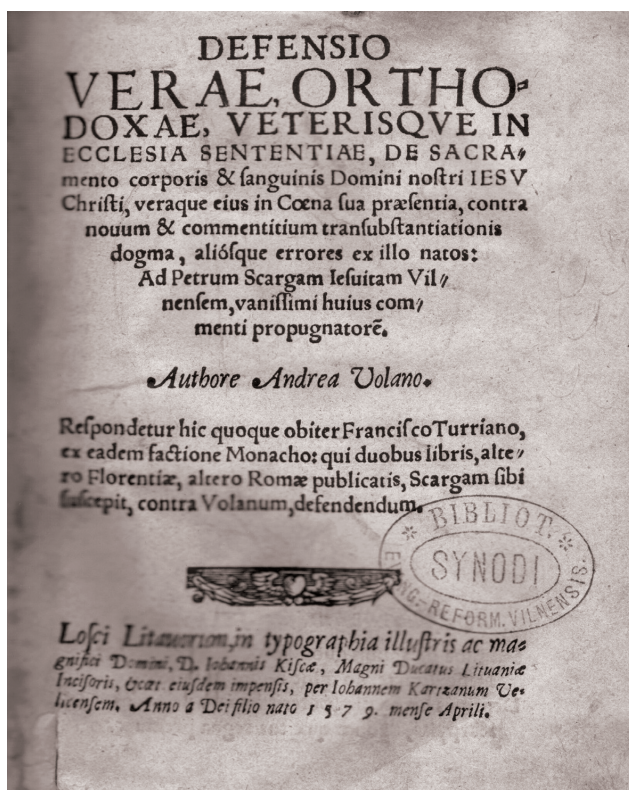
²⁰ Išsamiau žr.: VOLANAS, Andrius. *Rinkiniai raštai*. Sudarė Marcelinas Ročka; ir Ingė Lukšaitė. Vilnius, 1996, p. 11–12, 400.

²¹ *Ibidem*, p. 12, 400.

²² *Ibidem*, p. 16, 402.

Jono Radvano (*apie XVI a. vid.– †XVI a. pab. ar XVII a. pr.) epigrama knygos garbei, toliau – paties A. Volano dedikacija Lydos seniūnui ir Vilniaus pilininkui Jonui Abramavičiui.

Dar vienas poleminis veikalas – *Vilniaus disputas (Disputatia Wilenska)*. Šio disputo, įvykusio Vilniuje 1599 m. birželio 2 d., dalyviai – jėzuitas, Vilniaus akademijos profesorius, aktyviai dalyvavęs ginčiuose su kitatikiais, Martynas Smigleckis (Śmiglecki, *1563–†1618) ir kalvinistų kun. Danielius Mikolajevskis. Jame taip pat dalyvavo 5 vaivados, LDK Vyriausiojo Tribunolo teisėjai ir kiti asmenys. Šį disputą publikavo abi pusės: M. Smigleckis – Vilniuje, o D. Mikolajevskis – Torunėje. NB saugomas Torunės leidinys (1599 m., Andriaus Kotenijaus (Cotenius) spaustuvė), anksčiau buvęs kun. J. Biergelio bibliotekoje.

Andriaus Volano *Gynimas tikros, teisingos ir senos nuomonės Bažnyčioje* (Loskas, 1579) antraštinis lapas su Sinodo bibliotekos antspaudu LNMMB RKRS C lot. 579

Išlikęs ir vienas priešingos stovyklos autoriaus poleminis raštas – jėzuito, pamokslininko, rašytojo ir ryžtingo Reformacijos priešininko, pirmojo Vilniaus akademijos rektoriaus Piotro Skargos (*1536–†1612) darbas *Ispėjimas evangelikams ir kitiems nekatalikams (Upominanie do ewanyelikow y do wszystkich spolemnie katolikow)*, Krokuvu, 1592). Nors šį darbą inspiravo evangelikų reformatų bažnyčios sugriovimas Krokuvoje, šv. Jono gatvėje, 1591 m. gegužę, daugiausia polemizuojama prieš 1573 m. sudarytą generalinį Varšuvos konfederacijos aktą dėl tikėjimo laisvės pripažinimo.

Be reformatų veikalų, NB rinkinyje yra Varmės vyskupo, polemisto, rašytojo ir istoriko Martino Kromerio (*1512–†1589) katalikų tikėjimui ginti parašytas veikalas – diskusija su kun. Stanisławu Orzechowskium (*1513–†1566) kunigų celibato klausimu *Ożechowski, arba Apie santuoką ir celibatą (Orechovius, sive De coniugio et coelibatu)*, išleistas Kelne 1564 m.

Dauguma pasaulietinio turinio knygų buvo sukaupia Slucko evangelikų reformatų gimnazijos bibliotekoje. 1626 m. įkurta LDK etmono Kristupo Radvilos (*1585–†1640) gimnazija garsėjo aukštu mokymo lygiu ir gyvavo iki 1914 m. Boguslavas Radvila (*1620–†1669) prie gimnazijos sukaupė turtingą biblioteką²³.

²³ *Lietuvių enciklopedija*. Boston, 1963, t. 28, p. 154.

Reformacijos judėjimas neišivaizduojamas be vieno ryškiausių humanizmo atstovų – olandų mokslininko, rašytojo, filosofo Erazmo Roterdamičio (Desiderius Erasmus Roterodamus, *1469–†1536). Rinkinyje iš Sinodo bibliotekos turime šešias jo knygas (du toms). Tai deklaracija *Apie dvigubą žodžių ir dalykų išteklių* (*De duplici copia verborum ac rerum*), išleista su vokiečių mokslininko Johanno Velkurijaus (Velcurio, †1534) komentarais ir teologo Philippo Melanchtono (*1497–†1560) įžanga. Knyga išspausdinta Valentino Bapsto (†1556) spaustuviėje Leipcige, spėjama, 1547 m. Kita knyga – *Mergelė Motina pagal Loreto liturgijos kultą* (*Virginis Matris apud Lauretum cultae liturgia*), išleista Bazelyje 1525 m. Konvoliute kartu įrišti dar 4 veikalai: kalbinis veikalas *Knyga prieš barbarystę* (*Antibarbarorum liber unus*, 1522), *Atgaila, arba Išpažinimo būdas* (*Exomologesis, sive Modus confitendi*, apie 1524), *Erazmo Roterdamičio patarimas dėl Evangelijos* (*Concilium Erasmi Roterodami in causa Evangelica*, 1526), *Erazmo šarvas, nukreiptas prieš Huteno priekaištus* (*Spongia Erasmi adversus aspergines Hutteni*, 1523).

Iš pasaulietinės literatūros kūrinių išsiskiria teisinio turinio knygos – žinomų to meto lenkų autorių darbai. Pirmiausia norėtųsi paminėti vieną seniausių bibliotekos paleotipų – Lenkijos valstybės ir Katalikų bažnyčios veikėjo Jano Łaskio (*1456–†1531), ryžtingai kovojusio su protestantizmu, veikalą *Garsiosios Lenkijos Karalystės Statutas* (*Commune incliti Poloniae Regni privilegium*). Tai pirmasis to meto Lenkijos įstatymų rinkinys, dar vadinamas Łaskio statutu, išleistas 1506 m. Krokuvoje, Jano Hallero (*apie 1467–†1525) spaustuviėje. Pats J. Łaskis parašė įvadą ir pabaigą, rinkinį sudarė Stanislawas Żaborowskis. Folianto antraštiniame lape yra gražus medžio raižinys, vaizduojantis kanclerį, įteikiantį karaliui privilegiją, kitoje pusėje – šventieji kankiniai, populiarūs ir dažnai aptinkami lenkų dailėje: šv. Vaclovas, šv. Vaitiekus (Adalbertas, Lenkijos globėjas), šv. Stanislovas (Lenkijos šventasis, laikomas Krokuvos ir visos Lenkijos vyskupų globėju) ir šv. Florijonas²⁴. Knyga įrišta mediniais viršeliais, aptrauktais oda.

Saugoma Baltramiejaus Groickio (†1605), gerai Lenkijos miestų teisminę praktiką išmaniusio juristo, darbų apie Magdeburgo teisę rinktinė – 6 knygos, 1562–1582 m. išleistos Krokuvoje, Lozorius, Andriaus sūnaus (Lazarus Andreae, Łazarz Andrysiowicz) spaustuviėje. Autorius rėmėsi vokiečių teisės šaltiniais – „Saksų veidrodžiu“ ir taip vadinamu „Wiechbildu“ (Magdeburgo teise). Tai pirmieji teisės veikalai lenkų kalba, tapę miestų teisės vadovėliais ir praktikoje atstoję tuo metu valstybės teismuose dar nesantčius tos teisės srities kodeksus. Knyga įrišta puikiais odos viršeliais.

Teisininkas ir istorikas Janas Herburtas (*po 1524–*1577) surinko galiojusius Lenkijos valstybės įstatymus į vieną kodeksą, kuriame įstatymai suskirstyti į skyrius pagal turinį, o šie išdėstyti abėcėlės seka, tad priešingai nei kitais to meto įstatymų rinkiniais, juo buvo lengviau naudotis. Kodeksas buvo labai populiarus, sulaukė kelių leidimų. *Lenkijos Karalystės Statutai* (*Statuta Regni Poloniae*) buvo išleisti lotynų (NB saugomas trečiosios jų laidos, išėjusios Zamoscėje 1597 m., egz.) ir lenkų kalba (lenkiškame variante autorius panaudojo sisteminių įstatymų išdėstymą). Bibliotekoje saugomas Mikalojaus Szarfenbergo (Scharfenberg, *1519–†1606) spaustuviėje Krokuvoje 1570 m. išleistas kodeksas.

Gniezno arkivyskupas Stanislovas Karnkowskis (*1520–†1603), abiejų teisių daktaras, polemistas ir teologinių raštų autorius parašė darbą *Apie Prūsijos valstybės įstatymus* (*De iure provinciali terrarum maiorumque civitatum Prussiae*) – rinkinį dokumentų, iliustruojančių Lenkijos santykius su Gdansku ir Prūsija; kartu tai ir paties S. Karnkowskio požiūrio į Lenkijos „baltiškąją“ politiką išdėstymas, „dominium maris Baltici“ sąvokos apibrėžimas. Autorius rėmė karalių Valua – knygos pradžioje įdėta jam skirta dedikacija. Darbas išleistas Krokuvoje, M. Szarfenbergo spaustuviėje, 1574 m. Kartu įrišta brošiūra be pradžios – autoriaus kalba, pasakyta Seime 1570 m. Leidinys įrištas ornamentuotais odos viršeliais su įspaustais Jėzaus Kristaus ir karaliaus Žygimanto Augusto atvaizdais.

Tarp teisės veikalų iš Sinodo bibliotekos – Sandomiro ir Varšuvos kanauninko, vertėjo Pavelo Szczerbico (*1552–†1609) iš vokiečių ir lotynų kalbų išversti ir parengti spaudai Magdeburgo teisės šaltiniai *Saksų veidrodis* (*Speculum Saxonum*) ir *Miestų teisė* (*Jus municipale*), išleisti autoriaus lėšomis Lvove jo paties

²⁴ *Krikščioniškosios ikonografijos žodynas*. Vilnius, 1997, p. 13–14, 77, 287, 312.

spauštuvėje 1581 m. Abu darbai įrašti į vieną knygą, antraštiniai lapai puošti gražiais medžio raižiniais, vaizduojančiais mūši prie Obertyno²⁵, dedikuoti Krokuvos kaštelionui, Lenkijos didžiajam etmonui Janui Zamojskiui (†1601) ir Lenkijos kancleriui ir didžiajam etmonui Mikalojui Firlėjui (*1542–†1605), parėmusiems knygos pasirodymą.

Į NB pateko *Digestū* – susistemintų Romos teisininkų kūrinų rinkinio²⁶ šeštoji dalis, skirta paveldėjimo teisei (*Digestorum seu Pandectarum pars sexta: de bonorum possessionibus*). Veikalas išleistas 1571 m. Lijone.

Sinodo bibliotekoje buvo saugomi į vieną knygą įrašti 1588 m. karūnacinio ir 1589 m. Respublikos seimų nutarimai. 1588 m. buvo karūnuotas karaliumi išrinktas Zigmantas III Vaza (*1578–†1632). Veikalas išleistas Krokuvėje, Lozoribus, Andriaus sūnaus, našlės spaustuvėje (drukarnia Lazarzowey). Antraštinis lapas dvispalvis, vidury jo – Lenkijos herbas, o virš jo iš abiejų pusių du angelai laiko karūną, aplink ratu išdėstyti vaivadijų herbai. Knygos pradžioje įdėtas karaliaus Zigmanto III laiškas, pranešantis apie jo išrinkimą ir patvirtinantis *pacta conventa*²⁷, pabaigoje – 1588 metų mokesčių universalas. 1589 m. seimo nutarimai išleisti M. Szarfenbergo spaustuvėje. M. Szarfenbergas 1570 m. buvo gavęs Žygimanto Augusto privilegiją – išskirtinę teisę 15 metų spausdinti ir pardavinėti Karalystės Statutus ir valdžios įsakus – bei valstybės spaustuvinininko statusą; 1577 m. privilegiją patvirtino Steponas Batoras (*1533–†1586). Trečdalį spaustuvės produkcijos sudarė oficialūs raštai²⁸. Antraštiniame lape yra Lenkijos karalystės, LDK ir karaliaus herbai, o 3-jo puslapio viršuje – medžio raižinys su Varšuvos vaizdu.

Ne mažiau gausus istorinio turinio raštų skyrius (7 veikalai). Ankstyviausias iš jų – geografo, kronikininko, karaliaus gydytojo Motiejaus iš Miechovo (Maciej z Miechowa, *1457–†1523) lotynų kalba parašyta *Lenkijos kronika (Chronica Polonorum)* – pirmoji spausdinta Lenkijos istorija. Tai antra, iš naujo suredaguota, laida (pirmoji išėjo 1519 m.), išleista 1521 m. Heronimo Wietoro (*po 1480–†apie 1546/47) spaustuvėje vokiečių kilmės istoriko Justo Liudviko Decijaus (*apie 1485–†1540) pastangomis. Pirmoji *Kronikos* dalis – Jano Dluogošo (Długosz, *1415–†1480) istorijos santrauka nuo legendinių laikų iki 1480 m., antroji dalis, apimanti autoriaus gyvenamojo meto įvykius (iki 1506 m.), parašyta daugiausia pagal asmeninius užrašus ir, deja, negausiai panaudojus archyvinčius šaltinius. *Kronika* iliustruota Lenkijos kunigaikščių ir karalių portretais; joje yra svarbių žinių ir apie Lietuvą.

Jau minėtas M. Kromeris paliko ir du istorinius veikalus, tuo metu itin skaitomus ir sulaukusius keleto leidimų bei vertimų. Sinodo bibliotekoje buvo knygos *Apie lenkų kilmę ir istoriją (De origine et rebus gestis Polonorum)* 1555 m. ir 1558 m. laidos, išspausdintos Bazelyje, Johanno Oporino (*1507–†1568) – žymiausio to meto Europos leidėjo spaustuvėje, egzempliorių. Šios knygos autorius remiasi J. Dluogošu ir Bernardu Wapovskiu (*1450–†1535), tačiau panaudojo ir archyvinčius šaltinius. Knyga, dedikuota karaliui Žygimantui Augustui, apima įvykius iki 1506 m. *Istoriją* papildė bene reikšmingiausias M. Kromerio veikalas *Lenkija, arba Apie lenkų kilmę ir istoriją (Polonia, sive De origine et rebus gestis Polonorum)*, išleista 1589 m. Kelne, Arnoldo Mylijaus (Mylius, *1540–†1604) spaustuvėje. Abi knygos – lotynų kalba.

Toliau sektų Jano Herburto *Kronika (Chronica, sive Historiae Polonicae compendiosa)*, išleista 1571 m. Bazelyje, J. Oporino spaustuvėje. Tai – kompiliacija, M. Kromerio darbo santrauka, bet, nepaisant to, ji dėl glaustumo buvo net labiau skaitoma nei originalas ir sulaukė gausių leidimų bei vertimų.

²⁵ Mūšis tarp Lenkijos kariuomenės, vadovaujamos didžiojo etmono Jano Amoro Tarnovskio, ir moldavų armijos, vadovaujamos Petro Rarešo, dėl Pokutios istorinės srities (Ukraina), įvykęs 1531 m. rugpjūčio 22 d., baigėsi lenkų pergale bei Pokutios prijungimu prie Lenkijos. *Bitwa pod Obertynem* [interaktyvus] [žiūrėta 2011 m. liepos 14 d.]. Prieiga per internetą: http://pl.wikipedia.org/wiki/Bitwa_pod_Obertynem

²⁶ Digestai – romėnų teisininkų rinkiniai, romėnų teisės kodifikacijos (*Corpus iuris civilis*) sudėtinė dalis. Teisės kodifikaciją 529–534 m. inicijavo Bizantijos imperatorius Justinianas I. Digestai sudaryti iš 7 dalių. *Pandektos* [interaktyvus] [žiūrėta 2011 m. liepos 14 d.]. Prieiga per internetą: <http://lt.wikipedia.org/wiki/Digestai>

²⁷ *Pacta conventa* – formali raštiška sutartis tarp Lietuvos-Lenkijos valstybės bajorų ir valdovo, nustatanti jo išrinkimo sąlygas. Naujai išrinkto valdovo *pacta conventa* būdavo spausdinami įstatymų knygose su kitomis seimų konstitucijomis. Plg.: *Lietuvių enciklopedija*. Boston, 1960, t. 21, p. 317–319.

²⁸ *Słownik pracowników książki polskiej...*, p. 791.

Iš Sinodo bibliotekos pateko iki šiol kontraversiškai vertinamo istoriko Aleksandro Gvagninio (*1534–†1614) kompiliacinis darbas *Sarmatinės Europos aprašymas* (*Sarmatiae Europae descriptio*), idėtas veikalas *Trys Lenkijos istorijos tomai* (*Rerum Polonicarum tomi tres*), 1584 m. Sigmundo Fejerabendo (Feyerabend, *1528–†1590) išleistame Frankfurte, Johanno Wechelijaus (Wechelus, †1593 m.) spaustuvėje. Šiame veikalas pateikiamos žinios apie LDK istoriją, lietuvių religiją, papročius, žemdirbystę.

Prie istorinio turinio darbų priskirtinos liuteronų teologo Davido Chytrėjaus (Chytreaus, *1531–†1600) *Šiaurės Germanijos ir kaimyninių tautų trumpa kronika* (*Breve Chronicon arctoe partis Germaniae et vicinarum gentium*), išleista 1587 m. Hamburge, pirmojo Berlyno astronomo, kronikininko Johanno Cariono (Carion, *1499–†1537) *Kronikos* (*Chronica a magistro Ioanne Carione studiose contracta*), išėjusios 1537 m. Antverpene, vertimas iš vokiečių į lotynų kalbą, bei *Maskvos istorijos įvairūs autoriai* (*Rerum Moscoviticarum autores varii*) – Frankfurte, A. Wechelijaus spaustuvėje, 1600 m. išleistas įvairių autorių darbų apie Maskvos Kuniگاikštiją rinkinys. Pastarąją knygą sudaro 15 darbų, tarp jų išsiskiria didelio pasisekimo sulaukęs Sigismundo Herberstaino (*1486–†1566) *Maskvos aprašymas* (*Rerum Moscovitarum comentarii*) – knygoje yra ir skyrius apie Lietuvą (*De Lithuania*), kuriame pateikiama geografinių ir etnografinių žinių.

Iš literatūros srities darbų Sinodo biblioteka turėjo žemaičių bajoro Pranciškaus Gradausko (*apie 1545–†po 1599) istorinę poemą lotynų kalba *Žygis į Maskvą* (*Hodoeporicon Moschicum*), 1582 m. išleista Vilniuje, J. Karcano spaustuvėje. Autorius 1581 m. su LDK lauko etmonu Kristupu Radvila Perkūnu (*1547–†1603) dalyvavo žygyje prieš Maskvos valstybę ir kituose kariniuose veiksmuose. Kūrinys skirtas šiam žygiui pavaizduoti.

Susidomėjimas senovės istorija Renesanso laikotarpiu paskatino graikų ir lotynų kalbomis leisti Antikos autorių darbus. Tarp XVI a. leidinių išliko 1546 m. Tiubingene lygiagrečiai graikų ir lotynų kalbomis išleistas legendinio graikų autoriaus Ezopo (Aesopus, VI a. pr. Kr.)²⁹ *Pasakėčios* (*Fabulae Graece et Latine*). Yra romėnų autorių – žymiausio komedijų rašytojo Tito Makcijaus Plauto (Titus Maccius Plautus, *apie 205–†184 m. pr. Kr.), dramaturgo Terencijaus (Terentius, *apie 190–†159 m. pr. Kr.) ir rašytojo Publilijaus Siro (Publilius Syrus, *46 m. pr. Kr.–†43 po Kr.) mimografų ir sentencijų rinktinė (*Elegantiarum e Plauto et Terentio libri duo, Publii Syri Mimographi*), sudaryta Erazmo Roterdamičio ir vokiečių poeto, klasikinės filologijos specialisto Georgo Fabricijaus (Fabricius, *1516–†1571), ir išleista 1581 m. Leipcige Hanso Steinmanno (†1588) spaustuvėje. Kartu įrištos žymiausio Romos oratoriaus Cicerono (Cicero Marcus Tullius, *106–†43 m. pr. Kr.) ištraukos iš *Laiškų* (*Elegantiarum puerilium libri tres*), išspausdintos V. Bapsto spaustuvėje XVI a. vid. (1548 ar 1554 m.).

XVII a. knygų, buvusių Sinodo bibliotekoje, repertuaras – platesnis. Čia esama įvairesnio turinio kūrinų, tačiau taip pat bene pusę jų sudaro tikiybė literatūra. Išliko 15 religinio turinio veikalų. Pirmiausia minėtina 1660 m. perspausdinta Brastos Biblija, išleista Amsterdame, Christopho Cunrado spaustuvėje. Nors poligrafijos požiūriu ir neprilygdama ankstesniajai (yra mažesnio, aštuntainio formato), ši knyga ne mažiau puošni – su 3 vario raižiniais, vaizduojančiais Rojų, Kristų ir Mozę bei Paskutinį teismą antraštiniame lape, su inicialais ir vinjetėmis. Leidinyje yra dvi dedikacijos: LDK lauko etmono Kristupo II Radvilos (*1585–†1640) – karaliui Zigmantui III Vazai ir Didžiosios Lenkijos superintendentų – K. Radvilai kaip evangelikų reformatų globėjui ir rėmėjui.

Vienintelė iš Sinodo bibliotekos į NB patekusi XVII a. knyga lietuvių kalba – *Knyga nobažnystės krikščioniškos* – evangelikų reformatų giesmių ir maldų rinkinys. Jį sudaro 4 knygos: „Dovydo psalmės“, iš lenkų kalbos išverstos Kėdainių miesto burmistro Stepono Jaugelio Telegos (*apie 1600–†1667), bei reformatų superintendente, tikiybinio autoriaus, žymaus raštijos darbuotojo Samuelio Minvydo (*1602–†1660) ir reformatų religinio veikėjo ir raštijos darbuotojo Jono Božimovskio (*1610–†1673) parengtos „Evangelijos“, „Maldos krikščioniškos“ ir „Katekizmas“. Tai antroji (pirmoji pasirodė Kėdainiuose 1653 m., spausdino Joachimas Jurgis Rhetas), papildyta, laida, 1684 m. išleista Reussnerio spaustuvėje Kara-

²⁹ Tikslinta pagal: *Mała encyklopedia kultury antycznej*: A–Z. Warszawa, 1983, p. 248, 595–596, 626, 740.

liaučiuje. Knygos leidimą finansavo Liudvika Karolina Radvilaitė (*1667–†1695) – paskutinė iš Biržų ir Dubingių giminės Radvilų, reformacijos veikėja, materialiai rėmusi LDK evangelikų reformatų bendruomenes ir jų spaudą.

Iš Sinodo bibliotekos saugomas giesmynas *Cantional, to jest Piesni Krześcianskie*, 1620 m. išleistas Torunėje, Augustino Ferberio (†1621) spaustuvėje. Tai 5-oji giesmyno laida. Rinkinį sudaro 234 giesmės ir 39 psalmės, priede yra 32 lenkų poeto Jano Kochanowskio (*1530–†1584) išverstos psalmės.

Iš bažnytinės literatūros minėtina agenda – liturginė knyga, kurioje aprašomos krikščionių bažnyčių apeigos, jų atlikimo tvarka³⁰. Evangelikai reformatai nuo Bažnyčios įsteigimo vartojo atskirą agendą; pirmąją 1599 m. išleido reformatų kun. Kristupas Krainiskis (†1685). Antroji – *Didžioji agenda* – lenkų kalba išleista 1637 m. Gdanske, Andriaus Hünfeldo spaustuvėje. Ji skirta LDK ir Lenkijos evangelikų reformatų bažnyčioms. Sinodo bibliotekoje buvo dvi agendas, patekusios iš Biržų ir Kelmės evangelikų reformatų bažnyčių.

Tarp XVII a. religinių leidinių yra keletas laidotuvių pamokslų knygų. 1640 m. mirus evangelikų reformatų rėmėjui LDK lauko etmonui Kristupui II Radvilai, Jonas Danielius Kmita 1641 m. Liubčioje išleido knygelę *Radvilos laidotuvės (Proces pogrzebu S. Pamięci Jaśnie Oświeconego Xiążęcia jego Mości na Birżach Dubinkach PP. Chrystopha Radziwiłła, Woiewody Wileńskiego Hetmana Wielkiego W. X. L. Administratora Mohileńskiego, Bystrzyckiego etc. etc. Starosty)*, kurioje, be iškilmingų laidotuvių aprašymo, įdėti jų metu pasakyti pamokslai, vėliau išleisti atskirais leidiniais. Iš Sinodo bibliotekos į NB fondus pateko kun. Samuelio Minvydo ir kun. Jono Bialkovskio sakyti pamokslai.

Be šių, yra trečia pamokslų knyga – konvoliutas iš 8 dalių. Jį sudaro Severino Konradovičiaus ir kalvinistų teologo, eilių autoriaus Jono Zigrovskio (Zygrowski, *1574–†1624) įvairių asmenų laidotuvių metu pasakyti pamokslai, 1618–1620 m. išleisti Liubčioje, Petro Blasto Kmitos spaustuvėje.

Minėtina dar keletas religinio turinio knygų. Evangelikų reformatų bažnyčios tikėjimo doktrinos išaiškinimui skirtas leidinys *Lenkijos Karalystės ir LDK Evangelikų reformatų bažnyčios mokymo išpažinimas (Generalis confessio doctrinae Ecclesiarum Reformatorum*, 1645); veikale kartu įrištos dar dvi knygos: lenkų polemisto, pastoriaus, poeto Vaitiekaus Węgierskio (*1604–†1660) darbas *Priešnuodis, arba Dvasiniai vaistai nuo apostazės ir atsimitimo nuo tiesos (Antidotum, abo Lekarstwo duszne, przeciwko apostasiej, y odstapieniu od prawdy, na iedynym fundamentie ss. prorokow y apostołow ugruntowanej...*, Baranovas, 1646), sudarytas iš 5 traktatų apie apostazę, nukreiptas prieš katalikybę, nors Katalikų Bažnyčia ir nėra atvirai puolama. Kita knyga – kalvinistų dvasininko, laidotuvių kalbų ir teologinių raštų autoriaus Kristupo Pandlovskio (Pandlowski, †1658/59) leidinys lenkų kalba *Taikos balandis, apie sąžinės ramybę (Columba olivifera, de tranquillitate conscientiae*, Baranovas, 1647).

Sinodo bibliotekoje buvo saugoma poligrafiniu požiūriu išsiskirianti Koburgo superintendenteo Johanno Gerhardo (*1581–†1637) religinių apmąstymų knyga (*LI Rozmyślania nabożne*), Torunės pamokslininko kun. Aarono Blivernitzo (*1629–†1701) išversta į lenkų kalbą. Knygoje yra 51 toks apmąstymas. Prie kiekvieno iš jų pridėti vienodi perpjautos širdies formos raižyti paveikslėliai, jų viduje – vaizdai iš Naujojo Testamento, apačioje – eilės lotynų ir lenkų kalbomis. Graverio pavardė nenurodyta. Knyga išleista 1682 m. Torunėje, Kristijono Becko spaustuvėje. Antrąją leidinio dalį sudaro kun. A. Blivernitzo parengtas *Brevijorius* – dvasininkų knyga, skirta kasdienėms maldoms, sudaryta iš psalmių, Biblijos ištraukų, Bažnyčios tėvų raštų (Gdanskas, Simono Reinigerio (†1712) spaustuvė, 1682). Knyga įrišta odos viršeliais, puoštais augaliniais ornamentais, bloko kraštai paausuoti.

Vienoje knygoje, įrištoje pergamentu, yra Evangelikų reformatų generalinių sinodų konsensusai: *Vieningas tikėjimo ir maldos supratimas Didžiosios ir Mažosios Lenkijos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos evangelikų bažnyčiose (Consensus in fide et religione christiana, inter ecclesias Evangelicas Maioris et Minoris Poloniae, Magnique Ducatus Lithuaniae*, Baranovas, Andrejaus Piotrkowczyko spaustuvė, 1628) ir 1595 m. Torunės generalinio sinodo nutarimai.

³⁰ *Knygotyra...*, p. 12.

Šalia liuteronybės ir kalvinizmo LDK tuo metu plito ir radikaloji Reformacijos kryptis – arijonizmas. Iš Sinodo bibliotekos yra išlikę dviejų arijonų autorių darbai. Vienas jų – Samuelis Pšipkovskis (Przykowski, *apie 1592–†1670) – poetas, religinių ir politinių kūrinių autorius, arijonas socinistas, priklausęs Kristupo Radvilos dvarui. Išsiskiria jo didelis traktatas, parašytas lenkų kalba ir paskelbtas anonimiškai, – *Broliškas pasisakymas į nebrolišką išpėjimą (Braterska deklaracja na niebraterskie napomnienie*, išleista Vilniaus akademijos spaustuvėje 1646 m.) – atsakymas į Simono Starovolskio (Starowolski, *1588–†1656) laiška, paskelbtą taip pat anonimiškai, – *Broliškas išpėjimas religiniams disidentams (Braterskie napomnienie ad dissidentes in religione)*. Replika parašyta pagal arijonų sinodo 1645 m. Žuline nurodymą. Jame autorius įvairiais aspektais tyrinėja religinės tolerancijos problemą.

Arijonų veikėjo ir rašytojo, istoriko, astronomo Stanislovo Lubienieckio (*1623–†1675) darbas lotynų kalba *Lenkijos Reformacijos istorija (Historia Reformationis Polonicae*, Amsterdamas, 1685) daugiausia analizuoja lenkų arijonų veiklą. Dėl cituojamų šaltinių gausumo knyga iki šių dienų tebėra naudingas žinynas Lenkijos Reformacijos istorijos tyrinėtojams.

Protestantų raštus papildė kitų konfesijų atstovų darbai. Katalikų autorius reprezentuoja Vilniaus akademijos retorikos, filosofijos ir teologijos profesorius, poetas, hagiografas, jėzuitas Andrius Młodzianovskis (*1626–†1686) ir geriausias jo darbas *Palaimintojo Juozapato gyvenimo ir mirties simboliniai vaizdai (Icones symbolicae vitae et mortis B. Iosaphat)*, išleistas Vilniaus akademijos spaustuvėje 1675 m. 40-ye leidinio alegorinių graviūrų pavaizduotos simbolinės Juozapato Kuncevičiaus (*1580–†1623) dorybės, kurias eilėmis šlovina autorius, pasiremdamas kun. J. J. Sušos (Jakub Jan Susza, *1610–†1687) knyga *Cursus vitae*. Knygoje įdėti išsamūs mitologinių personažų ir sudėtingesnių išsireiškimų paaiškinimai. Veikalas parašytas Polocko vaivadaičiui Jurgiui Stanislovui Sapiegai; knygos gale įdėta odė Sapiegoms.

Sinodo bibliotekoje buvo žinomo polemisto Juozapo Benjamino Rutsckio (*apie 1574–†1637), Kijevo ir visos Rusijos unitų metropolito, bazilijonų ordino atnaujintojo, polemisinis darbas *Dviguba kaltė (Sowita wina)*, išleistas Mamoničių spaustuvėje Vilniuje 1621 m. Tai – atsakas Melecijui Smotrickiui (*1577–†1633) į jo prieš unitus nukreiptą brošiūrą *Nekaltumo pagrindimas dėl naujienų, klaidingai paskleisčių po visą Lietuvą bei Baltarusiją ir skirtų gyvenimo bei prakilnios rusėnų tautos nustumkymui (Verificatio nienvinnosci y omylnych po wszytkiej Litwie y Bialej Rusi rozśianych, żywot y uczynie cnego narodu ruskiego o upad przyprawic zrzadzonych nowin*, išleista Šv. Dvasios vienuolyne Vilniuje 1621 m.).

Iš buvusios Sinodo bibliotekos į NB pateko daugiau XVII a. pasaulietinio turinio knygų. Yra du teisės srities darbai – pirmieji III Lietuvos Statuto (1588 m.) vertimai į lenkų kalbą, išleisti 1614 ir 1619 m. Vilniuje, Leono Mamoničiaus spaustuvėje. Tai dvi skirtingos laidos (1619 m. yra su abėcėline dalykų rodykle, pastraipos suskirstytos į numeruotus paragrafus). Vertimo autorius nenurodomas, spėjama, kad tai LDK kanclerio Leono Sapiegos (*1557–†1633), vadovavusio Statuto rengimui, laikų vertimas, bet modernizuotas. Statutuose kartu įrištas Varšuvos Seime 1581 m. patvirtintas įstatymas dėl LDK Vyriausiojo Tribunolo įkūrimo (taip pat dvi laidos; de ja, 1614 m. tėra tik rankraštinis nuorašas).

Išsiskiria istorinio turinio veikalas – Krokuvos vyskupo palaimintojo Vincento, vadinamo Kadlubeku (Kadlubek, *apie 1150–†1232), lotynų kalba parašyta *Lenkijos kronika (Chronica Polonica)*, apimanti Lenkijos istoriją nuo legendinių laikų iki 1202 m. Knygą spaudai parengė J. Herburtas. Ji, pavadinta *Lenkijos istorija (Historia Polonica)*, buvo išleista 1612 m. Dobromylyje, Jano Szeligos spaustuvėje.

Yra išlikusių keletą darbų iš filosofijos. Tai 1636 m. Leidene dvyliktainiu formatu išleista Erazmo Roterdamiečio *Pokalbių (Colloquia nunc emendatiora)* knygelė – vienas gražiausių Elzevyrų leidinių (de ja, mūsų turimas egzempliorius yra be antraštinio lapo); 1653 m. Amsterdame išleisti anglų filosofo Francio Bacono (*1561–†1626) *Raštai apie gamtos ir visuotinę filosofiją (Scripta in naturali et universali philosophia)* bei Vilniaus akademijos magistro Petro Serbinavičiaus *Universalsios gamtos filosofijos santrauka (Compendium universae philosophiae naturalis*, Vilniaus akademijos spaustuvė, 1649).

Vieną seniausių mokslų – astronomiją – pristato Alberto Diblinskio (Woiciech Dybliński) *Astronomijos šimtinė (Centuria astronomica)*. Autorius, nors ir rėmėsi M. Koperniku, dėl nepalankaus bažnyčios verti-

nimo savo darbe aiškaus pritarimo jo sistemai neparodė. Tai – 1639 m. Vilniaus akademijos spaustuvės leidinys.

Iš geografijos srities darbų į NB pateko Šv. Mauricijaus ordino vienuolio benediktino Dovydo Placido Porcherono (*1651–†1694) knyga *Anonimo iš Ravenos, kuris gyveno VII amžiuje, Apie geografiją 5 knygos* (*Anonymi Ravennatis qui circa saeculum VII vixit De geographia Libri quinque*), išleista Paryžiuje, Simono Langronne (*1639–†1721) spaustuvėje, 1688 m.

Keletas leidinių priskirtini literatūros sričiai. Valentino Bialavičiaus (*1637–†1678), jėzuito, talentingo rašytojo, anonimiškai leidusio poezijos kūrinius, dramas, panegirikas LDK didikų šeimų garbei, vienas kūrinių, šlovinančių Valavičių giminę, – *Valavičių Strėlės – žemės ir dangaus šlovė* (*Soli polique decus, Sagittae Wollonicianae Bogoria*), išleistas Vilniaus akademijos spaustuvėje 1669 m., į NB rinkinius pateko irgi iš Sinodo bibliotekos. Vaikis, vėliau Žemaitijos žemės teismo raštininkas Krizostomas Volodkavičius (†1616), ilgą laiką tarnavęs Jono Karolio Chodkevičiaus (*1560–†1621) vadovaujamoje kariuomenėje ir pasižymėjęs karuose dėl Livonijos, lotynų kalba parašė Livonijos karo istoriją *Equitis Litvani de bello Livonico* (Vilnius, J. Karcano spaustuvė, 1610)³¹. Taip pat saugomos dvi vokiečių teisininko, dėščiusio Vilniaus akademijoje civilinę teisę, Simono Dilgerio (†po 1659) *Epigramų* knygos, išleistos Karaliaučiuje 1659 m.

Minėtinas lenkų humanisto, rašytojo ir vertėjo, karaliaus Žygimanto Augusto sekretoriaus ir bibliotekininko Luko Gurnickio (Łukasz Górnicki, *1527–†1603) politinio turinio veikalas *Lenko pasikalbėjimas su italų apie Lenkijos laisvę ir teises* (*Rozmowa polaka o wolnościach y prawach polskich*), Andriaus Suskio išleistas po autoriaus mirties 1616 m. Jame lenkas yra sarmatų ideologijos atstovas, o italas išreiškia paties autoriaus, drąsiai kritikuojančio lenkų tarpusavio santykius, ypač „aukso laisvę“, teismus ir teisingumo lygį, požiūrį. Kartu įrištas anoniminis raštas *Prūsų bajoro laiškas LDK piliečiui* (*List szlachcica pruskiego do obywatela Wielkiego Xięstwa Litewskiego dany*, po 1631). Darbas parašytas po švedų karaliaus Karolio IX Gustavo (*1550–†1611) mirties. Jame rašoma apie prūsų žemių prekybą, tų žemių teises, Gdansko privilegijas, gyventojus ir kt.

Išsiskiria M. Rėjaus paskutinis darbas – rinkinys kūrinių, įvairių tematika ir forma, *Veidrodis* (*Zwierciadło*). NB saugomas antros knygos laidos, išleistos po autoriaus mirties 1606 m. Vilniuje, J. Karcano spaustuvėje, egzempliorius. Tai savotiškas testamentas, kurį autorius norėjo palikti „garbingai lenkų tautai“, dedikuodamas atskiras dalis savo „geriems bičiuliams“. Pagrindinė ir didžiausia – proza parašytas „Kilnaus žmogaus gyvenimas“, išreiškiantis paties Rėjaus pasaulio ir gyvenimo sampratą. Knygos pradžioje įdėtas medžio raižinys – autoriaus portretas.

Antikos autoriai didelio dėmesio sulaukė ir XVII a. Atskirai norėtusi pakalbėti apie žymiausios olandų spaustuvinių dinastijos – Elzevirų – leidinius. NB saugomame elzevirų rinkinyje yra 11 knygų, patekusių iš Sinodo bibliotekos (prieš tai jos priklausė Slucko gimnazijos bibliotekai). Elzevirai daugiausia leido mokslinę literatūrą, lotynų klasikų bei kitokią pasaulietinio turinio literatūrą. Iš minėtų 11 leidinių didesnė dalis (8 knygos) yra Antikos klasikų veikalai lotynų kalba. Darbai rimtai parengti, su mokslininkų komentarais, pastabomis ir įvairiomis rodyklėmis. Pavyzdžiui, graikų filosofo Aftonijo (Aphthonius, *III–†IV a.) įvadas į retorikos studijas *Progymnasmata*, iš lotynų kalbos išverstas vokiečių mokslininko, vieno pirmųjų humanistų Rudolfo Agricolas (*1443–†1485) ir Giovanni'o Maria'os Cattaneo (†1529) spaudai parengtas, padedant vokiečių filologui Reinhardui Lorichui (†1564). Saugomas 1655 m. Amsterdamo leidimo egzempliorius. 1635 m. Leidene išleisti Cezario (Caesar, Julius, *102 ar 100–†44 pr. Kr.) raštai *C. Iulii Caesaris quae extant ex emendatione Ios Scaligeri* (Scaliger Joseph Juste, *1540–†1609) laikomi geriausiu jų išleistu mažu – dvyliktainio – formato lotynų klasikų veikalu³². Galima paminėti Plinijų (Gaius Plinius Secundus, *23–†79 po Kr.) ir jo veikalą *Laiškai ir panegirikos* (Amsterdamas, 1659), Valerijų

³¹ XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas. Sudarė Daiva Narbutienė; ir Sigitas Narbutas. Vilnius, 1998, p. 268–269. Veikalo autorystė taip pat priskiriama Teodorui Lackiui. Žr.: ANTANAVIČIUS, Darius. *Lietuvio bajoro „Dešimtmetis Livonijos karas“ (1610 m.) ir jo autorius*. Vilnius, 2006, p. 99 (red. pastaba).

³² *Vilniaus universiteto bibliotekos elzevirai*: katalogas. Sudarė Vidas Račius. Vilnius, 1994, p. 12.

Maksimą (Maximus, I a. pr. Kr.–I a. po Kr.) ir jo *Dictorum factorumque memorabilium libri IX* (vienintelį jo veikalą – 28–32 m. parašytą anekdotų apie žymius to meto įvykius rinkinį, išleistą Amsterdame, 1671). Taip pat paminėtini: 1657 m. Leidene išleistas Romos istoriko Floro (Lucius Annaeus Florus, *I–†II a.), 1653 m. – ten pat Johanno Heinricho Meibomo veikalai, Terencijaus (Publius Terentius Afer, *apie 190–†159 pr. Kr.) *Šešios komedijos* (Amsterdamas, 1655), įrištos konvoliute su IV a. Romos gramatiko, retorikų ir poeto Auzonijaus (Ausonius Decimus Magnus) *Darbais (Opera)*, Amsterdamas, Johanno Blaue spaustuvė, 1669) ir romėnų poetų Katulo (Catullus Gaius Valerius, *87–†54 pr. Kr.), Tibulo (Albius Tibullus, *apie 54–†19 pr. Kr.), Propercijaus (Propertius Sextus Aurelius, *apie 49–†15 pr. Kr.) ir Galo (Gallus Gaius Cornelius, *apie 69–†26 pr. Kr.) poezijos fragmentų leidiniais (Amsterdamas, Johanno Jansonijaus spaustuvė, 1640).

Be Antikos autorių, iš Sinodo bibliotekos turime Elzevirų išleistus jau minėtus Erazmo Roterdamiečio ir Francio Bacono darbus.

Pagaliau Elzevirai neįsivaizduojami be garsiųjų *Respublikų* serijos – knygelių apie atskiras Europos ir kitų žemynų šalis, leistų 1625–1649 m. dvyliktainiu formatu. Iš 35 pavadinimų leidinių NB saugomos dvi, patekusios iš Sinodo bibliotekos. Tai olandų poeto ir filologo Pyterio Skriverijaus (Pieter Schrijver, *1576–†1660) tomelis apie Romą (*Respublica Romana*, Leidenas, 1629) ir Nyderlandų teisininko, istoriko ir filologo Peterio Kuno (Cun, Peter van der, *1568–†1638) darbas apie žydų valstybę (*De republica Hebraeorum libri III*, Leidenas, 1632); kartu įrišta knygelė apie Arabiją (1633 m. Johanno Jansonijaus spaustuvės leidinys).

Iš šios apžvalgos matyti, kad buvusios Sinodo bibliotekos leidiniai reprezentuoja ne tik religinę literatūrą, bet ir įvairias mokslo, visuomenines politines bei kūrybos sritis. Jie parodo, ką galėjo skaityti ir kuo domėjosi apsišvietę to meto žmonės. Ne mažiau svarbu ir tai, kad dauguma šių leidinių – bibliografinės retenybės, įtrauktos į J. J. Bauerio retų knygų katalogą³³ – visų pirma lituanistiniai leidiniai, tokie kaip Brastos Biblija, 1593 m. Naujasis Testamentas, M. Rėjaus ir J. Morkūno postilės, visi A. Volano raštai ir pan.

Tad nežiūrint to, kokių kelių knygos pateko į vieną ar kitą biblioteką, šiandien turėtume džiaugtis, kad jos „pergyveno“ visas istorines negandas, nors ir iš dalies nukentėjusios, ir dabar yra prieinamos visiems besidomintiems tiek pačiomis knygomis, tiek ir Sinodo biblioteka.

The 15th–17th century books from the former library of the Vilnius Evangelical Reformers Synod in the Martynas Mažvydas National Library of Lithuania

Rima Dirysytė

Summary

This article aims to give an overview of the 15th–17th century books from the library of the Vilnius Evangelical Reformers Synod now kept in the Rare Book and Manuscript Department of the National Library of Lithuania. The oldest in Lithuania, the Synod Library was founded in 1557 near the Vilnius Evangelical Reformers Church by Prince Mikalojus Radvila the Black (*1515–†1565). On February 15, 1941 it became part of the then Library of the Lithuanian Academy of Sciences. In July 1944, the retrea-

³³ BAUER, Johann Jacob. *Bibliotheca librorum rariorum universalis*. Nürnberg, 1770–1772. 3 t.

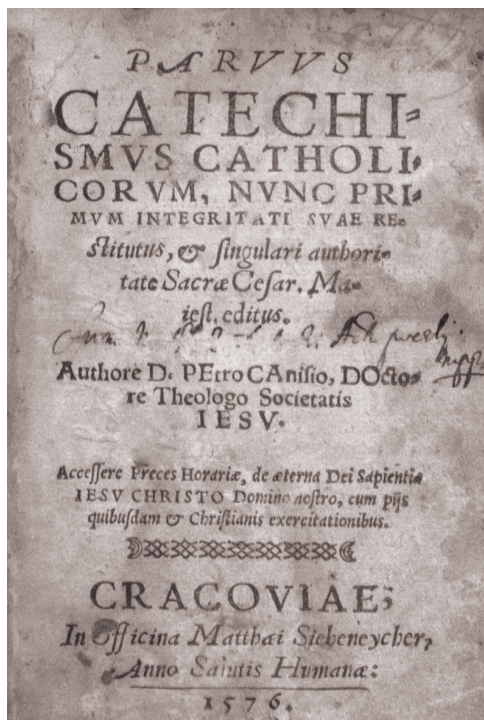
ting German Army set on fire the former premises of the Vilnius Evangelical Reformers Synod, at the time housing the Synod Library. At present, the surviving books are kept not in one, but in several locations: in the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences, the Martynas Mažvydas National Library of Lithuania, and possibly elsewhere. The article ponders on how the Synod's books could have found their way to the National Library. Inventory book records show that the first books from the Synod Library were bought in 1946. According to statistic data, the library of the Vilnius Evangelical Reformers Synod in 1937 comprised 10 410 titles (17 782 volumes), including 2493 books published in the 15th–17th century: 5 incunabula, 548 titles of the 16th century and 1940 titles of the 17th century. Today 75 books (108 titles) of the 15th–17th century from the former Synod Library are kept in the Rare Book and Manuscript Department: 1 incunabulum and 37 books each from the 16th and 17th century. Approximately a half of these (31 books) are in theology; of the secular publications, the larger part are in law (10 books) and history (12 books; some are works by classical authors (9 books); several books each are in philosophy, science, and fiction. In respect to publication language, books published in Latin (45 books) and Polish (27 books) prevail; there are only three publications in other languages: Lithuanian (2 books) and Czech (1 book). The oldest Synod's book in the National Library is the only one from the 15th century: *Biblia Latina* (also known as Menardus' Bible), published in 1480 by Anton Koberger's printing house in Nuremberg. The majority of Synod's books now kept in the National Library are bibliographic rarities, some of them being unique Lithuanistic publications.

Praha–Vilnius: jėzuitų poveikis lietuvių kultūros raidai¹

Sigitas Narbutas

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka

Jėzuitų atėjimas į Lietuvą, pirmųjų kolegijų įkūrimas, naujo tipo katechizacijos ir edukacijos diegimas ir kt. žymi esminių kultūros pokyčių, vykusių XVI a. paskutiniame ketvirtyje, pradžia. Tie pokyčiai ypač gerai matosi iš įvairiakalbės literatūros raidos Lietuvoje. Pavyzdžiui, su jėzuitų veiklos pradžia, su jų katechizacija, mokymu, mokslu ir įvairiašake praktine veikla (pirmiausia knygų leidyba ir spausdinimu) galima sieti originalios daugelio grožinės ir negrožinės lotyniškosios literatūros žanrų atsiradimą. Tą patį galima pasakyti apie lietuviškas ir lenkiškas knygas. Ypač dideli jėzuitų nuopelnai lietuviškos katalikiškos raštijos atsiradimui, jos raidai, augimui ir plėtrai XVI–XVIII a. Ant pastarosios pamatų XIX a. antroje pusėje Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius, Seinų vyskupas Antanas Baranauskas ir gausūs jų talkininkai carinės okupacijos sąlygomis statė moderniosios lietuvių kultūros rūmus; tos katalikiškosios kultūros stiprų poveikį jautė kiti moderniosios Lietuvos architektai, pradedant Jonu Basanavičiumi, Vincu Kudirka ir baigiant kitais 1918 m. vasario 16 d. akto signatarais. Tokioje šviesoje savaime pasidaro svarbi pati jėzuitų atėjimo į Lietuvą pradžia, jų konfesinės aspiracijos, edukacinės inspiracijos ir konkrečių religinės, pedagoginės, mokslinės ir meninės veiklos formų kilmė.

Šv. Petro Kanizijaus Mažoji katekizmo lotynų k. antraštinis lapas
Jogailaičių biblioteka Cim.0.461

¹ Straipsnis parengtas pranešimo, perskaityto Lituianistinės komisijos prie Lenkijos MA Istorijos mokslų komiteto XIX konferencijoje „Tradicija: atminimo perdavimo metodai ir formos lenkų-lietuvių valstybėje XV–XVIII a.“, surengtoje Varšuvoje 2010 09 21–22, pagrindu.

Fundamentiniuose Michalo Balińskio (*1794 08 14–†1864 01 03)², Józefo Bielińskio (*1848 03 23–†1926 06 15)³, Stanisławo Bednarskio (*1896 04 09–†1942 07 16)⁴, Jano Poplateko (*1903 07 29–†1955 10 11)⁵, Ludwiko Piechniko (*1920 08 09–†2006 06 26)⁶, Jono Bičiūno (*1908 06 24–†1975 04 06)⁷, Pauliaus Rabikausko (*1920 08 16–†1998 04 07)⁸, taip pat reikšminguose Ludwiko Grze-

² BALIŃSKI, Michał. *Dawna Akademia Wileńska: próba jej historii od założenia w roku 1579 do ostatecznego jej przekształcenia w roku 1803*. Petersburg, 1862. XI, 606 p., [1] ilustr. lap. Ilustr.

³ BIELIŃSKI, Józef. *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*. Kraków: druk W.L. Anczyca i Spółki, 1899–1900. 3 t.

⁴ BEDNARSKI, Stanisław. Geneza Akademii Wileńskiej. In *Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*. Wilno: nakl. Uniwersytetu Stefana Batorego, 1929, t. 1: z dziejów dawnego Uniwersytetu, p. 1–22; IDEM. *Upadek i odrodzenie szkół jezuitów w Polsce: studjum z dziejów kultury i szkolnictwa polskiego*. Kraków: wydaw. Księży Jezuitów, 1933. 537 p., 15 ilustr. lap., 6 lent. lap., 1 żml. lap. Ilustr.

⁵ POPLATEK, Jan. Powstanie Seminarjum Papieskiego w Wilnie (1582–1585). *Ateneum Wileńskie: czasopismo naukowe, poświęcone badaniom przeszłości ziem Wielkiego X. Litewskiego*, 1929, rocz. 6, z. 1–2, p. 47–71; z. 3–4, p. 429–455; IDEM. Zarys dziejów Seminarjum Papieskiego w Wilnie 1582–1773. *Ibidem*, 1930, rocz. 7, z. 1–4, p. 170–228; IDEM. Wykaz alumnów Seminarjum Papieskiego w Wilnie 1585–1773. *Ibidem*, 1936, rocz. 11, p. 218–282; IDEM. *Studia z dziejów jezuitów w Polsce*. Wrocław, 1957; POPLATEK, Jan; PASZENDA, Jerzy. *Słownik jezuitów artystów*. Kraków: wydaw. Apostolstwa Modlitwy, 1972; ir kt.

⁶ PIECHNIK, Ludwik. *Dzieje Akademii Wileńskiej*. Rzym: Institutum Historicum Societatis Jesu, 1984–1990. 4 t.; IDEM. *Seminaria diecezjalne w Polsce prowadzone przez jezuitów od XVI do XVIII wieku*. Kraków: WAM: Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum“, 2001. 282 p., [8] ilustr. ir faks. lap. Portr., faks., żml. – Pirmojoje *Vilniaus akademijos istorijos* dalyje esama vertingų mūsų nagrinėjama temai priedų: 1570 07 25 Vilniuje rašytas vyskupo Valerijono Protasevičiaus laiškas vyskupijos tikintiesiems apie kolegijos atidarymą (nuorašas saugomas Jėzaus Draugijos Romos archyve (toliau – ARSI), sign. Pol. 65, lap. 97–99), perspausdintas p. 201–203; 1570 m. Vilniuje rašytu jėzuitų raštu apie kolegijos atidarymą ir tais metais numatomų dėstyti dalykų programa (ARSI, sign. Lith. 38, lap. 14–16), perspausdinta p. 204–211; 1570 08 19 Austrijos provincijolo instrukcijos Vilniaus kolegijos rektoriui ištrauka (ARSI, sign. Institutum 209, lap. 246–249); 1583 10 01 Vilniuje parengta Akademijoje tais mokslo metais dėstomų dalykų programa (ARSI, sign. Germ. 161, lap. 313 verso–313 [!]) ir kai kurie kiti raštai.

⁷ BIČIŪNAS, Jonas. Apaštalu Sosto ir Jėzuitų ordino pirmieji bandymai jėzuitus įkurdinti Lietuvoje (1555–1565). *Tautos praeitis*, 1964, t. 2, kn. 1, p. 33–47; IDEM. Pirmieji jėzuitai Vilniuje. *Ibidem*, 1965, t. 2, kn. 2, p. 49–80; IDEM. Pirmosios jėzuitų kolegijos įsteigimas Lietuvoje – Vilniuje (1570). *Ibidem*, 1967, t. 2, kn. 3–4, p. 3–93. Nemažą pastarosios publikacijos dalį (p. 63–93) užima kai kurių svarbių dokumentų tekstai: kolegijos istorijėlė „Collegium Vilnense“ (ARSI, sign. Pol. 65, lap. 48 recto–50 verso), 1570 10 24 Brunsberge parašyta Austrijos viceprovincijolo Sunjerio informacija apie naują kolegiją „Informatio de novo Collegio Vilnense [!] facta mense Septembri 1570“ (ARSI, sign. Pol. 75, lap. 316 recto–319 verso), 1569 12 10 Vilniuje rašytas Baltazo Hostounskio laiškas Jėzaus Draugijos generolui Francesco Borja’i (ARSI, sign. Germ. 151, lap. 376 recto–377 recto), 1579 07 07 Vilniuje rašytas Austrijos jėzuitų provincijolo Lorenzo Maggio laiškas generolui Borja’i (ARSI, sign. Germ. 151, lap. 203 recto–204 verso), 1579 07 07 Vilniuje rašytas viceprovincijolo Sunjerio laiškas generolui Borja’i (ARSI, sign. Germ. 151, lap. 205 recto–verso) ir kai kurie kiti raštai. Dėl netikslumų šią publikaciją kritiškai įvertino Paulius Rabikauskas.

⁸ RABIKAUSKAS, Paulius. *Vilniaus akademija ir Lietuvos jėzuitai*. Sudarė Liudas Jovaiša. Vilnius: Aidai, 2002. 543, [1] p. – Šioje rinktinėje publikuoti svarbesni tėvo Pauliaus darbai apie Vilniaus jėzuitų universitetą ir Lietuvos jėzuitų provinciją, 1962–1998 m. paskelbti įvairiuose mokslo leidiniuose. Pastarieji tebeturi išliekamosios vertės, nes rinktinėje nebuvo perspausdinti kai kurie vertingi priedai, pavyzdžiui, 1570 10 24 Brunsberge parašyta viceprovincijolo Sunjerio informacija apie naują kolegiją „Informatio de novo Collegio Vilnensi facta mense Septembri 1570“ (ARSI, sign. Pol. 75, lap. 316 recto–319 verso), išspausdinta *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštyje* ([t.] 3, Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1967, p. 246–266); 1574 m. vasarą–rudenį sudarytas Vilniaus kolegijos inventorių „Inventarium bonorum Collegii Vilnensis (1573)“ (ARSI, sign. Lith. 36, lap. 249 recto–252 recto), išspausdintas ten pat ([t.] 4, Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1968, p. 329–335), 1574–1575 ir 1586 m. Vilniaus kolegijos privilegijų ir sutarčių raštai (ARSI, sign. Lith. 36, lap. 241 recto–244 verso, 246 recto–verso ir 248 recto), išspausdinti ten pat (p. 351–368), 1569–1571 m. Vilniaus kolegijos jėzuitų sąrašas (ARSI, sign. Pol. 7 I, lap. 41 recto–42 verso), išspausdintas ten pat ([t.] 5, Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1970, p. 333–337) ir kt. Minėtos 1570 10 24 informacijos apie naują kolegiją bei 1569–1571 m. Vilniaus kolegijos jėzuitų sąrašo vertimai į lietuvių kalbą išspausdinti: *Ankstyvieji Vilniaus universiteto istorijos šaltiniai*. Sudarė Paulius Rabikauskas SJ. Vilnius: Aidai, 2009, p. 169–191.

bienio⁹, Eugenijos Ulčinaitės¹⁰ ir kai kurių kitų mokslininkų tyrimuose¹¹ neblogai nušviesti visi svarbiausi senojo Vilniaus universiteto istorijos etapai, aptartos jėzuitų edukacijoje ypač pasižymėjusios asmenybės, kiti Lietuvos Katalikų Bažnyčiai ir valstybei nusipelnę asmenys, susiję su jėzuitų veikla Lietuvoje. Esama specialių tyrimų, kuriuose apžvelgiama katechezės raida ir katalikiškojo katekizmo istorija¹². Visi šie darbai sudaro puikų pagrindą mūsų temai.

Šis straipsnis skirtas Jėzaus Draugijos atsiradimui Lietuvoje, Vilniaus jėzuitų kolegijos genezei ir jos darbo pradžiai, bandant apčiuopti ir išryškinti čekų jėzuitų vaidmenį ir jų indėlį. Kad čekiškas pėdsakas gali būti įdomus, svarbus ir perspektyvus būsimiems tyrimams, matyti iš kai kurių dokumentų: rankraštinės Vilniaus jėzuitų kolegijos įkūrimo ir pirmųjų metų veiklos istorijos, saugomos Jėzaus Draugijos Romos archyve¹³, Prahos jėzuitų kolegijos prie Šv. Klemenso bažnyčios (*Clementinum Prabhense*, Prahos

⁹ GRZEBIENŲ, Ludwik. Dotychczasowa literatura o wkładzie jezuitów polskich do nauki i kultury. In *Wkład jezuitów do nauki i kultury w Rzeczypospolitej Obojga Narodów i pod zaborami*. Pod red. naukową Ireny Stasiewicz-Jasiukowej. Kraków; Warszawa: WAM, 2004, p. 31–68; IDEM. Jezuicki okres w dziejach Uniwersytetu Wileńskiego, jego miejsce wśród uniwersytetów jezuickich i znaczenie w dziejach Rzeczypospolitej Obojga Narodów. In *Vilniaus universitetas Europoje: praeitis, dabartis, ateitis=Vilnius University in Europe: past, present and future: 2004 m. rugsėjo 17 d.: skiriama Vilniaus universiteto įkūrimo 425-osioms metinėms*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005, p. 94–109 (su vertimais į lietuvių, p. 110–124, ir į anglų kalbas, p. 125–141); *Podstawowa bibliografia do dziejów Towarzystwa Jezusowego w Polsce*. Oprac. Ludwik Grzebień. Kraków: Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum“: WAM, 2009. T. 1.; žr. taip pat: *Jeziuci a kultura polska: materiały sympozjum z okazji Jubileuszu 500-lecia urodzin Ignacego Loyoli (1491–1991) i 450-lecia powstania Towarzystwa Jezusowego (1540–1990)*, Kraków, 15–17 lutego 1991 r. Pod red. Ludwika Grzebień; Stanisława Obirka. Kraków: WAM, 1993. 369 p.; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy, 1564–1995*. Oprac. Ludwik Grzebień SJ przy współpracy zespołu jezuitów. Kraków: Wydział Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego, 1996. XVI, 882, [6] p. Ilustr., žml.

¹⁰ ULČINAITĖ, Eugenija. „Z dialalności jezuitów na polu krzewienia języka i kultury litewskiej w XVI–XVIII wieku. In *Wkład jezuitów do nauki i kultury w Rzeczypospolitej Obojga Narodów i pod zaborami*. Pod red. naukową Ireny Stasiewicz-Jasiukowej. Kraków; Warszawa: WAM, 2004, p. 449–462; IDEM. Jėzuitų „Metiniai pranešimai“ (Annuae litterae) – krikščionybės įtvirtinimo Lietuvoje XVI–XVIII amžiuje kronika=Die „Jahresberichte“ (Annuae litterae) der Jesuiten – Chronik der Festigung des Christentums in Litauen vom 16. bis 18. Jh. In *Lietuvos krikščionėjimas Vidurio Europos kontekste=Die Christianisierung Litauens im mitteleuropäischen Kontext: straipsnių rinkinys: tarptautinės mokslinės konferencijos, skirtos Lietuvos karaliaus Mindaugo krikšto 750-iesiems jubiliejiniams metams, medžiaga: Vilnius, Taikomosios dailės muziejus, 2001 m. rugsėjo 26–27 d. Sudarė Vydas Dolinskas; vertė Klaus Berthel [ir kt.]*. Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2005, p. 321–332; IDEM. Vilniaus universitetas ir Baroko kultūra. In *Vilniaus universitetas Europoje: praeitis, dabartis, ateitis=Vilnius University in Europe: past, present and future: 2004 m. rugsėjo 17 d.: skiriama Vilniaus universiteto įkūrimo 425-osioms metinėms*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005, p. 142–150 (su vertimu į anglų kalbą, p. 151–160); IDEM. Humanitariniai mokslai jėzuitų švietimo sistemoje. *Literatura*, 2007, nr. 49 (3): antikinis tekstas ir kontekstas: vertimo ir interpretavimo galimybės, p. 95–107; IDEM. Jėzuitai ir provincijos kultūra: (kai kurie jėzuitų veiklos aspektai puoselėjant lietuvių kalbą ir kultūrą XVI–XVIII a.). *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2007, t. 30, p. 43–57.

¹¹ Verta paminėti paskutinę kolektyvinę Vilniaus universiteto istoriją: *Alma Mater Vilnensis: Vilniaus universiteto istorijos bruožai: kolektyvinė monografija*. [Autoriai: Alfredas Bumblauskas, Sigitas Jegelevičius ir kt.] Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009. 1030 p. Ilustr., faks., portr., žml.

¹² PRANKA, Juozas Povilas. *Catechesis et catechismi catholici in Lituania saec. XVI–XVIII: dissertatio ad lauream*. Romae: Pontificia Universitas Gregoriana. Facultas Theologica, 1971 (rankaštis Vilniaus jėzuitų namuose); SŁOWIŃSKI, Jan Zbigniew. *Katechizmy katolickie w języku polskim od XVI do XVIII wieku*. Lublin: KUL, 2005. 408 p.

¹³ *Historia Collegii Vilnensis Soc. Iesu*. ARSI, Pol. 65, lap. 75 recto–96 recto (šio dokumento nuorašas prieinamas Pauliaus Rabikausko archyve, saugomame Vilniaus jėzuitų namuose). Rabikauskas rankraščiu naudojosi savo tyrimams, nuorodų į jį apšiai esama jo darbuose, skirtuose Vilniaus universiteto istorijai. Šiam straipsniui pasinaudojome dokumento vertimu į lietuvių kalbą, kurį mums parūpino Mintautas Čiurinskas. Už tai Kolegai reiškiamė nuoširdų dėkingumą. Įdomių vertingų žinių apie šį ir kai kuriuos kitus to paties pobūdžio rankraštinis veikalus žr.: BIEŚ, Andrzej Pawel; GRZEBIENŲ, Ludwik; INGLOT, Marek. *Polonica w Archiwum Rzymskim Towarzystwa Jezusowego*. Kraków: Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum“: WAM, 2002, t. 1: Polonia, p. 154.

Klementinas) pirmųjų dešimtmečių istorijos¹⁴, rankraštinės mokslo laipsnių teikimo Klementine bylos¹⁵, taip pat kai kurių išspausdintų šaltinių (Jano Schmidlo¹⁶ veikalo bei minėtos Rabikausko darbų rinktinės). Manome, kad tai turi nemažos reikšmės, nes kultūros naujovės, igūdžiai ir žinios visada sklinda ne viena, o keliomis kryptimis ir dažniausiai turi grįžtamąjį poveikį. Apie tai taip pat keliais žodžiais užsiminsime straipsnio pabaigoje.

Verta prisiminti Jėzaus Draugijos atėjimo į Lietuvą ir kolegijos Vilniuje įsteigimo chronologiją. 1564 m. Varšuvoje vykusio seimo metu Vilniaus vyskupas Valerijonas susitiko su popiežiaus nuncijumi Giovanni'u Francesco'u Commendone ir paprašė patarti, kokiomis priemonėmis kovoti su plintančia reformacija. Nuncijus jam rekomendavo Jėzaus Draugiją, o žinių apie ją pasiūlė gauti iš savo teologo jėzuito Baltazaro Hostounskio. Pastarasis supažindino Vilniaus vyskupą su naujuoju ordinu: jo veiklos pagrindais, būdais, tikslais ir priemonėmis. Informaciją patvirtino kardinolas Stanislovas Hozijus, tais metais Braunsberge steigęs pirmąją Lenkijoje jėzuitų kolegiją.

Nuncijus Commendone savo ruožtu dėl jėzuitų kolegijos įkūrimo kreipėsi į karalių ir gavo iš jo palankų atsakymą, apie kurį nedelsdamas pranešė Apaštalų Sostui, prašydamas paraginti ordino generolą Diego'ą Laínezą priimti tokią iniciatyvą. Popiežiaus kurija apie tai informavo jėzuitų generalinį vikarą Francesco'ą Borja (generolas Laínezas 1565 m. sausio 19 d. mirė), todėl, popiežiui paprašius, jau vasario 18 d. buvo priimtas sprendimas steigti kolegiją Vilniuje. Vis dėlto sprendimas tuomet nebuvo realizuotas. Rabikauskas nurodo kelias svarbias priežastis: 1565 m. lapkričio mėn. iš Lenkijos buvo atšauktas nuncijus Commendone, energingai rėmęs kolegijos steigimą; tų metų pavasarį Vilniuje prieš karalių buvo kilęs atviras maištas, pasibaigęs karaliaus pilies užėmimu; kolegijos steigimui priešinosi gausūs Lietuvos didikai nekatalikai; be to, ir patiems jėzuitams trūko pajėgų tokiam sprendimui realizuoti¹⁷.

Grįžęs iš Varšuvos, vyskupas Valerijonas ėmėsi darbų, klodamas pagrindą aukštajai mokyklai Vilniuje įkurti: 1568 m. jis iš karaliaus sekretoriaus Mikalojaus Jasinskio nupirko erdvę pastatą, skyrė lėšų jo remontui ir įrengimui. Tai atlikęs, jis kelis kartus kreipėsi laiškais į Jėzaus Draugijos vyresnybę, prašydamas perimti kolegiją. 1569 m. vasarą vyresnybė nusprendė įvertinti vyskupo ketinimus ir padėti vietoje, todėl rugšėjo mėn. į Vilnių buvo išsiųstas Austrijos viceprovincijolas Francesco'as Sunjeris su keturiais kitais jėzuitais. 1569 m. spalį jie laimingai pasiekė Vilnių. Vienas iš atvykusiųjų buvo tėvas Hostounskis.

¹⁴ *Historia collegii S.J. Pragensis ad S. Clementem ann. 1555–1610 nec non 1618 et 1620 auctoribus patribus eiusdem societatis*: [rankraštis (XVII a. nuorašas)]. Čekijos nacionalinė biblioteka, saugojimo šifras: I. A. 1. Dokumentas prieinamas senojo Europos dokumentinio paveldo duomenų bazėje *Manuscriptorium*, prieiga: www.manuscriptorium.cz.

¹⁵ *Album Academiae Pragensis Societatis Iesu, in duas partes diuisum Quarum prior Promotiones ad gradus literarios, Promotorum nomina, actusque publicos continet, Posterior uerò nomina Studiosorum, eorum praesertim, qui in eadem Academia ritu & caeremonia consueta inter studiosos relatj sunt. His omnibus praetermittuntur eiusdem Academiae Priuilegia*: [rankraštis]. Karolio universiteto archyvas Prahoje, saugojimo šifras: M 19. Dokumentas prieinamas: www.manuscriptorium.cz.

¹⁶ SCHMIDL, Joannes. *Historiae Societatis Jesu Provinciae Bohemiae pars prima ab anno Christi MDLV. ad annum MDXCII*. Authore Joanne Schmidl Societatis ejusdem sacerdote. Pragae: typis Universitatis Carolo Ferdinandeae in Collegio S.J. ad S. Clementem, per Jacobum Schweiger factorem, 1747.

¹⁷ Apie tai plačiau žr.: RABIKAUSKAS, Paulius. Pastangos įsteigti Vilniaus universitetą (1565–1570). In IDEM. *Op. cit.*, p. 9–12.

Lietuvos sostinė tuo metu jėzuitus nustebino tiek joje gyvenusių tautybių, tiek vartojamų kalbų, tiek išpažįtamų tikėjimų įvairove. Hostounskis atkreipė dėmesį ir į mokyklų gausą¹⁸. Taigi veikti reikėjo ilgai nebedelsiant. Įvertinęs vyskupo ketinimus, atliktus darbus, paskirtus kolegijai namus, fundacijas ir aplinką, viceprovincijolas grįžo į Braunsbergą. Tuo tarpu Hostounskis buvo paliktas Vilniuje jėzuitų grupės vadovu ir kelerius metus dėstė įvairias disciplinas iš pradžių vyskupo surinktiems jaunuoliams, o paskui – ir pirmiesiems įsteigtosios kolegijos studentams.

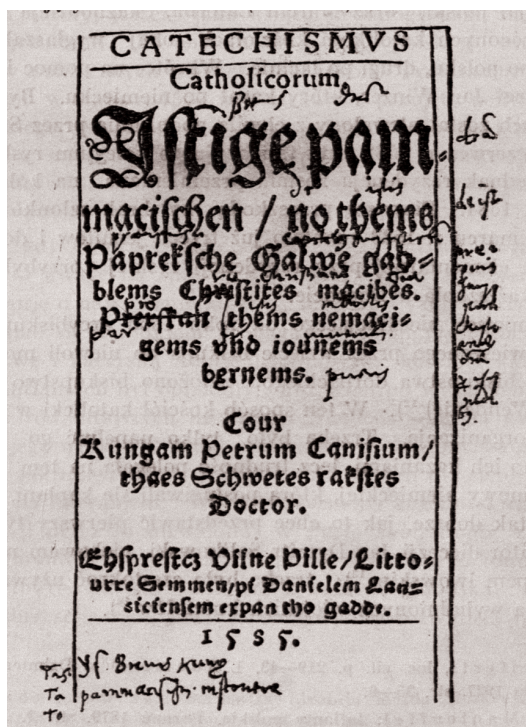
1570 m. liepos 4 d. į Vilnių atvyko keturiolikos jėzuitų būrys, vadovaujamas Austrijos provincijolo Lorenzo Maggio. Jie buvo surinkti iš Romos, Vienos, Prahos, Olomouco ir kai kurių kitų kolegijų ir turėjo pradėti darbą, oficialiai atidarius aukštąją mokyklą Vilniuje. Tai buvo padaryta liepos 17-ąją, šv. Alekso šventės dieną. Pirmuoju mokyklos rektoriumi tapo su provincijolu atkeliavęs tėvas Stanislovas Warszewickis.

Kolegija augo ir plėtėsi. Tų pačių metų rudenį joje jau veikė visos penkios klasės, įskaitant retorikos. 1571 m. spalį prisidėjo trejų metų filosofijos kurso paskaitos, 1574 m. – matematikos, vėliau imti dėstyti kai kurie teologijos dalykai. Kolegija natūraliai priaugo iki universiteto lygio, liko tai patvirtinti reikalingais pasaulietinių ir bažnytinių valdovų dokumentais. 1579 m. balandžio 1 d. karalius Steponas Batoras savo privilegija pakėlė Vilniaus kolegiją į universiteto rangą, o spalio 30 d. popiežius Grigalius XIII bule patvirtino jo įsteigimą ir suteikė jam visas akademijos ir universiteto teises. Vilniaus jėzuitų universitetas pradėjo skaičiuoti savo garbingos istorijos metus. 1585 m. jo spaustuvėje išėjo Kanizijaus mažojo katekizmo vertimai į latvių ir rusėnų kalbas, o 1595 m. – Mikalojaus Daukšos į lietuvių kalbą išverstas ispanų jėzuito Jokūbo Ledesmos katekizmas. Esama žinių, kad tais metais Vilniaus jėzuitų akademijos spaustuvė iš Vilniaus vyskupijos administratoriaus Benedikto Vainos buvo gavusi nežinomų vertėjų parengtą to paties Ledesmos katekizmą; taip pat turime patikimų liudijimų, kad kažkoks lietuviškas katalikiškas katekizmas buvo platinamas Prūsijoje dar prieš 1589 m.

1564–1579 m. įvykiai pagrindiniais bruožais papasakoti rankraštinėje Vilniaus kolegijos istorijoje, o smulkiai aptarti ir įvertinti pradžioje minėtuose lietuvių ir lenkų mokslo darbuose. Atrodytų, ką nauja čia dar galima bepridėti. Mat rankraštinę istoriją ir minėtus darbus vienija ta pati įvykių seka ir tie patys asmenys. Beveik visuose šaltiniuose kolegijos steigimo iniciatoriumi nurodomas vyskupas Valerijonas. Beveik visur pažymima, kad tokiam žygiui jį paskatino reformacijos plitimas Lietuvoje ir įtakingų reformatų pastangos įkurti Vilniuje protestantišką aukštąją mokyklą. Pasirengęs priimti jėzuitus, 1569 m. vyskupas Valerijonas sulaukė pirmos grupės, iš Braunsbergo atvestos viceprovincijolo Sunjerio, o 1570 m. – antros, atvestos provincijolo Maggio. Praėjus devyneriems metams nuo įsteigimo, kolegija karaliaus privilegija ir popiežiaus bule buvo pakelta į universiteto rangą, suteikiant visas aukštosios mokyklos teises. Taip pačiais bendriausiais bruožais galima apibūdinti Vilniaus universiteto genezę.

¹⁸ Laiške jėzuitų generolui iš Vilniaus 1570 09 12 čekas nurodė: „Sono in questa città di Vilna molte nationi, cioè Lithuani, Rutheni, Tartari, Poloni, Tedeschi, Hebrei, Italiani non puochi et Armeni. Li Tedeschi hanno la sua schuola con la chiesa lutherana. I Tartari hanno anche qui la sua chiesa et schuola nella quale insegnano Arabico. Alli Italiani le feste si fa una essortatione in una schuola. I Rutheni hanno anche loro schuole et quindici chiese. I Lithuani et Poloni, che la maggior sono catholici, hanno le sue chiese et schle. I Zvingliani etiam hanno la sua chiesa et schuola“ („Šiame mieste, Vilniuje, gyvena daug tautų, kaip antai lietuviai, rusėnai, totoriai, lenkai, vokiečiai, žydai, šiek tiek italų bei armėnų. Vokiečiai turi savo mokyklą ir liuteronišką bažnyčią. Totoriai taip pat turi savo bažnyčią ir mokyklą, kurioje dėstoma arabų kalba. Italai savo mokykloje per šventes surengia pamokas. Rusėnai taip pat turi mokyklą ir penkiolika bažnyčių. Lietuviai ir lenkai, kurių dauguma katalikai, turi savo bažnyčių ir mokyklų. Taip pat ir cvinglininkai turi savo bažnyčią ir mokyklą“, vertimas dr. Neringos Markauskaitės), cit. iš: KOT, Stanislaw. Un gesuita boemo, patronatore delle lingue nazionali slave e la sua attività in Polonia e Lituania (1563–1572). *Ricerche Slavistiche*, 1954, [t.] 3, p. 155.

Pasakodamas apie Vilniaus kolegijos steigimą, Rabikauskas šį svarbų epizodą pradeda nuo Braunsbergo¹⁹. Iš čia 1569 ir 1570 m. į Vilnių iškeliavusios abi grupės, atgal į Braunsbergą grįždavę tėvai, atlikę savo užduotis Vilniuje ar iš jo atsaukti. Braunsbergo kolegija veikė vos penktus metus, kai iš jos į Vilnių iškeliavo pirmoji steigimo grupė. Tuo metu ir jai, ir visai sparčiai augusiai Jėzaus Draugijai apskritai trūko pajėgų naujoms kolegijoms steigti. Be to, Varmės vyskupijos sostinė neturėjo politinio, religinio, kultūrinio Karalystės centro statuso. Tuo tarpu jėzuitai pirmiausia stengėsi įsikurti valstybių sostinėse, vėliau iš jų keliaudavo ir kurdavosi kituose miestuose. Tokiomis aplinkybėmis visai pagrįsta klausti, ar Braunsbergą galima laikyti Vilniaus kolegijos steigėju? Koks Braunsbergo jėzuitų kolegijos vaidmuo steigiant Vilniaus akademiją?

Šv. Petro Kanizijaus *Katalikų katekizmo* latvių k. antraštinis lapas

Iš: *Ateneum Wileńskie*, 1933, rocz. 8, p. 188

LMAVB RSS P-1182

Įdomios medžiagos apmąstymams pateikia XVIII a. čekų jėzuito Jano Schmidlo (*1693 12 22–†1762 03 13) *Jėzaus Draugijos Čekijos provincijos istorija*. Kiek netikėtai tiek Braunsbergo, Pultusko, tiek Vilniaus kolegijų steigimo garbė joje priskiriama Prahos Klementino tėvams. Pasak Schmidlo, aktyviai veikiant kardinolui Hozijui, Austrijos provincijolas Maggio steigti kolegijos iš Prahos į Braunsbergą 1564 m. pasiuntęs būrelį jėzuitų, vadovaujamų tėvo Kristupo Strombelio²⁰. 1567 m. tas pats provincijolas

¹⁹ RABIKAUSKAS, Paulius. Pirmieji jėzuitai Vilniuje ir pirmieji lietuviai jėzuitai (1569–1573). In IDEM. *Op. cit.*, p. 97, 101.

²⁰ SCHMIDL, Joannes. *Historiae Societatis Jesu Provinciae Bohemiae pars prima*, p. 192: „Hoc etiam ad Collegii Pragensis gloriam spectare quoquo modo videtur: quòd ex eo Coloniam *Brunspurga*, nobilis in Prussia civitas, & scepro *Polonia* parens, Cardinali *Hofio* vehementer urgente, accepit hoc anno. (1.) Quatuor Socii cum *P. Christophoro Strombelio*, qui aliis praefset, missi *Brunspurgam*, quibus *Ambrosium Crumloviensem*, 3. Octobris ex *Collegio Novo* in Societatem nostram adlectum, *Lanojus* Provincialis, *Pragam* per id tempus adveniens, ut interpretem, & itineris ducem futurum, adjunxit. Decima die Octobris exière, difficili fanè itinere progressi“ („Dar Prahos kolegijos garbė tam tikru būdu didina ir tai, kad iš jos [jėzuitų] koloniją šitais metais priėmė, energingai palaikant kardinolui Hozijui, Brunsbergas, žymus Prūsijos miestas, pavaldus Lenkijos skeptrui. (1.) Į Brunsbergą buvo išsiųsti keturi [Jėzaus Draugijos] nariai su t. Kristupu Strombeliu, vadovavusiu kitiems; tuo metu Prahon atvykęs provincijolas Lanojus kaip vertėją ir būsimą vedlį prie jų priskyrė Ambraziejų iš Krumlovo, spalio 3 d. mūsų Draugijon priimtą iš Naujosios kolegijos. Jie iškeliavo spalio dešimtąją, leidęsi į tikrai nelengvą kelionę“).

steigti kolegijos Pultuske iš Prahos pasiuntė kitą būrelį jėzuitų²¹. 1569 m. iš Prahos į Vilnių iškeliavo trečias pulkelis jėzuitų, vadovaujamų tėvo Baltazaro Hostounskio²²; po metų kolegijos steigti iškeliavo būrys jėzuitų, vadovaujamų paties provincijolo Maggio²³.

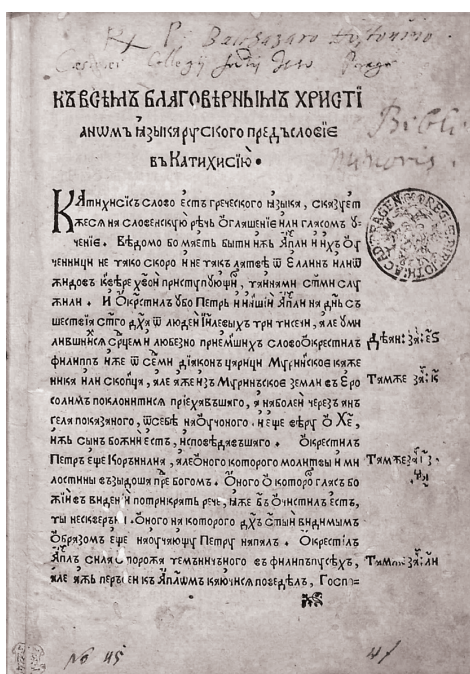
Kaip galėtume interpretuoti tokį įvykių vertinimą, žvelgiant į juos iš Prahos? Mums neatrodo, kad Schmidlo informacija iš esmės pakeičia turimos įvykių eigos vaizdą. Tačiau ji neabejotinai iškelia kai kuriuos svarbius dalykus, iki tol galbūt neįvertintus Vilniaus jėzuitų akademijos istorikų. Į jos steigimą būtina žiūrėti iš toliau ir iš aukščiau, nei daryta iki šiol, ir matyti jį jau viso regiono kontekste. Schmidlo tekstas mus skatintų kalbėti ne tik apie abipusius Vilniaus ir Braunsbergo ryšius, bet ir apie abipusius Vilniaus ir Romos, Vienos, Prahos bei Olomouco ryšius per Braunsbergą.

²¹ *Ibidem*, p. 224–225: „Hoc anno P. Antonius Flander Altenardenſis, Pragæ multos jam annos cum laude verſatus, & Germanico populo gratiſſimus Concionator, Auguſtam ad Caniſum eſt miſſus; ductâ quoque in Poloniam coloniâ, Pragenſes de vicinis Provinciis bene funt meriti: tres Scholaſtici, Nicolaus Polonus, Wilhelmus Camerarius Bavarus, & quem paulò antè nominâram, Joannes Konarsky Polonus, cum tribus rerum Domeſticarum Curatoribus, Conrado Weiſ, Franciſco Fridland, Matthæo Görlicenſi Germanis, Brunsbergam, & Pultoviam deſtinati, pedeftri itinere proficiſcuntur, quæ auxilia Vice-Provinctialis Polonia, eo tempore Auſtria Provinciali ſubjectus, à Magio impetraverat ſibi“ („Tais metais į Strasbūrą pas Kanizijų buvo išsiųstas flandras t. Antonijus iš Altenardo, daug metų šlovingai darbavęsis Prahoje ir buvęs didžiai mielas pamokslininkas vokiečių bendruomenei. [Be to,] steigiant [dar vieną Jėzaus Draugijos] koloniją Lenkijoje, svariai nusipelnė prahiškiai iš kaimyninių provincijų: paskirti į Brunsbergą ir Pultuską, į kelionę pėsti leidosi trys mokytojai (lenkas Mikalojus, bavaras Vilhelmas Kamerarijus ir mano neseniai minėtas lenkas Jonas Konarskis) su trimis namų ūkio prižiūrėtojais (vokiečiais Konradu Veisu, Pranciškumi Fridlandu ir Motiejumi iš Gerlico). Šios pagalbos iš Maggio paprašė Lenkijos viceprovincijolas, tuo metu pavaldus Austrijos provincijolui“). – Taip pat vertinamas Pultusko kolegijos steigimas Prahos jėzuitų kolegijos rankraštinėje istorijoje, žr.: *Historia collegii S.J. Pragensis ad S. Clementem ann. 1555–1610 nec non 1618 et 1620 auctoribus patribus eiusdem societatis*, lap. 5 *recto*.

²² *Ibidem*, p. 267: „P. Balthazar Hoſtovinus evocatus Viennam quatuor Vota publicè profefſus, cum ſex Sociis Julio menſe in Lithvaniam abiit, ut initium Vilnenſi Collegio daret, ac ſuſtineret tantifper, dum anno ſequentè Magius Provincialis, aut Franciſcus Sunyerus, cui in Collegiorum per Poloniam inſtitutorum, adhuc autem Provinciae Auſtriae Prapoſito parentium, vicaria poteſtas delegata erat, accederet“ („Iškvieſtas Vienon ir davęs keturis įžadus, t. Baltazaras Hostounskis su šešiais [Jėzaus Draugijos] nariais liepos mėnesį iškeliavo į Lietuvą steigti Vilniaus kolegijos ir ten išbuvo tol, kol kitąmet atvyko provincijolas Maggio arba Pranciškus Sunjeris, kuriam buvo perduotas Lenkijoje įsteigtų kolegijų, tuomet dar pavaldžių Austrijos provincijos viršininkui, valdymas“). – Taip pat vertinamas Hostounskio siuntimas steigti Vilniaus kolegijos minėtoje rankraštinėje istorijoje, žr.: *Historia collegii S.J. Pragensis ad S. Clementem ann. 1555–1610 nec non 1618 et 1620 auctoribus patribus eiusdem societatis*, lap. 10 *recto*: „Calendis Iulij Doctor Balthazar Viennam à Pře Provinciali uocatus, ut emiſſa profefſione Vilnam Lituanie Metropolim proficiſceretur, diſceſſit, cui præter iuuenem quemdam externum Andreas Polonus coadiutor eſt adiunctus, eodemq, die Caſpar Sobolius Ioachimus Petronellus Poloni, et Benedict, Virodus Roxolanus Olomutium uerſus in uiam ſe dederunt inde in Poloniam cum P. Balthazare tranſituri“ („Liepos 1 dieną tėvo provincijolo iškvieſtas Vienon, idant davęs įžadus iškeliautų į Lietuvos sostinę Vilnių, daktaras Baltazaras leidosi į kelią; be vieno svetimo jaunuolio, prie jo buvo priskirtas koadjutorius lenkas Andrius; tą pačią dieną Olomouco kryptimi iškeliavo lenkai Kasparas Sobolijus, Joakimas Petronėlis ir rusėnas Benediktas Virodijus, kad iš ten su t. Baltazaru vyktų į Lenkiją“).

²³ *Ibidem*, p. 291: „Inſtaurata Vota femel, iterumque, acres ſtimulus addidère currentibus: cùm iterum renovarentur, Provincialis Magius cum novem Sociis Pragâ inexpectatus intervenit, exceptifque omnium Confefſionibus, in Poloniam, Lithvaniâmq, coloniam deduxit; præcipui: P. Stanislaus Warſevicius Polonus (Vir Nobilitate Senatoria, ingeniô, doctrinâ, authoritate & Eccleſiaſticiſ Præfecturis in ſeculo florens) qui ante triennium, repudiatis omnibus mundi pompis, ad merendum inter Socios ſub Vexillo Chriſti Romam convolaverat; (1.) & P. Michaël Tolmainer Slavus, quem nuper Viennam abiifſe narraveram, fuère“ („Vieną ir kitą kartą atnaujinti įžadai skubantiesiems suteikė smarkių paskatų. Kai [įžadai] vėl buvo atnaujinti, iš Prahos nelauktai atvyko provincijolas Maggio su devyniais [Draugijos] nariais ir, išklašęs visų išpažinčių, išvedė [jėzuitų] koloniją į Lenkiją bei Lietuvą; išskirtiniai [asmenys joje] buvo lenkas t. Stanislovas Warševickis (kilęs iš didikų, pasaulyje garsėjęs talentu, išsilavinimu, autoritetu ir Bažnyčioje eitomis pareigomis), kuris, atsisakęs visų pasaulietinių puošmenų, prieš trejus metus atvyko Romon tarp kitų [Draugijos] narių siekti nuopelnų po Kristaus vėliava (1) ir slavas t. Mykolas Tolmaineris, kuris, kaip jau pasakojau, neseniai išvyko Vienon“).

Geriau suprasti šiuos ryšius gali padėti iki šiol vis dar menkai žinoma tėvo Baltazaro Hostounskio (*1535–†1600 06 07) asmenybė ir veikla. Apie jį šiokių tokių darbų pasirodė Lenkijoje ir Lietuvoje, tačiau kol kas nedaug²⁴. Į Jėzaus Draugiją Hostounskis įstojo Romoje 1555 08 19; ten pat 1562 03 24 gavo kunigo šventinimus. Romos kolegijoje jis baigė filosofijos ir teologijos studijas. 1563 m. pabaigoje su popiežiaus nuncijumi G. F. Commendone Hostounskis atvyko į Lenkiją, čia aiškinosi, kokiomis aplinkybėmis Lenkijoje galėtų įsikurti jėzuitai. 1564 ir 1565 m. kartu stebėjo seimų darbą, dalyvavo Lvovo sinode. 1565 m. Hostounskis buvo paskirtas Lenkijos kolegijų superintendentu. 1568 m. jis sugrįžo į Čekiją, dirbo Olomouco kolegijoje. 1569 m. liepą jis su nedidele jėzuitų grupe, vadovaujama Austrijos viceprovincijolo Lorenzo Maggio, atvyko į Vilnių, dalyvavo čia steigiant kolegiją. Viceprovincijolui išvykus, Hostounskis liko vadovauti kolegijai ir studijoms. Be to, jis čia atliko nemažai kitų svarbių darbų: rūpinosi statybos reikalais, Šv. Jono bažnyčioje sakė pamokslus (vokiečių k.), ėjo kolegijos nuodėmklausio pareigas. 1571 m. gegužę Vilniaus kolegijoje Hostounskis pradėjo dėstyti poleminę teologiją. 1572 m. pradžioje jis buvo iškviestas atgal į Jėzaus Draugijos Austrijos provinciją. Grįžęs dėstė lotynų bei graikų kalbas ir teologiją Prahos jėzuitų kolegijoje, dirbo pedagoginį ir pastoracinį darbą kituose Čekijos miestuose: Litomyšlyje (1578–1584), Olomouce (1584–1591), Krumlove (1591–1594), galop – vėl Prahoje (1594–1599). Į čekų kalbą išvertė šv. Augustino, Antonio Possevino, Stanislovo Hozijaus, kitų autorių veikalų.

1562 m. Nesvyžiuje išspausdinto M. Lutherio mažojo katekizmo vertimas į rusėnų kalbą. Lapas su dedikacija Baltazarui Hostounskiui Čekijos nacionalinė biblioteka 31 J 23

²⁴ KOT, Stanislaw. Un gesuita boemo..., p. 139–161; KOREWA, Jan. *Z dziejów diecezji warmińskiej w XVI: geneza braniewskiego Hosianum: przyczynek do dziejów zespolenia Warmii z Rzeczpospolitą*, [1549–1564]. Poznań [etc.]: Księgarnia Św. Wojciecha, 1964, p. 113–144 ir kt.; RABIKAUŠKAS, Paulius. Hostounsky (Hostovinus), Baltazar. In *Encyclopedia Lituanica*. Boston, Mass.: published by Juozas Kapočius, 1972, vol. 2, p. 436–437; IDEM. Pirmieji jėzuitai Vilniuje ir pirmieji lietuviai jėzuitai (1569–1573). In IDEM. *Op. cit.*, p. 98–99; IDEM. Vilniaus akademijos rektorai (1569)–1579–1773: medžiaga senojo Vilniaus universiteto istorijai, V. In *Ibidem*, p. 145–148; PIECHNIK, Ludwik. *Dzieje Akademii Wileńskiej*. Rzym: Institutum Historicum Societatis Jesu, 1984, t. 1: początki Akademii Wileńskiej (1570–1599), p. 32, 42, 44 ir kt.; BAZYDŁO, Janusz. Hostounský Baltazar SJ. In *Encyklopedia Katolicka*. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1993, t. 6: Graal–Ignorancja. Pod red. Jana Walkusza [et al.], skłt. 1248–1249. – Čia pateikiama daugiau literatūros apie Hostounskį. Žinių apie Hostounskio archivalijas, saugomas ARSI, esama: BIEŚ, Andrzej Pawel; GRZEBIEŃ, Ludwik; INGLOT, Marek. *Polonica w Archiwum Rzymskim Towarzystwa Jezusowego*. Kraków: Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum“, WAM, 2006, t. 3: Germania, p. 160–167, 169–171, 327, 350–353, 359, 361, 362, 364, 365; t. 4: varia, 2008, p. 184, 212, 435.

Su šiuo asmeniu greičiausiai susijusi žinių apie Lietuvą, lietuvius ir lietuvių kalbą sklaida XVI a. Čekijoje. Prahos konsistorijos raštininkas Matoušas Benešovskis (Matouš Benešovský zw. Philonomus, *apie 1550–†apie 1595) 1587 m. publikavo čekų kalbotyros veikalą *Knížka slov Českých vyložených odkud svůj počátek mají totiž jaký gest gegich rozum* (*Išdėstyti čekų žodžių knygelė, kur turi savo pradžią ir kokia yra jų reikšmė*). Jo pratarinėje išaukštinamos slavų kalbos, raginama siekti čekų kalbos grynumo, o kaip negrynos, svetimybų sugadintos kalbos pavyzdys nurodoma lietuvių kalba. Autoriaus tvirtinimu, ši esanti graikų, slavų, italų ir vokiečių kalbų mišinys. Juo jis gąsdina tuos savo bendrataučius, kurie, kalbėdami čekiškai, be saiko ir be reikalo vartoja svetimybės. Benešovskio nuomone, jei taip tęsis ir toliau, tai čekų kalba ilgainiui pavirs „lietuvių“²⁵. Numanoma, kad autorius apie lietuvių kalbą žinių galėjo gauti iš Hostounskio, pas kurį studijavo tuo metu, kai šis jau dėstė Prahos Klementine.

Vilniaus jėzuitų kolegijos ir Schmidlo tekstus irgi sieja kai kurios bendros vietos. Be katechizacijos ir santykių su visuomene, pirmiausia kitatikiais, plačių aprašymų, tai pasakytina apie dėmesį vietos kalboms ir teatriniam renginiams. Schmidlo istorijoje esama ne vieno liudijimo apie nečekų kilmės jėzuitų pastangas išmokyti čekiškai ir šia kalba skleisti Dievo žodį ar kitaip veikti studentus ir visuomenę.

Vilniaus kolegijos istorijoje minima, kad tėvas Hostounskis Švento Jono bažnyčioje sakęs pamokslus vokiečių kalba ir kad jie darę poveikį vietos vokiečių bendruomenei²⁶; toliau minima, kad kolegijoje pamokslai sakyti itališkai, vokiškai ir lenkiškai²⁷. Čia taip pat įdomiai aprašomas Stefano Tucci'o dramos

²⁵ LEMEŠKIN, Ilja. Augustas Schleicheris ir Praha. In *Lituanistinis Augusto Schleicherio palikimas=Das lituanistische Erbe August Schleichers*. Sudarė Ilja Lemeškin; Jolanta Zabarskaitė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008, t. 1, p. 67–68.

²⁶ *Historia Collegii Vilnensis Soc. Iesu*, lap. 78 *recto*: „P. Balthasar in templo S. Ioannis germanice coeperat concionari, ad cuius aliquot conciones initio non pauci germani, postea vero, cum illorum minister se discessurum esse, si illum audire pergerent, minaretur, nullus fere veniebat. Quo factum est, ut suasu R.mi concionem eam dimiserit“ („T. Baltazaras pradėjo pamokslauti Šv. Jono bažnyčioje vokiškai. Keleto jo pamokslų pasiklausyti iš pradžių ateidavo nemažai vokiečių, tačiau po to, kai jų ministras pagrasino pasitrauksias, jei jie ir toliau jo klausys, beveik niekas nebeateidavo. Todėl susiklostė taip, kad patariamasi didžiai gerb. [vyskupo] liovėsi tokiu būdu pamokslauti“; vertimas Mintauto Čiurinsko; už lotyniškus tekstus iš šio šaltinio nuoširdžiai dėkojame dr. Liudui Jovaišai).

²⁷ *Ibidem*, lap. 85 *recto*: „23 octobris inceptae sunt lectiones. Eodem tempore P. R(ector) singulis diebus dominicis, concedente id ordinario praedicatoro et annuente Roysio archipresbitero, concionem cepit. Nam cum antea conciones eius ab ordinario praedicatoro, quem non libenter populus audiebat, interpelarentur, minus erat frequens auditorium. Postea vero quam denunciavit [sic] se singulis dominicis diebus conciones esse habiturum, longe maior numerus cum uberiore fructu quotidie crescere cepit. Habebatur etiam diebus dominicis et praecipuis festis conciones in collegio italice propter italos, germanice propter germanos et polonicos propter discipulos, ad quas etiam externi veniebant“ („[1570 m.] Spalio 23 d. prasidėjo paskaitos. Tuo metu t. rektorius kiekvieną sekmadienį, tai leidus ordinariniam pamokslininkui ir pritariant arkipresbiteriui Roizijui, pradėjo pamokslauti. Nes kai prieš tai tarp jo pamokslų įsiterpdavo ordinarinio pamokslininko, kurio žmonės klausėsi nenoriai, [pamokslavimo dienos, tuomet] susirinkdavo mažiau klausytojų. O po to, kai paskelbė, kad sakys pamokslus kiekvieną sekmadienį, kasdien pradėjo nepalyginamai daugėti klausytojų ir [dvasinių] vaisių. Taip pat sekmadieniais ir per pagrindines šventes buvo sakomi kolegijoje pamokslai itališkai – italams, vokiškai – vokiečiams ir lenkiškai – mokiniams, į kuriuos ateidavo net nepriklausantys kolegijai“; Mintauto Čiurinsko vertime pateikta sava paskutinės lotyniškos frazės „et polonicos propter discipulos, ad quas etiam externi veniebant“ interpretacija atrodo įtikinamai, tačiau ši vieta gali būti suprantama ir kitaip, pavyzdžiui: „vokiškai – vokiečiams ir lenkų mokiniams, į kuriuos ateidavo net nepriklausantys kolegijai“; tiesa paaiškėtų lotynišką nuorašą palyginus su originalu; mes tokios galimybės neturėjome).

Herkulis vaidinimas 1570 m.²⁸ Neatsitiktiniu sutapimu reikia laikyti tai, kad Schmidlas taip pat matė reikalą atskirai pabrėžti tiek kitataučių Prahos Klementino jėzuitų dėmesį, kaip minėta, rodytą vietinėms kalboms, tiek poveikį, kurį jėzuitų vaidinimai padarę žiūrovams.

Dėmesio krašto kalboms ir estetinių formų panaudojimo iš jėzuitų reikalavo tiek Draugijos veiklos nuostatai, tiek mokymo taisyklės. Mūsų dienų Jėzaus Draugijos istorikai nurodo, kad ordinas nuo įkūrimo kurį laiką neturėjo bendros mokymo programos. Tokia programa buvo patvirtinta generalinėje Draugijos kongregacijoje 1599 m. Iki tol buvo vadovaujama Draugijos įkūrėjo šv. Ignaco, jos generolų bei provincijolų nurodymais ir pirmose generalinėse kongregacijose priimamais nutarimais. Iš svarbiausių dokumentų, esmingai tuo laikotarpiu lėmusių edukacijos tikslus, jos turinį, pobūdį ir kryptį, istorikai nurodo ne vieną, o kelis: *Jėzaus Draugijos įstatus* (1540) ir šv. Ignaco Lojolos bendražygio, 1558 m. tapusio antruoju Draugijos generolu, Diego Laínez (Layne, *1512–†1565 01 19) 1559 m. dekretą²⁹. Paulius Rabikauskas nurodo kai kuriuos kitus: 1563 m. *Ordo studiorum*, 1569 m. *Ratio studiorum Borgiana*, taip pat Austrijos provincijolo Maggio *Instructio Provincialis Austriae pro Rectore Vilenensi die 19 Augusti 1570*³⁰.

Vadovaudamiesi šiais dokumentais, taip pat nutarimais dėl mokymo, priimtais Draugijos generalinėse kongregacijose³¹, provincijolai ir kiti atsakingi asmenys rengė darbui reikalingus edukacijos nuostatus ir mokymo programas. Iš jų sužinome apie dėstyto turinį. Pavyzdžiui, apie jį kalbama 1556–1561 m.

²⁸ *Ibidem*, lap. 84 verso. „18 die octobris, die S. Lucae exhibita est in area collegii comoedia Herculus, quae ex Urbe fuit allata. Scaena est exornata auleis R.mi. Adfuit ipse R.mus, D. Augustinus Rotundus, advocatus Vilenensis, praecipuus eius civitatis magistratus, consules et senatores civitatis, multi nobiles et populi magna frequentia, quantam area capere vix poterat. Magnopere placuit omnibus illa actio, ut mirarentur, unde iuventus tam bene instructa de repente prodissset, tam enim apte unusquisque suam personam repraesentabat, ut cum iis, qui comoediam istam in Urbe exhibuerant, propemodum comparari potuissent. Praeterea (quod praecipue doctor Roysius Hispanus, archipresbyter Vilenensis, vir doctus, admirabatur) bene omnes, id autem in his regionibus antea [non] fuit, pronuntiabant; quod hinc acciderat, quia aliqui adolescentes, qui ante a nostris Bransbergae [sic!] erant instituti, Vilnam ad studia prosequenda venissent. Quamobrem ea quoque comoediae repraesentatio magnam ad existimationem Societatis in his regionibus antea ignotae fecit accessionem“ („Spalio 18 dieną, šv. Luko dieną, kolegijos kieme buvo parodyta komedija „Herkulis“, kuri buvo atsivežta iš Romos. Scena buvo išpuošta didžiai gerb. [vyskupo] kilimais. Dalyvavo pats didžiai gerb. [vyskupas], p. Augustinas Rotundas, Vilniaus vaitas, pagrindinis šio miesto pareigūnas, miesto tarybos nariai ir burmistrai, daugelis kilmingųjų ir susirinkusių žmonių daugybė, kurią vos galėjo sutalpinti kiemas. Šis vaidinimas visiems taip nepaprastai patiko, kad buvo stebimasi, iš kur staiga atsirado taip gerai pasiruošusio jaunimo, – mat kiekvienas taip tinkamai suvaidino savo personažą, kad beveik galėjo būti sulyginami su tais, kurie šią komediją rodė Romoje. Be to, (tuo ypač stebėjosi daktaras Roizijus, ispanas, Vilniaus arkipresbiteris, mokytojas vyras) visi, o tai šiuose kraštuose ir anksčiau buvo, gerai deklamavo. Taip atsitiko dėl to, kad kai kurie jaunuoliai, kuriuos pirma mūsiškiai mokė Braunsberge, į Vilnių atvyko tęsti studijų. Todėl ir šis komedijos pastatymas labai prisidėjo prie anksčiau šiuose kraštuose nežinotos mūsų Draugijos aukšto vertinimo“).

²⁹ ČORNEJOVÁ, Ivana. The Jesuit Academy up to 1622. In BERÁNEK, Karel; [et al.]. *A history of Charles University*. English translation by Anna Bryson. Prague: Charles University, 2001, vol. 1: 1348–1802, p. 219.

³⁰ RABIKAUSKAS, Paulius. *Ratio Studiorum*. In *Lietuvių enciklopedija*. Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1961, t. 24, p. 533. Dar žr.: ULČINAITĖ, Eugenija. Humanitariniai mokslai jėzuitų švietimo sistemoje. *Literatūra*, 2007, nr. 49 (3), p. 96–97. Jėzuitų edukaciją, paremtą 1599 m. patvirtinta *Ratio atque institutio studiorum S.J.*, išsamiai apibūdino Friedrichas Paulsenas, žr.: PAULSEN, Friedrich. *Geschichte des gelehrten Unterrichts auf den deutschen Schulen und Universitäten vom Ausgang des Mittelalters bis zur Gegenwart*. Mit besonderer Rücksicht auf den Klassischen Unterricht von Dr. Friedrich Paulsen. 3., erw. Aufl., hrsg. und in einem Anh. fortges. von Dr. Rudolf Lehmann. Leipzig: Verlag von Veit & Comp., 1919, Bd. 1, p. 422–442. Šiuo klausimu esama atskiros Piechniko monografijos: PIECHNIK, Ludwik. *Powstanie i rozwój jezuickiej Ratio studiorum (1548–1599)*. Kraków: Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum“, WAM, 2003. 264 p. Apie mokymą Prahos Klementine patvirtinus ir priėmus *Ratio studiorum* rašoma: ČORNEJOVÁ, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo: Jezuité v Čechách*. Praha: Nakladatelství Hart, 2002, p. 61–74 ir toliau.

³¹ Jų tekstai publikuoti dar XIX a. leidinyje: *Ratio Studiorum et Institutiones Scholasticae Societatis Jesu per Germaniam olim vigentes*. Collectae concinnatae dilucidatae a G.M. Pachtler S.J. Berlin: A. Hofmann & Comp., 1887, t. 1: ab anno 1541 ad annum 1599, p. 1–132.

taisyklėse, kurių laikytasi Jėzaus Draugijos Vokietijos provincijoje (*Offitium praefecti scholae triplici constitutionum genere distinguitur, quorum primum peculiariter ad solum praefectum, secundum uero ac tertium ad praeceptorum et iuuentutis mores pertinent*)³². Pradinėje klasėje mokiniai buvo mokomi tikėjimo pagrindų, skaityti ir rašyti. Žemesniojoje gramatikos klasėje skaitymo ir rašymo igūdžiai buvo plečiami ir gilinami, pasitelkiant kai kuriuos autorius (minimas Ciceronas ir Katonas)³³. Aukštesnėje gramatikos klasėje įsisavinamas gramatikos kursas, skaitomi sudėtingesni kūriniai (minimas Ciceronas ir Ovidijus)³⁴. Poetikos klasėje (čia ji vadinama *classis humanioris literaturae*) išeinamas lotynų sintaksės kursas, įsisavinami graikų gramatikos pagrindai, skaitomi sudėtingesni Cicerono kūriniai, Vergilijus ir Salustijus³⁵. Retorikos klasėje supažindinama su retorikos subtilybėmis, lavinami oratorinio meno igūdžiai, einamas graikų sintaksės kursas, remiantis daugiausia sudėtingesniais Cicerono veikalais bei jo kalbomis ir tekste nenurodytais graikų autoriais³⁶.

Edukacijai pasitelkiamų autorių ir vadovėlių sąrašą papildo ir išplečia išlikę tų metų jėzuitų kolegijų tvarkaraščiai. Pavyzdžiui, paskelbus apie Prahos jėzuitų kolegijos darbo pradžia, buvo paskelbtas toks dėstytojų ir dalykų sąrašas. Gramatikos ir poetikos klasėse skaitomi Cicerono laišškai, veikalas *Apie pareigas*, lotynų ir graikų gramatikos kursai einami iš olando Jono Despauterijaus (*prieš 1480–†1520) vadovėlių³⁷. Retorikos klasėje studijuojama *Retorika Herenijui*, Cicerono *Kalba už Miloną* ir Horacijaus *Apie poetiką*³⁸. Filosofijos klasėje iš Porfirijaus ir Aristotelio veikalų susipažįstama su logika, etika, fizika, metafizika ir matematika, pagal belgo Mikalojaus Klenardo (*1495 12 05–†1542) vadovėlį gilinamos graikų kalbos žinios³⁹. Teologijos klasėje aiškinamas šv. Pauliaus *Laiškas romiečiams* ir *Psalmių knyga*, tuo tikslu pasitelkiamas to paties Klenardo hebrajų kalbos vadovėlis⁴⁰.

Iš negausių faktų, kuriuos čia pateikėme, matosi dar vienas svarbus dalykas. Kaip ir protestantai, taip ir jėzuitai nuo pat pradžių laikė reikšmingu dalyku mokymą gimtosiomis kalbomis, todėl jį įtraukdavo į savo nuostatus bei tvarkaraščius. Labai iškalbingas mums atrodo vienoje ankstenėje išnašoje (32) paminėtas reikalavimas Vokiečių provincijos gramatikos klasėse pasitelkti kai kurių Cicerono kūrinių vertimus į vokiečių ir čekų kalbas. Aukščiau trumpai aptartame mokyklos viršininko rašte skaitome: „Gramatikos taisyklės bus aiškinamos tiek lotyniškai, tiek vokiškai; prie kitų taisyklių nebus pereinama tol, kol patikrinus mokinius nepaiškės, kad jie suprato, kas jiems išaiškinta. Tokia tvarka tiek lotyniškai, tiek čekiškai ar vokiškai bus dėstamas Katonas ir trumpesni Cicerono laišškai“⁴¹. Tokių pavyzdžių rankraštiniuose jėzuitų edukacijos nuostatuose rastume ir daugiau. Jos iškalbingai liudija vieną dalyką: manome, kad su tokiomis nuostatomis jėzuitai ėjo ir į kitus kraštus, kur buvo kviečiami steigti kolegijų ir mokyti bei lavinti jaunąją kartą, ten mokėsi vietinių kalbų, kad galėtų dirbti žemiausiose klasėse ir, suprantama, tomis kalbomis skelbti Dievo žodį.

Šią savo mintį norime pailiustruoti keliais išpūdingais pavyzdžiais iš aukščiau cituotos Schmidlo istorijos. Praėjus ketveriems metams nuo kolegijos įsteigimo Prahoje, rektorius, jo padėjėjai ir kiti jos darbuotojai visi vieną valandą per dieną skirdavo čekų kalbos mokymuisi. Tam juos paskatinęs tėvo Baltazaro

³² *Ratio Studiorum et Institutiones Scholasticae Societatis Jesu per Germaniam olim vigentes*, p. 154–172.

³³ *Ibidem*, p. 166: „Regulae grammatices explicabuntur tam Latine quam Germanice, nec ad alias regulas fiet progressus, nisi pueris ita examinatis, ut constet eos explicatas intellexisse. Aliunde nihil dictabitur. Cato et breuiores Ciceronis epistolae hoc ordine tam latine quam bohemicè uel germanice declarabuntur, ut primum generalis totius lectionis summa praemittatur: deinde per constructionem uerborum eruatur sensus: tum singulae lectionis particulae referantur ad suos fontes, ac tandem diligens opera nominibus et uerbis inflectendis impendatur“.

³⁴ *Ibidem*, p. 165.

³⁵ *Ibidem*, p. 165.

³⁶ *Ibidem*, p. 163.

³⁷ *Ibidem*, p. 151.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*, p. 166.

Pfarkircheno pavyzdys. Šis jėzuitas savarankiškai tiek pramokęs čekiškai, kad 1560 m. kovo 24 d. šia kalba pradėjęs klausyti išpažinčių; sekdami jo pavyzdžiu, po to čekiškai išmokti nutarę visi kolegijos tėvai ir broliai⁴². Pradėję naujus mokslo metus, 1567 m. spalio 14 ar 15 d. jėzuitai parodė pirmą dramą čekų kalba. Štai kaip apie tai papasakojo Schmidlas:

[...] *Žiūrovams, kiek jų pajėgė sutalpinti aikštė bei visos gatvės prie jos, iš įvairiapusio teatro buvo parodyta tragedija Kankinys šv. Václovas, ir nors keturiskart užėjo lietus, jie išstovėjo iki vakaro. Iš tikrųjų, tai šis vaidinimas, kurį mūsiškiai pirmąsyk suvaidino čekiškai ir kurį parašė Mikalojus Salijus, buvo visų palydėtas tokiu plojimu, kad, bendru katalikų didikų vertinimu, Draugija šiuo vienu keliu pasiekė daugiau meilės, pripažinimo bei padėkos, nei [visais] gausiais [savo] pamokslais; tuo metu žmonės skirstantis [vaidinimo dalyviams] netgi garsiai šūkavo: „Pagaliau jėzuitai užsitarnauja, derindamiesi prie mūsų, savo duonos!“⁴³*

Suprantama, Prahos jėzuitų pavyzdys kitų kolegijų darbo pradžios bei jų santykio su viena ar keliais vietinėmis kalbomis požiūriu gali būti laikomas pamokomu. (Sprendžiant iš esamų duomenų, vokiečių kalbą Prahos jėzuitai sielovadai ir mokymui naudojo nuo pat įsikūrimo 1556 m.) Numanu, kad tai juos skatino daryti tiek platus čekų kalbos vartojimas Prahos husitų, liuteronų, kalvinistų ir kitų protestantų sluoksniuose, tiek šios kalbos, jau nuo XIV a. vartotos rašto reikalams, prestižiškas regioninis statusas.

Tai – žinomi dalykai. Vis dėlto drįstume manyti, kad Vilniuje dėmesio vietinėms kalboms skyrimas, mokymas pirmosiose kolegijos klasėse, kuriose būdavo rekomenduojama pasitelkti kitas kalbas, mokant lotynų ir graikų, taip pat kitos edukacijos formos (teatriniai ir parateatriniai renginiai) buvo ženkliai veikiamas tų veiklos formų, kurias jėzuitai atsinešė iš Prahos ir kitų Austrijos provincijos mokyklų. Taip manyti mus verčia ne tik Hostounskio asmenybė, bet ir tas faktas, kad bent keletas jėzuitų į Vilnių atvyko iš Čekijos ir Moravijos. Manytina, kad Vilniuje jie katechizavo, sakė pamokslus ir mokė, laikydamiesi bendrųjų Draugijos nuostatų, tačiau panaudodami tą konkrečią patirtį, kurią sukauptė Austrijos provincijoje, dirbdami pirmiausia Čekijoje ir Moravijoje.

Tokią spėjimą patvirtina duomenys ir vertinimai, kuriuos jau pateikė kai kurie Vilniaus universiteto istorikai. Stanisławas Kotas cituoja dar vieną Hostounskio laišką iš Vilniaus, datuotą 1569 12 10. Jame jėzuitas teigia: „Išsilavinę žmonės ir didikai vartoja lenkų kalbą, svetimtaučiai – vokiečių, valstiečiai – lietuvių kalbą, tad pagal jų kalbas reikia, kad būtų sakomi pamokslai; nors lietuviškai reikės mokytis čia, vietoje, nes kitur tos kalbos negalima išmokti“⁴⁴. Tokią Hostounskio, 1569–1570 m. vadovavusio jėzuitų edukacijai Vilniuje, nuostatą, orientuotą į vietos kalbų vartojimą kolegijoje, patvirtina kiti duomenys⁴⁵. Yra žinoma, kad lietuvių kalbos mokėsi ir ją pastoraciniame darbe vartojo kai kurie Vilniaus akademijos profesoriai kitataučiai: portugalas Emanuelis de Vega (*1553–†1638), vokietis Petras Krimeris (†1602),

⁴² SCHMIDL, Joannes. *Historiae Societatis Jesu Provinciae Bohemiae pars prima*, p. 143.

⁴³ Versta iš: *Ibidem*, p. 229–230: „[...] tum Tragoedia: S. Wenceslaus Martyr, ad Spectatores quantos area, et ad aream prospectus omnes capere poterant, in multiplici teatro producta fuit; et licet quater pluvia irrueret, in vesperum tamen perstiterunt. Nimirum ea prima fuit Actio, quam *Bohemica Lingua* Nostris dederunt, scripsit M. Nicolaus Salius; tanto etiam haec plausu excepta, ut sensus communis Catholicorum Procerum esset, plus quam multis Concionibus, amoris, aestimationis, commendationis hac una via Societatem inire, acclamante etiam populo, dum in abitum solveretur: *Tandem Jesuitae panem suum, dum se nobis accomodant, merentur!*“.

⁴⁴ KOT, Stanisław. Un gesuita boemo..., p. 155. Cit. pagal: RABIKAUŠKAS, Paulius. Pirmieji jėzuitai Vilniuje ir pirmieji lietuviai jėzuitai (1569–1573). In IDEM. *Op. cit.*, p. 99.

⁴⁵ Neįvardyta vietinė kalba (vernacula lingua) minima 1570 m. Vilniaus jėzuitų pranešime apie kolegijos darbo pradžią su paskaitų tvarkaraščiu: „Communia omnibus classibus || Diebus Veneris hora nona matutina in tribus superioribus classibus catechismus latine, in inferioribus duabus lingua vernacula docebitur. [...] || [...] Diebus dominicis festisque evangelia eorum dierum superioribus classibus latine, inferioribus vernacule hora VII matutina declarabuntur“, cituojama iš: PIECHNIK, Ludwik. *Dziesięć Akademii Wileńskieij*, t. 1: początki Akademii Wileńskieij (1570–1599), p. 207–208.

ispanas Antanas Arijas (†1591), lenkas Stanislovas Jaworas (*1627–†1691) ir kai kurie kiti asmenys⁴⁶. Nuo 1570 m. Vilniuje sparčiai augo lietuvių jėzuitų skaičius: 1573 m. pabaigoje, Rabikausko surinktomis žiniomis, jų būta jau 13⁴⁷. 1581 m. Vilniuje vienas jėzuitų kunigas jau sakė pamokslus lietuviškai⁴⁸. Tiesa, apie lietuvių kalbos vartojimą XVI a. žemesiose kolegijos klasėse neturime, tačiau 1583 10 01 paskaitų tvarkaraštyje minimas „lenkiškas daktaro Ledesmos katekizmas“, taip pat aptariamas darbas rusėniškoje klasėje: „kasdien rytą ir po pietų bus mokoma skaityti ir rašyti rusėniškai, paskui dar šį tą iš Evangelijos ar katekizmo ir aiškinti, ir mokytis atmintinai“⁴⁹. Abu dalykai paminėti išlikusiame 1583 m. spalio 1 d. Vilniaus universiteto paskaitų tvarkaraštyje.

Šios žinios kalba apie dviejų vietos kalbų naudojimą edukacijai. Prie jų privalu pridėti trečiąją – vokiečių, kurios mokyta ir mokytasi nuo pat kolegijos įsteigimo⁵⁰. Tai – tas paliudytas minimumas, kuris ilgainiui bus pildomas naujais duomenimis apie kai kurių kitų kalbų pasitelkimą tiems patiems tikslams. Kol kas tenkinamės ganėtinai senomis žiniomis. Lietuvių, latvių ir estų kalbos irgi buvo naudojamos katalikų edukacijoje. Tokių duomenų pateikė Jurgis Lebedys⁵¹. Jėzaus Draugijos generolų atsakymų, duotų įvairioms jėzuitų įstaigoms Lietuvoje, knygoje jis surado Mutio Vitelleschi'o (*1563 12 02–†1645 02 09) atsakymą Vilniaus pirmosios ir antrosios probacijos namams dėl latvių, estų ir lietuvių akademijų. Atsakymas datuotas 1621 m. sausio 2 d. Jame generolas pritaria noviciato rektoriui, kad neseniai įkurti minėtų kalbų įsisavinimo būreliai yra labai naudingi, todėl turi būti palaikomi ir plečiami. Iš to mokslininkas daro išvadą, kad XVII a. antrame–trečiame dešimtmetyje lietuvių, latvių ir estų kalbų akademijos veikė bent jau Vilniaus jėzuitų noviciate. Apie Vilniaus universitetą kol kas tokių duomenų neturime.

Turėdamas prieš akis šiuos ir kai kuriuos kitus faktus, Rabikauskas specialioje studijoje pagrįstai nurodo:

*Bet jau vien tai, kad universitetas veikė Lietuvos sostinėje, buvo Lietuvai ir lietuviams didžiulė nauda. Niekur kitur tuo metu nebuvo vienoje vietoje tiek daug einančių mokslus lietuvių ir kiek vėliau taip pat tiek daug lietuvių profesorių, kaip Vilniaus universitete. Jame studijavo beveik visi, kurie Lietuvoje norėjo siekti aukštojo mokslo.*⁵²

⁴⁶ LEBEDYS, Jurgis. *Mikalojus Daukša*, p. 35–36; žr. dar: ULČINAITĖ, Eugenija. Z dialalności jezuitów na polu krzewienia języka i kultury litewskiej w XVI–XVIII wieku. In *Wkład jezuitów do nauki i kultury w Rzeczypospolitej Obojga Narodów i pod zaborami*, p. 452; IDEM. Jėzuitai ir provincijos kultūra: (kai kurie jėzuitų veiklos aspektai puoselėjant lietuvių kalbą ir kultūrą XVI–XVIII a.). *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2007, t. 30, p. 46–47.

⁴⁷ RABIKAUSKAS, Paulius. Pirmieji jėzuitai Vilniuje ir pirmieji lietuviai jėzuitai (1569–1573), In IDEM. *Op. cit.*, p. 121.

⁴⁸ Rabikausko spėjimu, tai buvo tėvas Jonas Kumelis, žr.: *ibidem*, p. 125. Tos pačios nuomonės laikosi ir Juozas Povilas Pranka; pastarasis autorius dar pateikia citatą iš tų metų jėzuitų pranešimo, pažyminčio, jog Vilniuje Draugijos nariai lietuviškai pamokslus pradėję sakyti 1581 m., žr.: PRANKA, Juozas Povilas. *Op. cit.*, p. 233.

⁴⁹ RUKŠA, Antanas. 1570 m. Vilniaus kolegijos ir 1583–84 m. Akademijos laisvųjų menų pamokų lentelės ir humanistinė jėzuitų mokykla. *Tautos praeitis=The Past of a Nation: istorijos ir gretimųjų sričių neperiodinis žurnalas*. Chicago, Ill.: Lietuvių istorijos draugija, 1967, [t.] 2, [kn.] 3–4, p. 99; žr. dar: PIECHNIK, Ludwik. *Dziewięć Akademii Wileńskiej*, t. 1: początki Akademii Wileńskiej (1570–1599), p. 85, 214; FAŁOWSKI, Adam. Rola jezuitów wileńskich w rozwoju szkolnictwa, języka i piśmiennictwa zachodnioruskiego. In *Krakowsko-Wileńskie Studia Slawistyczne=Krokuvos ir Vilniaus slavistikos tyrinėjimai*. Redaktorzy: Wanda Stępniaik-Minczewska, Aleksander Naumov. Kraków: Instytut Filologii Słowiańskiej UJ, 2001, t. 3, p. 198.

⁵⁰ 1570 07 25 Vilniaus vyskupo Valerijono rašte vyskupijos dvasininkams apie kolegijos darbo pradžią teigiama: „Praeterea Rhetorices ac linguarum tam Graecae, quam Hebraicae ad festum S. Stanislai proxime venturum, in autumno. Et quod etiam adiungetur lectio quaeipiam ad studium Sacrae Theologiae pertinens, et aliquod Germanicae linguae exercitium“, cituojama iš: PIECHNIK, Ludwik. *Dziewięć Akademii Wileńskiej*, t. 1: początki Akademii Wileńskiej (1570–1599), p. 202.

⁵¹ LEBEDYS, Jurgis. Ar senajame Vilniaus universitete buvo lietuvių kalbos katedra? In IDEM. *Lituanistikos baruose*. Paruošė J. Girdzijauskas. Vilnius: Vaga, 1972, [t.] 1: Studijos ir straipsniai, p. 201–210.

⁵² RABIKAUSKAS, Paulius. Lietuviškumo apraiškos Vilniaus akademijoje. In IDEM. *Op. cit.*, p. 250.

Lietuvių mokslininko vertinimą paremia Ludwikas Piechnikas:

Kalbant apie Lietuvos polonizaciją negalima užmiršti nemažų Vilniaus akademijos nuopelnų lietuvių kalbos raidai. Buvo parengta ir išleista svarbiausių kiekvienai kalbai veikalų, tokių kaip žodynas ir lietuvių kalbos gramatika. Būsimiems misionieriams įkurti lietuvių kalbos kursai, lietuvių akademijose (savišvietos būreliuose) gilintos tos kalbos žinios. Be to, tikintiesiems vartoti nemažais kaip aniemis laikams tiražais leisti lietuviški maldynai ir giesmynai. Visai galimas dalykas, kad lietuvis jėzuitas Konstantinas Sirvydas savo kalbos raidai padarė daugiau nei jo vienuolijos broliai Piotras Skarga ir Jakubas Wujekas nusipelnė lenkų kalbai.⁵³

Šių vertinimų šviesoje iš Vilniaus jėzuitų aplinkos išėjusios pirmosios lietuviškos knygos, išspausdintos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje, atrodo jau ne atsitiktiniai dalykai. Jos žymi labai svarbius procesus, kuriuos apibendrintai galėtume pavadinti jėzuitų lituanistine veikla. Tiesa, kol kas pirmosios lietuviškos knygos šlovė vis dar tenka katalikiškam katekizmui, parašytam ispanų jėzuito Jokūbo Ledesmos, o į lietuvių kalbą išverstam Mikalojaus Daukšos (išspausdintas Vilniuje, Akademijos spaustuvėje, 1595). Tačiau esama patikimų žinių, kad iki jos jėzuitų aplinkoje būta dar mažiausiai vieno spaudinio ir dar vieno spaudai parengto rankraščio. Monografijoje apie Joną Bretkūną Viktoras Falkenhahnas pateikė liudijimą iš Karaliaučiaus archyvų – viename jo pacituotame dokumente paminėta, kad apie 1589 m. Prūsijoje buvo platinamas lietuviškas Kanizijaus katekizmas⁵⁴. Jurgis Lebedys nurodė, kad jau 1595 m. Vilniaus jėzuitų akademijos spaustuvė gavusi du rankraščius: Žemaičių vyskupas Merkelis Giedraitis pateikęs Daukšos į lietuvių kalbą išverstą lenkų jėzuito Jokūbo Wujeko postilę (išėjo Akademijos spaustuvėje 1599), o Vilniaus vyskupijos administratorius Benediktas Vaina – nežinomų vertėjų į lietuvių kalbą išverstą Ledesmos katekizmą (pastarasis neišėjo)⁵⁵.

Daukšos katekizmo pasirodymas iki šiol tebėra dažniau vertinamas kaip knygų lietuvių kalba spausdinimo Kunigaikštijoje pradžia. Be jokios abejonės, taip kol kas iš tiesų ir yra. Vis dėlto tiek pasakyti apie šią nedidelę neišvaizdžią knygelę šiandien nebeužtenka. Kaip rusėniškas ar latviškas katekizmas, taip ir ji veikiausiai buvo naudojama jėzuitų edukacijai. Taigi mokymą lietuviškai Lietuvos jėzuitų aplinkoje galima nukelti bent jau į pačią XVI a. pabaigą. Panašiai turėtume vertinti aukščiau minėtą Kanizijaus mažojo katekizmo vertimą. Jis ne tik taptų pirmąja lietuviška knyga, išleista Kunigaikštijoje, bet ir mokymo lietuviškai pradžią leistų paankstinti mažiausiai dešimtmečiu.

Gaila, bet iki šiol nieko daugiau nežinome apie šį – lietuviškąjį – Kanizijaus katekizmą. Lebedys spėjo, kad tokia knyga, o su ja – ir lietuviška maldaknygė, galėjo būti išspausdinta Vilniuje apie 1585 m.⁵⁶ Jos egzempliorių nėra išlikę. Šia ypatybe nemaž nesistebi Rabikauskas: pasak jo, nuolat naudojamos knygos

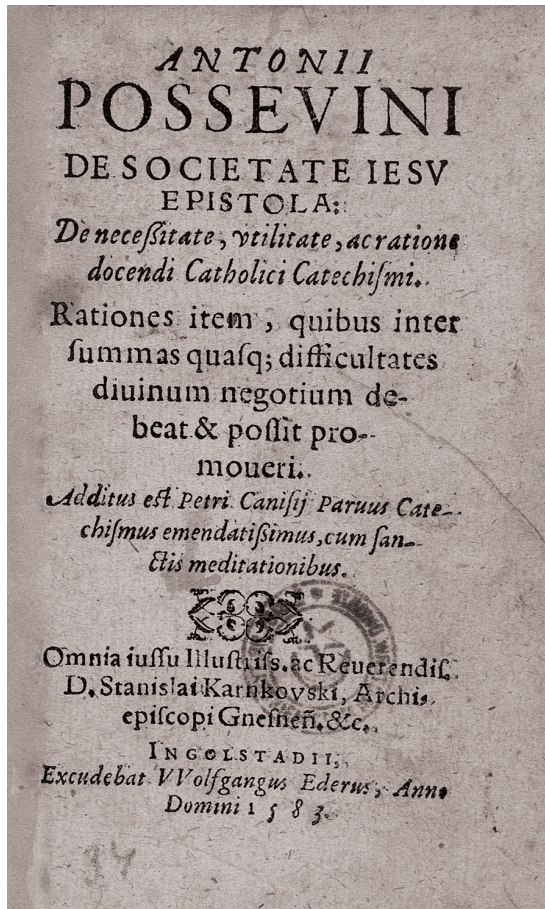
⁵³ Versta iš: PIECHNIK, Ludwik. Działalność jezuitów polskich na polu szkolnictwa (1565–1773). In *Jezuici a kultura polska*: materiały sympozjum z okazji Jubileuszu 500-lecia urodzin Ignacego Loyoli (1491–1991) i 450-lecia powstania Towarzystwa Jezusowego (1540–1990), Kraków, 15–17 lutego 1991 r. Pod red. Ludwika Grzebieńia, Stanisława Obirka. Kraków: WAM: Księża Jezuici, 1993, p. 257–258.

⁵⁴ FALKENHAHN, Viktor. *Der Übersetzer der litauischen Bibel Johannes Bretke und seine Helfer*: Beiträge zur Kultur- und Kirchengeschichte Altpreußens. Königsberg (Pr.); Berlin: Ost-Europa-Verlag, 1941, p. 99: „Wir Zwar müssen bekennen das vber vorige angeZogene vrsachen, alle, auch Durch Dieses Werck dem gegentheil den PaPisten (welche vnlangst des Canisij Cathechismum in Littauscher sprach in Druck ausgehen lassen, vnd Der Ortt bereidt hin vnd wieder vnder die leutte gestocket, auch vnZweiflich Ihren giefft vnd menschentandt durch andere bucher mehr in solcher sprach fort Zubreiten, vnd das arme vndeutsche vnd meistes theiles von Gott vnd seinem wortt vnwissendes Volcklein Zu inficiren vnd in mehrere abgötterey Zufueren nicht feyern,) begegnet vnd hirdurch Ihnen Jr vorhaben gehemmet werden Köndte [...]“.

⁵⁵ LEBEDYS, Jurgis. *Mikalojus Daukša*: monografija. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1963, p. 197, 201; JOVAIŠAS, Albinas. *Jie parašė pirmąsias lietuviškas knygas*. 2-asis, patais. ir papild. leid. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009, p. 189–190.

⁵⁶ LEBEDYS, Jurgis. *Op. cit.*, p. 186.

greit susidėvi. Vis dėlto žinią apie spėjama 1585 m. lietuvišką katekizmą sustiprina viena svarbi aplinkybė. Tikrai žinoma, kad Kanizijaus mažasis katekizmas Vilniuje 1585 m. buvo išleistas latvių⁵⁷ bei rusėnų⁵⁸ kalbomis (Rabikauskas mini dar ir estišką⁵⁹); prieš tai, 1583 m., būta dar vieno vertimo į pietų slavų kalbą⁶⁰.

Antonio Possevino *Laiško apie Jėzaus Draugiją*
antraštinis lapas
Lenkijos nacionalinė biblioteka XVI.O.295

⁵⁷ Jis nurodomas tarp vertimų į kitas pasaulio kalbas knygoje: BEGHEYN, Paul. *Petrus Canisius en zijn catechismus= Peter Canisius and his catechism. de geschiedenis van een bestseller*. Nijmegen, 2005, p. 91. Žr. taip pat: ŚWIERKOWSKI, Ksawery. Wilno kolebką drukarstwa lotewskiego. *Ateneum Wileńskie*. czasopismo naukowe, poświęcone badaniom przeszłości ziem Wielkiego X. Litewskiego, 1929, rocz. 8, p. 184–204; LEBEDYS, Jurgis. *Op. cit.*, p. 187; *Seniespie-dumi latviešu valodā, 1525–1855=Die älteren Drucke in lettischer Sprache, 1525–1855*: kopkatalogs. Izstrādājis autoru kolektīvs Silvijas Šiško vadībā; zinātniskais redaktors Aleksejs Apinis. Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 1999, p. 39 (ir. 2).

⁵⁸ Jis aptariamas: LEBEDYS, Jurgis. *Op. cit.*, p. 186–187; FAŁOWSKI, Adam. *Język ruskiego przekładu katechizmu jezuitckiego z 1585 roku*. Kraków, 2003; IDEM. Katechizm jezuitcki z 1585 roku dla prawosławnych. In *Hungaro-Bal-toslanica 2000: abstracts*. Edited by A. Lacházi, E. Szmolinka and Zoltán. Budapest, 2000, p. 58–59; IDEM. Rola jezuitów wileńskich w rozwoju szkolnictwa, języka i piśmiennictwa zachodnioruskiego. In *Krakowsko-Wileńskie Studia Slawistyczne=Krokuvos ir Vilniaus slavistikos tyrinėjimai, ...*, p. 205–206.

⁵⁹ RABIKAUSKAS, Paulius. Iš Vilniaus universiteto istorijos. In IDEM. *Op. cit.*, p. 196.

⁶⁰ Neseniai išėjusiame Braunsbergo jėzuitų kolegijos kataloge aprašyta viena šv. Petro Kanizijaus knyga – katekizmo vertimas į „slavų“ (pasak katalogo sudarytojo) kalbą, žr.: TRYPUČKO, Józef. *The Catalogue of the Book Collection of the Jesuit College in Braniewo held in the University Library in Uppsala=Katalog księgozbioru Kolegium Jezuitów w Braniewie zachowanego w Bibliotece Uniwersyteckiej w Uppsali*. Extended and completed by Michał Spandowski; edited by Michał Spandowski, Sławomir Szylar. Warszawa; Uppsala: Biblioteka Narodowa, 2007, vol. 2, ir. 1399. – Ji buvo išspausdinta Romoje (V Rimu: Pri Dominiku Baži) 1583 m.

Vilniuje išėjusius katalikų katekizmus tyrėjai sieja su kito garsaus jėzuito Antonio Possevino (*1533 07 12–†1611 02 26) veikla Lietuvoje. Šiaip jau Possevino pėdsakų istorikai suranda įvairiose Europos šalyse, pradedant Italija bei Prancūzija ir baigiant Švedija bei Maskvos valstybe. Išėjęs mokslus gimtosios Mantujos, Feraros ir Paduvos mokyklose, 1559 09 29 Romoje jaunuolis įstojo į Jėzaus Draugiją. Po metų, praleistų noviciate, jis davė pirmuosius vienuolio įžadus ir persikėlė į Romos kolegiją studijuoti teologijos. Veikiai jis buvo išsiųstas į Savoją, kur dirbo iki 1562 m., ir į Prancūziją, kur darbavosi iki 1572 m. 1573 m. Possevino grįžo į Romą ir buvo paskirtas Jėzaus Draugijos generaliniu sekretoriumi. 1577 m. pabaigoje popiežius Grigalius XIII jį pasiuntė legatu į Švediją stiprinti katalikybės. Dėl stiprios protestantų opozicijos 1580 m. Possevino buvo priverstas grįžti į Romą. 1581 m. Grigalius XIII jam pavedė naują pasiuntinysbę į Abiejų Tautų Respubliką pas Steponą Batorą ir į Maskvos valstybę pas Ivaną IV Rūstųjį. Possevino'ui tarpininkaujant 1582 01 15 Jam Zapolskyje tarp Respublikos ir Maskvos buvo pasirašyta paliaubų sutartis, kuria buvo užbaigtas Livonijos karas. Jis trumpam grįžo į Romą pranešti apie atliktus darbus ir dar tais pačiais 1582 m. buvo vėl išsiųstas į Respubliką rūpintis katalikybės sklaida Rytų ir Šiaurės Europoje. Jam buvo pavestos visos popiežiaus seminarijos šioje kontinento dalyje. Dar 1578 m. pasirūpinęs tokias mokymo įstaigas įsteigti Braunsberge ir Olomouce, Possevino pasiekė, kad vėliau tokia seminarija būtų įsteigta ir Vilniuje (popiežiaus Grigalius XIII steigimo bulė išduota 1582 02 05; seminarija iškilmingai atidaryta 1585 07 10; veikė iki XVIII a. pab.)⁶¹. Vilniškės mokymo įstaigos priežiūra buvo atiduota to paties asmens pastangomis 1583 m. balandį ar kiek vėliau Tartu įkurta Vertėjų seminarija. Tai svarbūs tiek Lietuvos Katalikų Bažnyčiai, tiek lietuvių, latvių, estų ir rusėnų kultūroms įvykiai. Mat šiose seminarijose buvo rengiami dvasininkai bei jiems talkinę vertėjai dirbti ten, kur jų labiausiai reikėjo ir kur įprastinė bažnytinė struktūra nepajėgė tinkamai aptarnauti tikinčiųjų, tai yra protestantų ir stačiatikių valdomuose kraštuose⁶². Dėl to ypač daug dėmesio buvo skiriama tokių dvasininkų kalbiniam ugdymui: kitataučiai buvo mokomi lietuviškai, latviškai, estiškai, rusėniškai, o vietiniai – ruošiami tokiam darbu tarp bendrataučių.

1586 m. Possevino grįžo į Romą, kad galėtų informuoti popiežių apie karaliaus planus dėl Maskvos ir Turkijos. Vėl išsiųstas Respublikon nuncijaus Annibale di Capua palydoje, jis su karaliumi nebesusitiko: išvykus iš Romos, pasiuntinystę kelyje pasiekė žinia apie Stepono Batoro mirtį. 1587 m. Possevino buvo atšauktas iš Respublikos ir veik visą likusį gyvenimą praleido Italijoje: 1587–1592 m. dirbo Paduvos kolegijoje, vėliau, iki 1606 m., – Romoje, Mantujoje ir Venecijoje. 1593–1594 m. jis su diplomatine misija lankėsi Prancūzijoje. 1606 m. Possevino buvo perkeltas į Ferarą, kur ir mirė⁶³.

Vykdydamas įvairias svarbias misijas, Possevino 1581–1585 m. ne kartą lankėsi Lietuvoje⁶⁴. Be kitų dalykų, jis rūpinosi spartesne ir smarkesne katalikų tikėjimo vietinėmis kalbomis sklaida. Tuo klausimu jis

⁶¹ Daugiau apie ją: GRICKEVIČIUS, Artūras. *Vilniškė popiežiškoji seminarija 1583–1655 metais*: (iš Lietuvos religinio ugdymo istorijos): monografija. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2008. – Daugiau dėmesio šioje monografijoje skiriama ne asmenybėms, o seminarijos istorijai, veiklos turiniui, studentams ir kitiems svarbiems, iki šiol mokslinėje literatūroje mažiau aptartiems dalykams.

⁶² RABIKAUSKAS, Paulius. *Op. cit.*, p. 192.

⁶³ Biograma pateikta pagal: POPLATEK, Jan. Powstanie Seminarjum Papieskiego w Wilnie (1582–1585). *Ateneum Wileńskie*: czasopismo naukowe, poświęcone badaniom przeszłości ziem Wielkiego X. Litewskiego, 1929, rocz. 6, z. 1–2, p. 53; RABIKAUSKAS, Paulius. Possevino Antonio. In *Lietuvių enciklopedija*. Boston, Mass.: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1961, t. 23, p. 340–341; IDEM. *Op. cit.*, p. 191–198. Žr. dar: NEDZINSKAITĖ, Živilė. *Tepalikės kiekvienas šlovė po save...*: Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus poetikos ir poezijos recepcija XVII–XVIII amžiaus LDK jėzuitų edukacijos sistemoje. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011, p. 43–45 ir toliau.

⁶⁴ Plačiau apie tai: PRANKA, Juozas Povilas. *Op. cit.*, p. 275–276.

parašė veikalą, 1583–1586 m. net keturis kartus išėjęs įvairiose Lenkijos ir Vokietijos miestuose⁶⁵. Jame pagrindžiamas reikalingumas katekizacijos reikalui pasitelkti vietines kalbas. Šiuo leidiniu buvo padėtas rimtas teorinis pagrindas atlikti būtiniausius katekizmo vertimus.

Taigi Hostounskiui paruošus Vilniuje spaudos tautinėmis kalbomis dirvą (pirmiausia savu pavyzdžiu parodžius, kokia sėkminga gali būti pastoracinė veikla jomis) ir ją galbūt užsėjęs (kartu su kitais ėmus rengti dvasininkus įvairiakalbei Lietuvos Katalikų Bažnyčiai), Possevino gali būti laikomas tuo pjovēju, kuris nuėmė pirmą toje dirvoje sunokusį derlių – organizavo pirmuosius Kanizijaus mažojo katekizmo vertimus į kai kurias vietines kalbas ir jų leidybą.

Tokioje šviesoje Kanizijaus katekizmo vertimas į lietuvių kalbą ir jo pasirodymas XVI a. 9-tame dešimtmetyje atrodo labai įtikinamas⁶⁶. Lebedžio nuomone, jis turėjęs išeiti Vilniuje. Rabikausko teigimu, tokia knyga galėjusi pasirodyti, bet nebūtinai Vilniuje (čia būtų likę bent kokių jos pėdsakų), o Braunsberge (iš čia jėzuitai skleidė katalikų tikėjimą į Prūsiją ir Švediją)⁶⁷.

Pastarojo mokslininko spėjimą sutvirtina dar ir ta aplinkybė, kad XVI a. 9 dešimtmetyje Braunsberge studijavo keliolika lietuvių⁶⁸. Jei lietuviškų knygų pasirodymą sietume vien tik su lietuvių studentų buvimu, prie galimų Kanizijaus katekizmo išleidimo vietų dar pridėtume Prahą, kur dirbo Hostounskis,

⁶⁵ POSSEVINO, Antonio Possevino. *Antonii Possevini de Societate Iesu Epistola: de necessitate, utilitate, ac ratione docendi Catholici Catechismi. Rationes item, quibus inter summas quasq; difficultates diuinum negotium debeat & possit promoueri. Additus est Petri Canisij Paruus Catechismus emendatissimus, cum sanctis meditationibus. Omnia iussu illustris. ac reuerendiss. d. Stanislai Karnkovski, Archiepiscopi Gnefneñ. &c. Cracoviae: in officina Lazari, 1583. Naudotasi egzemplioriumi: Lenkijos nacionalinė biblioteka – XVI.O.6425 adl. (Mf. B 999). – POSSEVINO, Antonio. *Antonii Possevini de Societate Iesu Epistola de necessitate, utilitateq; ac ratione docendi Catholici Catechismi. Rationes item, quibus inter summas quasq; difficultates diuinum negotium debeat & possit promoueri. Additus est Petri Canisij Paruus Catechismus emendatissimus, cum sanctis meditationibus. Omnia iussu illustris. ac reuerendiss. d. Stanislai Karnkovski, Archiepiscopi Gnefneñ. &c. Ingolstadii: excudebat Vvolfgangus Ederus, 1583. Lenkijos nac. b-ka – XVI.O.295. Šiame mieste tais pačiais metais išėjo dvi šios knygos laidos. – POSSEVINO, Antonio. *Antonii Possevini Societatis Iesu, Notae Divini Verbi, et Apostolicae Ecclesiae fides, ac facies ex quatuor primis Oecumenicis Synodis, ex quibus demonstrantur: I. Fraudes prouocantium ad solum Dei verbum scriptum; II. Atheismi haereticorum huius seculi; III. Errores aduerfantium Calendario emendato; IIII. Vafricies peruertentium canones, & abutentium nomine SS. Patrum ac Principum in re fidei. Aduerfus Responsum cuiusdam Daudis Chytraei. Posnaniae in maiore Polonia: typis Ioannis Vvolrabii, 1586. Egzempliorius saugomas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje (LMAVB – XVI/2–14).***

⁶⁶ Vertingą pagrįstą argumentaciją šiuo klausimu malonusis Skaitytojas suras: LEBEDYS, Jurgis. *Op. cit.*, p. 183–186.

⁶⁷ RABIKAUSKAS, Paulius. Šv. Petro Kanizijaus reikšmė Lietuvai. In IDEM. *Op. cit.*, p. 419. – Jokių lietuviškojo Kanizijaus pėdsakų nėra nesename Braunsbergo jėzuitų kolegijos bibliotekos kataloge, žr.: TRYPUČKO, Józef. *Op. cit.* 3 vol. Vis dėlto Braunsbergo atmeti kol kas nesiryžtame, kadangi tuo metu šiame mieste veikusioje kunigų seminarijoje studijavo mažiausiai vienas lietuvis: jos imatrikuliacijos knygoje minimas 187. *Martinus Cest. 26 Aug. 1589, Lithuanus*, daugiau žr.: IVINSKIS, Zenonas. Lietuviai Braunsbergo kunigų seminarijoje XVI–XVIII amž. *Tiesos kelias*, 1935, nr. 7–8, p. 409 (straipsnis perspausdintas šio istoriko raštuose, žr.: IVINSKIS, Zenonas. *Rinktiniai raštai*. Redagavo Paulius Jatulis. Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1987, t. 4: krikščionybė Lietuvoje, p. 432–438).

⁶⁸ Neseniai buvo paskelbti Braunsbergo jėzuitų gimnazijos sąrašai: *Uczniowie-sodalisi gimnazjum jezuitów w Brunsberdze (Braniewie), 1579–1623*. Oprac. Marek Ingot SJ przy współpracy Ludwika Grzebieńia SJ. Kraków: Wydział Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego, 1998. 346 p. – Šoje vertingoje publikacijoje iš 1580–1590 m. laikotarpio minimi tokie lietuviai: Bierman Joannes (į Braunsbergo Švč. Mergelės Marijos Apreiškimo sodaliciją įrašytas 1581; p. 54); Caunensis Gasparus (įrašytas 1586; p. 69); Hosius Christophorus (įrašytas 1581; p. 134); Karpiewski Demetrius (įrašytas 1583; p. 144); Martianus Abrahamus (įrašytas 1581; p. 196), Niemczynowicz Nicolaus (įrašytas 1584; p. 212), Rudomina Balthasar (įrašytas 1580; p. 253), Sitowicz (Sytowicz) Bartholomaeus (įrašytas 1590; p. 273), Sluchowicz Erasmus (įrašytas 1585; p. 274), Szyp Erasmus (įrašytas 1581; p. 292), Ulewicz (Uliewic) Michael (įrašytas 1581; p. 304) ir Wolowicz Paulus (įrašytas 1590; p. 324). Prie jų dera pridėti vieną anksčiau įrašytą asmenį, o būtent: Hosius Ludovicus (įrašytas 1579, p. 134).

o jėzuitų akademijoje studijavo keletas lietuvių⁶⁹. Negalima atmesti nė Romos, kur nuo XVI a. pradžios buvo spausdinama ne tik lotynų ar graikų, bet taip pat Vidurio ir Rytų Europos bei Mažosios Azijos tautų kalbomis.

Vis dėlto nieko tikra apie kokias nors katalikiškas lietuviškas knygas, XVI a. spausdintas ne Lietuvoje, o Prūsijoje, Čekijoje ar Italijoje, mes kol kas nežinome. Vargu, ar kada pasitvirtins Rabikausko spėjimas dėl Braunsbergo. Mat nors jame devintajame XVI a. dešimtmetyje ir studijavo palyginti daug jaunuolių iš Lietuvos, tačiau spaustuvė šiame mieste pradėjo veikti tikrai nuo 1589-ųjų⁷⁰. Taigi įtikimiausia šios neišlikusios knygos išleidimo vieta tebelieka Vilnius, kuriame katalikiška spaustuvė veikė jau nuo 1575 metų.

Lietuvių studentų buvimas ne Lietuvos mokymo įstaigose laikytinas ne tik įmanomu pagrindu lietuviškos spaudos atsiradimui tuose miestuose, kuriuose jų būta. Keliaudami siekti mokslo svetur, o vėliau grįždami, ir jie, ir jų mokytojai neabejotinai tapo tuo keliu, kuriuo sklido žinios apie Lietuvą, Katalikų Bažnyčios padėtį joje, lietuvišką katalikišką bei kitokią spaudą ir dar daug kitų svarbių kultūros dalykų. Iš Hostounskio, Possevino ir kitų pavyzdžių matyti, kad judėjimas šiuo keliu vyko ne viena kryptimi, o į abi puses. Pavyzdžiui, su Hostounskiu Prahą iš Lietuvos pasiekė mažiausiai viena protestantiška knyga⁷¹; galbūt su juo ar kitu čekų jėzuitu į Vilnių pateko mažiausiai viena katalikiška knyga iš Čekijos⁷². Taigi taip matant įvykius ir asmenis, drąsu tvirtinti, kad čekiškas pėdsakas Vilniaus jėzuitų akademijos istorijoje yra svarbus ir perspektyvus, nes gali išvesti prie naujų netikėtų atradimų.

⁶⁹ Išlikusiuose pirmųjų dešimtmečių veiklos Prahos jėzuitų akademijos matrikuluose minimi mažiausiai du LDK piliečiai: *Adamus Lejch Vilnenſis Polonus* (rašytas 1581 10 18 ir 19) ir *Bafilus Kaminsſky Polotienſis Lituanus* (1597 10 21), žr.: *Album Academiae Pragensis Societatis Iesu, in duas partes divisum*, lap. 54 recto, 71 verso. – Pirmasis šią informaciją paskelbė čekų istorikas Zdenekas Hojda, žr.: HOJDA, Zdeněk. Česká země a univerzita ve Vilniusu v prvních letech její existence. In *Praha–Vilnius: sborník prací k 400. Výročí založení univerzity ve Vilniusu*, upořádali Jan Petr a Luboš Řeháček. Praha: Univerzita Karlova, 1981, p. 42.

⁷⁰ *Encyklopedia wiedzy o książce*. Wrocław [etc.]: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1971, p. 331.

⁷¹ Tai 1562 m. Nesvyžiuje išspausdintas Lutherio mažojo katekizmo vertimas į rusėnų kalbą. Knyga, šandien saugoma Čekijos nacionalinėje bibliotekoje (NK – 31 J 23), turi nežinomo asmens donacinį įrašą: *R.P. Balthasaro Hostouno Caesarei societatis Jesu Pragae*. Apie šį egzempliorių daugiau žr.: SOKOLOVÁ, Františka. *Cyrilské a hlabolské staré tisky v českých knihovnách*. katalog. Zpracovala Františka Sokolová. Praha: Slovanská knihovna při Národní knihovně České republiky, 1997, p. 74–75. Už šią informaciją širdingai dėkojame Karolio universiteto docentui habil. dr. Iljai Lemeškinui.

⁷² Tai Kanizijaus mažojo katekizmo vertimas į čekų kalbą: CANISIUS, Petrus. *Maley Catechismus / navedenij nebo krátká summa pravé Křesťanské / všeobecné Katholické Wjry*: s Kálendařem a s vřelſſenými Modlitbami / každého Dne říjkati vřitečné [...]. Wytřſſt'no w Prořtęgowé: Odemne Pawla Hayka, 1568. [1–36], 25–222 p. (A–A^{xij}, B–B^{vi}, C–S^{xii}, T–T^v; lap. Bⁱⁱⁱ verso–B^{vi} verso tušti). Iliustr., inic. Egzemplorius saugomas Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje (LNB – R.XVI:A.41). Knyga minima šiame leidinyje, Rimos Dirsytės straipsnyje „XV–XVII a. buvusios Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos knygos, saugomos Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje“.

Prague–Vilnius: The Jesuit influence on Lithuanian culture development*Sigitas Narbutas*

Summary

The arrival of the Jesuits to Lithuania and their Vilnius activities speedily and essentially transformed the forms and models of folk culture, influencing the pace and scope of cultural processes. A major role in this was played by Jesuit education, which assumed systematic form soon after their arrival and combined features common to all Jesuit provinces with local ones. An important, though underestimated, circumstance is that first Jesuits came to Vilnius from Prague and other Czech and Moravian cities. It may be guessed that the forms of their activities previously practiced and propagated in Prague's Clementinum were transplanted to Lithuania. This is shown both by the attention accorded by Father Baltazar Hostouński to vernacular languages and by translations of Saint Petrus Canisius' Catechism into Ruthenian, Latvian and Lithuanian that appeared in Vilnius in the 1580s and made a significant impact on the catechization process in the multilingual society of Lithuania.

1794 metų Tado Kosciuškos sukilimo spaudiniai Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Retų spaudinių skyriuje

Marija Ivanovič

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka

1998 metais Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Bibliografijos ir knygotyros centras (toliau LNB BKC) išleido pirmą kontrolinį sąrašą, kuriame užregistruotos Lietuvoje išleistos knygos ne lietuvių kalba (serija D)¹. Jame užfiksuota 818 spaudinių lenkų kalba, išleistų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos teritorijoje. Tai knygos, kalendoriai, lenkų kalbos gramatikos, lenkų–kitų kalbų žodynai, smulkūs spaudiniai, taip pat ir tie, kuriuose lenkiškas tekstas pateiktas lygiagrečiai arba jo yra daugiau negu teksto kita kalba.

Išleidus XVII a. Lietuvos lenkiškų knygų kontrolinį sąrašą nutarta tęsti pradėtą darbą ir rengti XVIII a. lenkiškų knygų kontrolinį sąrašą. Įrašai XVIII a. sąrašui rengiami UNIMARC formatu; jų parengimas vykdomas pagal 2002 metais LNB BKC išleistas *Senųjų monografinių leidinių katalogavimo taisyklės*². XVIII a. lenkiškų knygų kontroliniame sąrašė bus suregistruoti visi spaudiniai, išleisti Lietuvos teritorijoje 1701–1800 metais. Planuojama įvesti į duomenų bazę per 5000 įrašų.

Rengiant įrašus ir kaupiant juos XVIII a. lenkiškų knygų duomenų bazėje, buvo atrasta nemažai lenkiškų knygų kolekcijų, neužregistruotų Estreicherių *Lenkų bibliografijoje*³. Naujausios iš jų – Lietuvos istorijos instituto bibliotekos rinkinys: *Z 1776 do ru 1777 sprawy trybunalskie za laski Łopacińskiego pisarza Litt^o na kadencyi grodzien[skie]*. Antroji šios kolekcijos dalis – *Od 1776 do 1777 apryla 15 Trybunał kadencyi wileńskiej*.

Kita kolekcija, kuri šiuo metu aprašoma, – Lenkijos mokslų akademijos Kurniko bibliotekos spaudiniai, išleisti 1794 metų Kosciuškos sukilimo metu. Tarp jų – labai daug spaudinių, išleistų Vilniuje ir Gardine. Duomenų bazėje jų jau užregistruota apie 95.

Viena iš kolekcijų, kuri yra vienintelė Lietuvoje – ir dėl to vertingiausia, saugoma Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos (toliau – LMAVB) Retų spaudinių skyriuje. Ji pavadinta: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i Litwie. 92 dokumenty T. Kosciuszki (1794 m. sukilimo Lenkijoje ir Lietuvoje dokumentai: T. Kosciuszkos 92 dokumentai)*⁴. Manytume, jog šią labai vertingą kolekciją verta panagrinėti smulkiau.

Šios kolekcijos spaudiniai įrišti viename konvoliute (rinkinyje) – kartu išleisti ir Lenkijoje, ir Lietuvoje. 34 dokumentai išspausdinti Lietuvoje. Konvoliuto pradžioje įrištas 4 puslapių spaudinys *Akt powstania obywatelów, mieszkających w województwa krakowskiego w Krakowie 24. Marca 1794*. Jo pabaigoje išspausdinta Tado Kosciuškos priesaika (*Przysięga Tadeusza Kościuszki*). Taip pat galima paminėti ir kitus svarbius dokumentus, leistus Lenkijoje: *Organizacja Rady Najwyższej Narodowej Doczesney dla Polski i Litwy; Rada Najwyższa Narodowa do obywatelów Polski i Litwy* ir kt.

¹ *XVII a. Lietuvos lenkiškos knygos=Polska ksiąźka na Litwie w XVII m.*: kontrolinis sąrašas. Parengė Marija Ivanovič. Vilnius: BKC, 1998. 247 p. ISBN 9986-415-37-3.

² *Senųjų monografinių leidinių katalogavimo taisyklės*. Vilnius: LNB, 2002. 171, [1] p. Faks. ISBN 9955-541-03-2.

³ ESTREICHER, Karol. *Bibliografia polska*. Kraków, 1891–2007. T. 12–35.

⁴ Saugojimo šifras: L-18/2-380.

Spaudiniai datuojami nuo 1794 m. kovo 24 d. iki rugsėjo 11 d. Remiantis Andrzejaus Woltanowskio tyrimu⁵, Vilniuje buvo išleisti 157 tarnybinių (oficialūs) spaudiniai, o surasta tik 110. Gardine išleisti 123 spaudiniai. Viena iš išlikusių spaudinių mažo kiekio priežasčių yra ta, jog sukilimo spaudiniai buvo iškilmingai deginami pagal 1794 ir 1795 metų Nikolajaus Repnino ir generolų Pavlo Cicianovo bei Bogdano Knoringo įsakymus. Antroji mažo išlikusių dokumentų kiekio priežastis – Vilniuje iškdavo sunkumų dėl aprūpinimo popieriumi, tad jo kainos buvo aukštesnės negu Lenkijoje. Todėl ir 1794 metų Lietuvoje išleistų sukilimo spaudinių tiražas buvo žymiai mažesnis, ir jį nustatyti yra sunkiau. Dokumentai buvo spausdinami Vilniaus akademijos spaustuvėje. Gardine padėtis buvo geresnė: čia buvo dvi spaustuvės – J. Jaskevičiaus (J. Jaskiewiczza) ir KEN (Edukacinės komisijos; lenk. *Komisja Edukacji Narodowej*)⁶. Iš dalies sąskaitų *za druk i papier* (už spausdinimą ir popierių), kur nurodyti tiražai, galima apytikriai suskaičiuoti tarnybinių Lietuvos spaudinių tiražą – 400 egzempliorių⁷.

Aukščiau minėtoje A. Woltanowskio publikacijoje⁸ pateikta lentelė su to meto Varšuvos spaustuvių tiražais. Iš jos matyti ir jos pagrindu galima suskaičiuoti, tačiau labai atsargiai, jog vidutiniškai Varšuvos spaudinių tiražas galėjo būti 1495 egzemplioriai, spėjamai – 1287.

1794 metų kovo 24 dieną prasidėjusio sukilimo Krokovoje metu buvo paskelbtas sukilėlių manifestas: *Akt powstania obywatelów, mieszkańców województwa krakowskiego w Krakowie 24. Marca 1794*. Sukilimas plėtėsi: balandžio 17–18 dienomis sukilėliai laimėjo Varšuvoje. Žinoma, jog 1794 metų žiemą sukilimui Lietuvoje buvo pasiruošta. Vilniuje susibūrė Jokūbo Jasinskio (Jakub Jasiński) vadovaujamas sukilimo rengimo centras. LDK sukilimą turėjo pradėti Mykolo Sulistrowskio vadovaujama I tautinės kavalerijos brigada Šiauliuose.

LDK sukilimas prasidėjo 1794 m. balandžio 16 d. Pirmieji sukilo LDK kariuomenės daliniai Šiauliuose, buvo paskelbtas kariuomenės sukilimo aktas, sukilėlių vadu paskelbtas Jokūbas Jasinskis. Šiaulių „Aušros“ muziejuje išliko šio sukilimo aktas lenkų kalba⁹.

Balandžio 23–24 dienomis išvarius rusų kariuomenę sukilėliai užėmė Vilnių. Balandžio 24 d. Vilniaus rotušėje buvo paskelbtas Lietuvos sukilimo aktas, sudaryta vyriausybė – Lietuvos tautinė aukščiausioji taryba. Aprašomuose dokumentuose ši Taryba vadinama įvairiai: *Rada Najwyższa Narodu Litewskiego* (gegužės 14 d.); *Rada Najwyższa Narodowa* (gegužės 1 d.); *Rada Litewska* (gegužės 2/13 d.); *Rada Tymczasowa Narodowa W.X. Lit[ewskiego]* (gegužės 12, 17 d.); *Rada Zastępcza Tymczasowa Litewska* (gegužės 27, 29, 30 d.). Tarybą sudarė 4 magistratūros: Kriminalinis teismas, Aprūpinimo deputacija, Viešojo saugumo ir Išdo deputacijos. Laikui bėgant buvo sudarytos Karo ir Slaptoji deputacijos. Pradžioje Tarybą sudarė 27 asmenys, vėliau ją papildė vaivadijų ir pavietų atstovai, tarp jų ir Žemaičių Kunigaikštijos¹⁰. Birželio 10 d. vietoje Aukščiausiosios tarybos buvo įkurta Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos Centrinė deputacija. Centrinė deputacija gyvavo 2 mėnesius – nuo birželio 10 iki rugpjūčio 12 dienos¹¹.

Iš LMAVB kolekcijos į XVIII a. lenkiškų spaudinių duomenų bazę įtraukti 34 Vilniuje leisti spaudiniai. Kiti spaudiniai – publikuoti Lenkijoje. Tad jie bazėje neregistruojami. Tik 3 šios kolekcijos leidiniai yra užregistruoti K. Estreicherio bibliografijoje; keli spaudiniai rasti kitose bibliotekose. Šioje kolekcijoje daugiausia spaudinių (22), datuojamų gegužės mėnesį, balandį – 3, birželį – 6, liepą – 3. Pagal apimtį dau-

⁵ WOLTANOWSKI, Andrzej. Kształtowanie opinii publicznej podczas powstania. In *Powstanie kościuszkowskie 1794: z dziejów polityczno-społecznych*. Pod red. naukową Janusza Wojtasika. Warszawa: Agencja Wydaw. „Egros“, 1997, p. 106.

⁶ *Ibidem*, p. 86.

⁷ *Ibidem*, p. 108.

⁸ *Ibidem*, p. 107.

⁹ *Akt Powstania Obywatelów Xstwa Zmudz[kiego] ziemi szawelskiej*: wypis z ksiąg ziemiań. pttu szawel[skiego] Xstwa Zmudz. roku tysiąc siedmset dziewięćdziesiąt czwartego miesiąca maja piątego dnia. [Wilno?: s.n.], 1794. [6] p. ; 2°.

¹⁰ GÓRALSKI, Zbigniew. Ustrój Powstania kościuszkowskiego. In *Powstanie kościuszkowskie 1794: z dziejów polityczno-społecznych*. Pod redakcją naukową Janusza Wojtasika. Warszawa: Agencja Wydaw. „Egros“, 1997, p. 37.

¹¹ *Ibidem*, p. 44–45.

giausia spaudinių su tekstu viename lape – 19, likusieji – nuo 2 iki 4 puslapių apimties; vienas spaudinys yra 12 puslapių, be pabaigos ir datos.

Kolekcijoje saugomi 5 universalai: 1) *Univerſal od Rady Tymczasowej Narodu Litewskiego ... do wojska litewskiego*¹²; 2) *Univerſal Deputacji Centralnej Wielkiego Xięstwa Litewskiego* (apie pristatymą kariuomenei kuo daugiau arkliai)¹³; 3) *Univerſal do wojewodztw i powiatów Prowincyi Wielkiego Xięstwa Litewskiego i miast wolnych* (jame skelbiama Aukščiausiosios tarybos sudėtis su pavardėmis ir deputacijų sudėtis)¹⁴; 4) *Univerſal Rady Zastępczej Tymczasowej Wielkiego Xięstwa Litewskiego ... do duchowieństwa litewskiego obojga obrządków ...* (apie „Tėvynės gelbėjimui aukoti sidabrinis ir kitus brangius daiktus“)¹⁵ ir 5) *Univerſal Deputacji Skarbowej Narodu Litewskiego* (raginantis gražinti pinigus, pagrobtus Targovicos konfederatui)¹⁶.

Dėmesį vertėtų atkreipti į šiuos spaudinius: 1) *Ordynacja Rady Najwyższej Narodu Litewskiego ...* (1794 m. gegužės 8 d.; šiame spaudinyje pateikiama informacija apie Lietuvos tautinės aukščiausiosios tarybos įkūrimą, jos funkcijas, taip pat pateikta Tarybos narių priesaika su jų parašais – 26 parašai)¹⁷; 2) *Rada Tymczasowa Narodowa W.X. Litt. pod nanywyższym siły zbrojney Obojga Narodów Tadeusza Kościuszki naczelnict-*

¹² *Univerſal od Rady Tymczasowej Narodu Litewskiego pod nanywyższym siły zbrojney Tadeusza Kościuszki naczelnictwem do wojska litewskiego*. „Zna Rada Narodu Litewskiego, ile wam szanowni kraju obrońce iest winna! Wam mężni i cnotliwi rycerze! którzy życiem wzgardziwszy za calosc granic waszey Oyczyzny, za wolność jey mieszkańcow ... nieodwłocznie publikować zaleca“. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. 1 lap. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Maurycy Karpp prezydujący, Jerzy Białopiotrowicz ex-pisarz* [ir dar 13 asmenų]. Teksto gale: *Działo się w Wilnie na sessyi radney dnia 17. maja 1794. roku*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki... Viršuje prieš antr.: *Nro 13*. Egzempliorius taip pat: Lenkijos MA Kurniko bibliotekoje ir Liublino m. Lopacinskio v. vaivadijos bibliotekoje.

¹³ [*Univerſal Deputacji Centralnej Wielkiego Xięstwa Litewskiego*]. „Obywatele! Deputacja Centralna Litt. maiać podana rekwiżycyą, od Nanywyższej Komendy dostarczenia iak nanywiecej koni...“. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. 1 lap. ; 2°. Teksto gale: *Z protokolu wydano i wypisano. Zgodno z Protokolem Ignacy Lenkiewicz regent Deputacji Centralnej Litt*. Prieš tekstą: *Działo się w Wilnie na Sessyi D[eputacy] 22. dnia miesiaca lipca 1794. roku*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki...

¹⁴ *Univerſal do wojewodztw y powiatow Prowincyi Wielkiego Xięstwa Litewskiego y miast wolnych*. „Po tylu już kłęskach i upodleniach opatrzność nanywyższa zesłala narodowi naszemu szczęśliwą porę...“. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. [4] p. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Antoni Tyzenhauz chorąży prezydenti M[iasta] W[ilna], Benedykt Morykoni pis. w W.X.Litt.* [ir dar 14 asmenų]. Teksto gale: *Działo się w Wilnie dnia 24. kwietnia 1794 roku*. Viršuje prieš antr.: *Nro. Imo. Od Rady*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki... Egzempliorius taip pat: Lenkijos MA Kurniko bibliotekoje.

¹⁵ *Univerſal Rady Zastępczej Tymczasowej Prowincyi W.X. Litt. pod nanywyższym siły zbrojney Tadeusza Kościuszki naczelnictwem do duchowieństwa litewskiego obojga obrządkow*. „Rada Tymczasowa Zastępcza Litewska winna powodowania się prawidłom Naczelnika Nanywyższego siły zbrojney narodowej Tadeusza Kościuszki, gdy odbiera o tym ostrzeżenie ... do użyczenia ku ratunkowi Oyczyzny, sreber i innych drogich rzeczy...“. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. 1 lap. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Samuel Korsak prezydujący, Tomasz Umiastowski* [ir dar 11 asmenų]. Teksto gale: *Działo się w Wilnie na sessyi radney 27. maja 1794. roku*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki... Viršuje prieš antr.: *Nro 16*.

¹⁶ *Deputacja Skarbowa Narodu Litewskiego*. „Wiadomo czyni wszystkim obywatelom komu o tym wiedzieć należy, iż całą swoje troskliwość poświęcając dobru publicznemu, niemoże bytć obojętną na uszczuplenie skarbu Rzpltey...“. [univerſal wzywający do zwrotu pinigų publicznų zabranych przez targowiczian]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. 1 lap. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Antoni Ważyński podkomorzy oszm[iański] prezydujący, x. Dawid Pilchowski officyal wileński deputat* [ir dar 4 asmenų]. Teksto gale: *Działo się na sessyi Deputacyi Skarbowej w Wilnie w Palacu Rzpltey 1794. Apryla 28. dnia*. Egzemplioriai taip pat: Lenkijos nacionalinėje bibliotekoje, Lenkijos nacionalinio muziejaus Čartoriskų bibliotekoje, Lenkijos MA Kurniko bibliotekoje.

¹⁷ *Ordynacja Rady Nanywyższej Narodu Litewskiego*. „Władza nanywyższa narodu litewskiego w tym teraz rewolucyjnym Oyczyzny stanie, zamknięta jest w Radzie tym czasowej narodowej...“. [o utworzeniu Rady Nanywyższej Narodu Litewskiego, o jej funkcijach, przysięga radnych, podpisy]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. [3] p. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Michał Ogiński prezydujący, Józef Pac stta wileyski* [ir dar 24 asmenų]. Teksto gale: *Działo się w Wilnie na sessyi radney 8 maja 1794. roku*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki... Egzempliorius tai pat: Lenkijos MA Kurniko bibliotekoje.

wem ... (1794 m. gegužės 15 d.; šio spaudinio turinys – Tado Kościuškos universalas: *Univerſal Tadeusza Kościuſzki pod Winiarami*, 1794 m. gegužės 2 d., taip pat ir paraginimas liaudžiai prisiekti ištikimybę Tėvyni bažnyčiose)¹⁸; 3) spaudinys – apie Centrinės LDK deputacijos įkūrimą (1794 m. birželio 12 d.)¹⁹.

Vertėtų pabrėžti, jog sudarytų Deputacijų veikla atsispindi devyniuose šios kolekcijos spaudiniuose. Aprūpinimo deputacijos – 2 spaudiniuose: potvarkiai apie kariuomenės aprūpinimą maistu ir pašarais, apie „jokio maisto neišvežimą į užsienį“, taip pat pagal „seniau pasirašytas sutartis“²⁰. Saugumo deputacijos spaudiniai²¹ ragina pranešti (įskūsti?) Tvarkos komisijoms apie Targovicos šalininkus, taip pat pristatomos šių deputacijų funkcijos: „kad užtikrintų viso krašto ir atskirų piliečių saugumą“. Išdo deputacijos universalas ragina gražinti Targovicos konfederatų pagrobtus pinigus ir pabrėžia, jog visi pinigai „į Lietuvos išdą seniau įeinantys“ priklauso Išdo deputacijai²². Karo deputacijos sudėtį atspindi

¹⁸ Rada Tymczasowa Narodowa W.X. Litt. pod nawnymyſzszym ſiły zbrojney Obojga Narodow Tadeusza Kościuſzki naczelnictwem. „Jak wſzystkie dziela ſwoie do celow i urzędzeń przez Nawnymyſzszego Naczelnika przedſięwziętych ſtosować naytroskliwiey uſiłuie, tak z powodu doſzłego do Rady ſwoiey od tegoż Nawnymyſzszego Naczelnika w obozie pod Winiarami dnia 2. maia ninieyſzego roku wydane go Univerſalu...“: [publikuje Univerſal Tadeusza Kościuſzki pod Winiarami dnia 2. maia, także zaleca wykonanie przysięgi na wierność Ojczyźnie przez lud w kościołach]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. [3] p. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Szymon Wiſzniowski podsk[arbi] pttu preńskiego prezyd[ujacy]*, *D[ominik] Narbutt woyski liźzki* [ir dar 12 asmenų]. Teksto gale: *Dat w Wilnie na ſeſyji radney dnia 15. maja 1794. roku*. Spaudinys įriſtas rinkinyje: *Dokumenty powſtania 1794 r. w Polſce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuſzki... Prieš antr.: *Nro 123 Od Rady Narodu W.X. Litt.*

¹⁹ Deputacya Centralna W.X.Lit. z woli Tadeusza Kościuſzki nawnymyſzszego ſiły zbrojney naczelnika od Nawnymyſzſzey Rady Narodowey nyznaczona. „Obywatele! Potrzeba dzielney tych urzędzeń exekucyi, które od Nawnymyſzſzey Narodu pochodzą władzy, potrzeba bliſkiego dozoru aby Prowincya W.X. Litt. jak nayskuteczniey celom teyżę władzy odpowiadala...“: [o utworzeniu Deputacyi Centralney W.X. Litt.]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. 1 lap. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Józef Niesiołowski wojewoda nowogródzki prezyd[ujacy]*, *Józef Narbut sekretarz Deputacyi Centralney* [ir dar 12 asmenų]. Teksto gale: *Działo ſię na Seſyji Deputacyi Centralney dnia 12. mca junii 1794. roku*. Spaudinys įriſtas rinkinyje: *Dokumenty powſtania 1794 r. w Polſce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuſzki...

²⁰ Deputacya Opatrzienia Publicznego do obywatelow Wielkiego X. Litt. „Powſtanie narodu z okrutney niewoli nieprzyjaciol, jako wielkoſcia odwagi i meſtwa rycerstwa litewskiego zadziwi calą powszechnoſć...“: [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. 1 lap. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Michał Grabowski koniuszcy Litt. prezyd[ujacy]*, *Stanisław Wołłowicz podkomorzy rzycecki* [ir dar 9 asmenys]. Teksto gale: *Dan na ſeſyji drugiey w Wilnie dnia 26. [kwietnia] r. 1794*. Virſuje prieš antr.: *Nro. Imo*; spaudinys įriſtas rinkinyje: *Dokumenty powſtania 1794 r. w Polſce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuſzki... ; *Organizacya Deputacyi Opatrzienia Publicznego*. „Imo: Deputacya Opatrzienia Publicznego z celu ſamego Aktu Powſtania Narodu, jako pierwſszy Univerſal opisał, zatrudniać ſię bedzie ogulnie wſzystkim tym, czego tylko potrzeba Powſtania Narodu...“: [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. [4] p. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Tomasz Umiaſtowski delegat oszmian[ski] prezyd[ujacy]*, *Michał Granowski ſekr. koron. del[ega] trocki* [ir dar 10 asmenų]. Teksto gale: *Działo ſię na Seſyji dnia 14. mieſiaca maja 1794. roku*. Spaudinys įriſtas rinkinyje: *Dokumenty powſtania 1794 r. w Polſce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuſzki... Egzempliorius taip pat: Lenkijos MA Kurniko bibliotekoje.

²¹ Deputacya Bepieczienstwa Publicznego. „Bedąc przekonana że ſzczęſcie narodu nawniēcey zawniſa na oczyszczeniu Ziemi Polſkiey z odrodných Ojczyzny ſynow, a tym ſamym na uprzatnieniu wſzelkich przeszkod dla cnotliných obywateli do przedſzego teyżę Ojczyzny naſzey ratunku...“: [w ſprawie zgłaſzania Komisjom Porządkowym uczestnikow ſpisku targowickiego]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. 1 lap. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Antoni Dyż. Lachnicki prezyd[ujacy]*, *Jerzy Grabowski* [ir dar 7 asmenys]. Teksto gale: *Dan na Seſyji raney 15. maja 1794. roku*. Spaudinys įriſtas rinkinyje: *Dokumenty powſtania 1794 r. w Polſce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuſzki... Egzempliorius taip pat: Lenkijos MA Kurniko bibliotekoje; *Ordynacya dla Deputacyi Bepieczienstwa*. „Imo. Deputacya Bepieczienstwa Publicznego z przeznaczenia ſwoiego uſtawiona tym celem, aby nad zabepieczieniem, tak ogolney kraiu całego, iako i ſzczęgulney obywatelow ſpokojnoſci czuwala...“: [o funkcjach Deputacji Bepieczienstwa]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. [3] p. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Józef Pac prezyd[ujacy]*, *Michał Ogiński del[ega] wilen.* [ir dar 13 asmenų]. Teksto gale: *Działo ſię w Wilnie na ſeſyji Rady Nawnymyſzſzey Narodu Litt. 10 maja 1794. roku*. Spaudinys įriſtas rinkinyje: *Dokumenty powſtania 1794 r. w Polſce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuſzki... Egzempliorius taip pat: Lenkijos MA Kurniko bibliotekoje.

²² Žr. išnašą 16.

spaudinys²³, jame paskelbtos šios deputacijos deputatų pavardės, nurodomos jų funkcijos ir pareigos. Antras šios deputacijos spaudinys²⁴ – karo komisariato planas: komisariato sudėtis ir jo departamentai. Viename Kriminalinio teismo spaudinyje aptariamoms teismo funkcijoms ir Tėvynės išdavikų nubaudimas²⁵. Trys Laikinosios Lietuvos tarybos spaudiniai (gegužės 27, 29 ir 30 d.)²⁶ ragina ginkluotis ginti Tėvynę ir patikrinti tinkančius kariauti žmones.

Vertėtų atkreipti dėmesį ir į du birželio 24 d. Kauno tvarkos komisijos raportus dėl pasirengimo visuotinei gynybai. Taip pat reikėtų paminėti ir Instrukciją apskričių generolams-majorams²⁷, du Vyriausiojo laisvojo Respublikos miesto Vilniaus magistrato skelbimus (*Obwieszczenia Magistratu Miasta Głównego*

²³ *Deputacja wojskowa*. „I. Deputacja Wojskowa, którey obowiązki poniżej się opisują, składać się będąc z radnych trzech, a czterech osób wojskowych: osoby z Rady, Józef Pac, Tomasz Mineyko, Józef Łappa, – z wojskowych Jerzy Grabowski general inspektor...“: [o funkcjach i obowiązkach Deputacji Wojskowej i Rota przysięgi dla Deputacji]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. 1 lap. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Maurycy Franciszek Karpp del[egal] z X[ieństwa] Zmudz. prezydnujący, Józef Staszewski del[egal] i podk. pttu upits*. [ir dar 12 asmenų]. Teksto gale: *Działo się w Wilnie na sesyi radney dnia siedemnastego mca maja, roku tysiąc siedmset dziesięćdziesiąt czwartego*. Spaudinys įraštas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki...

²⁴ *Plan kommissaryatu wojskowego*. „1mo. Kommissaryat ma mieć generalnego dyrektora i asessorów 8. 2do. Dzielić się ma na 4ry Departamenta 1. Broni. 2. Zymności. 3. Ubioru. 4. Koni i zaprzęgow“: [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. [2] p. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Symon Wiszniewski podko. preń[ski] prezydnujący, Dominik Narbut w[ojska] Litt*. [ir dar 12 asmenų]. Teksto gale: *Działo się w Wilnie na sesyi radney dnia piętnastego maia roku tysiąc siedmset dziesięćdziesiąt czwartego*. Spaudinys įraštas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki...

²⁵ *Ordynacya dla Sądu Kryminalnego*. „Gdy w ustanowieniu Sądu Kryminalnego pod Aktem Powstania Narodu Litewskiego był cel takowy: ażeby odtąd karać zdrayców Ojczyzny, jey powstaniu przeciwnych...“: [o funkcjach Sądu Kryminalnego]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. [2] p. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Józef Pac prezydnujący, Kajetan Nagurski chorąży szawelski* [ir dar 11 asmenų]. Teksto gale: *Działo się w Wilnie na sesyi radney 10. maja, 1794. roku*. Spaudinys įraštas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki... Egzempliorius taip pat: Lenkijos MA Kurniko bibliotekoje.

²⁶ *Rada Zastępcza Tymczasowa Litewska pod najwyższym Tadeusza Kosciuszki naczelnictwem*. „Obywatele! Zasmuca się Rada odbierając z niektórych miejsc wiadomość, iż w ten czas każdy krajui mieszkaniec wszystko życia nawet samego nienyłaćzaiąc! winien jest ponieść offiarę Ojczyźnie ... i dozór tego kommissyom ... poleca“: [uniwersal apelujący do ofiarności obyvateli i do rolnikų]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. 1 lap. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Samuel Korsak prezydnujący, Benedykt Karp* [ir dar 11 asmenų]. Teksto gale: *Działo się w Wilnie na sesyi rady miesiaca maja 27. dnia roku 1794*. Spaudinys įraštas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki... Viršuje prieš antr.: *Nro 21 Od Rady Narodu W.X. Litt*; *Rada Zastępcza Tymczasowa W.X. Litt. pod naczelnictwem Tadeusza Kosciuszki*. „Gorliwość nasza obywatele miasta Wilna do obrony kraju i miasta stołecznego Prowincyi nadto jest znajoma. Rada pod okiem swoim mając czynny waszę, winna sprawiedliwą przed narodem ogłosić pochwałę ... niechay uspokoioną zostanie naysprędszym uskuteczniением tego urządzenia“: [o spisaniu i zweryfikowaniu ludności zdatnej do boju]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. [4] p.; 2°. Teksto gale pasirašė: *Ignacy Kostrowicki prezydnujący, Kazimierz Chlewiński* [ir dar 11 asmenų]. Teksto gale: *Działo się w Wilnie na sesyi d. 29. maja 1794. roku*. Spaudinys įraštas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki... Prieš antr.: *Nro 18vo*; *Rada Zastępcza Tymczasowa Litewska pod najwyższym Tadeusza Kosciuszki naczelnictwem*. „Obywatele! Bracia nasi z ktõremi świętey braterstwa związek, podly tyran zernnac, a bezbożny rodak zaprzędać mu postanowił, którym gwalt wydarłszy zarazem sławę Ojczyźnie...“: [wezwanie do bronii]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. 1 lap. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Józef Pac prezydnujący, Fulgenty Kamiński* [ir dar 15 asmenų]. Teksto gale: *Działo się w Wilnie na sesyi radney 30. maja 1794. roku*. Prieš antr.: *Nro 19 Od Rady Narodu W.X. Litt*. Spaudinys įraštas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki...

²⁷ *Instrukcyja general-majorom powiatowym*. „Obrani Ichmość Panowie Generalowie winni są: – 1mo. Przysłać do Deputacyi Tayney z Rady Naywyższej wyznaczoney meldunek wraz z Laudum obrania swojego, w celu uzyskania potwierdzenia od Naywyższej Rady“: [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. [3] p. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Szymon Wiszniewski podk. pttu preńskiego prezydnujący, D[ominik] Narbut wojski lidzki* [ir dar 12 asmenų]. Teksto gale: *Działo się w Wilnie na sesyi radney 15. maja 1794. roku*. Spaudinys įraštas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki... Egzempliorius taip pat: Lenkijos MA Kurniko bibliotekoje.

Wolnego Rzeczypospolitej Wilna): pirmas – gegužės 15 dienos apie mokestį susidėjus kariuomenės labui²⁸, antras – liepos 28 dienos apie baudas atsisakantiems dalyvauti gynyboje, taip pat apie narsuolių, ginančių Vilniaus miestą, apdovanojimus²⁹. Gegužės 13 d. Lietuvos oficiolo Dovydo Pilchovskio kreipimasis į Aukščiausiąją Tarybą (*Memoryał do Naywyższej Rady od Jmci X. Officyala Wilen[skiego]*)³⁰ ragina laikyti pamaldas (egzekvijas?) už mirusiuosius, globoti jų vaikus, aukoti pinigų jų labui.

Šioje kolekcijoje saugomi ir du birželio 23 ir 24 dienos Centrinės deputacijos Tvarkos skyriaus potvarkiai³¹ apie kelių, tiltų, upių brastų atnaujinimą ir apie visokių potvarkių persiuntimą į visus miestus ir miestelius nedelsiant, apie tų potvarkių spausdinimą ir paskelbimą visuomenei.

Negalima nepaminėti ir bibliotekos kolekcijoje saugomo kreipimosi į rusų kareivius lenkų ir rusų kalbomis³² ir gegužės 9 d. Tautos tarybos kreipimosi į Prienų pavieto piliečius su dėkingumu už jų paramą bendram reikalui (gavus du Prienų pavieto Civilinės-karinės tvarkos komisijos raportus)³³.

²⁸ *Magistrat Miasta Głównego Wolnego Rzeczypospolitej Wilna*. „Nie wątpiac, iż nie masz już zakaćka w krajach Rzpltey, w którymby obywatel mieszkaniec ziemi Rzpltey, nieczuł tego naycelniejszego życia ludzkiego hasła, wolności, równości ... po kościołach, domach publicznych, rogach ulic, poprzybijać zalecamy“: [o podatku składowym na rzecz wojska Rzpltej]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. [4] p. Vinj. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Antoni Tyzenhauz prezydent miasta Wilna, Marcin Knaktus R.W. [?radny wileński]* [ir dar 4 asmenys]. Teksto gale: *Działo się na Ratuszu Wileń. roku 1794. miesiąca maja 15. dnia*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki... Egzempliorius taip pat: Lenkijos MA Kurniko bibliotekoje.

²⁹ *Obwieszczenie [Magistratu Miasta Wilna]*. „Obywatele! Nie trzeba żdaie się przypominać wam tych okrucieństw, tyranii nieprzyjaciela, jakich na sobie, żonach, dzieciach, familiach doświadczyliście...“: [o grzywnach dla nestawiających się do obrony a także o nagrodzeniu męstwa w obronie miasta Wilna]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. 1 lap. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Antoni Tyzenhauz P.M.M., Kazimierz Paszkiewicz R[adny] M[iasta] W[ilna]* [ir dar 4 asmenys]. Teksto gale: *Działo się na sesyji roku 1794. d. 28. msca lipca*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki...

³⁰ PILCHOVSKIS, Dovydas. *Memoryał do Naywyższej Rady od Jmci X. Officyala Wilen[skiego]*. „*Naywyższa Rado, I. Mężne rycerstwo, które za swą Ojczyznę heroicznie walcząc ... duszę swą položyło; przystaloby uroczystemi uczcić exekciami...*“: [o odprawieniu egzekvii za dusze poległych, o opiece nad dziećmi poległych, o ofiarach na ich rzecz, o wyborze kapelanów wojskowych]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. [1] p. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Sluga nayniższy x. Dawid Pilchowski nom. suffr. offic. gen. wileń[ski]*. Teksto gale: *D. 13 maja r. 1794*. Spaudinys išspausdintas viename lape su: *Excerpt z Protokółu Dziennych Czynności Rady Naywyższej Narodu Litewskiego...* Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki...

³¹ *Wydział Porządku w Deputacji Centralney Litt[ewskiej]*. „*Niżeli przyydzie do stałego urzędzenia względem drog w całej Provincyji Litt. i niżejli okoliczności terazniejsze pozwolą...*“: [o reparowaniu dróg, mostów, przepław na rzekach]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. 1 lap. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Antoni Tyzenhauz prezydent Wydz[iału] Porządku, Benedykt Karp* [ir dar 4 asmenys]. Teksto gale: *Działo się w Wilnie roku 1794. czerwca 23 dnia*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki...; *Wydział Porządku w Deputacji Centralney W.X. Litt.* „*Wszystkim komu o tym wiedzieć należy doniawomości [!] podaie...*“: [o niezwočnym przesyłaniu wszelkich rozporządzeń do wszystkich miast i miasteczek i o publikowaniu i wykładaniu ludowi]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. 1 lap. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Antoni Tyzenhauz prezydent Wydz[iału] Porządku, Benedykt Karp* [ir dar 4 asmenys]. Teksto gale: *Działo się w Wilnie roku 1794. junii 24 dnia*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki...

³² *Rada Litewska pod naczelnictwem Tadeusza Kosciuszki*. „*Żołnierze Rosyjanie, z postaci człowieka za ludzi od nas znani, srogięj dziękich komendantów poddani władzy...*“: [odezwa do żołnierzy rosyjskich, ofiarowująca im azyl (oraz stwierdzająca, że winę za okrucieństwa ponoszą ich dowódcy)]=*Советъ Литовскій подъ начальствомъ Фаддея Костюшка*. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. [3] p. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Michał Ogiński prezydent, Józef Pac starosta wileński* [ir dar 24 asmenys]. Gretut. tekstas lenkų ir rusų k. Teksto gale: *Działo się na sesyji dnia 2/13 msca maja, 1794 roku [w Wilnie]*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki... Egzempliorius taip pat: Lenkijos MA Kurniko bibliotekoje.

³³ „*Rada Narodowa odebranszy dwa raporta od Komisji Porządkowej Cywilno-Wojskowej Powiatu Preńskiego ieden pod dniem piątym, drugi pod dniem siódmym miesiąca maia i roku terazniejszego...*“: [o wdzięczności Rady obywatelom powiatu preńskiego za ich gorliwość]. [Wilno: drukarnia Akademicka?, 1794]. 1 lap. ; 2°. Teksto gale pasirašė: *Józef Narbut sekretarz Naywyższej Narodu Litt. Rady, legi[sta] Ignacy Lenkiewicz*. Teksto gale: *Działo się na sesyji radney 9. maia 1794. ru w Wilnie*. Spaudinys įrištas rinkinyje: *Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i [na] Litwie*: 92 dokumenty T. Kościuszki...

Manytume, jog kiekvienas šios kolekcijos spaudinys bus naudingas ir istorikams, ir bibliografams. Šie spaudiniai padėtų išsamiau ištirti 1794 m. Tado Kosciuškos sukilimo istoriją Lietuvoje, taip pat ir Lenkijoje, nes didesnė šios kolekcijos spaudinių dalis yra leista taip pat ir Lenkijoje.

Publications of Kościuszko's Uprising of 1794 in the Rare Book Department of the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences

Marija Ivanovič

Summary

The author of the present article had compiled a control list of 17th century Polish books of Lithuania, published by the Bibliography and Book Science Centre of the Martynas Mažvydas National Library of Lithuania in 1998. Currently she is preparing a list of 18th century Polish books of Lithuania. As she compiled the descriptions and added them to the database of 18th century Polish books of Lithuania, a number of Polish books collections, unregistered in the *Polish Bibliography* (*Bibliographia Polska*) by the Estreichers, emerged. One of such collections – the only one in Lithuania and therefore the most valuable – is kept in the Rare Book Department of the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences. It is called *The Documents of the Uprising of 1794 in Poland and Lithuania: 92 documents of T. Kosciuszko* (*Dokumenty powstania 1794 r. w Polsce i Litwie: 92 dokumenty T. Kosciuszki*). The collection's documents, both published in Poland and in Lithuania, are bound in one set. The publications dated from March 24 to September 11, 1794 are published in Lithuania. These documents have been added to the database of 18th century Polish books of Lithuania. Other publications were printed in Poland and so have not been included into the database. Only three publications from this collection were registered in the Estreicher's bibliography; several publications have been found in other libraries. The author comprehensively discusses these rare and valuable publications and separately mentions the extant copies kept elsewhere.

Advokatas Tadas Vrublevskis – lietuvių politinių bylų dalyvis

Rasa Sperskienė

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka

Šio nedidelės apimties tyrimo tikslas – Tado Vrublevskio advokatavimo lietuvių politinėse bylose ypatybių atskleidimas. Tai darysime analizuodami vien Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomus pirminius šaltinius – asmeniniame 155 Vrublevskio fonde esančias 54 bylas (iš maždaug visų 470 bylų), sietinas su advokato dalyvavimu lietuvių politiniuose teisiniuose procesuose. Be to, šiek tiek pakomentuosime, kaip minėta medžiaga buvo tyrinėtojų vertinta jau skelbtose publikacijose.

Bibliografės Jadvygos Kulikauskienės teigimu, išsamesnio ir specialaus tyrimo šia tema iki šiol nebuvo¹. Tačiau visi svarbiausi Vrublevskio, kaip advokato, veiklos etapai ankstesnių tyrinėtojų jau buvo pažymėti. Apie jo gyvenimo kelio paieškas ir pasirinkimą jaunystėje bene nuosekliausiai rašė Danutė Labanauskienė, pastebėjusi, jog tėvai nuo mažens būsiamam advokatui diegė pilietinį sąmoningumą². Darius Staliūnas profesijos pasirinkime išvelgė Rusijos liaudininkų ideologijos įtaką: paverpta liaudis savo triūsu sudarė galimybę inteligentams gauti išsilavinimą, todėl jie turi pasinaudoti įgytomis žiniomis, kad gintų jos interesus³. Vladas Abramavičius bei Vincas Martinkėnas apžvelgė svarbiausius advokato veiklos etapus, o Juozas Marcinkevičius dėmesį skyrė Vrublevskio ryšiams su lietuvių visuomenės veikėjais⁴.

Lietuviams Vrublevskis tapo žinomas dėl gynimo kalbų 1894 m. Kražių byloje, nors tuomet jis tebuvo advokato Vladimiro Spasovičiaus, tiesiogiai gynusio kaltinamuosius, padėjėjas. Apie tai užsimena nuo 1898 m. Vrublevskio padėjėju dirbęs Jonas Vileišis⁵. Beje, vėliau šio advokato padėjėjais buvo ir Augustinas Janulaitis, Mykolas Biržiška bei Mykolas Römeris. Deja, minėtame Vrublevskio fonde Kražių bylos dokumentų neišliko, nors kaltinamasis aktas iš pradžių yra buvęs⁶.

Advokato Vrublevskio indėlį lietuvių kovoje už spaudos legalizavimą bei lietuvišką mokyklą atspindi Motiejaus Baltūsio, Povilo Višinskio bei Povilo Končios bylos. 1902 m. gindamas knygnešį Baltūsį, sučiuptą Vilniuje su 2 lagaminais (2239 egzemplioriais) nelegalių socialdemokratų leidinių lietuvių ir lenkų kalbomis, advokatas bandė pateisinti kaltinamąjį tuo, kad pastarasis, būdamas neišsilavinęs, negalėjęs suprasti draudžiamų leidinių politinio pobūdžio. Nepaisant to, kaltinamajam buvo atimtos asmens bei

¹ KULIKAUSKIENĖ, Jadvyga. 1940–2000 m. publikacijų apie Tado Vrublevskio gyvenimą ir veiklą apžvalga. *Lietuvos mokslų akademijos biblioteka*, 2001/2002. Vilnius, 2004, p. 45.

² LABANAUSKIENĖ, Danutė. Tado Vrublevskio jaunystės metai: laišakai iš tremties. *Tarp knygų*, 1996, nr. 3, p. 36.

³ STALIŪNAS, Darius. T. Vrublevskio politinės minties bruožai. *Lietuvių Atgimimo istorijos studijos*, 1996, t. 13, p. 155–167.

⁴ ABRAMAVIČIUS, Vladas. In *Tadas Vrublevskis*. Vilnius, 1960, p. 12–29; MARTINKĖNAS, Vincas. Tadas Vrublevskis. *Kultūros barai*, 1979, nr. 2, p. 60–62; MARCINKEVIČIUS, Juozas. Tado Vrublevskio ryšiai su lietuvių visuomenės veikėjais. *Lietuvos mokslų akademijos biblioteka*, 2001/2002. Vilnius, 2004, p. 16–22.

⁵ VILEIŠIS, Jonas. Advokato Vrublevskio atminčiai. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – LMAVB RS), F12-2528, lap. 1; *Kražių skeerdynės*. Sudarė ir medžiagą surinko Leonas Mulevičius. Vilnius, 1993, p. 22–24.

⁶ MIKNYS, Rimantas. Vilniaus autonomistai ir jų 1904–1905 m. Lietuvos politinės autonomijos projektai. *Lietuvių Atgimimo istorijos studijos* (toliau – LAIS), 1991, t. 3, p. 183; LMAVB RS, F75-139, lap. 2.

turto teisės. Jis įkalintas trejiems metams. Tiesa, dėl caro manifesto bausmė sutrumpinta – jos atlikimo laikas baigėsi 1905 m. pabaigoje.

1904 m. Višinskis iškėlė ieškinį Vilniaus cenzoriui. Mat pastarasis nepraleido Mortos Zauniūtės iš Tilžės Višinskiui siųstų knygų, gražino jas siuntėjai sugadintas. Advokatas Vrublevskis šioje byloje akcentavo, jog 1865 m. vidaus reikalų ministro aplinkraštis draudė tik lietuvišką spaudą lotynišku-lenkišku raidynu, o Višinskiui siųstos knygos buvo spausdintos lotynišku-lietuvišku raidynu, kuris buvo vartojamas valdžios nedraudžiamuose moksliniuose lituanistiniuose leidiniuose. Nepaisant to, Senatas Višinskio ieškinį atmetė. 1907 m. advokatui teko ginti Širvintų valsčiaus Šešuolių dvaro savininką P. Končią bei mokytoją Zuzaną Radzevičiūtę, kaltinamus nelegalios mokyklos organizavimu. Pateikdamas iš pradžių apeliacinį, o vėliau kasacinį skundą su prašymais nuosprendį panaikinti, advokatas motyvavo tuo, jog minėtame dvare įsteigta vaikų prieglauda lopšelis neatitiko mokyklai keliamų reikalavimų (buvo nevieša, uždara, nepastovi, mokiniai nemokėjo už mokslą, nebuvo patvirtintos mokymo programos). Nepaisant to, skundai buvo atmeti, P. Končia – nubaustas 10 rublių bauda, o jei nebūtų galėjęs sumokėti – turėjo kalėti 2 dienas⁷.

1906 m. pavasarį prasidėjo teismo procesai, susiję su Didžiojo Vilniaus seimo rezoliucijų įgyvendinimo bei apskritai tautinio revoliucinio judėjimo dalyviais. Nepajėgdamas patenkinti visų prašymų būti gynėju, Vrublevskis bendradarbiavo su Jonu Vileišiu, Petru Leonu, Vladislavu Stašinsku bei kitais advokatais: vieni gynė vienus, o kiti – kitus kaltinamuosius. Vrublevskio fonde yra 32-jų to laikotarpio bylų medžiaga. Gintų bylų turinys būtų vertas ne vieno filmo scenarijaus. Kitų tyrėjų daugiausia aprašytos Kupiškio pašto bei Šiaulių kalėjimo užpuolimų bylos, sietinos su aktyvia Lietuvos socialdemokratų partijos veikla. Šiose bylose itin atsiskleidė Vrublevskio kaip advokato kompetencija. Šiaulių kalėjimo užpuolikus gynęs advokatas sužinojo apie slaptus ketinimus kaltinamuosius išlaisvinti. Jis sugebėjo atkalbėti tokio žingsnio iniciatorių nuo šio drastiško poelgio, pažadėdamas suminkštinti garbaus amžiaus teisėjų, kurių pačių sūnūs – studentai, širdis. Ir tai jam pavyko. Pasikėsinimu į kalėjimo sargybinių gyvybes kaltinti Jonas Glemža (beje, vėliau tapęs Pieno centro pirmininku) bei Joselis Foskrupnikas gavo tik po 1 metus pataisos darbų. Šiaulių visuomenė po tokios sėkmingos bylos baigties gėlėmis apipylė advokatą. Kupiškio pašto užpuolimo byloje kaltinamas valstietis Simanas Usanis asmeniškai kreipėsi į advokatą lietuvių kalba parašytu laišku, kadangi buvo girdėjęs apie minėtą bylą Šiauliuose. Deja, nepaisant advokato pastangų, byloje apkaltinti Juozas Vilimas buvo nubaustas mirties bausme, S. Ūsanis bei Jonas Liaudanskas – neterminuota katorga.

Vrublevskis gynė daug kaltinamųjų bylose, iškeltose už lietuviškos valdžios įvedimą valsčiuose ir už Lietuvos autonomijos agitaciją Andrioniškyje, Antalieptėje, Čipėnuose, Daugėliškyje, Dusetose, Kelmėje, Kuršėnuose, Prienuose, Maišiagaloje, Musninkuose, Obeliuose, Papilėje, Pumpėnuose, Punske, Pušalote, Rozalime, Siesikuose, Smilgiuose, Stakliškėse, Vaitkuškyje, Valkininkuose, Varniuose, Viešintuose, Žagarėje, Žarėnuose ir kitur. Tarp jo ginamųjų buvo nemažai garsių Lietuvos žmonių: draudžiamos spaudos platintojai tėvas ir sūnus Stanislovas bei Antanas Didžiuliai, knygnešio Jurgio Bielinio sūnus Juozas Bieliakas-Jakulis, žymiausi to meto lietuvių socialdemokratai Vladas Požėla ir Vincas Mickevičius-Kapsukas, buvę II Valstybės Dūmos nariai socialdemokratai Pranas Gudavičius, Povilas Kumelys, Antanas Kupstas, Antanas Povylius, Vladas Stašinskas. Iš Vrublevskio gintų bylų atsiskleidžia, kad į Vilniaus seimo nutarimų įgyvendinimą įsitraukė visų lietuviškos orientacijos gyventojų sluoksnių atstovai. Štai pavyzdžiui, už lietuviškos autonomijos agitaciją Telšių apskrityje po 1 metus tvirtovės buvo nubausti dvarininkai Juozas Sirutavičius, Juozas Taraškevičius, Vladas Siaurimavičius. Ir tai – ne vienintelis atvejis. Dažnai valsčių valdžios pertvarkymams vadovaudavo bajorų luomo atstovai, vaistininkai, studentai, net kunigai.

⁷ LMAVB RS, F155-27, lap. 2–17; F155-33, lap. 1–27; F155-303, lap. 1–15; MERKYS, Vytautas. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias, 1864–1904*. Vilnius, 1994, p. 45, 428; IDEM. *Knygnešių laikai, 1864–1904*. Vilnius, 1994, p. 182.

Stebina aktyvus moterų dalyvavimas šioje politinėje veikloje. Paminėtina viena labai tragiška byla. 1909 m. buvo teisiami 9 žmonės, dalyvavę valdiškų įstaigų Eržvilke uždaryme. Didžiausia bausmė – 1,5 metų tvirtovės – buvo skirta Kotrynai Gudavičiūtei-Gedvilienei, papildomai dar apkaltintai Rusijos imperatoriaus įžeidimu. Mat pastaroji, nuo sienos nuimdama caro portretą, pasakiusi: „Užteks, tau, rusų burlioke, kabėti ant mūsų ligoninės priėmimo kambario sienų: mes toje vietoje pakabinsime savo prezidento portretą“. Apie moters tolesnį likimą Vrublevskio ranka štai kas įrašyta: kalėjime įvyko priešlaikinis gimdymas, kūdikis mirė, 1910 m. po 9 mėnesių kalinimo ji nusižudė. Šių laikų žmogaus akimis atrodytu, jog buvo skiriamos nedidelės trukmės bausmės, tačiau atsižvelgiant į be galo rūsčias kalinimo sąlygas, apie kurias galima paskaityti Vinco Mickevičiaus-Kapsuko *Caro kalėjimus*, nemažai kaltinamųjų mirdavo net nesulaukę teismo proceso. Nešildomos, drėgnos kameros, žiemos metu apšerkšnijusios betoninės sienos, menkas maistas netrukus ir sveikiausią žmogų paversdavo ligoniu⁸.

Naujas Vrublevskio advokatūros lietuvių politinėse bylose etapas prasidėjo po Vilniaus krašto inkorporavimo į Lenkijos sudėtį. Skaudžiai ižeistas, neįvertintas krašte įsigalėjusios lenkiškos administracijos, advokatas atkakliai gynė persekiojamus lietuvius – buvo Laikinojo Vilniaus lietuvių komiteto teisininkas. Vrublevskio fonde yra 18-os jo gintų bylų medžiaga, nors spaudoje užsimenama, jog jis dalyvavo dar keliuose teisiniuose procesuose. Daugiausia bylų – net 11 – buvo iškelta įvairių lietuviškų laikraščių redaktoriams. Vienoje pirmųjų tokių bylų 1921 m. „Straž Litwy“ (Lietuvos sargyba) redaktorius Mykolas Biržiška buvo kaltinamas šv. Kazimiero garbės įžeidimu. Kaltinamajam grėsė sunkieji darbai iki 4 metų. Vrublevskis, kurio pasiklausyti atvyko net advokatai iš Lenkijos, visiškai paneigė ne tik kaltintojo, bet ir „ekspertų“ kunigų argumentus, pademonstravęs puikias teologijos žinias. Teismas visiškai išteisino Biržišką. Tuo metu tik kai kurie lietuviai žinojo, jog dvi savaites iki teismo vyskupo Jurgio Matulaičio pavedimu žymiausi lietuvių kunigai – teologijos daktarai ir magistrai – rengė Vrublevskio gynimo medžiagą. Po šios bylos tiek prokurorai, tiek kunigai ekspertai vengė susidurti su Vrublevskiu teismo salėje. Bylos redaktoriams buvo nuolat keliamos, tačiau aukštesnės instancijos teismai išteisindavo kaltinamuosius. Arba dėl amnestijos bylos būdavo nutraukiamos. Prie šios grupės bylų sąlyginai galima būtų priskirti ir 1924 m. lietuviško knygyno savininkei Marijai Šlapelienei iškeltą bylą už valdžios uždraustų lietuviškų laikraščių laikymą. Vrublevskiui pavyko pasiekti jos išteisinimą apygardos teisme⁹.

Išgarsėjusi, šiais laikais sakytume, rezonansinė, buvo byla, 1924 m. iškelta lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ pirmininkui kunigui Petruui Kraujaliui, kunigui Jurgiui Jakavoniui, draugijos Gervėčių skyriaus pirmininkui Jonui Juškaičiui (Juškai), mokytojams Aleksandruui Giedraičiui, Bronislavai Rakauskaitei, Konstancijai Rimonytei, Onai Šiekštelytei, Marijai Čemeškaitei, Vaclovui Mileišiui ir kitiems už nelegalių lietuviškų mokyklų atidarymą Vilniaus apskrities Varnionių valsčiuje. Nors iki tol šios mokyklos veikė legaliai, Lenkijos valdžia vis labiau ribojo jų veiklą, rasdavo vis daugiau pretekstų tautinių mažumų švietimo įstaigas apskritai uždaryti. Taikos teisėjas nuteisė minėtus lietuvių švietimo darbuotojus kalėti arba susimokėti pinigines baudas po 100 lenkiškų auksinų. Vrublevskio pastangomis byla buvo perduota į apygardos apeliacinį teismą, kuris visus išteisino. Vrublevskis dalyvavo ir Švenčionėlių mokytojos

⁸ LAIS. 1996, t. 11, p. 256, 257; MARCINKEVIČIUS, Juozas. Tado Vrublevskio ryšiai... , p. 17–18; LMAVB RS, F155-132, lap. 1–12; F155-46, lap. 1–23; F155-45, lap. 2–14; F155-71, lap. 4; F155-87, lap. 1–15; F155-89, lap. 1–5; F155-90, lap. 1–28; F155-95, lap. 1–10; F155-110, lap. 1–19; F155-111, lap. 1–23; F155-113, lap. 1–37; F155-120, lap. 1–5; F155-141, lap. 1–11; F155-145, lap. 1–39; F155-151, lap. 1–3; F155-154, lap. 1–37; F155-155, lap. 1–6; F155-156, lap. 2–52; F155-157, lap. 1, 2; F155-160, lap. 4–110; F155-162, lap. 3–57; F155-163, lap. 1; F155-164, lap. 2–26; F155-235, lap. 2–6; F155-236, lap. 1, 2; F155-238, lap. 1–16; F155-268, lap. 1–17; F155-288, lap. 1; F155-322, lap. 1–29; F155-337, lap. 2–5; F155-362, lap. 4–7; F155-374, lap. 1–8; MICKEVIČIUS-KAPSUKAS, Vincas. *Raštai*. Vilnius, 1962, t. 4, 441 p.

⁹ BIRŽIŠKA, Vaclovas. *Dėl mūsų sostinės*. London, 1967, p. 123–131, 139, 140; LMAVB RS, F155-411, lap. 1; F155-412, lap. 1; F155-418, lap. 1; F155-421, lap. 18; F155-428, lap. 1, 2; F155-429–431, lap. 1–44; F155-432–434, lap. 1–21; F155-441, lap. 1; F155-445, lap. 1; F155-446, lap. 1–4; F155-468, lap. 4; F155-447, lap. 1–3.

Elenos Steckaitės, įkalintos 10 dienų už slaptą vaikų mokymą, išteisinime apeliaciniame teisme. Tuomet, po gynėjo kalbos, prokuroras atsisakė ją kaltinti¹⁰.

Mažiau dėmesio tyrėjai skyrė Vrublevskio dalyvavimui bylose, kuriose teisiamieji buvo kaltinami šnipinėjimu Lietuvos naudai bei dalyvavimu partizaninėje kovoje su lenkų kariuomene. Tai buvo ypač sunkios bylos, kadangi kaltinamieji, norint išgauti jų prisipažinimus, dažnai buvo kankinami. 1921 m. pirmos tokios bylos kaltininkui Žemaičių kunigų seminarijos seminaristui Motiejui Misiūnui pavyko pabėgti į Lietuvą. 1923 m. byloje Vrublevskiui kartu su kitais advokatais, padavus apeliacinius skundus, kaltinamiesiems šnipinėjimu moksleiviams Mečislovui Žemaičiui, Antanui Umbrasui, Jonui Kumpai, Juozui Tījūnėliui, Pranciškui Tamulevičiui, jau nuteistiems gana daug metų kalėti, pavyko bausmes sušvelninti iki kelerių metų pataisos namų ir piniginių baudų. Nemažiau dramatiškas buvo lietuvių partizanų teismo procesas 1923 m. Švenčionyse. Tuomet, 1920 m., už plėšikaujančių septynių lenkų kariškių nuginklavimą ir perdavimą Lietuvos kariuomenei Martynas Šiaudinis ir Adolfas Laurinčiukas buvo nubausti kalėti iki gyvos galvos. Vis dėlto, po apeliacinio skundo, Vrublevskiui pavyko pasiekti jiems bausmės sušvelninimo iki 5 metų tvirtovės.

Paskutiniaisiais savo gyvenimo metais, kad ir būdamas jau gana ligotas žmogus, Vrublevskis pasiaukojančiai liko ištikimas savo kaip advokato pareigai. Rapolas Mackonis prisiminimuose rašo, jog 1925 m. balandžio 20–24 dienomis Vrublevskis nuo ryto iki vakaro Gardino apygardos teisme kartu su dar 19 advokatų iš paskutiniųjų kovojo už 72 teisiamųjų (50 baltarusių ir 22 lietuvių), kaltinamų sukilimo rengimu, kad atskirtų Vilniaus ir Gardino kraštus nuo Lenkijos, gyvybes. Nuteista buvo 30 (18 baltarusių ir 12 lietuvių), o pavyko išteisinti 38 žmones. Keturi lietuviai mirė kalėjime. Gegužės 7 d. Vilniaus apygardos teisme Vrublevskis gynė dar tris lietuvius, kuriems buvo pateikti sunkūs kaltinimai šnipinėjimu Lietuvos kariuomenės štabo naudai. Deja, tą kartą kaltinamieji buvo nubausti didelėmis bausmėmis sunkių darbų kalėjime: Pranas Jurkūnas – 10 metų, Adomas Didžiulis – 6 metams, Pranas Matulis – 4 metams.

1925 m. liepos 3 d. Vrublevskis mirė. Jo bylas perėmė įsūnis advokatas Stanislovas Sadkovskis, kuris lietuvių bylas lenkų teismuose gynė iki savo ankstyvos ir staigios mirties 1929 m.¹¹

Gindamas savo kaltinamuosius, advokatas Vrublevskis kritiškai vertino caro, vėliau ir lenkų valdžios politiką engiamų tautų atžvilgiu, todėl visuomenės akyse teisindavo kaltinamuosius. Būdamas puikus oratorius, jis nevengė tiems laikams būdingo emocionalaus revoliucinio įkarščio, šūkių, pasiremdamas nenuginčijamais teisiniais argumentais tiesiog sutriuškindavo oponentus. Tenka tik apgailestauti, jog Tado Vrublevskio, kaip advokato, nuopelnai kartais nublanksta prieš jo kaip bibliotekos įkūrėjo, mecenato nuopelnus. Su iš jo gautu bibliotekos paveldu mes susiduriame nuolat, tačiau nedaug esame girdėję, kiek žmonių likimų susiklostė palankiai dėl to, kad juos caro ar lenkų teismuose gynė šis talentingas advokatas. Deja, Vrublevskio fonde esanti medžiaga nepakankamai atskleidžia jo darbo metodus, apie jo ginamąsias kalbas randame tik užuominas. Tai galėtų būti gilesnių tyrimų objektas.

¹⁰ MARTINKĖNAS, Vincas. *Vilniaus krašto lietuviškos mokyklos ir skaityklos 1919–1939 metais*. Vilnius, 1989, p. 12, 137–151; MARCINKEVIČIUS, Juozas. Tado Vrublevskio ryšiai... p. 20; BIRŽIŠKA, Mykolas. *Vilniaus Golgota*. Vilnius, 1992, p. 264, 276; LMAVB RS, F155-463, lap. 7,8; F155-448, lap. 1–3.

¹¹ LMAVB RS, F155-417, lap. 1, 2; F155-427, lap. 1–12; F155-452, lap. 5–18; F155-488, lap. 9–13; CICĖNAS, Jeronimas. *Vilnius tarp audrų*. Chicago, 1953, p. 111, 112; BIRŽIŠKA, Mykolas. *Op. cit.*, p. 241, 259, 264, 278, 317, 319, 322, 332; MACKONIS, Rapolas. *Senoji vilniečių karta*. Vilnius, 1999, p. 225, 226.

Lawyer Tadeusz Wróblewski as a participant in Lithuanians' political cases

Rasa Šperskienė

Summary

The aim of this small-scope study is to unveil the details of how Tadeusz Wróblewski handled Lithuanian's political cases. The article analyses primary sources held by the Manuscript Department of the Wróblewski Library of the Academy of Sciences – those 54 files (out of approximately 470 kept in the personal Wróblewski's collection (No 155)), which could be related to the lawyer's participation in Lithuanians' political court cases. Based on archival sources and available historiographical research, the article presents and evaluates Wróblewski's activities in the cases related to Lithuanian national resurgence.

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Retų spaudinių skyriaus veikla: skirta 50-osioms įsteigimo metinėms¹

Dalia Rauckytė-Bikauskienė

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka

Pradėjus rengti šį straipsnį, teko susipažinti su dabar jau skyriaus archyvu vadinama medžiaga – darbo planais, ataskaitomis, potvarkiais, tarnybiniais raštais, surašytais nuo 1946 metų. Nemažai lapų, pilnų sausų faktų ir skaičių, pajavirintų pastabomis apie norą pagerinti fondų būklę, gauti skyriui etatų ar kokių rakandų. Vis dėlto po monotoniško dokumentų skaitymo ima ryškėti sektorius, vėliau – skyriaus spalvingas daugiabriaunis vaizdas.

Nors oficialia skyriaus įkūrimo data laikomi 1957-ieji metai, bet knygos ir kiti spaudiniai jame „apsigyveno“ anksčiau. Štai 1947-ų metų ataskaitoje rašoma: „II-ame pusmetyje perimta Vilniaus Evangelikų-reformatų sinodo biblioteka, sudarytas trumpas katalogėlis, iš viso 1226 knygos be dubletų“, nurodoma, kad „tvarkomos graikų, hebrajų, prancūzų, vokiečių, lenkų, ispanų, žydų, persų, italų, nyderlandų, rusų ir daugiausia lotynų kalba parašytos kn.“ Kad tas tvarkymas nebuvo toks paprastas, matome kitų metų darbuotojos V. Froloviенės rašte: „nėra bibliografinių šaltinių knygoms normaliai aprašyt“. Pagal ataskaitas galime susekti leidinių kelią į Biblioteką, nes knygų tvarkymas vardijamas pagal proveniencijas. Štai „buvusios T. Vrublevskio 6 000 visos sutvarkytos, buvusios Vilniaus stačiatikių dvasinės seminarijos 15 000 sutvarkytos trumpu aprašu, neinventorizuotos, Wallenrodia 10 000 dalinai sutvarkyta, Gudų muziejaus 407 knygos beveik sutvarkytos, kitų fondų ir Vilniaus mokslo mylėtojų draugijos 10 000 neinventorizuotos, visiškai nelieštų likę apie 10 000. Inkunabulų yra 63². Tiek jų – inkunabulų – turime ir šiandien.

Kryptinga veikla sektoriuje prasideda 1950–1955 m., kai padalinio vadove paskiriama filologė-klasikė, eruditė Stasė Paulauskienė (*1919–†2003). Perspektyviniuose penkmečio planuose numatoma parengti XVI–XIX a. knygų lietuvių kalba ir XVI–XVII a. lituanikos sąrašus. Darbams vadovauja direktoriaus pavaduotojas mokslo reikalams Tadas Adomonis (*1910–†1987). 1951 m. jau surenkama bibliografija mokslų istorijai Lietuvoje³, o 1952 m. parengiamas ir išspausdinamas mašinėle senų lietuviškų knygų, kiek vėliau – lituanikos katalogai⁴.

Tuo pačiu metu plėtota kitokia sektoriaus veikla. Nuo 1953 m. pradedama bendradarbiauti su Vilniaus universiteto ir kitomis Lietuvos bibliotekomis dėl trūkstamų senųjų leidinių (dezideratų) mikrofilnavimo ir fotografavimo, taip pat defektuotų jų atstatymo. Tada įgyta Jono Bretkūno *Postilės*, išleistos Karaliaučiuje 1591 m., pirmosios dalies fotokopija (saugojimo šifras LK-16/1). S. Paulauskienės vadovavimo metu, tiksliau, 1953 m., sektorius pasipildė 2869 „Aušros“ muziejaus knygomis, 1954 m. – 600 vienetų XIX–XX a. spaudos iš Stanislovo Didžiulio bibliotekos Griežionyse: lietuviškų knygų, laikraščių ir atsišaukimų. Formavosi skaitytojų ratas, sektoriuje per metus apsilankydavo po 8–10 ekskursijų, teik-

¹ Parengta pranešimo, skaityto 2008 m. kovo 6 d. minint skyriaus jubiliejų, pagrindu.

² 1948 m. ataskaita. Įdomi smulkmena – nuo 1949 m. ataskaitos rašomos mašinėle.

³ PAULAUŠKIENĖ, Stasė. *Mokslų istorijos Lietuvoje bibliografija*: sąrašas nr. 1, XVIII–XIX a. gamtos-matematikos ir taikomųjų mokslų knygų, esančių Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Centrinės bibliotekos Retų spaudinių sektoriuje. Vilnius, 1953. 23 lap. mašinr. LMAVB RS, F26-293.

⁴ IDEM. *Senosios lietuviškos knygos, esančios LTSR MA Centrinės bibliotekos Retų spaudinių sektoriuje*. Vilnius, 1952–1953. 2 d. LMAVB RS, F26-165, 425; *Lituanika, esanti Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Centrinės bibliotekos Retų spaudinių sektoriuje*. Vilnius, 1954. D. 2. 87 lap. mašinr. LMAVB RS F26-519.

tos informacijos žodžiu ir raštu, o knygos imtos įrašyti ir valyti. Atsirado sąvoka „mokslinis aprašas“: juo pradėtos aprašyti lietuviškos knygos ir senoji lituanika. Kiti leidiniai – trumpuoju, nes skubėta atskleisti fondus.

1956 m. kardinaliai pasikeitė sektoriaus planai. Vedėja paskiriama Nina Leškovič (vedėja dirbo iki 1969), jau pradėta ruošti lituanikos bibliografijos antra dalis dedama į stalčių, imamasi „ypatingai skaitytojams aktualaus“ XX a. politinės literatūros katalogo sudarymo. Visi sektoriaus dokumentai imti rašyti tik rusų kalba. Prie lietuvių kalbos grįžta tik 1970 m., ėmus vadovauti Konstancijai Čepienei. Dar įdomus pastebėjimas: planuojant darbus, tik nuo 1969-ųjų nurodomos darbuotojų pavardės, o individualios ataskaitos atsirado dar vėliau.

Kaip buvo minėta, skyriaus įkūrimo data laikomi 1957-ieji metai, kai buvo sujungti trys sektoriai: Senų, retų knygų, Meno ir Kartografijos. Ši data nustatyta remiantis nepublikuota K. Čepienės apie 1982 metus parašyta skyriaus apžvalga: „1952 m. buvo sujungti Meno ir kartografijos sektoriai, o 1957 m. šis sektorius prijungtas prie Senų, retų knygų sektoriaus ir pavadintas Senų, retų spaudinių ir kartografinių leidinių skyriumi“⁵. Vis dėlto tenka priminti, kad visi bibliotekos padaliniai, kaip, beje, ir Retų spaudinių, iš sektorių į skyrius pervadinami tik 1961 m.

Aptartuoju laikotarpiu jau susiformuoja pagrindinės ir dabar tebesančios skyriaus darbo kryptys:

1. skaitytojų aptarnavimas;
2. fondų apsauga;
3. literatūros komplektavimas;
4. katalogavimas;
5. informacinis bibliografinis darbas.

Aptarsime kiekvieną iš jų atskirai.

Skaitytojų šiam skyriui niekada netrūko. Senosiose ataskaitose atkakliai vardijama, kad „skaitė daugiausia akademikai, aukštųjų mokyklų dėstytojai, aspirantai, bibliografai iš Knygų rūmų, muziejininkai, studentai-diplomantai ir kt.“ 1958 m. apsilankymų skaičius išauga iki tūkstančio⁶, nes atidaroma nauja, patogesnė, skaitykla. Ir jau kasmet šis rodiklis didėja. Atslūgsta tik 1964 m., atidarius Respublikinę (dabar – Nacionalinę) biblioteką. Lankomumo ir išduotos literatūros skaičius vėl ima kilti 1979 m. dėl Vilniaus universiteto remonto: lankytojų užregistruota 2145, o literatūros išduota 44 805 vnt.

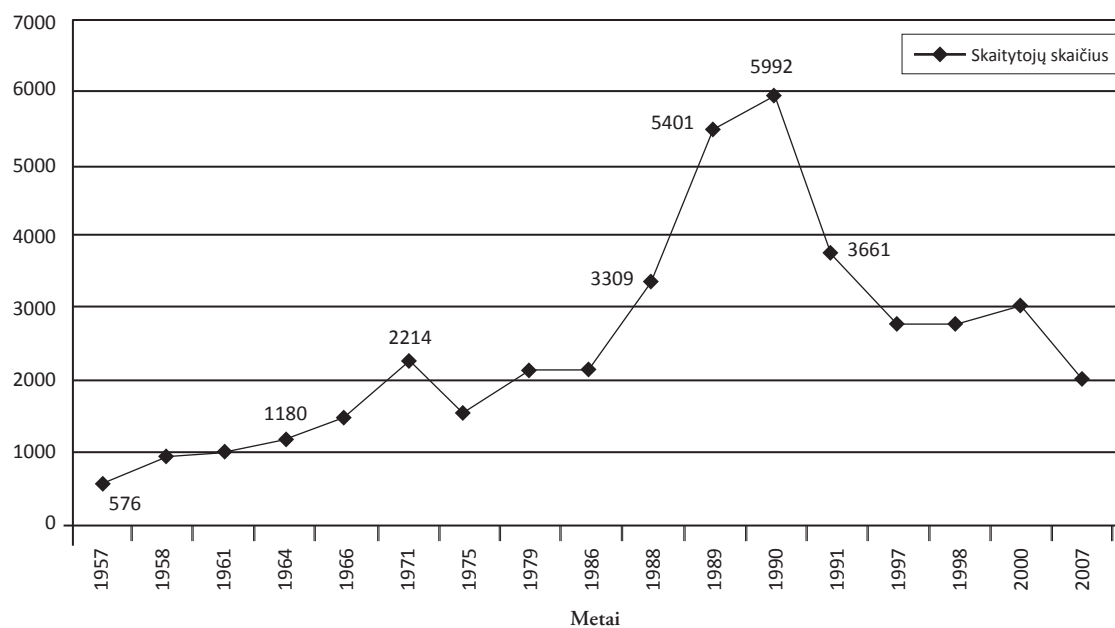
Paanalizavę skaitytojų skaičiaus dinamiką, galime daryti išvadą, kad LMA Vrublevskių biblioteka gyvena miesto ritmu, turi savo nuolatinę vietą skaitytojų take. Paklausiausi – periodikos ir albumų fondai, dar – vaizdinė medžiaga: fotografijos, atvirukai, ekslibrisai. Naujas etapas skaitytojų aptarnavimo darbe – 1986 m., kai persikeliami iš pirmo į antrą bibliotekos aukštą, į naują, t. y. dabartinę, skaityklą. Ir vėl skaitytojų srautai didėja, o ypač atidarius specfondą, kuriame akytai saugota emigrantinė spauda, ikikarinė lietuvių periodika, išsivijos knygos, topografiniai žemėlapiai. Pikas – 1989–1990 metai, kai būta dienų su 40-čia apsilankymų per dieną (per metus atitinkamai 5401–5992 apsilankymų ir 58 262–54 696 vnt. išduotos literatūros). Matyt, todėl nusprendžiama atskirti senąją periodiką ir 1990 m. balandį skyrius padalijamas į Retų spaudinių ir Senosios periodikos skyrius. Minint bibliotekos pirmtako Tado Stanislovo Vrublevskio (*1858–†1925) 140-ies metų gimimo sukaktį, bendrai Retų spaudinių ir Rankraščių skyrių skaityklai suteikiamas Tado Vrublevskio skaityklos vardas.

⁵ Dokumentas saugomas LMAVB Retų spaudinių skyriaus archyve.

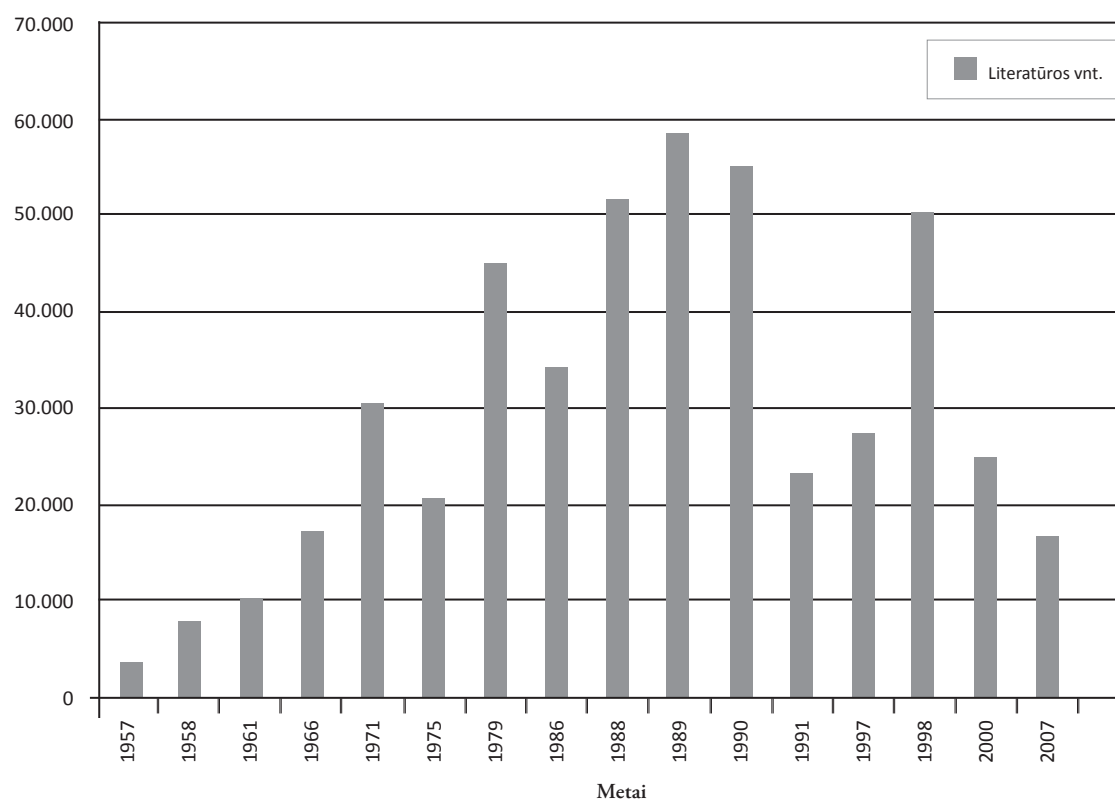
⁶ Pateikiami ir lyginami metiniai skyriaus archyve saugomų ataskaitų duomenys.

Skaitytojų skaičiaus ir išduotos literatūros kaita

Skaitytojų skaičius

Išduotos literatūros vnt.

Fondų apsauga. Šis darbo baras atspindi bendrą bibliotekos fondų priežiūros būklę. Kol bibliotekoje nebuvo restauravimo skyriaus, knygas pradėta restauruoti kitur, pavyzdžiui, 1961 m. dvi, o po metų jau penkios knygos buvo restauruotos tuometiniame Leningrade (dabar – Sankt Peterburgas), TSRS mokslų akademijos bibliotekoje. 1965 m. 9 knygas restauravo Vilniaus valstybinio archyvo laboratorija. Įkūrus bibliotekos restauravimo padalinį, 1979 m. restauruota-konservuota 1 060 lapų spaudinių, 1981 m. – jau 7 162 lapų. Tuo metu, restauratorėms išplėtus savo darbo galimybes ir igijus reikiamas kvalifikacijas, buvo pradėta tvarkyti visų rūšių ir medžiagų leidinius, išskyrus senąją fotografiją. 1975–1980 m. bibliotekoje vyko didelis fondų judėjimas. Bendrieji bibliotekos fondai perkelti į naujas saugyklas, o Retiems spaudiniams atiteko dalis senųjų patalpų, prieš tai jas suremontavus. Pernešti skyriaus saugomi XVI–XX a. fondai, atlasų, žemėlapių, smulkios spaudos komplektai. Remonto metu skaitytojai buvo priimami darbo kambaryje. Tik 1987 m. konstatuota, kad „fonduose daug padirbėta – jau visos knygos lentynose, raižiniai perkelti iš spintų koridoriuje, fotografijos imtos dėti į aplankus“⁷. Tais pačiais metais atskirai išskirtas restauruotų leidinių fondas, kuris restauratorių sprendimu vėliau buvo panaikintas, mat nuo 1989 m. restauravimu imta rūpintis kompleksiskai pačiose saugyklose. Pirmiausia, žinoma buvo peržiūrėti inkunabulai, jiems padaryti dėklai. Paskutinis „didysis kraustymasis“ įvyko 1991 m., balandį atsiskyrus senajai periodikai.

Iki pat šių dienų fondai „vis persikrausto“: štai 1998 m. arčiau skyriaus ir, be abejo, į geresnes „gyvenimo sąlygas“ persikėlė visa lituanika, iš pirmo aukšto saugyklų į antrąjį pernešta rosika, dalis grafikos ir kartografijos perkelta į metalo seifus. Kiekvienais metais krūvelė XVIII a. knygų į skyrių „pareina“ iš bendrųjų ar iš rezervinio (dabar vadinamo Atsargos) fondo.

Literatūros komplektavimas. Šiandien intensyviausiai pildosi naujų knygų fondai – albumų, lituanikos, vaizdinės medžiagos (fotografijų). Yra keturi skyriaus komplektavimo šaltiniai: antikvariatas, asmenų ir institucijų dovanos, bibliotekos rezervinis (dabar – Atsargos) skyrius, mikrofilmų ir fotokopijų gaminimas.

Siekiant sukomplektuoti lituaniką, senąją lietuviškąją periodiką, buvo perkama antikvariate. 1971 m. buvo įsigyti „Varpo“ pilni 1889–1891 m. komplektai, Vaižganto *Raštų* 1922 m. laidos trūkstami tomai. Nuo 1975 m. atsigręžta į vidinius išteklius – į bibliotekos rezervinį fondą. Iš jo kiekvienais metais kaip grybų vis prirenkamas krepšys vertingų knygų. Šis šaltinis kartais pateikia staigmenų. Taip atsitiko 1997 m., skyriaus bibliotekininkei Daivai Baniulienei kataloguojant Karaliaučiaus palikimą. Konvoliute su Prūsijos valstybės archyvo (*Preussisches Staatsarchiv in Königsberg i/Pr.*) antspaudu ji aptiko Jano Seklucjano mažąjį katekizmą⁸.

Skyriui priklauso vienas iš didžiausių rinkinių, turintis atskiro fondo statusą, – akademiko Konstantino Jablonskio (*1892–†1960) memorialinis fondas. Biblioteka jį igijo 1965 m., vėliau iš giminaičių kelis sykius buvo gauti papildymai – dabar šiame fonde saugoma per 9 tūkstančius XVI–XX a. knygų ir periodinių leidinių⁹.

Mikrofilmų fondas ypač intensyviai kauptas 1960–1970 m., kai LTSR Knygų rūmai rengė pirmąjį nacionalinės retrospektyviosios bibliografijos tomą. Kopijos buvo užsakomos ne tik Lietuvoje, bet ir Baltarusijoje, Ukrainoje, Lenkijoje, Vokietijoje. Įdomesni faktai: 1957 m. iš VU bibliotekoje saugomo

⁷ 1987 metų ataskaita.

⁸ SEKLUCJAN, Jan. *Katechizmu text prosti dla prostego ludu*. W Krolewczu: w drukarni Jana Weynreicha, 1545. Saugojimo šifras: L-16/61/4. Plačiau apie radinį žr.: BANIULIENĖ, Daiva. Surasta Mažvydo amžininko knyga. *Tarp knygų*, 1997, nr. 10, p. 16–17; *Lietuvos aidas*, 1997, rugpj. 20 (nr. 162); NARBUTIENĖ, Daiva. Jano Seklucjano katekizmas Lietuvoje [interaktyvus] [žiūrėta 2011 m. gegužės 18 d.]. Vilnius, 1997. Prieiga per internetą: <http://pirmojiknyga.mch.mii.lt/Leidiniai/narbut.lt.htm>

⁹ Išsamiau žr.: NARBUTIENĖ, Daiva. Konstantino Jablonskio asmeninės bibliotekos raritetai. In *Konstantinas Jablonskis ir istorija*. [straipsnių rinkinys]. Sudarė Edmundas Rimša. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2005, p. 55–64.

egzemplioriaus padarytas Martyno Mažvydo (*apie 1520–†1563) *Catechismusa prasty sąžadei* mikrofilmas, iš Lenkijos Nacionalinėje bibliotekoje Varšuvoje saugomo egzemplioriaus – Saliomono Mozerkos Slavovičinskio (*prieš 1630–†apie 1660) pirmojo lietuviško katalikų giesmyno *Giesmės tikėjimui katalickam priderančios* fotokopija¹⁰.

Katalogavimas. Retų spaudinių skyrius yra tarsi biblioteka bibliotekoje. Čia saugomi įvairūs savo turiniu ir forma leidiniai: žemėlapiai, atlasai, atvirukai, fotografijos, ediktai, mikrofilmai, afišos, atsišaukimai, grafika. Kiekvienas jų aprašomas pagal savo specifiką.

Senieji aprašai – lakoniški. Knygos tvarkytos trumpuoju aprašu: nurodomas autorius, antraštės pradžia ir skelbimo duomenys. Ilgainiui atsirado būtinybė taisyti tokius aprašus, o knygas patikrinti *de visu*, nes senosiose ranka rašytose kortelėse pastebima grubių klaidų. Taigi buvo pradėtas rekatalogavimas, pirmiausia – lietuviškų knygų, XVIII–XIX a. Lituanikos; atėjus į skyrių lotynistams, imtasi ir XVI–XVII a., taip pat – kirilikos fondo. Rimtų bibliografuotojų galvose kirbėjęs noras registruoti kuo daugiau senosiose knygose randamos informacijos apie buvusius knygų savininkus, knygos ženklus, taip pat leidėjus, spaustuvininkus, kurie senajai knygai visada buvo aktualūs, pradėtas realizuoti 1976 m. Tuomet imtasi kurti papildomas pagalbines kartotekas: spaustuvų, leidėjų, ekslibrisų, antspaudų. Šiandien galime konstatuoti, kad šis darbas buvęs labai reikalingas, šios kartotekos skaitytojams–mokslininkams ne kartą trumpino kelią iki reikalingų knygų. Proveniencijų kartoteką užvedė ir sisteminti ėmėsi tuometė skyriaus vedėja Alma Braziūnienė, o padariusi gerą pradžią palengvino visoms skyriaus bibliografėms darbą. Šiandien šis darbas tęsiamas kataloguojant elektroniniame kataloge. Paminėtini keli kompiuterizavimo etapai: 1997 m. pirmame skyriaus kompiuteryje įdiegta ALISE programa, o 2001 m. sukataloguotos pirmos knygos LIBIS programa; nuo 2002 m. bibliotekai perėjus prie ALEPH'o, sistemingai kuriami įrašai UNIMARC formatu, 2003 m. kovo 18 d. šio straipsnio autorei suteikta licencija dirbti LNB administruojamoje Autoritetinių duomenų bazėje. Taigi šiuo metu turime pakankamai galimybių pateikti išsamius duomenis knygų ir kitų spaudinių paieškai.

Informacinis bibliografinis darbas. Viena iš Retų spaudinių skyriaus funkcijų – čia saugomų dokumentų sklaida ir populiarinimas. Nuo 1972–1973 m. rengiamos teminės skyriuje saugomų leidinių parodos. Nuolat priimamos ekskursijos.

Detaliau norėtusi aptarti bibliografinį skyriaus darbą. Jau buvo minėtos S. Paulauskienės parengtos bibliografijos, kurios, deja, taip ir liko neišleistos, o mašinraščiai saugomi Rankraščių skyriaus fonduose.

1958 m. išleista Vlado Abramavičiaus ir Konstancijos Čepienės parengta „Lietuvos TSR mokslų akademijos rankraštinųjų darbų ir disertacijų bibliografija, 1946–1956“. Nuo 1961 m. pradėtas rengti bibliotekos atlasų ir žemėlapių katalogas. Redkolegijai nutarus pirma aprašyti visus turimus žemėlapius, o tik po to atrinkti medžiagą katalogui, parengimas užsitęsė. Dirbo Stasė Dubčianskienė ir K. Čepienė. Katalogas¹¹ išleistas 1969 m. lapkritį.

1975 m. publikuota Birutės Kurliandskienės parengta Juozo Žiugždos (*1893–†1979) bibliografija¹².

1974 m. planuota parengti kitą didelį darbą – Vilniaus akademijos spaustuvės leidinių katalogą, skirtą spaustuvės 400-ųjų metų sukakčiai paminėti. K. Čepienė ir Istorijos instituto mokslinė bendradarbė Irena Petrauskienė suregistravo ir aprašė 3265 leidinius, pasirodžiusius spaustuvės gyvavimo laikotarpiu 1576–1805 metais. Bibliografija išleista 1979 m.

¹⁰ Saugojimo šifrai: Mf455 ir LK-17/10.

¹¹ *Lietuvos TSR mokslų akademijos Centrinės bibliotekos atlasų ir žemėlapių katalogas*=*Каталог атласов и карт Центральной библиотеки Академии наук Литовской ССР*. Sudarė Konstancija Čepienė. Vilnius, 1969. 343, [1] p.

¹² *Juozas Žiugžda*: literatūros rodyklė. Sudarė Birutė Kurliandskienė. Vilnius, 1974. 168 p., [1] portr. lap.

Pastaraisiais metais galima pasidžiaugti Daivos ir Sigito Narbutų parengtais dviem Lietuvos lotyniškų knygų sąrašais, išleistais 1998 ir 2002¹³. Matydami šių visų, jau išleistų katalogų reikalingumą ir skaitytojams, ir visiems, besidomintiems senąja knyga, ryžomės skyriaus jėgomis sudaryti ir parengti spaudai XVI–XVII a. lituanikos katalogą, kuris buvo išleistas 2007 m.¹⁴

Apie darbuotojus. Knygelės pačios nevaikšto. Skyriaus istoriją pina žmonės, atliekantys paprastą, tuo pačiu ir didelį knygų tvarkymo, katalogavimo ir fondų priežiūros darbą. Prisiminkime juos. Iki sukuriant bendrą knygų ir kartografijos skyrių, atskiriems sektoriams vadovavo V. Froloviėnė (Senų retų knygų), J. Šalkauskienė (Meno) ir S. Kilikevičienė (Kartografijos). Pastaroji tęsė 1941–1945 m. geografo J. Stabinio pradėtą darbą. Per aptariamą 50 metų laikotarpį skyriuje dirbo apie 40 darbuotojų: vieni jų tik trumpam užsoko, kiti užsibuvo ilgiau, o tretie bibliotekiniam darbui paskyrė visą darbingą amžių. Skyriuje geru žodžiu tebeimamos senbuvės: Konstancija Čepienė (dirbo nuo 1960) ir Ona Eidukaitytė (nuo 1971). Paminėtos ir kitos pavardės: nuo 1949 m. darbavosi S. Melaikytė, nuo 1960 m. – S. Dubčianskienė, Gina Šulkina, nuo 1963 m. – Gricienė, N. Kvedariėnė, N. Bielkevičiūtė, nuo 1965 m. – B. Kurliandskienė, nuo 1972 m. – Dalia Mickevičiūtė, nuo 1974 m. – Danutė Vigelienė, nuo 1975 m. – Albinas Vosylius, nuo 1976 m. – Danutė Miliauskienė, nuo 1978 m. – Alma Braziūnienė (knygotyrininkė, humanitarinių mokslų dr., 2006), Algimantas Kaminskas, Palmira Kačiulienė, nuo 1980 m. – Rūta Buivydienė (filologė, humanitarinių mokslų dr., 1992), nuo 1981 m. – Elena Kozlovska, nuo 1982 m. – Daiva Narbutienė (knygotyrininkė, humanitarinių mokslų dr., 2001), nuo 1983 m. – Laimutė Dėnienė, nuo 1985 m. – Zita Lukauskaitė-Medišauskienė (istorikė, humanitarinių mokslų dr., 1996), Danguolė Palačionytė, nuo 1989 m. – Margarita Groševa, Nida Matiukaitė, Loreta Merčaitytė, nuo 1991 m. – Dalia Bikauskienė, Irina Murnikova, nuo 1992 m. – Raminta Saldžiūnienė, nuo 1994 m. – Gitana Didžiulytė, Leonida Tregub, nuo 1996 m. – Lina Balaišytė (dailės istorikė, humanitarinių mokslų dr., 2004), Daiva Baniulienė, Jolanta Kairienė, Violeta Radvilienė, nuo 1998 m. – Gita Kanišauskaitė (Drungilienė), nuo 2002 m. – Gintarė Lapienė, nuo 2004 m. – Egidijus Gotalskis, nuo 2006 m. – Mindaugas Simanavičius. Visi jie įnešė dalelę savo intelektualinės veiklos į skyriaus augimą ir šiandien pasiektą brandą.

Nors skyriaus darbo procesai visada priklausė nuo bendros bibliotekos darbo strategijos, vis dėlto kiekvienas skyriui vadovavęs asmuo – pagal išsilavinimą, bendrą išprusimą ir net temperamentą – paliko savitų vadovavimo šiam nelengvam padaliniui pėdsakų. Štai šios moterys – skyriaus vadovės:

Stasė Paulauskienė (*1919 09 14–†2003 06 09): 1950–1954 m.;

Nina Leškovič (*1912–?): 1955–1969 m.;

Konstancija Čepienė (*1926 10 29): 1970–1985 m.;

Alma Braziūnienė (*1955 01 29): 1985–1990 m.;

Daiva Narbutienė (*1959 07 03): nuo 1990 m.¹⁵

Pabandėme susisteminti ir įvertinti planų ir ataskaitų medžiagą nuo skyriaus įkūrimo iki 2007-ųjų, jubiliejinių Retų spaudinių skyriui metų. Brestančios permainų nuojautos gožia ramų kasdieninį darbą, vis dėlto tikėkimės, jog skyrius ir toliau sėkmingai darbuosis, bus reikalingas bibliotekai ir, žinoma, skaitytojams.

¹³ *XV–XVI a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas*. Sudarė Daiva Narbutienė; ir Sigitas Narbutas. Vilnius, 2002. 238, [1] p. Faks. ISBN 9955-475-22-6; *XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas*. Sudarė Daiva Narbutienė; ir Sigitas Narbutas. Vilnius, 1998. 345, [1] p. Faks. ISBN 9986-513-52-9.

¹⁴ *XVI–XVII a. lituanika Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje*: katalogas. Sudarė Daiva Narbutienė; Violeta Radvilienė; Dalia Rauckytė-Bikauskienė. Vilnius, 2007. XXVII, 502 p. Faks. ISBN 978-9955-698-40-1.

¹⁵ 2001 m. birželio 20 d. Daiva Narbutienė apgynė VU Komunikacijos fakultete Knygotyros katedroje rengtą daktaro disertaciją „LDK lotyniškoji knyga XVI–XVII amžiais“ ir jos pagrindu 2004-aisiais išleido monografiją *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos lotyniškoji knyga XV–XVII a.* Vilnius, 2004. 245 p. ISBN 9955-475-83-8

The activities of the Rare Book Department in the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences: celebrating the 50th anniversary of the founding of the Department

Dalia Rauckytė-Bikauskienė

Summary

Based on archival materials held by the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences, the article discusses the activities of the Rare Book Department from 1946 to 2007, the latter year marking the 50th anniversary of the founding of the department. In 1957, the Rare and Old Book Section, the Art Section and the Cartography Section were merged and the Department of Old, Rare and Cartographic Publications (since 1991 – the Rare Book Department) was founded. The analysis of the Department's activities is given in respect to the main lines of work: readers services, protection of the holdings, literature acquisitions, cataloguing, information and bibliographic work. Former staff of the department and their achievements are acknowledged.

Рукописный фонд Отдела редких книг и рукописей ЦНБ им. Я. Коласа НАН Беларуси: к вопросу формирования и развития

Марина Лис

Центральная научная библиотека им. Я. Коласа НАН Беларуси

Собирание, хранение и использование богатого и разнообразного документального наследия, обладающего большой исторической научной и культурной ценностью, являющегося национальным достоянием – важный и ответственный процесс, осуществляемый в рамках общегосударственного развития.

Рукописный фонд Центральной научной библиотеки им. Я. Коласа Национальной академии наук Беларуси (ЦНБ НАН Беларуси) имеет свою более чем 40-летнюю историю, неразрывно связанную с развитием библиотеки в целом.

В 1968 году специальным постановлением Бюро Президиума АН БССР, направленным на упорядочение и максимальное сбережение творческого наследия выдающихся деятелей науки, Библиотеке Академии наук вменили в обязанность собирать и хранить личные фонды академиков и членов-корреспондентов АН БССР¹. В дальнейшем, при Отделе редких книг был создан сектор рукописей, который непосредственно и занимался реализацией данного постановления.

Сотрудники Отдела редких книг и рукописей во главе с заведующей Лидией Збралевич развернули активную деятельность по созданию рукописного фонда. Был разработан и утвержден профиль комплектования сектора, согласно которому на хранение принимались личные архивы известных ученых – сотрудников Академии наук, белорусских общественных и культурных деятелей, внесших заметный вклад в развитие белорусского общества, а также отдельные разрозненные документы, представляющие научную и культурную ценность.

Работа по комплектованию фонда осуществлялась в сочетании с большой поисковой деятельностью. Собирались информация о фондообразователях, содержании их личных архивов. Устанавливались деловые контакты как с самими архивовладельцами, так и с их наследниками, проводилась разъяснительная работа о порядке приема материалов, условиях их хранения, оговаривалась возможность ограничения доступа к определенным группам документов и др.

В результате кропотливой работы в Отделе редких книг и рукописей сложился довольно крупный архивный массив.

На сегодняшний день рукописный фонд Отдела редких книг и рукописей ЦНБ НАН Беларуси представляет собой ценное, во многом уникальное документное собрание. Оно включает личные архивы известных ученых, общественных и культурных деятелей, писателей, внесших неоспоримый вклад в развитие отечественной и мировой науки и культуры (свыше 60 частных собраний). Кроме того, в состав рукописного фонда входит значительный массив документов под общим названием «Коллекция материалов по истории, науке, культуре» (1190 единиц хранения)², состоящий из документов по истории, философии, литературе, искусству, этнографии и фольклору, краеведению и других ценных печатных и рукописных

¹ Выписка из протокола № 6 заседания Бюро Президиума Академии наук БССР от 27 марта 1968 года «О хранении в Фундаментальной библиотеке АН БССР материалов по истории Академии наук БССР».

² Центральная научная библиотека имени Якуба Коласа национальной академии наук Беларуси. Отдел редких книг и рукописей. Фонд 23. Опись 1.

материалов, а также включающий мелкие личные фонды. Хронологические рамки коллекции охватывают период с 1506 по 1983 год.

Архивы личного происхождения, составляющие ядро рукописного фонда Отдела редких книг и рукописей ЦНБ НАН Беларуси, являются важным источником при создании национальных духовных и культурных ценностей, вызывают не проходящий интерес со стороны ученых, исследователей, представляют уникальную возможность заглянуть в своеобразную творческую лабораторию фондообразователя, познакомиться с его общественной и личной жизнью, миром увлечений и интересов, кругом друзей и соратников, что в свою очередь способствует созданию наиболее полного и объективного образа того или иного индивида, раскрытию процесса становления и развития его художественного мастерства или научных концепций.

Документы, составляющие фонд личного происхождения, являются личной собственностью фондообразователя и, находясь на хранении в соответствующем учреждении, подлежат охране в соответствии с нормами авторского права и другими нормативно-правовыми документами.

Как правило, фонды личного происхождения имеют сходную структуру, включающую в себя творческие рукописи фондообразователя, его биографические документы, эпистолярный, документы, затрагивающие служебную и общественную деятельность, изобразительные материалы, хозяйственно-имущественные документы и т. д.

При общности структуры каждый фонд обладает и своими, присущими только ему, характерными особенностями. Так, личные архивы известного белорусского писателя, академика НАН Беларуси Петра Глебки (*1905–†1969)³ и народного писателя, академика НАН Беларуси Кондрата Крапивы (*1896–†1991)⁴ наряду с многочисленными литературными рукописями содержат множество документов, раскрывающих не менее важные грани их таланта как ученых, руководителей структурных подразделений Академии наук. В архиве писателя и поэта Максима Лужанина (*1909–†2001)⁵ помимо творческих, биографических и других материалов самостоятельным комплексом присутствует и архив его жены – талантливой, самобытной белорусской поэтессы Евгении Пфляумбаум (*1908–†1996)⁶.

Основная задача, стоящая перед сотрудниками сектора рукописей, заключается в максимальном удовлетворении информационных потребностей ученых, исследователей – пользователей ЦНБ НАН Беларуси. Этой цели подчинен весь сложный и многогранный процесс, включающий в себя комплектование, научно-техническую обработку личных архивов и иных документов, а также их сохранность.

Комплектование рукописного фонда – одно из ведущих направлений в деятельности Отдела редких книг и рукописей ЦНБ НАН Беларуси. Ведь от того, насколько качественно и полно укомплектован и организован фонд, зависит и качество научных исследований, проводимых специалистами. Процесс комплектования проходит несколько стадий: от получения определенной информации о фондообразователе и содержании его архива до его приобретения – покупки или передачи в дар. Последняя форма особенно предпочтительна и актуальна. Многие личные архивы, хранящиеся в рукописном фонде отдела, были переданы именно таким способом – на безвозмездной основе, в дар. Среди них фонды Петра Глебки и Максима Лужанина (передача архивных документов Максимом Лужаниным осуществлялась на протяжении свыше 20-ти лет и в настоящее время его фонд насчитывает 2577 единиц хранения), народных писателей Беларуси

³ Там же. Ф. 24. Опись 1.

⁴ Там же. Ф. 22. Опись 1, 2.

⁵ Там же. Ф. 17. Опись 1.

⁶ Там же.

Кондрата Крапивы и Янки Брыля (*1917–†2006)⁷, известного белорусского историка, археографа, автора около 400 научных работ Николая Улащика (*1906–†1986)⁸ и многих других.

Для создания наиболее оптимальных условий при работе с рукописным фондом требуется большая и скрупулезная подготовительная работа, заключающаяся в упорядочении архивных материалов.

Сложный и многогранный процесс научной обработки личных архивов включает в себя определенные этапы. Это фондирование (определение состава и содержания); систематизация по основным группам; систематизация внутри основных групп; формирование единиц хранения; их описание; создание справочного аппарата по данному фонду, который включает схему систематизации, краткую биографическую справку о фондообразователе, краткую справку о составе фонда, его истории, опись.

Часто при атрибуции и описании документальных материалов возникают трудности, связанные с отсутствием в документе некоторых важных элементов, например, заголовков, дат и прочих, что в свою очередь предполагает дополнительную справочно-поисковую работу, требующую определенных навыков и профессиональной квалификации.

Непременной составляющей процесса упорядочения архивных материалов является их техническая обработка (шифровка документов, их нумерация, оформление заверительных надписей, листов использования и пр.). Без нее доступ пользователей к документам практически невозможен.

Однако приобрести архив или документ, осуществить его научно-техническую обработку еще недостаточно. Не менее важно обеспечить полную и длительную их сохранность, залогом которой являются создание благоприятных условий для хранения документов, бережное обращение с ними, учет и реставрация поврежденных материалов и пр. Существует целый ряд охранных мероприятий, направленных на сбережение рукописного наследия. В последнее время их круг значительно расширился.

Для сохранности фондов, наряду с традиционными правилами, нормами и способами хранения, такими, как соблюдение влажностно-температурного и светового режимов, хранение документов в горизонтальном положении в специальных папках, коробках, футлярах и т. д., все больше используются достижения научно-технической мысли. И, прежде всего, новые компьютерные технологии, позволяющие создавать страховые фонды (наряду с традиционными формами: фотокопиями, микрофильмами) на электронных носителях (методом оцифровки документов), что значительно увеличивает срок хранения документов и их защиту. Это особенно актуально в условиях интенсивного использования документальных материалов. К сожалению, в силу объективных обстоятельств (ограниченное финансирование, недостаточное техническое обеспечение) такой метод в Отделе редких книг и рукописей пока еще не получил широкое распространение, но первые шаги в этом направлении уже делаются.

Для сектора рукописей, как и для Отдела редких книг и рукописей ЦНБ НАН Беларуси в целом, характерна научная направленность. Она заключается не только в научной обработке рукописных материалов, но и в исследовании отдельных аспектов деятельности сектора, участии сотрудников и в международных проектах, конференциях, семинарах, круглых столах, публикации статей по материалам фонда в научных сборниках, журналах.

Не менее важна и актуальна работа по раскрытию и популяризации рукописного фонда отдела, активно проводимая сотрудниками сектора в различных формах: организациях тематических и юбилейных выставок, творческих встреч, участие в теле- и радиопередачах, публикации

⁷ Там же. Ф. 10. Опись 1, 2.

⁸ Там же. Ф. 44. Опись 1.

в популярных и периодических изданиях с привлечением богатого и разнообразного документального материала, хранящегося в рукописном фонде отдела.

На протяжении всего существования сектора рукописей его многоплановая деятельность была подчинена главному принципу: удовлетворение информационных потребностей общества, включающего в себя три главные составляющие: сохранность, открытость и доступность. Этот принцип остается определяющим и на современном этапе.

Baltarusijos nacionalinės mokslų akademijos Centrinės mokslinės J. Kolaso bibliotekos Retų spaudinių skyriaus rankraščių fondas: formavimo ir raidos klausimu

Marina Lis

Santrauka

1968 m. Baltarusijos nacionalinės mokslų akademijos Centrinės mokslinės J. Kolaso bibliotekos Retų spaudinių skyriuje buvo įkurtas Rankraščių sektorius, atsakingas už Baltarusijos akademikų, rašytojų, visuomenės veikėjų asmeninių fondų formavimą. Šiuo metu rankraščių fonde saugoma per 60 asmeninių archyvinių dokumentų rinkinių. Be to, atskirą rankraščių fondą sudaro „Istorijos, mokslo, kultūros dokumentų kolekcija“ (1190 saugojimo vienetų), kurios chronologinės ribos – 1506–1983 m.

Straipsnyje analizuojamos rankraščių fondo formavimo ir tvarkymo problemos, aptariama žymių Baltarusijos asmenų archyvinių fondų struktūra ir jų įsigijimo būdai.

The formation and development of the manuscript holdings of the Rare Book Department in the Yakub Kolas Central Scientific Library of the National Academy of Sciences of Belarus

Marina Lis

Summary

In 1968, a Manuscript Section responsible for the formation of personal collections of Belarusian academicians, writers, and public leaders was founded in the Rare Book Department of the Yakub Kolas Central Scientific Library of the National Academy of Sciences of Belarus. At present, more than 60 collections of personal archival documents are kept in the holdings of the Manuscript Section. In addition, a separate stock of manuscripts is constituted by the „History, Science and Culture Documents Collection“ (1190 units), whose chronological span is from 1506 to 1983.

The article analyses the problems of the formation and management of the holdings, and discusses the structure of archival collections of prominent Belarusians and the ways of acquiring such collections.

Bibliometrinės užklausos kaip bibliotekos darbo dalis

Audrė Trumpienė

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos skyrius
Gamtos tyrimų centro Ekologijos institute

Vienas iš pirmųjų bibliometrijos apibrėžimų – *matematinė ir statistinė metodų taikymas knygoms ir kitoms komunikacijos priemonėms*¹. Juo buvo pakeistas anksčiau vartotas statistinės bibliografijos terminas. Nuolatos augant publikacijų srautui, augant mokslinių žurnalų skaičiui, išaugo poreikis valdyti informacijos srautus, atrasti priemones ir būdus kiekybiniam ir kokybiniam mokslinių darbų vertinimui. Pradėti taikyti šie metodai: bibliografinių nuorodų, mokslinių dokumentų, žurnalų statistinė analizė, autorių publikacijų ir jų citavimo analizė, reitingavimas.

Šiuo metu bibliometrija plačiai taikoma kiekybiniam mokslinių publikacijų vertinimui, tuo pačiu įvertinant ir pačią mokslinę veiklą. Mokslinės veiklos, mokslinių tyrimų bei atradimų rezultatai, mokslo naujienos anksčiau ar vėliau yra publikuojamos tarptautiniame moksliniame žurnale. Mokslinė publikacija yra svarbi mokslinio tiriamojo darbo išdava, ji skaitoma ir cituojama kitų tyrėjų, o mokslininkai tampa žinomi ir matomi pasaulyje. Publikacijos citavimų skaičius laikomas pagrindiniu poveikio mokslinei bendruomenei matu. Tampa svarbu palyginti, įvertinti save (pvz., kaip esi matomas ir žinomas tarptautiniame lygmenyje) ir kitus (pvz., su kuo bendradarbiauti), reitinguoti (pvz., kaip atrodo institucijos, šalys, palyginus su kitomis). Duomenų bazės, tokios kaip *Thomson Reuters Web of Knowledge*, *Scopus*, buvo sukurtos informacijos paieškai, atrankai, o įvairių rodiklių pagalba – ir palyginimui bei reitingavimui. Tačiau tiek paieška duomenų bazėse, tiek įdiegti ir vis diegiami nauji rodikliai reikalauja vartotojų žinių bei išgūdžių. O tai, kad bibliometriniai įrankiai bei analizė yra taikomi ir mokslinės produkcijos vertinimui, reiškia, kad nuolatos ieškoma vis naujesnių, objektyvesnių būdų, metodų ir rodiklių. Paieška duomenų bazėje nėra paprastas dalykas; be to, ir pačios duomenų bazės savo apimtimi, teikiamomis paslaugomis skiriasi viena nuo kitos. Vartotojams būtina pagalba norint nepaklysti informacijos gausoje ir nuolatinėje kaitoje. Svarbią vietą teikiant informaciją užėmė bibliotekos. Bibliometriniai tyrimai, bibliometrinės užklausos bei informacija tapo neatsiejama daugelio užsienio universitetų, mokslinių centrų bibliotekų darbo dalimi. Šio straipsnio autorė panagrinėjo keletą šalių – Australijos, Airijos, Vokietijos, Anglijos, Austrijos, Švedijos, Norvegijos bei dar vienos kitos – bibliotekų teikiamas paslaugas, taip pat ir tų bibliotekų pateiktą informaciją – daugiausia jų tinklalapiuose – apie bibliometriją. Apibendrinant galima sakyti, kad visų bibliotekų paslaugos gana panašios, tačiau skiriasi apimtis, gylis ir informacijos, skirtos vartotojams, kiekis bei pateikimo būdas. Manytume, kad užsienio bibliotekų patirtis naudinga ir labai reikalinga Lietuvos mokslinėms, universitetų bibliotekoms, ir tik laiko klausimas, kada ir kas pirmasis įdiegs panašias paslaugas, visų pirma teikiant informaciją vartotojams.

Kyla klausimas: kodėl bibliotekos? **Vienos** universiteto biblioteka (*Vienna University Library*, Austrija)², pristatydama savo teikiamas bibliometrines paslaugas, nurodo, kad:

- 1) bibliotekininkai yra informacijos specialistai;
- 2) jie turi kompetencijos dirbant su metaduomenimis, paieškos sistemomis ir duomenų bazėmis;

¹ PRITCHARD, Alan. Statistical bibliography and bibliometrics. *Journal of documentation*, 1969, vol. 25, no. 4, p. 348–349.

² Prieiga per internetą: <http://bibliometric.univie.ac.at/> [žiūrėta 2011 m. gegužės 17 d.].

3) bibliotekos kaupia reikalingą informaciją (publikacijų duomenų bazės) ir turi prieigą prie prenumeruojamų informacijos šaltinių (duomenų bazės);

4) bibliotekos yra nepriklausomos ir nešališkos institucijos.

Oksfordo universiteto biblioteka (*The Bodleian Library*), kaip ir dauguma kitų analizuotų bibliotekų, savo internetiniame puslapyje, skirtame bibliometrijai ir citavimo stebėjimui (*Bibliometrics and Citation tracking*), visų pirma pateikia apibrėžimą, kas yra bibliometrija ir kas yra mokslometrija – kitas dažnai vartojamas terminas, kalbant apie tuos pačius mokslinės veiklos vertinimo būdus – žurnalų bei publikacijų citavimo rodiklius. Tad pagal pateiktą Oksfordo žodyno apibrėžimą: „Bibliometrija – tai bibliotekininkystės mokslo dalis, taikanti matematinę ir statistinę bibliografijų analizę bei statistinę knygų ir kitų publikacijų analizę“³. Įdomu tai, kad bibliometrijos apibrėžimas daugiau ar mažiau skiriasi visų analizuotų bibliotekų puslapiuose. Ir pacituosime, kaip, remiantis Oksfordo žodynu, apibūdinamas terminas „mokslometrija“: tai – „bibliometrinė mokslo analizė“. Paaiškinant, kodėl reikalinga bibliometrija, Oksfordo universiteto bibliotekos puslapyje pateikiama keletas dažniausiai universiteto studentų bei dėstytojų užduodamų klausimų:

- Koks žurnalas geriausias mano tiriamojo darbo srityje?
- Kas skaito mano publikacijas ir kiek cituoja?
- Kokiame žurnale geriau publikuotis?

Vartotojams pateikta išsami informacija apie tai, kuriose duomenų bazėse galima matyti straipsnių cituojančias publikacijas, ir neapsiribota tik plačiausiai žinomomis *Web of Science* ir *Scopus* duomenų bazėmis. Paaiškinta, kaip rasti šią informaciją *Ovid*, *JSTOR*, *PubMed*, *Inspec*, *Compendex* duomenų bazėse. Parengta vizualinė medžiaga, kaip naudotis *Web of Science* duomenų bazės teikiamomis paslaugomis: citavimo tinklai, analizės bei citavimo stebėjimas *Scopus* duomenų bazėje. Pateikiama informacija apie h-indeksą, straipsnio reikšmingumo rodiklį (*Article influence*), eigenfaktorių (*Eigenfactor*), citavimo indeksą. Siūloma pagalba ieškant žurnalų citavimo rodiklių duomenų bazėje *Journal Citation Reports* bei informacija apie naujausius rodiklius *SCImago Journal Rank (SJR)* ir *Source-Normalized impact per paper (SNIP)*⁴.

Karolinos (Švedija) institut bibliotekos (*Karolinska Institutet Library*) paruoštame vadove⁵ pateikiamas pavyzdys, kokius rezultatus galima gauti iš statistinės analizės, taikomos įprastam publikacijos bibliografiniam aprašui, sudarytam iš straipsnio antraštės, autorių, jų prieskyrų, santraukos, šaltinio, kuriame publikuota, informacijos bei reikšminių žodžių. Nagrinėjant pagal publikavimo metus galima, pavyzdžiui, palyginti produktyvumą – individo, institucijos, šalies. Žurnalų pavadinimų analizė parodo, kokios šalies žurnaluose dažniausiai publikuojasi institucijos autoriai. Autorių pavardžių analizė parodo, kokie produktyviausi institucijos, šalies, tam tikros mokslo krypties autoriai; galima nustatyti bendraautorystės ryšius ir t. t.

Dublino universitetinės kolegijos (*University College Dublin, Airija*) biblioteka⁶ parengusi labai išsamų ir visapusišką vadovą, pradėdant apžvalga, kas tai yra bibliometrija, kodėl ir kaip taikoma, įvardijant ir taikymo apribojimus bei trūkumus, pasitaikančias manipuliacijas. Gerai parengtas skyrius „Kur publikuotis?“, nurodytos penkios pagrindinės duomenų bazės, kuriose reitinguojami žurnalai. Apibūdinti kiekvienoje bazėje taikomi rodikliai:

- *The Institute for Scientific Information (ISI) Journal Citation Reports* – citavimo indeksas (*impact factor – IF*);

³ Prieiga per internetą: <http://libguides.bodleian.ox.ac.uk/bibliometrics> [žiūrėta 2011 m. gegužės 21 d.].

⁴ SJR – žurnalo mokslinio prestižo indeksas, SNIP – kontekstinis žurnalo citavimo indeksas. Prieiga per internetą: <http://ox.libguides.com/bibliometrics> [žiūrėta 2011 m. gegužės 21 d.].

⁵ REHN, Catharina; KRONMAN, Ulf. *Bibliometric handbook for Karolinska Institutet* [interaktyvus] [žiūrėta 2011 m. gegužės 21 d.]. Prieiga per internetą: http://ki.se/content/1/c6/01/79/31/bibliometric_handbook_karolinska_institutet_v_1.05.pdf.

⁶ Prieiga per internetą: <http://www.ucd.ie/library/guides/pdf/bibliometrics/Bibliometrics.pdf> [žiūrėta 2011 m. gegužės 10 d.].

- *SCImago* – žurnalo mokslinio prestižo indeksas (*SCImago Journal Rank – SJR*);
- *eigenfactor.org* – eigenfaktorius, žurnalo reikšmingumo indeksas, kuriuo įvertinamas ne tik citavimas, bet ir cituojančio šaltinio svarba;
- *Google Scholar* ir *Publish or Perish* – žurnalų h-indeksas;
- *Scopus* – kontekstinis citavimo indeksas (*Source-Normalized impact per paper – SNIP*).

Svarbūs paaiškinimai, kad žurnalo rodiklius galima palyginti tik toje pačioje mokslo sityje, nes kiekviena mokslo sritis turi savo citavimo tradicijas, ir tai nėra tinkamas būdas vertinti socialinių-humanitarinių mokslų žurnalus. Socialinių ir humanitarinių mokslų rezultatai dažnai publikuojami monografijose, o jų citavimas duomenų bazėse nėra skaičiuojamas. Monografijos skirtos ne tarptautinei auditorijai, leidžiamos gimtąja kalba, tad skaitančiųjų ir cituojančiųjų skaičius yra gana siauras.

Skyriuje, pavadintame „Bibliometrija jūsų CV“, kalbama apie individualius vertinimo rodiklius ir nurodytos trys pagrindinės duomenų bazės *Web of Science*, *Scopus* ir *Google Scholar* (su *Publish or Perish* programine įranga) jų paieškai. Informuojama, kad visos duomenų bazės pateikia skirtingus duomenis, todėl paieškos rezultatai tam pačiam asmeniui priklauso nuo pasirinktos duomenų bazės. Suteikiama informacija, kokie rodikliai laikomi individualiais: tyrėjo publikacijų skaičius, bendras visų publikacijų citavimų skaičius bei itin populiarius h-indeksas ir jo vediniai. Atskiras vadovo skyrius skirtas h-indeksui. Pateikiami argumentai *už* ir *prieš* pasirenkant kurią nors iš anksčiau minėtų trijų duomenų bazių h-indeksu apskaičiavimui.

Vadove trumpai, bet išsamiai apžvelgiami ir patys bibliometrinės analizės įrankiai: duomenų bazės, jų esminiai skirtumai. *Thomson Reuters ISI* yra aiškus lyderis, plačiausiai ir seniausiai naudojamas. Jo produktų paketas apima tokias duomenų bazes kaip *Web of Science*, *Journal Citation Reports*, *Essential Science Indicators*, *Sciencewatch*, *Incites*, *ResearchesID* ir kitas. 2004 metais *Elsevier* leidykla įdiegė *Scopus* duomenų bazę, kuri pagerino žurnalų analizės paketą ir įdiegė *SJR* bei *SNIP* rodiklius kaip alternatyvą *ISI* citavimo indeksui. *Google Scholar* taip pat laikoma svarbiu šaltiniu tyrėjams ir tiems, kam reikalingi bibliometriniai duomenys. Svarbu tai, kad nurodyti ir duomenų bazių trūkumai, o tai vartotojams labai svarbu teisingai įvertinant ir analizuojant paieškoje gautus duomenis.

Dublino universitetinės kolegijos biblioteka rengia mokymus studentams, dėstytojams tyrėjams bibliometrijos teorijos, istorijos, žurnalų reitingavimo, rodiklių ir kitomis temomis.

Makvairo universiteto bibliotekos (*Macquarie University Library*, Sidnėjus, Australija)⁷ puslapyje, skirtame informacijai apie bibliometriją, ši apibūdinama kaip tekstų ir informacijos statistinė analizė. Bibliometrija analizuoja kiekybinius ir kokybinius duomenis, kad nustatytų publikavimo tradicijas, būdingas atskiroms mokslo šakoms. Ši informacija padeda nustatyti tyrėjų indėlį mokslinėje veikloje, o taip pat palyginti tyrėjus ar institucijas. Žiūrint dar plačiau, tai – pagalba reitinguojant universitetus. O tai įtakoja institucijos finansavimą. Atkreipiamas dėmesys, kad nėra nei vienos išsamios duomenų bazės, kurių pagalba atliekami bibliometriniai tyrimai. Svarbiausiomis nurodomos tos pačios – *Scopus*, *Web of Science* ir *Google Scholar*. Tyrėjams pateikiama informacija apie šias duomenų bazes ir citavimą. Bibliografinės nuorodos padeda rasti kitus straipsnius vykdomų tyrimų tema, sužinoti kitų tyrėjų nuomonę apie publikaciją, sužinoti knygos ar straipsnio poveikį, sužinoti, kas cituoja publikaciją.

Atkreipiamas dėmesys, kad kiekvienoje iš minėtų duomenų bazių skiriasi vartojama terminologija, pavyzdžiui, *Google Scholar* – „cituoja“ (*cited by*), *Web of Science* – „cituotos bibliografinės nuorodos“ (*cited references*), *Academic Search Premier* – „citavimų skaičius ir cituojantys straipsniai“ (*times cited and cited articles*).

Julicho mokslinio centro (*Forschungszentrum Jülich*, Vokietija) biblioteka⁸ bibliometriją apibūdina kaip mokslinių publikacijų kiekybinį vertinimą, naudojant statistinius metodus. Kokios formuojasi naujos mokslo kryptys, kaip institutas pastebimas mokslinėje bendruomenėje, ką pasirinkti bendradarbiavi-

⁷ Prieiga per internetą: <http://libguides.mq.edu.au/bibliometrics> [žiūrėta 2011 gegužės 20 d.].

⁸ Prieiga per internetą: http://www2.fz-juelich.de/zb/bibliometrics_know/ [žiūrėta 2011 m. gegužės 15 d.].

mui – klausimai, į kuriuos žino atsakymus mokslinio centro darbuotojų komanda, pristatydamą savo paslaugas. Biblioteka aptarnauja mokslininkus ir tyrėjus, tad ir jos paslaugos skiriasi nuo anksčiau aprašytų bibliotekų, kurių dauguma vartotojų yra dėstytojai ir studentai. Čia atliekami individualūs bibliometriniai tyrimai, analizės, priklausomai nuo keliamų uždavinių. Tai gali būti: palyginimas su kitomis mokslinėmis institucijomis tarptautiniu lygmeniu, institucijos, darbo grupių cituojamumo analizė tarptautiniu lygmeniu, tinklo analizė, mokslo tinklai (*science mapping*), reitingavimas ir kita.

Bibliotekos darbuotojų R. Ball ir D. Tunger 2006 metais žurnale *Scientometrics* publikuotame straipsnyje⁹ išvardytos priežastys, nulėmusios bibliotekos pasirinkimą vykdyti ir bibliometrines analizes. Straipsnyje keltas klausimas apie bibliotekų ateitį: „tradicinės bibliotekų paslaugos nėra tolimesnio išlikimo garantija“, „daugeliui bibliotekininkų trūksta vaizduotės“ galvojant kokias naujas paslaugas teikti vartotojams. Tuo tarpu vis didesnę reikšmę įgauna įvairaus pobūdžio informacija, reikalinga tiek verslui, tiek mokslui, visuomenei, – ypač tos informacijos analizė ir atrinkimas vartotojams, o bibliotekininkams auga poreikis tapti informacijos specialistais. Taip Julicho mokslinio centro bibliotekoje apie 2003 metus pradėtos teikti naujos paslaugos – bibliometrinės užklauskos ir ataskaitos. Bibliometrinė užklausa – tai atsakymas į konkretų klausimą, pavyzdžiui, kiek kartų cituota publikacija. Bibliometrinė ataskaita yra atrinktų duomenų santrauka, reikalinga analizei, dažniausiai skirtai vertinimui. Šiuo atveju neapsiribojama tik duomenų bazės teikiamais duomenimis, nes duomenų bazėse mažai atspindėtos publikacijos knygose, konferencijų medžiagoje, paskaitos ir pan. Šiuo atveju centro bibliotekos darbuotojai analizes atlieka tyrimo centro darbuotojų publikacijų duomenų bazės pagrindu.

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos kai kurie skyriai prie mokslinių institutų taip pat vykdo vartotojų užsakymus, kuriuos, pasinaudodami Julicho mokslinio centro bibliotekos vartojamu terminu, vadina bibliometrinėmis užklauskomis. Taip jos pavadintos ir 2010 metų darbo ataskaitose. Kaip ir minėtoje bibliotekoje, tai – konkretūs atsakymai į užklauskas apie žurnalų citavimo indeksus, žurnalų paieška *Journal Citations Reports* duomenų bazėje pagal tematiką ir citavimo indeksus, informacija apie rodiklius, jų paiešką, autorių publikacijų citavimo statistika ir panašiai. Bibliotekų institutuose vartotojų, tai yra mokslininkų ir tyrėjų, dėmesys bibliometrijai, net jei ne visi žino šį terminą, tik auga. Iš dalies tai priklauso nuo Lietuvos mokslo tarybos priimtų minimalių kvalifikacinių reikalavimų, Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijoje priimamų institucinio vertinimo reikalavimų, kurie remiasi publikacijomis, referuotomis *Thomson Reuters Web of Science* duomenų bazėje bei turinčiomis citavimo indeksą *Journal Citation Reports*. Spauldoje gausėja informacijos apie kitas duomenų bazes, analogiškas *Thomson Reuters* produktams; jose referuojami Lietuvoje leidžiami moksliniai žurnalai, bet naudojami jau kiti žurnalų reitingavimo rodikliai. Tai skatina susidomėjimą, kyla klausimų, kuo viena bazė skiriasi nuo kitos, kokie skirtumai tarp rodiklių ir panašiai. Manytina, kad reikalingas ir būtinas bibliotekos puslapis su nuolat atnaujinama informacija vartotojams apie tris pagrindines duomenų bazes: *Web of Science*, *Scopus* bei *Google Scholar*, jų galimybes, privalumus ir trūkumus, taip pat aktualūs bazių paieškos vadovai. Reikalinga informacija apie rodiklius – citavimo indeksą, eigenfaktorius, h-indeksą, g-indeksą, *SJR*, *SNIP*.

Šiuo metu pasaulyje yra akcentuojamas probleminis klausimas, kokius vertinimo metodus taikyti – bibliometrinius ar ekspertinius, kiek vertinimo metodai daro įtaką publikavimosi strategijai, nacionalinei žurnalų leidybai, tuo pačiu tampa labai aktualūs mokslinės etikos klausimai. Tad būtų tikslinga ir Lietuvos mokslo visuomenę bei visus besidominčius informuoti apie aktualiausias publikacijas šia tema, renginius ir diskusijas.

⁹ BALL, Rafael; TUNGER, Dirk. Bibliometric analysis – a new business area for information professionals in libraries? *Scientometrics*, 2006, vol. 66, no. 3, p. 561–577.

Bibliometric queries as part of library work

Audrė Trumpienė

Summary

The article discusses some services offered by libraries of several countries, such as Australia, Ireland, Germany, England, Austria, Sweden and Norway and in particular, the information on bibliometry put on the libraries' websites. While the services provided by all the libraries are fairly similar, the amount and depth of the information offered to readers and methods of its presentations differ. The experience of libraries in other countries must be useful for and much needed by scientific and university libraries of Lithuania, and it is merely a question of time as to who and when will be the first to introduce similar reader services.

PUBLIKACIJOS

Nauji Vlodo Drėmos gyvenimo ir veiklos šaltiniai

Ingrida Pajedaitė

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka

Vladas Drėma (*1910–†1995) – vienas žymiausių Lietuvos dailės istorikų, talentingas dailininkas, pedagogas, muziejininkas, autoritetingas kultūros paveldo tyrėjas ir puoselėtojas, Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas, plačios erudicijos ir nepaprasto darbštumo žmogus, palikęs ryškų pėdsaką Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos (toliau – Biblioteka) istorijoje. 1988–1990 m. šis iškilus kultūrininkas ir mokslininkas dirbo Bibliotekos Rankraščių skyriuje, sistemino ir aprašinėjo čia saugomus unikalius dailės kūrinius. Jo dėka į mokslinę apyvartą įtraukta „Lietuvos dailininkų piešinių ir eskizų kolekcija“ (F320) šiuo metu yra vienas labiausiai Lietuvos ir užsienio šalių mokslininkų tyrinėjamų Rankraščių skyriaus rinkinių.

Neblėstantis mokslo visuomenės susidomėjimas Vlodo Drėmos asmenybe ir darbais paskatino atidžiau pažvelgti į Bibliotekoje saugomą jo rašytinį palikimą ir paskelbti svarbesnius dokumentus. Šį kartą dėmesį sutelksime į kelis vis dar menkai žinomus ir tyrinėtus dailės istoriko rankraščius, esančius Juozo Girdvainio fonde (F221). Tai 1955 m. V. Drėmos ranka užpildyta biografinių duomenų anketa¹, autobiografija², jos papildymai³, 1941 m. liepą rašyto parodymo apie pirmąją sovietų okupaciją bei lenkų ir lietuvių santykius Vilniaus krašte 1940–1941 m., rasto 1944 m. rugsėjo 21 d. Studijų biuro archyve Vilniuje, nuorašas⁴.

Norint atskleisti šių dokumentų parašymo ir patekimo į Biblioteką aplinkybes, verta tarti keletą žodžių apie fondo sudarytoją Juozą Girdvainį (*1906–†1972). Jis gimė 1906 m. rugpjūčio 1 d. Plungės rajono Žlibinų kaime dvaro kumečio šeimoje. Tarpukariu tarnavo puskarininkiu Lietuvos kariuomenės Ryšių batalione. 1940 m. dirbo politiniu vadovu Lietuvos liaudies kariuomenėje. Vokiškosios okupacijos pradžioje 29-ojo šaulių korpuso sudėtyje dalyvavo mūšiuose prie Nevelio, Velikije Lukų ir Viazmos, vėliau tarnavo 16-ojoje Lietuviškoje šaulių divizijoje. 1942 m. dėl ligos buvo demobilizuotas. Nuo 1944 m. dirbo Socialinio aprūpinimo liaudies komisariate, vėliau ėjo atsakingas pareigas Lietuvos SSR Ministrų Taryboje. 1950–1952 m. dirbo Klaipėdos srities vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotoju, po to iki 1969 m. – Lietuvos SSR Ministrų Tarybos Reikalų valdybos Kadro skyriaus vedėju. 1969 m. išėjo į pensiją, o po trejų metų mirė⁵. Dar jaunystėje užsikrėtęs kolekcionavimo aistra, per ilgus metus sukaupė turtingą biblioteką: turėjo vertingų, retų leidinių, pilnus „Aušros“ komplektus, tautos patriarcho Jono Basanavičiaus, kitų visuomenės veikėjų laiškų, nuotraukų ir kitokių istorinių dokumentų kolekciją⁶. Deja, po J. Girdvainio mirties beveik visos šios vertybės palaiapsniui atsidūrė antikvariatuose arba visuomenei neprieinamuose privačiuose rinkiniuose. 1999 m. mums nusišypsojo laimė dalelę kolekcininko palikimo išgyti iš jo našlės Onos Visockaitės-Girdvainienės. Tai šeši 1955–1956 m. J. Girdvainio sudaryti, į vienodus,

¹ DRĖMA, Vladas. Anketa. 1955 01 17. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – LMAVB RS), F221-37, lap. 63 *recto*–66 *recto*.

² IDEM. *Autobiografija*. 1955 01 15. LMAVB RS, F221-37, lap. 67 *recto*–86 *verso*.

³ IDEM. *Papildymai prie autobiografijos*. 1955 01 25–26. LMAVB RS, F221-38, lap. 87 *recto*–96 *verso*.

⁴ Vlodo Drėmos parodymo nuorašas. LMAVB RS, F221-39, lap. 97 *recto*–119 *recto*.

⁵ Juozas Girdvainis: [nekrologas]. *Tiesa*, 1972, bal. 2 (nr. 78), p. 3.

⁶ Puskarininkis – knygos mylėtojas. (Iš karių gyvenimo). *Trimitas*. Kaunas, 1937, vas. 24 (nr. 8), p. 186.

tamsiai ruda sintetinė danga trauktus kartono viršelius įristi dokumentų rinkiniai, kuriems sudarytojas suteikė pavadinimą „Lietuvių kultūros istorijos medžiaga“. Į trečiąją knygą, arba tomą (F221-34–47; matmenys – 30,8x21,6 cm, 244 lapai), kartu su aukščiau minėtais V. Drėmos dokumentais pateko kultūros istoriko, žurnalisto, Lietuvos SSR Mokslų akademijos centrinės bibliotekos Rankraščių skyriaus vedėjo Vlado Abramavičiaus (*1909–†1965), Bibliografijos skyriaus bibliografo, visuomenės veikėjo Alfonso Bielinio (*1906–†1970), poetės, vertėjos Onos Miciūtės (*1909–†1973), knyginkės, visuomenininkės Marijos Šlapelienės (*1880–†1977) autobiografijos, jų pačių užpildytos biografinių duomenų anketos, publikacijų sąrašai ir kita medžiaga. Visos autobiografijos ir anketos rašytos panašiu laiku (1954–1956 m.) ant vienodų „Vaizdo“ spaustuviėje atspausėtų blankų, todėl kyla tam tikrų įtarimų, kad jų atsiradimas kažkaip susijęs su J. Girdvainio vadovaujamo Lietuvos SSR Ministrų Tarybos Reikalų valdybos Kadro skyriaus veikla. Vis dėlto labiau tikėtina, jog J. Girdvainis šią medžiagą rinko kaip privatus, nuoširdžiai lietuvių kultūra besidomintis, valdiško popieriaus atsargomis besinaudojantis asmuo, kuriam aukštos pareigos padėdavo lengviau užmegzti kontaktus su kūrėjais ir sulaukti teigiamų atsakymų, jų paprašius parašyti apie save.

Yra pagrindo manyti, kad J. Girdvainiui šie dokumentai nebuvo vien tik kolekcionavimo objektai. Gali būti, jog po J. Stalino mirties prasidėjus „atšilimui“ jis ketino atnaujinti dar tarpukariu pradėtą, tragišką Lietuvai politinių pervartų laikotarpiu nutrūkusią leidybinę veiklą. 1934 m. Kaune pasirodė jo sumanytas ir parengtas leidinys apie aušrininką Joną Šliūpą (*1861–†1944), kuriame paskelbti aktualumo iki šiol nepraradę paties J. Šliūpo, knygnešio, spaudos darbuotojo Juozo Oto Širvydo (*1875–†1935), rašytojo, vertėjo Karolio Račkausko-Vairo (*1882–†1970) atsiminimai. Nesumeluotu rūpesčiu ir nuoširdumu skamba knygos pratarinėje J. Girdvainio parašyti žodžiai: „Dar per anksti vertinti Dr. Jono Šliūpo reikšmę Lietuvos kultūriniam ir tautiniam atgimimui. Bet registruoti faktus ir rinkti medžiagą jo biografijai jau pats laikas; nes galime ir dabar pavėluoti, kaip esame pavėlavę surinkti ir užrašyti objektyvias žinias apie savo tautos didingųjų dienų vadus ir karžygius, kurie išliko gyvi tik senuose liaudies padavimuose; pamiršome netolimoje praetyje gyvenusius rašytojus – tautos dvasios reiškėjus. Šiandien apie juos renkamės žinias iš kapų paminklų. Bet paminklai sutrunėjo ir nudilo. Todėl kuriame netolimos praeities legendas“⁷.

Panašu, kad J. Girdvainis tarpukariu planavo parengti ir daugiau tokio pobūdžio leidinių. Išlikę dieno-raščiai ir korespondencija byloja, jog jis palaikė ryšius su daugybe žymių to meto visuomenės bei kultūros veikėjų ir visus juos ragino rašyti atsiminimus, autobiografijas⁸. Tarp jų – Lietuvos Prezidentas Antanas Smetona, kurio buvo prašyta parašyti apie Lietuvos universiteto profesorių Eduardą Volterį (*1856–†1841)⁹.

Poetas Jonas Krikščiūnas-Jovaras (*1880–†1967) viename J. Girdvainiui adresuotame laiške, kuriame taip pat kalba sukosi apie atsiminimus, pavartojo tokį kreipinį: „Gerasis mūsų tautos švietėjas“¹⁰. Iš šių žodžių galima spręsti, kad atkaklūs J. Girdvainio raginimai dalintis prisiminimais pasiekdavo kūrėjų širdis ir formavo jo kaip patikimo, Lietuvos labai aktyviai dirbančio žmogaus įvaizdį.

Viskas pasikeitė sovietmečiu, kai J. Girdvainis ėmė kopti karjeros laiptais ir pradėjo eiti aukštas pareigas institucijoje, atsakingoje už tautiečių trėmimus¹¹. Nors jo entuziazmas fiksuoti ir registruoti įvairių

⁷ *Aušrininkas Jonas Šliūpas*: medžiaga jo biografijai ir Lietuvos kultūros istorijai. Atsiminimus parašė Jonas Šliūpas; Juozas Otas Širvydas; ir Karolis Vairas-Račkauskas. Kaunas, 1934, p. 5.

⁸ GIRDVAINIS, Juozas. *Dienoraštis*. 1937–1938 m. LMAVB RS, F154-191; J. Girdvainio korespondencija su J. Krikščiūnu-Jovaru, Vydūnu, V. Sezemanu, J. Šliūpu ir kt. 1934–1939 m. LMAVB RS, F154-185.

⁹ IDEM. *Dienoraštis*. 1937–1938 m. LMAVB RS, F154–191, sąs. 1, lap. 21 *recto*.

¹⁰ KRIKŠČIŪNAS-JOVARAS, Jonas. 1936 09 05 laiškas Juozui Girdvainiui. LMAVB RS, F154–185, lap. 20 *verso*.

¹¹ Esama dokumentų, liudijančių, kad J. Girdvainis tiesiogiai prisidėjo prie masinių žmonių trėmimų. Žr.: Lietuvos SSR Ministrų Tarybos ir Lietuvos komunistų partijos Centro komiteto įgaliotinio, Lietuvos SSR Ministrų Tarybos pirmininko padėjėjo J. Girdvainio pranešimas Lietuvos SSR Ministrų Tarybos pirmininkui M. Gedvilui ir Lietuvos komunistų partijos sekretoriui A. Sniečkui apie ištremtų Kretingos apskrities gyventojų palikto turto apskaitą ir pasiskirstymą. 1948 01 12. In *Lietuvos kovų ir kančių istorija*: dokumentų rinkinys. Sudarė E. Grunskis ... [et al.]. Vilnius, 1994, kn. 1: Lietuvos gyventojų trėmimai 1941, 1945–1952 m., p. 146–154.

kultūros sričių atstovų gyvenimo ir kūrybos faktus neišblėso, tačiau didesnės dalies žmonių pasitikėjimas jau buvo prarastas. Netekę savo artimųjų, praradę darbus, saugumo struktūros padalinių nuolatos persekiojami kultūrininkai puikiai žinojo per didelio atvirumo pasekmes, tad autobiografijas rašė dangstydamiesi „ideologiškai ir politiškai teisingos“ retorikos formuluotėmis: prirašydavo ištus puslapius padėkų „šlovingajai“ komunistų partijai, dėliaugdavosi galėdami tyrinėti „vertingiausią žmonijos proto lobyną – marksizmo-leninizmo klasikų raštus“, atgailaudavo už praeities „nuodėmes“, išsižadėdavo „religinių prietarų“ ir t. t. Sudėtingesnė užduotis būdavo užpildyti J. Girdvainio pateiktas anketas, kuriose tokioms gudrybėms nebuvo palikta vietos. Čia kūrėjai turėdavo trumpai ir aiškiai išdėstyti visus svarbiausius savo gyvenimo faktus: kada ir kur gimė, augo, mokėsi, dirbo, kokioje kariuomenėje tarnavo, kokioms partijoms priklausė, ar turėjo partinių nuobaudų, ar buvo teisti, ar gyveno užsienyje, kas tėvai, broliai, seserys, sutuoktiniai, vaikai ir kt. Kartais autoriams tekdavo atsakyti į papildomus klausimus, parašyti plačiau apie kai kuriuos įvykius ar sutiktus garsius žmones. Šiuos papildymus J. Girdvainis pridėdavo prie autobiografijų.

Kol kas neaišku, kada ir kur J. Girdvainis susipažino su V. Drėma, tačiau šios pažinties rezultatas – akivaizdus: 1955 m. sausio 15 d. violetiniu rašalu smulkia, tvarkinga rašysena parašyta 20 lapų apimties autobiografija (apima laikotarpį nuo gimimo iki 1955 m.)¹², tų pačių metų sausio 17 d. užpildyti 4 anketos lapai¹³ ir po kelių dienų – sausio 25–26 d. – dešimtyje lapų surašyti „Papildymai prie autobiografijos“¹⁴, kuriuose V. Drėma pasakoja apie lietuviškų mokyklų padėtį lenkų okupuotame Vilniaus krašte, apie žymų visuomenės veikėją Konstantiną Stašį (*1880–†1941?) ir jo vaidmenį šio krašto gyvenime, apie kultūros žurnalą „Lietuviškas baras“ (1933–1939 m.), Varšuvos lietuvių savišalpos draugiją (1932–1939 m.), kultūros istoriką, filosofą Levą Karsaviną (*1882–†1952) bei įvardija priežastis, dėl kurių metė dailę ir pasinėrė į dailės istorijos studijas. Šiuose rašiniuose, kaip ir kitose J. Girdvainio fonde esančiose įvairių kūrėjų autobiografijose, neapsieita be reveransų sovietų valdžios adresu. Tai nieko keista, turint galvoje jų parašymo aplinkybes ir laiką – gūdžius 1955-uosius. Pro „socialistinio realizmo“ apnašas atsiskleidžia be galo spalvingas, kupinas įvykių, pasirinkimų, skausmingų patirčių ir netekčių V. Drėmos gyvenimas, jo asmenybės, pasaulėžiūros bruožai, plati Vilniaus krašto kultūrinio ir visuomeninio gyvenimo panorama. Tad šie tekstai – svarbūs rašytiniai šaltiniai, suteikiantys daug vertingos informacijos dailės istoriko biografijai, Lietuvos kultūros istorijos ir vis gilyn į praeitį grimztančios sovietinės epochos realijų tyrimams.

Paskutinio – ketvirtojo – J. Girdvainio rinkinyje esančio V. Drėmos dokumento¹⁵ istorija kiek kitokia. 1941 m. birželį vokiečiams okupavus Lietuvą, jis, kaip Lietuvos SSR Švietimo liaudies komisariato Kadro skyriaus inspektorius, kartu su dešimčia kitų savo bendradarbių buvo areštuotas ir keturioms savaitėms įkalintas Lukiškių kalėjime. Išleistas liepos 18 d. su sąlyga parašyti rašinį apie situaciją švietimo srityje pirmosios sovietinės okupacijos laikotarpiu bei lenkų nacionalistų intrigas prieš lietuviškas mokyklas¹⁶. Didžioji to rašinio dalis, pavadinta „Lenkų šovinizmas bolševikų priedangoje“, 1942 m. buvo išspausdinta Studijų biuro, rinkusio ir viešinusio likviduotų sovietinių įstaigų dokumentus, žmonių liudijimus apie patirtus sovietinės okupacijos baisumus, tęstinio leidinio „Lietuvių archyvas“ trečiajame tome¹⁷. Vėliau dėl šioje publikacijoje išsakytų minčių V. Drėma ilgiems dešimtmečiams pateko į sovietinių funkcionierių nemalonę: 1944 m. turėjo pasiaiškinti Lietuvos komunistų partijos Centro komiteto sekretoriui Kaziui Preikšui, 1950 m. buvo atleistas iš Vilniaus valstybinio dailės instituto ir Dailės muziejaus¹⁸, negalėjo spausdinti kai kurių savo mokslo darbų. Nenuplaunama dėmė tapusios publikacijos rankraštis vokiečių

¹² LMAVB, F221-37, lap. 67 *recto*–86 *verso*.

¹³ *Ibidem*, lap. 63 *recto*–66 *recto*.

¹⁴ LMAVB RS, F221-38, lap. 87 *recto*–96 *verso*.

¹⁵ Vlado Drėmos parodymo nuorašas. LMAVB RS, F221-39, lap. 97–119.

¹⁶ DRĖMA, Vladas. *Autobiografija*. 1955 01 15. LMAVB RS, F221-37, lap. 78.

¹⁷ IDEM. Lenkų šovinizmas bolševikų priedangoje. *Lietuvių archyvas*: bolševizmo metai. Kaunas, 1942, t. 3, p. 196–204.

¹⁸ IDEM. *Autobiografija*. 1955 01 15. LMAVB RS, F221-37, lap. 80.

okupacijos metais buvo saugomas Studijų biuro archyve Vilniuje, o 1944 m. rugsėjo 21 d. pateko į sovietinių struktūrų rankas. Pasinaudodamas tarnybine padėtimi, J. Girdvainis gavo jo nuorašą (mašinarštis) ir tokiu būdu papildė asmeninę kolekciją. V. Drėmai kolekcininkas veikiausiai neišsivadė turįs tokį nuorašą, todėl *Autobiografijoje* nušviesdamas „nusikalstamo“ rašinio atsiradimo aplinkybes, dailės istorikas mėgino truputį pagudrauti. Teisinosi, kad buvo priverstas jį rašyti, kad tekstas, rengiant spaudai, buvo pakeistas, galiausiai, išspausdintas be jo žinios¹⁹. Atlikus lyginamąją publikacijos ir J. Girdvainio išsaugoto nuorašo analizę, aiškėja, jog leidinio rengėjai iš tiesų nepanaudojo kelių pirmųjų ir paskutinių lapų, kuriuose V. Drėma trumpai aprašė savo gyvenimą iki ir po pirmosios sovietinės okupacijos, tačiau išsamų, detalių pasakojimą apie situaciją švietimo srityje Vilnijoje nuo sovietų invazijos 1940-aisiais iki 1941 m. birželio išspausdino visą ir be jokių žymesnių pakeitimų.

Jau vien iš to, kas pasakyta, nesunku pastebėti, jog „Vlado Drėmos parodymas“ (taip J. Girdvainis įvardijo aptariamą rašinį) turi daug autobiografijos žanrui būdingų ypatybių (pasakojama pirmuoju asmeniu, laikomasi chronologinio nuoseklumo, rašantysis pateikia svarbiausius savo gyvenimo faktus nuo vaikystės iki konkretaus dabarties taško), todėl jį galima laikyti pirmąja V. Drėmos autobiografija, kurios žymi dalis paskelbta spaudoje. Kita ir vienintelė tokio pobūdžio publikacija pasirodė tik po kelių dešimtmečių. 2001 metais Lietuvos literatūros ir meno archyvo darbuotoja Janina Žiemytė paskelbė itin trumpą ir lakonišką 1984 m. kovo 25 d. dailės istoriko rašytą autobiografiją²⁰. Šiame kontekste naujų V. Drėmos dokumentų tyrimai ir publikavimas atrodo itin aktualūs ir reikalingi.

Čia skelbiama truputį sutrumpinta dailės istoriko *Autobiografija*²¹ ir jos papildymų fragmentas²². Dėl didžiulės šių rašinių apimties nebuvo galimybių išspausdinti pilnus jų tekstus, todėl nenoromis teko imtis „cenzūros“. Svarstant, kurias vietas išbraukti, o ką palikti, prioritetas teiktas V. Drėmos biografijai ir Lietuvos kultūros istorijos tyrimams reikšmingiems faktams, aplenkiant kai kuriuos akivaizdžiai neadekvačius, sovietinės gyvensenos sąlygotus politinių ir socialinių reiškinių vertinimus arba pernelyg išpūstus kairiųjų pažiūrų jaunimo organizacijų veiklos aprašymus. Neįtūlo ir į *Autobiografiją* įterptas V. Drėmos mokslo darbų, publicistinių straipsnių bibliografinis sąrašas (71 pozicija, lap. 83*recto*–85*recto*), tačiau nemažą dalį jame pateiktos informacijos galima surasti lenkų dailėtyrininko Jano Kotłowskio sudarytoje bibliografijoje²³. Taip pat liko neskelbta didžioji dalis autobiografijos papildymų teksto (šeši pirmieji lapai). Iš esmės šio dokumento publikavimą buvo galima palikti kitam kartui, tačiau norėjosi kuo greičiau paviešinti V. Drėmos atsakymą į iki šiol daug kam ramybės neduodantį klausimą, kodėl jis liovėsi kurti ir pasinėrė į dailės istorijos tyrimus. Kartu skelbiamas labai įtaigus V. Drėmos pasakojimas apie garsųjį kultūros istoriką, filosofą Levą Karsaviną, jų pažintį ir darbą Lietuvos dailės muziejuje.

Tekstų kalba ir skyryba netaisyta, asmenvardžių ir vietovardžių rašyba nekeista, jų taisyklingos formos, bibliografinės pastabos ir komentarai pateikti išnašose. Praleistos rašinių vietos pažymėtos daugtaškiais laužtiniuose skliaustuose.

¹⁹ *Ibidem*, lap. 78, 80.

²⁰ ŽIEMYTĖ, Janina. Vlado Drėmos fondas ir kelios pastabos jo autobiografijos paraštėse. *Lietuvos archyvai*. Vilnius, 2001, t. 14, p. 185.

²¹ DRĖMA, Vladas. *Autobiografija*. 1955 01 15. LMAVB RS, F221-37, lap. 67 *recto*–86 *verso*.

²² IDEM. *Papildymai prie autobiografijos*. 1955 01 25–26. LMAVB RS, F221-38, lap. 93 *recto*–96 *verso*.

²³ KOTŁOWSKI, Jan. *Vladas Drėma (1910–1995): twórczość artystyczna i działalność naukowa*. Toruń, 1999, p. 41–48.

New sources on the life and work of Vladas Drėma

Ingrida Pajedaitė

Summary

Vladas Drėma (*1910–†1995) is one of the greatest historians of Lithuanian art, talented artist and educationalist. A prominent researcher and preserver of cultural heritage, he left a lasting mark on the history of the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences. From 1988 to 1990, he worked in the Manuscript Department of the Library, where he systematized and described unique art pieces held by the department. Owing to his efforts to make available the „Collection of Drawings and Sketches by Lithuanian Artists“ (F320) to scientific community, it is now one of the most studied collections of the Manuscript Department.

The article presents some of the lesser known and little researched Drėma's manuscripts, kept in the Juozas Girdvainis Collection (F221). These include a biographical data form filled in by Drėma in 1955, an autobiography with supplementary notes, and a typed copy of a testimony about the first soviet occupation and Polish-Lithuanian relations in the Vilnius region in 1940–1941, written in July 1941 and discovered on September 21th, 1944 in the Archive of the Office of Studies in Vilnius.

Autobiografija

Vladas Drėma

Gimiau 1910 metais gruodžio 3 d. Rygoje, kur mano tėvas buvo išvykęs darbo ieškoti. Dirbo jis ten įvairiose pramoninėse įmonėse, kuriose gi – neprisimenu, nes man tebuvo tik 4 metai, kuomet kilus pirmajam pasauliniam karui 1914 metais aš su pamote¹ išvykau iš Rygos į tėvo tėviškę, o tėvas buvo mobilizuotas į kariuomenę.

Mano tėvas gimė Slabatkoje, Gervėčių parapijoje, šiandien Astravo rajone, Gudijos TSR teritorijoje², kaip ketvirtasis vaikas dviejų ha ūkininko šeimoje. Šiame ūkyje pasiliko ūkininkauti jo vyresnysis brolis Adomas, o jis ir dvi jo seserys išvyko į Rygą darbo ieškoti, kurių viena – Anelė Balikinienė ir šiandien ten tebegyvena. Vokiečių okupacijos metu 1916 m. mano pamotė Anelė Rindziūnaitė mirė nuo šiltinės ir aš augau pas dėdę Adomą Slabatkos vienkiemyje. Čia 1920 metais pradėjau lankyti lietuvišką pradžios mokyklą Galčiūnų kaime³. 1919 m. mano tėvas grįžo iš Vokietijos, kur buvo karo belaisviu, ir mirė Slabatkoje 1922 m., po to, kai 1921 m. įtaisė mane su Gervėčių parapijos klebono kunigo Ambr. Jakavonio⁴ pagalba Vilniuje Lietuvių Labdarybės draugijos išlaikomame bendrabutyje, kuriuos tuomet tvarkė klerikalai.

Nuo 1922 metų mokiausi Vilniaus lietuvių Vytauto Didžiojo vardo gimnazijoje. Ten mokydamasis pradžioje priklausiau skautų organizacijai, kuriai tuomet vadovavo triukšmingai pagarsėjęs Pranas Žižmaras⁵. [...] nuo penktosios klasės sistemingai lankiau prie gimnazijos mokytojo Vytauto Kairiūkščio⁶ organizuotą piešimo studiją, kurioje praplėčiau piešimo ir tapybos žinias, arčiau susipažinau su dailės istorijos ir teorijos pagrindais, paveikslų komponavimo principais. Jau tuomet pasirinkau pagrindine savo gyvenimo dailininko profesiją ir be mokyklinių uždavinių studijoje, dar namuose intensyviai savarankiškai kūriau įvairias konstruktyvistines ir kubistines kompozicijas. Nesitenkinau vienok grynai formalių problemų sprendimu, bet instinktyviai palaispniui perėjau ir į tematinius socialinių problemų sprendimus, kur dar simboliniai, bet apibrėžtai pareikšdavau kapitalistinės santvarkos kritiką bei darbininkų ir

¹ V. Drėmos motina Emilija Mockaitė mirė 1913 m. Po jos mirties tėvas vedė Anelę Rindziūnaitę. Žr.: DRĖMA, Vladas. Anketa. 1955 01 17. LMAVB RS, F221-37, lap. 64 *versa*.

² Slabada – kaimas Baltarusijoje, Varanavo r., Gardino sr. (brus. Slabodka).

³ Galčiūnai – kaimas Baltarusijoje, Astravo r., Gardino sr. (brus. Galčuny).

⁴ Ambraziejus Jakavonis (*1886–†1944) – kunigas, lietuviybės puoselėtojas Vilniaus krašte, 1943 m. Armijos Krajo- vos suimtas ir nužudytas. Žr.: PATACKAS, Antanas. *Kunigas Ambraziejus Jakavonis*. Trakai; Vilnius, 1993. 71 p.

⁵ Pranas Žižmaras (*1907–†1944) – skautas, sportininkas, mokytojas. 1925–1935 m. vadovavo atkurta lietuvių skautų organizacijai. 1928 m. vasario 16 d. Gedimino pilies bokšte iškėlė Lietuvos trispalvę. 1938 m. gindamas Lietuvos garbę iškvietė į dvikovą lenkų studentą, aršų lietuviybės priešininką Jerzy Chom-Chomskį. 1940 m. P. Žižmarą suėmė NKVD. Kalėjo Severdvinlage, Archangelsko sr. Mirė 1944 m. rudenį. Apie jį išsamiau žr.: *Debesų karžygys*: legenda apie Praną Žižmarą. Sudarė Gražina Mareckaitė. Vilnius, 2007. 200 p.

⁶ Vytautas Kairiūkštis (*1890–†1961) – dailininkas tapytojas, pedagogas, dailėtyrininkas. 1921–1940 m. mokytojavo Vilniaus, Panevėžio ir Kauno gimnazijose, 1921–1932 m. vadovavo Vilniaus lietuvių piešimo studijai. 1940–1944 m. buvo Kauno valstybinio kultūros muziejaus Meno skyriaus vedėjas. Dėstė meno istoriją ir kompoziciją Kauno taikosios ir dekoratyvinės dailės institute, 1944–1951 m. buvo Meno istorijos katedros vedėjas. Nuo 1953 m. gyveno ir kūrė Vilniuje. Kūryba išsiskiria intelektualumu, novatoriškumu; ji padarė didelę įtaką moderniosios lietuvių dailės plėtotei. Žr.: RUTKAUSKIENĖ, Rima. Kairiūkštis Vytautas. In *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2006, t. 9, p. 148–149.

valstiečių politinio judėjimo apologiją. Daugiausiai man tuomet imponavo meninio fotomontažo žanras, kur įvairių netikėtų vaizdų sugretinimas leisdavo atskleisti gilesnę vidinę tų visuomeninių ir politinių reiškinų prasmę.

Kaip tam tikras Vilniaus lietuvių gimnazijos „piešimo studijos“ kūrybinių rezultatų suvedimas buvo organizuotos jos dalyvių kūrinių parodos: 1931 metų vasarą Vilniuje, o 1931 m. gale ir 1932 m. pradžioje Kaune, kur ji susilaukė gana gyvo atgarsio, apie mane, kaip tos parodos dalyvį, „Židinio“ apžvalgininkas Vyt. Bičiūnas rašė: „Vl. Drėma – aiškiai tendencingas, pusiau komunistiškas „agitatorius“. Dailė jo kūryboje antraeilis, o gal ir trečiaeilis dalykas. Kad tai tikra – parodo visi jo fotomontažai“⁷. Ši kritika man buvo aukščiausiojo pripažinimo ženklas, kad mano kūryba yra veiksminga.

Gimnazistu būdamas be meninės kūrybos domėjausi taip pat ir dailės istorijos bei teorijos klausimais. Vieno Vilniaus jaunimo žurnalo, leidžiamo liaudininkų, paskelbtame konkurse 1929 m. man buvo pripažinta pirmoji premija už rašinį „Naujoji šių laikų tapyba“⁸.

[...] Gimnaziją baigiau ir brandos atestatą gavau 1931 m. Tuo metu turėjau eiti kariuomenėn, tačiau kaip baigusiam gimnaziją buvo suteikta teisė stoti puskarininkų mokyklon. Lenkų okupacinė vyriausybė, vengdama, kad kuo mažiausiai tautinių mažumų pakliūtų į karininkus ir puskarininkius, suteikė man „virškontingentinio“ kategoriją. Tuo būdu neteko tarnauti lenkų kariuomenėje, kaip vėliau ir jokiaje kitoje.

Baigęs gimnaziją dariau pastangų stoti į Varšuvos Politechnikos architektūros fakultetą, tačiau neturėdamas ten jokių pažinčių, o be to kaip „tautinė mažuma“, ir ten nebuvau pageidaujamas. Dėl to grįžau į Vilnių ir stojau į Vilniaus universiteto dailės fakultetą, kur mokiausi be pertraukos nuo 1931 iki 1936 metų.

Dailės fakultetas prie Vilniaus universiteto, anksčiau ruošęs įvairių sričių dailininkus, tačiau jau man įstojus, buvo jame visiškai likviduota architektūros specialybė, o kitos specialybės sujungtos į bendrą meninį parengimą, svarbiausiai nukreiptą į aukštai kvalifikuotų gimnazijų ir licejų piešimo mokytojų ruošimą, kur buvo supažindinama vienodai su visomis meninės kūrybos technikomis ir sritimis, kaip tapyba, skulptūra, grafika ir taikomoji dailė: audimas, baldų projektavimas, taikomoji grafika ir architektūrinis bei dekoratyvinis projektavimas su ypatingai sustiprintu dailės istorijos ir teorijos parengimu. Greta praktinių studijų dirbtuvėse ir specifinių paskaitų reikėdavo dar išklaudyti ir eilę kursų, kurie buvo skaitomi istorijos-filologijos fakulteto studentams. Meninė specializacija buvo taikoma tik paskutiniajame kurse, kaip parengimas diplominiam darbui bet kurioje dailės srityje. Suprantama, kūrybinis dailininko parengimas įėjo taip pat į pagrindinius apmokymo uždavinius.

Meninę auklėjimo linkmę fakultetui primetė Liudomiras Slendzinskis⁹, ilgametis to fakulteto dekanas, išaugęs iš Peterburgo „Мир Искусства“¹⁰ retrospektyvizmo ir puoselėjęs italų XV amž. florentietiškosios dailės tradicijų manierą, kuri reiškėsi gana geru piešinio pažinimu, kuriį jis puikiai apvaldė kaip prof. Kardovskio¹¹ mokinys Peterburgo Dailės Akademijoje, tačiau tapybiniame sprendime neįėjo toliau kietos ir grynai dirbtinai suprastos dekoratyvinės stilizacijos. Šią savo manierą siekė jis primesti ir savo mokiniams, kad sukurtų savąją „vilnietiškąją“ tapybos mokyklą, skirtingą nuo varšuviškosios ar kroku-

⁷ BICIŪNAS, Vytautas. Vilniaus dailininkų paroda. *Židinys*. Kaunas, 1932, t. 15, nr. 1 (85), p. 68.

⁸ Straipsnis nebuvo publikuotas, nes konkursą paskelbęs žurnalas „Vilniaus šviesa“ netrukus (1929 m. spalį) nustojo eiti. Apie tai išsamiau žr.: RUZGAS, Albertas. Keli susitikimai su Vladu Drėma. *Krantai*. Vilnius, 2008, nr. 1, p. 59.

⁹ Liudomiras Slendzinskis (*1889–†1980) – dailininkas tapytojas, Vilniaus universiteto dėstytojas (1929–1940), profesorius (1938), Vilniaus dailės instituto dėstytojas (1940–1943); Krokuvos politechnikos instituto prorektorius (1948–1956), rektorius (1956–1960). Žr.: JUZĖNAITĖ, Violeta. Slendzinskis Liudomiras. In *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius, 1988, t. 4, p. 42.

¹⁰ „Мир Искусства“ (Meno pasaulis) – Rusijoje nuo XIX a. paskutiniojo dešimtmečio iki 1924 m. veikusi dailės draugija, 1898–1904 m. Peterburge tuo pačiu pavadinimu leidusi dailės ir literatūros žurnalą.

¹¹ Dmitrijus Kardovskis (*1866–†1943) – dailininkas, Peterburgo dailės akademijos profesorius.

viškosios. Vienintelis šio fakulteto dėstytojų realistas dailininkas Benediktas Kubickas¹² buvo nustumtas nuo svarbesnių kūrybinių pozicijų ir vedė meninio audimo ir audinių projektavimo dirbtuvę. Taip pat aiškiai realistinėse pozicijose buvo ir skulptūros profesorius Boleslovas Balzukevičius¹³, tačiau skulptūros dirbtuvė visumoje buvo silpnai organizuota ir nepajėgė duoti to, ką galėjo. Aišku, kad taip siaurai suprasti kūrybiniai uždaviniai negalėjo duoti rimtų rezultatų ir auklėjimo bei mokymo darbe. Tačiau įsitikinusių Slendzinskio manieros sekėjų studentų tarpe buvo nedaug. Dauguma studentų metėsi į savarankiškus kūrybinius ieškojimus ir gablesnieji jų turėdavo nepalyginimai daugiau įtakos savo kolegoms, negu profesoriai. Tuo metu nuolatos sirgęs F. Ruščicas¹⁴ neturėjo jokios įtakos studentams, nors buvo pati rimčiausia kūrybinė ir pedagoginė pajėga.

Mano studijų metu dailės fakultete studentų tarpusaviai santykiai buvo bene sveikiausi visame Vilniaus universitete. Kitur viešpatavę „endekai“ (lenkų klerikalinė fašizuojanti „tautinių demokratų“ partija) čia neturėjo beveik jokios įtakos. Studentai sudarė labai margą internacionalą: čia mokėsi ne tik lenkai, bet ir daug gudų, ukrainiečių, rusų, žydų, lietuvių ir vokiečių, ir dėl to nebuvo vyraujančios ir komandujančios nacionalinės daugumos. Visi gerai sugyveno ir gana dalykiškai suprato savo studijų uždavinius.

[...] Vienas žymesnių įvykių mano gyvenime yra susijęs su organizuota Vilniuje 1936 metų vasarą Vilniaus krašto lietuvių liaudies meno paroda, kuriai eksponatai buvo surinkti eilės centrinių Vilniaus organizacijų, kaip Liet[uv]ių Šv. Kazimiero draugijos per jos skyrius kaimuose, pirkias skaityklas, mokyklas, o taip pat remiant ir Laikinajam Vilniaus Liet[uv]ių Komitetui. Aš buvau pakviestas šiuos eksponatus sutvarkyti apibrėžta ekspozicine tvarka bei paruošti jos planą ir pagrindinį metodinį vadovą. Šis pirmasis mano ekspozicinis ir mokslinis darbas betarpiškai tvarkant tokią milžinišką liaudies meno dirbinių masę, kuriais sklidinai buvo užkarstytos keturios didelės lietuvių gimnazijos salės (Komunarų gatvėje 5¹⁵), davė man nepaprastai daug, kaip ekspoziciniame patyrimo, taip ir moksliniai tiriant liaudies meną. Nuo šios parodos nuosekliai ėmiau rinkti medžiagą didesniajam moksliniam darbui apie lietuvių liaudies ornamentiką ir jos istorinę raidą. Tos parodos patyrimo rezultatus suvedžiau į du straipsnius apie šią parodą, kurie buvo atspausdinti to meto Vilniaus lietuvių spaudoje¹⁶.

Be studijų Vilniaus universiteto dailės fakultete ir aukščiau paminėtos visuomeninės veiklos, nuo 1932 metų pradėjau dirbti Vilniaus lietuvių Vytauto Didžiojo vardo gimnazijoje kaip piešimo ir darbelių mokytojas, kadangi ankstyvesnis šių dalykų dėstytojas dailininkas Vytautas Kairiūškis išvyko į Panevėžį, o vėliau į Kauną. Šį darbą sėkmingai dirbau iki 1936 metų, kuomet Lenkijos švietimo ministro Jendrzejewičiaus¹⁷ pagarsėjusių švietimo reformų rezultate piešimas buvo panaikintas gimnazijose ir licėjuose kaip privalomas mokslo dalykas. Taigi, 1936 m. baigęs dailės fakultete studijas netekau ir darbo. Nežiūrint mano stropiausių pastangų darbo niekur nepasisėkė rasti, o apie kurią nors valdinę tarnybą ir svajoti negalima buvo. Teko 1936.IX.27 d. užsiregistruoti Vilniaus darbo biržoje ir gyventi iš bedarbiams teikia-

¹² Benediktas Kubickis (*1874–†1951) – dailininkas tapytojas, Vilniaus Stepono Batoro universiteto Dailės fakulteto dėstytojas, profesorius (1919). Po Antrojo pasaulinio karo apsigyveno Lenkijoje. Žr.: ŠARMAITIS, Romas. Kubickis Benediktas. In *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius, 1986, t. 2, p. 414; *Lietuvos dailės istorija*. Vilnius, 2002, p. 300.

¹³ Boleslovas Balzukevičius (*1879–†1935) – žymus Lietuvos skulptorius, Vilniaus Stepono Batoro universiteto Dailės fakulteto Skulptūros katedros vedėjas (1919–1935), profesorius (1919). Žr.: INDRIULAITIS, Aleksandras. Balzukevičius Boleslovas. In *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2002, t. 2, p. 590.

¹⁴ Ferdinandas Ruščicas (*1870–†1936) – dailininkas tapytojas, grafikas, scenografas. 1919 m. Vilniaus universitete kartu su kitais suorganizavo Dailės fakultetą, iki 1932 m. buvo jo dekanas. Žr.: Ruščicas Ferdinandas. In *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius, 1987, t. 3, p. 603.

¹⁵ Dabar – A. Jakšto g. 5.

¹⁶ V. Drėmos publikacijų bibliografiją žr.: KOTŁOWSKI, Jan. *Vladas Drėma (1910–1995): twórczość artystyczna i działalność naukowa*. Toruń, 1999, p. 41–48.

¹⁷ Janusz Jędrzejewicz (*1885–†1951) – pedagogas, politikas, Lenkijos kariuomenės karininkas, Lenkijos švietimo ministras (1931–1934).

mos pašalpos po 30 zlotų į mėnesį ir išlaikyti savo šeimyną, kurią tuomet sudarė žmona ir vos tais metais gimusi duktė Gražina.

Vedžiau 1933 metais Jadvygą Sisaitę, gimusią vilnietę, kurios tėvas buvo lietuvis iš Mockų kaimo¹⁸, mano gimtosios Gervėčių parapijos, o jos motina – gudė iš Lentvario apylinkių. Tai buvo klasiška Vilniaus pramoninių darbininkų proletarinė šeima. Žmona iki vedybų dirbo visą laiką įvairiose šeimose arba aukle, arba tarnaitė. Dėl to mano vedybų proga daugelis vadovaujančių sluoksnių Vilniaus lietuvių buržuazinėje visuomenėje reiškė savo nepasitenkinimą ir įvairiomis progomis sabotavo mane ir mano šeimą. Taigi, būdamas bedarbiu, nesusilaukiau tos paramos iš buv. Vilniaus lietuvių organizacijų, kurią jos teikdavo kitiems panašiais atsitikimais. Bedarbiaudamas turėjau progos užsiimti savo teoretinių žinių pagilimu ir parašyti eilę straipsnių dailės populiarizacijos klausimais, kuriuos tuomet atspausdino Vilniuje leidžiamas „Lietuviškojo Baro“ žurnalas¹⁹.

Vienintelę išėitį matydamas tik vidurinės mokyklos mokytojo profesijoje, 1937 metų rudenį stojau į Varšuvos Valstybinį Darbelių Institutą, kuris ruošė kvalifikuotus rankdarbių mokytojus gimnazijoms ir licejams įvairių technikų srityje iki mokyklinių pavaizdumo priemonių gamybos. Čia greta mokslo dalyvavau ir Varšuvos lietuvių savišalpos draugijos veikloje, kuriai tuomet vadovavo lietuvių poetas Ksaveras Vanagėlis (Sakalauskas)²⁰.

[...] Taip pat šiuo metu buvau Varšuvos prokuratūros tardomas už priklausymą prie Vilniaus universiteto studentų ZNMS²¹ organizacijos ir už mano darbo paveikslus, kurie buvo policijos konfiskuoti iš šios organizacijos patalpų. Tų mano darbų tematika ir jų idėjinis prasmingumas pasirodė prokuratūrai pavojingas Lenkijos valstybingumui, ir nuo šiol buvau sekamas. Be to mano bute ten buvo padaryta netikėta krata. Jaučiau, kad prieš mane buvo ruošiama byla. Bylos sudarymą nutraukė 1939 metų karo įvykiai.

1938 metų vasarą baigęs Varšuvoje darbelių institutą grįžau į Vilnių ir gavau darbą Vilniaus rusų Puškino vardo gimnazijoje, kur dėščiau darbelius ir piešimą. Dirbau ten iki 1939 metų spalio 1 d. Čia be savo tiesioginio darbo neįėjau arčiau į šios aplinkos vidinį gyvenimą.

Šiame laikotarpyje toliau tęsiau daugiau teoretinių žinių gilinimą, negu užsiėmiau prakticine dailės kūryba, kadangi laisvai kūrybai visiškai neturėjau medžiaginių sąlygų. Dailės srities eilę straipsnių spausdinu Vilniaus lietuvių ir gudų spaudoje, o 1939 m. leidžiant gudiškąjį Lvovo laikraščio „Sygnaly“ numerį parašiau ten du straipsnius apie gudų liaudies meną ir gudų vaizdinės dailės raidą²².

1938 metų Lietuvos dailininkų jubiliejinei parodai Kaune pasiunčiau eilę savo grafikinių darbų, kurie buvo eksponuoti ir vienas jų – „Švenčionių gimnazijos atminimas“ buvo premijuotas Katalikų Veikimo Centro. Ši premija man buvo nelaukta, kadangi ši medžio raižinį dirbau ne kaip savarankišką kūrybinį darbą, o kaip specialų užsakymą paskutiniojo uždarytos Lietuvių Švenčionių gimnazijos direktoriaus

¹⁸ Mockos – kaimas Baltarusijoje, Astravo r., Gardino sr. (brus. Macki).

¹⁹ „Lietuviškas baras“ – Vilniaus krašto lietuvių iliustruotas kultūros žurnalas, leistas 1933–1939 m. Vilniuje. Svarstė švietimo, kultūros, meno problemas, nušvietė Vilniaus krašto istoriją, lietuvių ir lenkų santykius ir kt. klausimus. Žr.: URBONAS, Vytas. Lietuviškas baras. In *Visuoitinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2008, t. 13, p. 149.

²⁰ Ksaveras Sakalauskas-Vanagėlis (*1863–†1938) – lietuvių rašytojas. 1883 m. baigęs Veiverių mokytojų seminariją, iki 1888 m. mokytojavo Pajevonyje, Beržininkuose, vėliau Lenkijoje (Lomžoje, Varšuvoje). Platino draudžiamą lietuvišką spaudą, dalyvavo lietuvių kultūrinėje veikloje, bendradarbiavo „Aušroje“. 1905 m. Lomžoje įkūrė lietuvių kultūros draugiją. 1923–1934 m. vadovavo Varšuvos lietuvių kultūros draugijai. Žr.: DOVEIKA, Kostas. Sakalauskas Ksaveras. In *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius, 1987, t. 3, p. 611.

²¹ Związek Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej (Nepriklausomo socialistinio jaunimo sąjunga) – Vilniaus Steporno Batoro universiteto studentų organizacija.

²² DREMA, Władysław. Białoruska sztuka ludowa. *Sygnaly*. Lwów, 1939 rugpj. 15 (nr. 75), p. 9; IDEM. Sztuka białoruska w perspektywie historycznej. *Ibid.*, p. 11.

Augustino Mačionio²³ prašomas, kuris nurodė smulkia šio darbo siužetišką, o kuris turėjo būti išdalintas tarp uždarytos mokyklos moksleivių, kaip jos atminimas. Šią premiją supratau kaip norą avansu palenkti mane klerikalų pusėn.

[...] Nuo 1939 metų spalio 1 dienos ir sekančiais metais dirbau piešimo mokytoju Vilniaus I ir II valstybinėse gimnazijose. Abiejose mokyklose kovojau prieš beprincipinį mokyklų direkcijos (Jono Kai-riūkščio) pataikavimą vadovujančių fašistinių vadeivų vaikams jų žinių ir nedisciplinuoto elgimosi netei-singame vertinime.

Pabėgus iš Lietuvos fašistinei tautininkų vyriausybei ir paėmus ją darbo žmonių atstovams 1940 m. liepos 21 d. Švietimo ministro įsakymu № 40 buvau paskirtas Centro įstaigos inspektoriumi ir laikinai ėjau pareigas kaip tos ministerijos atstovas Vilniaus miesto ir jo apylinkių gimnazijoms tvarkyti. Prasidėjo karštingas lygiai mokymo programų, kaip ir mokytojų kadro pertvarkymo laikotarpis, jų aprūpinimas tinkamais direktoriais, naujomis patalpomis ir t. t., o be to nuolatinis jų inspektavimas.

Prie to prasidėjo vėl naujas mokytojų profesinės organizacijos pertvarkymas, prie kurio priklausiau kaip centrinio organizacinio komiteto narys, kurioms tai pareigoms paskyrė mane tuometinis Lietuvos Liaudies vyriausybės įgaliotinis Vilniuje A. Kazanavičius. Čia vėl reikėjo būti budriam prieš teroro priemonėmis besibraunančius buržuazinių nacionalistų pretendentes, lygiai iš lietuvių, kaip ir lenkų pusės.

Drauge ėjau politiniams kaliniams šelpti visuomeniniame Vilniaus miesto komitete sekretoriaus pareigas.

Liaudies seimo rinkiminėje agitacinėje kampanijoje buvau skirtas agitatoriumi ir drauge su Jonu Karosu²⁴ pravedėme eilę priešrinkiminių mitingų Švenčionėliuose ir jų apylinkėse, o taip pat ir Vilniaus mieste. Pagaliau Vilniaus apygardos rinkimų komisijos pirmininko drg. A. Kazanavičiaus buvau paskirtas Vilniaus rinkiminės apylinkės № 48 Bokšto gatvėje 15 pirmininku ir šias pareigas atlikau pilnai patenkinamai.

Įsikūrus Lietuvoje tarybinei santvarkai ir persikėlus centrinėms vyriausybės įstaigoms, dirbau Švietimo Liaudies Komisarjato viduriniųjų mokyklų skyriaus inspektoriumi, inspektuodamas toliau ne tik Vilniaus srities vidurines mokyklas, bet taip pat tvarkydamas piešimo ir braižybos dėstymą, programas, metodinį vadovavimą, ir tuomet suorganizavau Vilniaus mieste piešimo mokytojų metodinį ratelį, kuriame užsiėmimai vykdavo sistemingai kas dvi savaitės. Čia teko rimtai padirbėti pertvarkant dėstymo programas ir metodines priemones pereinant nuo senos buržuazinės švietimo sistemos prie tarybinės. 1940–1941 metais ŠLK-te²⁵ centrinėje įstaigoje ėjau taip pat ir visuomenines agitatoriaus ir sieninio laikraščio redaktoriaus pareigas.

Be to iš pagrindų naujai pertvarkant Lietuvos dailininkų sąjungos organizacinį ir kūrybinį darbą bei organizuojant iš naujo Meno Reikalų valdybos įstaigą talkininkavau joms, tačiau dėl tiesioginių savo pareigų ŠLK-te ir visuomeninių pareigų visiškai neturėjau galimybių užsiimti nei kūrybiniu darbu, nei moksliniu tiriamuoju Lietuvos dailės istorijos srityje, kurį jau anksčiau buvau pradėjęs, o prie kurio nuolatatos svajojau grįžti.

²³ Augustinas Mačionis (*1906–†2002) – zoologas, vienas ichtiologijos pradininkų Lietuvoje. 1930–1934 m. ir 1937–1941 m. dirbo mokytoju Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijoje. 1936–1938 m. – Švenčionių lietuvių gimnazijos direktorius. Aktyviai dalyvavo Vilnijos krašto lietuvių tautinėje veikloje. 1944–1987 m. Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakulteto Zoologijos katedros dėstytojas ir docentas (1980). Žr.: STAŠAITIS, Jurgis. Mačionis Augustinas. In *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2008, t. 13, p. 755.

²⁴ Jonas Karosas (*1912–†1975) – žurnalistas, Vilniaus universiteto Žurnalistikos katedros vedėjas (1952–1959), Lietuvos žurnalistų sąjungos pirmininkas (1957–1975). Vienkartinių Vilniaus lietuvių literatūros ir dailės leidinių „Varpos“, „Varsnos“, „Vingis“ (1937), „Sėja“ (1938), „Versmė“ (1939) redaktorius ir leidėjas. Žr.: RAGUOTIS, Bronius. Karosas Jonas. In *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2006, t. 9, p. 481.

²⁵ Čia ir toliau autoriaus vartojama santrumpa ŠLK – Švietimo Liaudies Komisarjatas.

Šiuo metu pradėjau lankyti sekmadieninį marksizmo-leninizmo universitetą Vilniaus miesto inteligentijai, o taip pat kartais talkininkaudavau Stepo Žuko²⁶ vadovaujamam „agitpropui“²⁷.

Eidamas ŠLK-te viduriniųjų mokyklų inspektoriaus pareigas susilaukiau priešišku intrigų iš klastingai užsimaskavusių lenkų nacionalistų pusės, daugiausiai vien dėl to, kad ankstyvesnė jų politinė veikla man buvo pažįstama dar iš lenkų okupacijos laikotarpio, ir ėmėsi visokių priemonių, daugiausiai kaltindami mane lietuviškuoju nacionalizmu ir šovinizmu. Dėl to buvau perkeltas iš viduriniųjų mokyklų skyriaus inspektoriaus pareigų į kadru skyrių toms pačioms pareigoms.

Be to šioje įstaigoje ėjau priešlėktuvinės ir priešgaisrinės apsaugos objekto komendanto pareigas.

1941 metų birželio 22 dieną įvykęs hitlerinės Vokietijos klastingas ginkluotas užpuolimas prieš Tarybų Sąjungą vertė mane pagrindinai užsiimti pastarosiomis pareigomis, dėl ko nespėjau evakuotis ir lietuvių buržuazinių nacionalistų, hitlerinių okupantų talkininkų Lietuvoje, kuriems Švietimo Liaudies Komisariate atstovavo buhalteris Vaičaitis, inžinierius Šepetys ir inspektorius Leonas Bielinis, areštavo mane drauge su kitais aktyviais komisariato darbuotojais, kaip Ald. Kazanavičienė, Čepulytė, Povilionis, Barauskas, Budrius, Žilionis, Dičiūtė ir kiti, ir uždarė mus Vilniaus Lukiškių kalėjime, kur baisiausio teroro ir beteisiškumo sąlygomis buvome išlaikyti keturias savaites. Paleistas buvau liepos 18 d. su sąlyga parašyti rašinį apie lietuviškųjų mokyklų rusinimą tarybiniais laikais. Man atsisakius tokį rašinį parašyti, pagrasė Paneriais (sušaudymu juose) ir pasiūlė kitą temą – apie lenkų nacionalistų intrigas prieš lietuviškąsias mokyklas tame pat periode. Vėliau be mano sutikimo ir netgi atsiklausimo žymiai pakeistoje redakcijoje buvo atspausdintas „Lietuvių archyve“ III tome²⁸.

Paleistas iš kalėjimo ilgą laiką nesėkmingai ieškojau darbo. Pagaliau radau Vilniaus „Dailės“ kooperatyve, kur tuomet pirmininku buvo dail. Jonas Kuzminskas²⁹, o kur dirbau sekretoriaus pareigose, drauge

²⁶ Stepas Žukas (*1904 –†1946) – dailininkas grafikas, karikatūristas, spaudos darbuotojas, vienas iš žurnalo „Šluota“ organizatorių ir bendradarbių, 1940–1941 m. – redaktorius. 1940–1942 m. LSSR dailininkų sąjungos pirmininkas. 1944–1946 m. dėstė Kauno taikomosios ir dekoratyviosios dailės institute. Žr.: INDRIULAITIS, Aleksandras. Žukas Stepas. In *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius, 1988, t. 4, p. 687.

²⁷ „Agitpropas“ – 1940 m. birželį Kaune įkurta sovietinė vaizdinės agitacijos ir propagandos įstaiga, kuriai vadovavo dailininkas S. Žukas. „Agitpropo“ veikloje dalyvavę dailininkai mitingu, manifestacijų progomis puošė miestą, aikštes, parūpindavo transparantų, leido ir platino plakatus. „Agitpropas“ išleido daugelį 1940 m. liepos mėnesio rinkimams į vadinamąjį Liaudies seimą skirtų plakatų. 1940 m. pabaigoje „Agitpropas“ buvo panaikintas, jo funkcijas perėmė kitos įstaigos. Žr.: *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*. Vilnius, 1976, t. 1, p. 73.

²⁸ DRĖMA, Vladas. Lenkų šovinizmas bolševikų priedangoje. *Lietuvių archyvas: bolševizmo metai*. Kaunas, 1942, t. 3, p. 196–204. Šio rašinio pilną tekstą žr.: Vlado Drėmos parodymo nuorašas. LMAVB RS, F221-39, lap. 97–119. „Lietuvių archyvas“ – Studijų biuro, kurį 1941 m. rudenį įsteigė Antanas Bružas ir Juozas Senkus, tęstinis leidinys apie pirmąją sovietinę okupaciją bei jos terorą, ėjęs 1941–1943 m. Lietuvoje. Leidinyje buvo spausdinama dokumentinė medžiaga iš archyvų bei įstaigų, autentiški pareiškimai žmonių, dirbusių įvairiose įstaigose, pranešimai, studijos apie įvairių gyvenimo sričių padėtį sovietinės okupacijos laikotarpiu. Žr.: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2008, t. 13, p. 154.

²⁹ Jonas Kuzminskis (*1906–†1985) – Lietuvos grafikas. 1927–1933 m. mokėsi Kauno meno mokykloje. 1933–1941 m. dirbo žurnale „Žiburėlis“, bendrovėje „Spaudos fondas“, spaustuvėje „Spindulys“. Nuo 1941 m. Vilniaus dailės mokyklos, 1941–1944 m. Vilniaus dailės akademijos, 1944–1951 m. Vilniaus dailės instituto, nuo 1951 m. Lietuvos dailės instituto dėstytojas, 1948–1968 m. Grafikos katedros vedėjas, nuo 1957 m. profesorius. 1958–1982 m. Lietuvos SSR dailininkų sąjungos valdybos pirmininkas. Žr.: DOBROVOLSKAITĖ, Irena. Kuzminskis Jonas. In *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2007, t. 11, p. 352.

su dail. Vytautu Mackevičiumi³⁰, kuris ten ėjo sandėlininko pareigas. Ten dirbau iki 1941 m. gruodžio 1 dienos, kuomet atsiradus muziejaininko laisvai vietai Vilniaus Gudų Muziejuje buvau pakviestas jo direktoriaus J. Šutavičiaus³¹. Šioje įstaigoje, nors atlyginimas nebuvo kiek nors didesnis, vienok naujos pareigos leido dirbti mėgiamajame mokslinio tyrimo ir muziejiniame darbe, kur galėjau atnaujinti savo darbą ir Lietuvos dailės istorijos srityje.

Šioje įstaigoje, kuri priklausė tuomet Lietuvos Mokslų Akademijos sistemai, dirbau visą vokiškosios okupacijos laikotarpį: tvarkiau muziejinius fondus, moksliniai juos inventorizavau ir ruošiau ekspozicijas. Ypatingai daug darbo buvo, kuomet hitlerinės kariuomenės vadovybė išmetė muziejinius rinkinius iš lig šiol užimamų patalpų dabartiniuose Vilniaus Pedagoginio Instituto rūmuose ir perkraustė į dailės instituto patalpas.

Kurį laiką hitleriniai okupaciniai organai dargi buvo iškęlę reikalavimą evakuoti visus muziejinius rinkinius į Vokietijos gilumą, tačiau mano įkalbėtas muziejaus direktorius J. Šutavičius sutiko imtis visų priemonių, kad šio muziejaus fondai paliktų Vilniuje. Dėl to svarbiausieji rankraštiniai dokumentai buvo paslėpti Vilniaus Šv. Mykolo bažnyčios rūsiuose, kuriuos ten padėjo paslėpti tos bažnyčios klebonas kun. Ad. Stankevičius³².

Besiartinant 1944 metais karo veiksams prie Vilniaus buvusieji muziejaus tarnautojai, slėpdamiesi nuo karo veiksų, apleido muziejų, man vienam teko jį saugoti nuo išgrobstymo ir sunaikinimo. Tuo būdu pavyko sveikiausius ir pilniausius visus muziejinius fondus perduoti tarybinei vyriausybei³³.

Vokiškosios okupacijos metais platesniame visuomeniniame gyvenime nedalyvavau, nes lietuviškieji buržuaziniai nacionalistai visur boikotavo mane, o be to hitlerinės žvalgybos visur buvau sekamas. Pašalinių darbų taip pat neturėjau, dėl to gyvenimo sąlygos buvo nepakenčiamai sunkios. Vienintelę pagalbą man suteikė Šiaulių kraštotyros draugijos pirmininkas P. Bugailiškis³⁴, kuriam dariau kopijas savo surinktų liaudies audinių raštų bei kitų dailės paminklų, kurie buvo Vilniaus Gudų Muziejuje³⁵. Tai buvo vienintelė moralinė ir medžiaginė parama. Be to kurį laiką dirbau Paminklų Apsaugos Įstaigai Vilniaus architektūrinių paminklų inventorizacinius brėžinius.

³⁰ Vytautas Mackevičius (*1911–†1991) – dailininkas tapytojas. 1928–1935 m. studijavo Kauno meno mokykloje. Buvo kairiųjų pažiūrų. 1934–1935 m. bendradarbiavo žurnale „Šluota“. 1938–1939 m. tobulinosi Aukštojoje nacionalinėje dailės mokykloje Paryžiuje. 1940–1941 m. Meno reikalų valdybos prie LSSR Ministrų tarybos Dailės skyriaus inspektorius, 1944–1951 m. valdybos vedėjas. 1945–1951 m. Vilniaus dailės instituto, 1951–1974 m. – Lietuvos dailės instituto dėstytojas, nuo 1954 m. profesorius, 1953–1974 m. Lietuvos dailės instituto rektorius. 1956–1958 m. Lietuvos dailininkų sąjungos valdybos pirmininkas. Žr.: ŠATAVIČIŪTĖ, Lijana. Mackevičius Vytautas. In *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2008, t. 13, p. 745.

³¹ Janka Šutavičius (*1904–†apie 1973) – baltarusių kultūros ir visuomenės veikėjas, publicistas, baltarusiškų laikraščių redaktorius, Vilniaus Ivano Luckevičiaus gudų muziejaus direktorius, žymios Vilnijos poetės Onos Miciūtės vyras. 1944 m. rudenį bolševikų suimtas ir nuteistas 10 metų tremties už dalyvavimą Baltarusių tautinio komiteto veikloje. Žr.: MICIŪTĖ, Ona. *Autobiografija*. 1956 m. LMAVB RS, F 221-40, lap. 173, 182, 183, 187, 188.

³² Adamas Stankevičius (*1891–†1949) – baltarusių visuomenės veikėjas, kunigas, geras J. Šutavičiaus pažįstamas. 1949 m. sovietų suimtas ir ištremtas į Rusijos gilumą, kur ir mirė. Išsamiau žr.: TRACIAK, Jan. Stankiewicz Adam. *Polski słownik biograficzny*. Warszawa; Kraków, 2003, t. 42/2, z. 173, p. 165–168.

³³ Vilniaus Ivano Luckevičiaus gudų muziejus 1944 metais buvo likviduotas, jo turtai išblaškyti po įvairias Lietuvos, Rusijos ir Baltarusijos įstaigas, dauguma buvusių darbuotojų represuoti. Nemaža dalis muziejui priklausiusių archyvinų dokumentų šiuo metu saugoma LMAVB RS (F21).

³⁴ Pelikšas Bugailiškis (*1883–†1965) – teisininkas, kultūros ir spaudos darbuotojas, kraštotyrininkas, muziejaininkas, vienas „Aušros“ muziejaus (1923) ir Šiaulių kraštotyros draugijos (1927) steigėjų. 1945–1948 m. dirbo Mokslų akademijos Istorijos instituto sektoriaus vedėju, 1948–1952 m. Knygų rūmų bibliografu-redaktoriumi. Žr.: MILIUS, Vacys. Bugailiškis Pelikšas. In *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2003, t. 3, p. 569–570.

³⁵ Didžiąją dalį tokio pobūdžio Vlodo Drėmos darbų šiuo metu saugo Šiaulių „Aušros“ muziejus. Į LMAVB Rankraščių skyriaus „Lietuvos dailininkų piešinių ir eskizų kolekcija“ (F320) pateko devynios Vilniaus gudų muziejuje buvusių XVI a. pirmosios pusės Evangelijų miniatiūrų, atsklandų, inicialų, vandenženklų, viršelio kopijos. Žr.: LMAVB RS, F320-1275–1283.

Vos tik karo veiksams praūžus pro Vilnių Meno Reikalų Valdybos prie Lietuvos TSR Min[istrų] Tar[lybos] viršininko įsakymu N^o14 nuo 1944 m. liepos 24 dienos buvau paskirtas Vilniaus „Dailės“ kooperatyvo įgaliotiniu. Karo veiksų metu įmonės išgrobstytos prekės ir žaliavos, sunaikinti įrengimai, o be to neturint jokių apyvartos lėšų, reikėjo šią visuomeninę įmonę pakelti ant kojų. Grynai administracinio, o dažnai ir nesėkmingo, darbo teko padėti labai daug, vienok rezultate įmonę pasisėkė reikiamai sutvarkyti ir privesti prie naujos gamybos paleidimo. Radęs nuolatinį direktorių, perdaviau jam savo pareigas ir nuo 1945 metų sausio 1 dienos pradėjau dirbti Lietuvos TSR Tarybinių Dailininkų Sąjungos valdyboje sekretoriaus pareigose. Šias pareigas laikiau taip pat tik laikinomis, kadangi jos man nedavė jokios galimybės dirbti mokslinį tiriamąjį darbą Lietuvos dailės istorijos srityje, dėl to nuo 1945 metų balandžio 15 dienos perėjau į Lietuvos TSR Mokslų Akademijos žinioje esantį Vilniaus Etnografinį Muziejų direktoriaus pareigoms.

1946 metų liepos mėnesį dalyvavau Mokslų Akademijos sudarytoje komisijoje Neringos moksliniam ištyrimui ir buvau išvykęs su šia komisija tos vietos etninei kultūrai pažinti.

Betarpiškas kontaktas su liaudies kultūra ir jos įvairiais dirbiniais Vilniaus Etnografiniame Muziejuje, o ypač liaudies meno rinkiniais, leido pagilinti savo žinias ir rimčiau imtis mokslinio tiriamojo darbo lietuvių liaudies ornamentikos srityje; be to arčiau susieti šios srities problematiką su platesniu klausimų ratu, susijusių su lietuvių etninės kultūros visuma. Tačiau iš direktoriaus pareigų išplaukiantieji daugumoje grynai administracinio bei ūkinio pobūdžio reikalai neleido susikcentruoti reikiamai savo moksliniam darbui, o be to muziejaus daug platesnis profilis reikalavo kitokio mokslinio parengimo, gana nutolusio nuo mano susidomėjimo srities. Dėl to pasitaikius progai, būtent, 1946 m. kovo 18 d. Vilniaus Valst[ybini]o] Dailės Instituto direktoriaus raštu N^o177 pakviestas perėjau dirbti ten kaip dėstytojas, pradžioje tik antracilėse pareigose, o nuo 1946.XI.1 d. kaip pagrindinę darbovietę.

Tuo pat metu lygiagrečiai perėjau dirbti ir į Vilniaus Valst[ybini]o] Dailės Muziejų vyr. mokslinio bendradarbio pareigoms. Pagaliau pasiekiau senai išsvajotą savo gyvenimo tikslą – pilnutinai atsiduoti Lietuvos dailės istorijos studijoms.

Kas liečia mano darbo Vilniaus Valst[ybiniame] Dailės Institute, tai dirbau jame nuo 1946.III.18 d. iki 1950.VI.1 d. vyresniojo dėstytojo pareigose ir dėščiau įvairius teoretinius dalykus, kaip: rusų ir TSRS tautų dailės istoriją, visuotinę dailės istoriją, piešimo dėstymo metodiką, plastinę anatomiją, šriftą ir knyginės iliustracijos bei taikomosios grafikos kompoziciją. Tiesa, pastovaus kurso nebuvimas ir nuolatinis dėstomų dalykų keitimas neleido man įsigilinti į dėstomus dalykus ir plėsti juos, tačiau būdamas ne vien teoretikas, bet ir dailininkas praktikas, visuomet stengiausi teoretines bei istorines dailės žinias ir kategorijas sieti su dailininko praktine kūrybine veikla, kad auklėjamajai dailininkų kartai galėčiau suteikti didžiausios naudos. Be to paskaitoms visuomet stropiai pasiruošdavau ir kiek galima išsamiau pateikdavau dėstomą dalyką. Dėl to viso mano darbo eigoje šioje įstaigoje neturėjau jokių pastabų ar nusiskundimų nei iš vadovybės, nei iš visuomeninių organizacijų pusės, kad prie dėstomo dalyko prieinu paviršutiniškai ar subjektyviai. Be tvarkaraščiais nustatytų paskaitų skaitydavau dar papildomas paskaitas silpniau pasiruošusiems ar nesuprantantiems dėstomos kalbos studentams.

Be tiesioginių dėstytojo pareigų dalyvavau taip pat ir instituto visuomeniniame darbe, būtent profsąjunginėje organizacijoje ir kelis kartus dirbau kaip agitatorius įvairių visuotinių rinkimų metu, už kurį tai darbą susilaukiau padėkos. Dėl to nepaprastai buvau nustebintas, kuomet be jokių priežasčių 1950.VI.1 d. buvau atleistas, nenurodžius man jokių nusikaltimų, išskyrus tą vieną faktą, kad vokiečių okupacijos metu mano priverstinu būdu išgautas straipsnis buvo atspausdintas hitlerinėje spaudoje³⁶, dėl kurio pakankamai išsiaiškinau dar 1944 metais LKP Centro Komiteto sekretoriui drg. K. Preikšui³⁷ parašytame rašte.

³⁶ Žr. 28 išnašą.

³⁷ Kazys Preikšas (*1903–†1961) – Lietuvos komunistų partijos veikėjas. 1940–1948 m. buvo LKP(b) CK sekretorius; 1948–1960 m. – Lietuvos SSR Ministrų tarybos pirmininko pavaduotojas, 1960–1961 – Užsienio reikalų ministras. Žr.: ŠARMAITIS, Romas. Preikšas Kazys. In *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius, 1987, t. 3, p. 436.

Tuo pat metu buvau atleistas ir iš Vilniaus Valst[ybinio] Dailės Muziejaus eitų pareigų, tačiau ten po mėnesio vėl buvau priimtas atgal.

Tam tikru mastu prie mano atleidimo galėjo prisidėti ir asmeninės intrigos. Ypatingai įsidėmėjau atleidimo išvakarėse vieną faktą, susijusį su mano kritikiniiais straipsniais dailės ir architektūros paminklų apsaugos klausimu, kuriuos atspausdino 1948 m. „Literatūros ir Meno“ laikraštis, o kuriuose buvo kritikuojama Architektūros Reikalų Valdybos vadovai, neapdairiai besielgiantieji su unikalėmis meninėmis vertybėmis³⁸. 1950 m. pavasarį buvo sudaryta mišri komisija, į kurią įėjo Vilniaus Valst[ybinio] Dailės Muziejaus tarnautojai ir aš jų tarpe, o taip pat ir Architektūros reikalų valdybos atstovai, jų tarpe ir architektas J. Kumpis³⁹, – Vilniaus Katedros pastatui ir jo meninėms vertybėms toliau panaudoti bei pritaikyti. Išėjo kalba apie mano nusistatymą šiuo klausimu. Arch. J. Kumpis, prisimindamas mano ankstyvesnius straipsnius architektūros paminklų apsaugos klausimu, prie visų liudytojų pagrasė man, kad nesikiščiau į nesavo reikalus ir nerašyčiau panašių straipsnių, nes esą išlėksiu iš mano tuo metu užimamų pareigų. Grasinimas buvo ne vien teoretinis, kadangi arch. J. Kumpio žmona tuomet ėjo Meno Reikalų valdyboje dailės mokyklų inspektorius pareigas, o jos priešiškas nusistatymas mano atžvilgiu buvo man žinomas ir kitomis progomis.

Kitas faktas, įvykęs taip pat prieš mano atleidimą, tai 1947 m. spalio mėn. anoniminis Dailės Instituto direktoriui skundas (gal jam šis skundas ir nebuvo anoniminis), kad esą aš buvęs tautininkų viešpatavimo metu Vilniaus Lukiškių kalėjimo viršininku ir žiauriai engeš ir persekiojęs politinius kalinius. Mano manymu, šis šmeižtas galėjo kilti tik tarybinei santvarkai priešišku žmonių tarpe, giminingų K. Stašui⁴⁰, kurie negalėjo suvirškinti, kodėl aš smetoninių žvalgybininkų iki tarybinės valdžios įsikūrimo Vilniuje nepaleidžiau iš kalėjimo. Tokį aiškinimą aš pateikiau instituto direktoriui raštu. Ar padarė jis iš to reikiamas išvadas, man ligi šiol nėra žinoma.

Iš čia spėju, kad šie asmeninių intrigu faktai tam tikra dalimi galėjo prisidėti prie mano atleidimo.

Pedagoginį darbą dailės srityje mėgstu jau vien dėl to, kad savo mokslinio tiriamojo darbo rezultatus galima čia pat pritaikinti jaunų dailės pajėgų auklėjime, o be to šis pedagoginis darbas, o ypač nuolatinio ryšio su jaunimu palaikymas, žymiu mastu paspartina ir įprasmina daugelio teoretinių problemų išsprendimą ir jų praktikinį pritaikinimą, – padeda kūrybiškiau spręsti konkrečius dailėtyros uždavinius.

Kas liečia mano darbą Vilniaus Valst[ybiniam] Dailės Muziejuje, tai jis man prasidėjo visai nelauktais netikėtumais. Po jo šešerių metų gyvavimo tikėjaisi, kad mano būsimas vaizdinės dailės skyriaus pareigas perduos ankstyvesnis jo vedėjas, mano buvęs profesorius iš dailės fakulteto Vilniaus universitete, Jurgis Hoppenas⁴¹. Pasirodo, jokio perdavimo nebuvo. Jokių senų inventoriaus knygų neradau, o patys

³⁸ Žr.: DRĖMA, Vladas. Paminklo sužalojimas baudžiamas įstatymais. *Literatūra ir menas*, 1948 rugs. 11 (nr. 34), p. 2; IDEM. Kas rūpinasi dailės paminklų apsauga? *Ibidem*, 1948 gruod. 17 (nr. 47), p. 1.

³⁹ Jonas Kumpis (*1895–†1960) – architektas, Architektūros reikalų valdybos prie Lietuvos Ministrų Tarybos viršininkas (1944–1955), Valstybinio dailės instituto Architektūros katedros dėstytojas (1945–1960) ir vedėjas (1945–1951), profesorius (1958), Lietuvos architektų sąjungos valdybos pirmininkas (1954–1958). Žr.: *Lietuvos architektai*. Sudarytojas Algimantas Mačiulis. Vilnius, 2002, p. 377.

⁴⁰ Konstantinas Stašys (*1880–†1941?) – provizorius, visuomenės veikėjas, Vilniaus burmistras (1939–1940), Vilniaus lietuvių laikinojo komiteto, vėliau pavadinto Tautiniu Vilniaus lietuvių komitetu, pirmininkas (1928–1940). Šis komitetas atstovavo visai Vilniaus krašto lietuvių organizuotai visuomenei, gynė lietuvių teises lenkų ir tarptautinėse įstaigose. 1937 m. vasarį suimtas ir apkaltintas rengęs sukilimą Vilniaus kraštui prijungti prie Lietuvos valstybės. Sovietų sąjungai užėmus Vilnių 1939 m. K. Stašys kalintas Balstogės kalėjime. Lietuvos vyriausybės pastangomis paleistas. 1941 m. Lietuvą okupavusių sovietų suimtas, apkaltintas antisovietine veikla ir išremtas. Žr.: JUKNEVIČIUS, A. Stašys Konstantinas. In *Lietuvių enciklopedija*. Boston, 1963, t. 28, p. 463.

⁴¹ Jurgis Hoppenas (*1891–†1969) – Lietuvos tapytojas, grafikas, Vilniaus universiteto Grafikos katedros dėstytojas (nuo 1931), docentas (1937). Kurį laiką dirbo Vilniaus dailės muziejuje. Nuo 1946 m. gyveno Lenkijoje, dėstė Torunės universitete, 1947–1961 m. Grafikos katedros vedėjas. Žr.: INDRIULAITIS, Aleksandras. Hoppenas Jurgis. In *Visiotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2005, t. 7, p. 651.

ekspوناتai buvo išmėtyti po visus muziejaus pakampus ir įvairias jo patalpas, lyg tik vakar būtų pasibaigę karo veiksmai. Teko rinkti, tvarkyti, viskas iš naujo surašinėti. Pagal buv. muziejaus direktoriaus L. Karsavino⁴² pasakojimus J. Hoppenas nelauktai repatriavęs į Lenkiją neatsiskaitęs iš savo pareigų, nes jau buvo vedamas tardymas dėl jo kriminalinių nusikaltimų, ir, galimas dalykas, išsivežęs su savo bendrininkais ir vertingesnius muziejinius rinkinius, nes pvz. esą prieš tai buvę muziejuje daugiau 200 garsaus prancūzų XVII amž. grafiko Callot⁴³ darbų, o aš jų teradau vos 8.

Man taip pat buvo žinoma, kad 1940–1941 metais labai daug meninių vertybių buvo nacionalizuota įvairiuose Lietuvos dvaruose ir perduota į Vilniaus dailės muziejų, o tuo tarpu jų čia teradau labai mažai. Ypatingai mažai buvo baldų, kilimų ir porceliano dirbinių, kurių palikę vien nuolaužos. Čia, pagal senų tarnautojų pasakojimus, vokiečiųmečiu daugiausiai pasidarbavęs jo buvęs direktorius Ad. Valeška⁴⁴, išdalindamas juos įvairioms savo pažįstamoms ir bičiuliams bei hitleriniams viršinininkams.

Pirmasai uždavinys, kurį aš pasistačiau savo muziejiniame darbe, tai – tinkamas Lietuvos dailės istorijos pažinimas ir jos palikimo tinkamas parodymas muziejinėje ekspozicijoje išeinant iš marksistinės metodologijos reikalavimų. Čia taip pat viskas teko pradėti iš pagrindų: nuodugnus mokslinis fondų pažinimas ir paveikslų atribucija pagal atskiro dailininko kūrybą, lietuvių dailininkų sąrašo sudarymas pagal istorinę raidą nuo ankstyviausiųjų laikų, atitinkamos demarkacinės linijos pravedimas tarp lietuvių ir lenkų dailininkų ir visos lenkų dailės istoriografijos kritiškas peržiūrėjimas, kadangi jų buvo įprasta žiūrėti į Lietuvą, kaip į Lenkijos provinciją, o į jos kultūrą, kaip į lenkiškosios kultūros provincinę atmainą. Dėl to visi Lietuvos dailininkai urmu buvo įjungti į lenkų dailės istoriją. Lygiai teko kovoti su buržuazinėje Lietuvoje įsivyravusia nuomone, kad lietuviškoji dailė prasideda tik nuo pirmųjų Lietuvių Dailės Draugijos parodų Vilniuje 1906 m.⁴⁵, o visa prieš tai Lietuvoje besivysčiusi dailė buvusi grynai lenkiška. (Kaip nuostabiai lenkų ir lietuvių buržuaziniai nacionalistai sutampa šiuo klausimu!)

Šio darbo pasėkoje sudariau lietuvių ikitarybinės dailės skyriaus ekspoziciją ir parašiau jai vadovą, kaip Lietuvos vaizdinės dailės istorijos metmenis, kurie naudojami dabar muziejaus darbe, kaip šio ekspozicijos skyriaus ekskursijoms aiškinimo metodinis vadovas. Šitie darbai žymiu mastu padėjo ir lietuvių dailės parodai organizuoti 1954 metų lietuvių literatūros ir meno dekadaje Maskvoje, kur ištaisą mėnesį budėjau kaip parodos konsultantas.

Ligšiolinis mano darbas muziejuje, atrodo, mokslinių atsiekimų atžvilgiu galėtų būti daug sėkmingesnis, kadangi tik nežymiu mastu galiu atsidėti Lietuvos dailės istorijos moksliniam tiriamajam darbui. Nepakankamas etatų kiekis verčia mokslinius bendradarbius dirbti visokį technikinį darbą: pradendant nuo mechaniško kartotekų kortelių rašymo ir baigiant paveikslų kabinėjimu, sunkių skulptūrų nešiojimu ir dėžių kraustymu prie vykdomų nuolatinių kilnojamųjų dailės parodų, kurios pastaruosius du metus (1952 ir 1953) visiškai buvo išstūmusios nuolatinę muziejaus ekspoziciją. Vos penktą ar šeštą darbo laiko

⁴² Levas Karsavinas (*1882–†1952) – Rusijos ir Lietuvos kultūros istorikas, filosofas, istorijos ir teologijos daktaras (1916). 1928–1940 m. Vytauto Didžiojo universiteto, 1940–1946 m. Vilniaus universiteto profesorius, šio universiteto Visuotinės istorijos katedros vedėjas. 1944–1949 m. Vilniaus dailės muziejaus direktorius, Vilniaus dailės instituto profesorius. 1949 m. suimtas, nuo 1950 m. kalintas Abezės lageryje. Žr.: MUREIKA, Juozas. Karsavinas Levas. In *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2006, t. 9, p. 494.

⁴³ Jacques Callot (*1592 ar 1593–†1635) – žymus prancūzų dailininkas grafikas, padaręs didelę įtaką Prancūzijos grafikos raidai, turėjęs poveikio F. J. de Goyos kūrybai. Žr.: RACHLEVIČIŪTĖ, Ramutė. Callot Jacques. In *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2003, t. 3, p. 692.

⁴⁴ Adolfas Valeška (*1905–†1994) – dailininkas tapytojas. 1930–1933 m. – Nepriklausomųjų dailininkų draugijos pirmininkas. 1935–1940 m. Bažnytinio meno, 1941–1944 m. Vilniaus dailės muziejų direktorius. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, vėliau apsigyveno JAV. Žr.: SAVICKAITĖ, Jūratė. Valeška Adolfas. In *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius, 1988, t. 4, p. 435.

⁴⁵ Lietuvių dailės draugija – dailininkų ir kitų kultūros veikėjų organizacija, įsteigta 1907 m. Vilniuje P. Rimšos, A. Žmuidzinavičiaus, A. Jaroševičiaus iniciatyva. Veikė Vilniuje (1907–1914) ir Kaune (1926–1928). Surengė 11 apžvalginių dailės ir dvi M. K. Čiurlionio kūrybos parodas.

dalį tegalima pašvesti moksliniam tiriamajam darbui. Suprantama, kad dėl to jis negali sparčiai ir sėkmingai vystytis. O darbo šioje srityje yra nepaprastai daug, nes gal nei viena mūsų kultūrinio gyvenimo sritis nėra taip apleista ir sujaukta, kaip mūsų dailės istorijos pažinimas ir jos tyrimas. Dėl to visą savo gyvenimą pasiryžau pašvesti šios srities nuodugiam ir sistemingam moksliniam tyrimui ir šia linkme be paliovos nuosekliai profesiniai ruošiuos ir renku archyvinę bei spausdintinių šaltinių medžiagą. Specializuojuos XIX amžiaus dailėje, tačiau drauge renku medžiagą ir iš kitų istorinių periodų.

Neapsiribojau vien istoriniu Lietuvos dailės tyrimu, bet taip pat aktyviai dalyvauju ir Lietuvos TSR Tarybinių Dailininkų Sąjungos organizaciniame ir kūrybiniame gyvenime nuo 1940 metų. Čia dalyvauju visuose kūrybiniuose pasitarimuose, aptarimuose, dailininkų darbų vertinimuose, skaitau paskaitas, pranešimus, rašau recenzijas apie dailininkų bendras ir individualias parodas ir teoretinius straipsnius įvairiais dailės reiškiniais. Tuo tarpu kritikų sekciją mūsų dailininkų sąjungoje sudarau tik aš vienas. Platesnio kritikų ir dailės teoretikų būrio L[ietuvos] T[arybinių] D[ailininkų] S[ąjun]-gos valdyba dar neorganizavo ir šio darbo neplečia bei nevysto į reikiamą lygį. Tuo tarpu tai, ką aš padariau bei veikiu, priklauso išimtinai nuo mano asmeniškios iniciatyvos.

1949 metų vasarą baigiau vakarinį marksizmo-leninizmo universitetą ir nuo to laiko kasmet dalyvauju marksistinės estetikos seminaruose prie Vilniaus Valst[ybinio] Dailės Instituto.

[...] Prie mano surinktos archyvinės ir spausdintinių šaltinių medžiagos toliau telkiu papildomą medžiagą, kad galima būtų monografinio pobūdžio darbais išsamiau ištirti XIX amžiaus Lietuvos dailės raidą. Tuo būdu numatau sekančius darbus ar jų serijas:

a) platesnę „Vilniaus dailės mokyklos“ (arba tiksliau „dailės katedra prie Vilniaus universiteto“) monografiją, paremtą išimtinai nauja archyvine medžiaga, apimančia 1797–1832 metų laikotarpį;

b) plačių studijų reikalinga labai įdomi ir svarbi tema, papildanti pirmąją – tai „Estetikos kursas Vilniaus universitete“, apimantis daug platesnį laikotarpį, nes beveik nuo Vilniaus universiteto įsteigimo 1578 metais;

c) atskirų Vilniaus dailės mokyklos profesorių ir auklėtinių monografijas, panašias Kanuto Rusecko monografijai, kaip apie: Praną Šmuglevičių, Joną Rustemą, Vincą Smakauską, Valentina Vankavičių, Joną Trojanąuską, Lauryną Stuoką-Gucevičių, Karolį Podčasinskį, Fulgentą Rimgailą ir kt. pagal naujai atrandamą archyvinę bei muziejinę medžiagą apie jų kūrybą⁴⁶;

d) atskirą mūsų dailės istorijoje periodą sudaro 1863 metų valstiečių sukilimo laikotarpio dailininkai, kurių dauguma dalyvavo aktyviai šiame sukilime, ir dėl to atskiras darbas galės liesti jų dalyvavimą šiame sukilime, susijęs su jų visuomenine ideologija bei estetinė platforma, turinčia neabejotino ryšio su rusų revoliucinių demokratų ideologine bei visuomenine veikla. Šia medžiaga turtingas neištirtas Vilniaus generalgubernatoriaus Muravjovo archyvas.

e) Šio periodo žymesniems dailininkams tektų pašvesti atskiras monografines studijas, kaip apie: Elviro Mykolą Andriolį, Joną Zaleskį, Henriką Dmachauską, Vincą Slendzinskį, Eduardą Paulavičių, Kazimierą Alchimavičių, Pijų Vėlinoniškį ir kt.;

f) tarp kitų XIX amž. II pusės Lietuvos dailės reiškinų mokslinio ištyrimo reikalingi tokie klausimai, kaip:

1. Jonas Kazimieras Vilčinskas ir jo „Vilniaus Albumas“;
2. Dailininko Boleslovo Rusecko gyvenimas ir kūryba,
3. Skulptoriaus Morducho Antokolskio gyvenimas ir kūryba ir kt.

⁴⁶ Sovietmečiu V. Drėmos mokslo darbų spausdinimui buvo sudaromos įvairios klūtys. Vis dėlto, praėjus keliems dešimtmečiams po *Autobiografijos* parašymo, buvo publikuotos jo monografijos apie Pranciškų Smuglevičių, Kanutą Rusecką, Vincentą Smakauską: DRĖMA, Vladas. *Pranciškus Smuglevičius*. Vilnius, 1973. 422 p.; IDEM. *Kanutas Ruseckas*. Vilnius, 1996. 286 p.; IDEM. *Vincetas Smakauskas*. Vilnius, 2001. 271 p.

g) Labai daug medžiagos turiu surinkęs ir neatsižadu dirbti prie kapitalinės studijos apie lietuviškosios ornamentikos istorinę raidą ir jos ryšius su kitų tautų liaudies dailė; panašiai kaip ir lietuviškosios knygos grafikos ir jos dekoravimo istorinę raidą, kuriai tai temai taip pat yra surinkta kiek medžiagos.

Šito plano užtektų mano visam gyvenimui, tačiau vilioja mane dar ir tokie klausimai, kaip Lietuvos bizantinė dailės mokykla XIV–XVI amžiuje, kaip lietuviškoji gotikinė architektūra XV–XVI amž., Lietuvos XVII–XVIII amž. barokinė architektūra, kaip ir bendros Lietuvos dailės istorijos apybraižos.

Tikiuosi, vistik, kad šie planai nebus tikrai mano svajonė, o susilauksiu sąlygų ir galėsiu išimtinai pasišvęsti šiam vienam moksliniam darbui ir, neabejoju, kad šio plano esminę daugumą tikriausiai įgyvendinsiu.

Parašas: *Vl. Drėma*

Užpildymo data: sausio 15 d. 1955 m.

Papildymai prie autobiografijos

[...] 7. Su profesoriumi Levu Platonovičiu Karsavinu susipažinau tik 1946 metais, kuomet atėjau dirbti į Vilniaus Valst[ybinių] Dailės Muziejų, kur jis tuomet ėjo direktoriaus pareigas. Anksčiau tepažinojau jį tik iš kai kurių jo mokslinių darbų. Iš karto sudarė įspūdį kultūringo ir artimai sugyvenamo žmogaus. Neturėjo papročio rodyti savo viršininikiškumo, mėgdavo bičiuliškai pasišnekėti su moksliniais bendradarbiais bei kitais muziejaus tarnautojais ir nevengdavo gamybinio darbo – aiškinti muziejaus ekspoziciją lankytojams vienodai su kitais moksliniais bendradarbiais. Savo pašnekesiuose su moksliniais bendradarbiais nešykštėdavo savo gausių mokslinių žinių kultūros istorijos srityje ir daugelį klausimų padėdavo rimtai išaiškinti. Be to pašnekesiuose nevengdavo eilės klausimų nušviesti savitų filosofinių pažiūrų šviesoje, kurios sudarė neaiškią idealistinių, liberalinių bei skeptiškųjų koncepcijų mišinį su labai plačiais reliatyviais ir subjektyvistiniais nukrypimais. Dailės klausimuose, nors kai kada į kai kuriuos jų įžvelgdavo ir giliau, daugiausiai psichologiniu požiūriu, tačiau visumoje buvo perdėm liberališkas, pripažindamas vienodą vertę lygiai klasikiniam palikimui, lygiai realistinės dailės atsiekimams, kaip ir kraštutinio formalizmo pasireiškimams. Dailės klausimais specialiai rimčiau nesidomėjo ir teliėtė juos gana apibendrintai, kiek tai buvo susiję tik su bendrais kultūriniais ir filosofiniais klausimais ir sudarė juose tam tikrus aspektus. Lietuviškosios dailės klausimais mažiausiai domėjosi, žiūrėdamas į ją iš „europietiškosios kultūros“ aukštumų, tematydamas joje tik naivaus provincionališkumo pasireiškimus virškinant tuos ar kitus „europinės dailės“ reiškinius. Šios kosmopolitinės pozicijos, aišku, neprisidėjo prie paskatinimo domėtis savos dailės palikimo klausimais.

Tarybinės dailės ir tarybinio gyvenimo atžvilgiu atvirai reiškė savo priešišką nusistatymą ir aiškiai buvo jaučiama, kad šia liberališką ir skeptišką buržuazine kritika gardžiuojasi, priešpastatydamas jos „siaurumui“ savo požiūrio „platumą“. Mane, tuomet belankantį vakarinį marksizmo-leninizmo universitetą ir besidominantį filosofiniais ir estetiniais marksizmo klausimais, pašaipiai vadindavo „marksizmu nutukusiu“.

Karsavinas, kaip muziejaus direktorius, į įvairius tarnybinius reikalus bei tarnautojų darbo discipliną ir gamybinio darbo rezultatus žiūrėdavo labai liberališkai ir atlaidžiai. Visas gamybinio darbo sėkmingumas jo vadovavimo metu priklausė beveik išimtinai nuo tarnautojų geros valios ir jų pilietinio pareiškimo jausmo. Ypatingai skaudžiai atsiliepė šis jo liberalizmas tuo metu, kuomet ligi to laiko dirbusių dailės muziejuje lenkų tautybės tarnautojų dauguma 1945–1946 metais repatriavo ir išvažiuodami neperdavė reikiamai dokumentuotai nei savo pareigų, nei jų tvarkomų eksponatų, nei muziejinės mokslinės dokumentacijos. Šitokia betvarkė buvo labai paranki piktos valios žmonėms pasisavinti ir išsivežti niekieno nekontroliuojamą valstybinį turtą bei muziejaus menines vertybes. Dėl to atėjus man po lenkų tarnautojų tvarkyti muziejuje vaizdinės dailės skyrių neradau ten nei senų inventorizacinių knygų, nei kitos mokslinės medžiagos, kuri mano žiniomis tikrai turėjo būti muziejuje, kaip pvz. įvairūs apibendrinantieji moksliniai straipsniai: prof. M. Moreliovskio apie lietuvių feodalinės dailės nacionalinius savaimingumus, Euzebijaus Lopacinskio apie Vilniaus auksakalių cechą, Jermalavičiaus apie Vilniaus koklių radinius ir kt. Be to pagal paliktus dėl akies eksponatų apskaitos sąrašus patikrinęs radau, kad ir jų atžvilgiu būta lygiai žymių trūkumų, kaip ir perteklių.

Šis Karsavino liberališkumas reiškėsi ir eksponatų užpirkimo srityje, kuomet iš pažįstamų žmonių, kaip pvz. iš tuometinio muziejaus direktoriaus pavaduotojo ūkio reikalams M. Jurkutaičio buvo nupirktas visai bevertis paveikslas, kuris vėliau reikalinga buvo nurašyti.

8. Klausimas, kodėl aš iš kūrybinių dailės pozicijų perėjau į dailėtyrą, į Lietuvos dailės istorijos studijas, – gana sudėtingas ir išplaukia iš įsisąmoninto mano charakterio savybių ir galimybių bei susidėjusių gyvenimo aplinkybių.

Dailėtyros klausimais domėjausi visuomet lygiagrečiai su praktiniais kūrybiniais klausimais dar besimokydamas gimnazijoje. Tuomet tarp šių sričių nebuvo išskirtinumo, ir jos darniai papildė viena kitą. Dailės teorijos ir istorijos klausimams labai daug buvo skiriama dėmesio ir Vilniaus universiteto dailės fakultete, kur susidūręs su lenkų dailės istorijos klausimais, kurie buvo pateikiami iš lenkų imperialistinių pozicijų įjungiant į lenkų dailės istoriją visą Lietuvos, Gudijos ir Ukrainos dailės palikimą, kilo manye mintis arčiau pažinti tą įjungiamą mūsų palikimą ir pamėginti pasekti nacionalinį šio palikimo savaimingumą, juo labiau, kad patys lenkų dailės istorikai eilės Lietuvos dailės istorijos reiškinių jokia būdu negalėjo darniai įtarpinti į lenkų kultūrą ir priversti buvo pripažinti tos dailės nacionalinį savaimingumą, tiesa, nevadindami jo lietuviškuoju, bet tik regionaliniu provinciniu „vilnietišku“. Tuo būdu prof. Sokolovskis lenkišką gotikinę architektūrą priešpastato „vilnietiškajai“⁴⁷, prof. Tatarkievičius, buvęs kurį laiką to paties dailės fakulteto profesoriumi, lenkų klasicistinei architektūrai priešpastato „vilnietiškaį“ klasicizmą⁴⁸; pagaliau mano profesorius M. Moreliovskis buvo priverstas pripažinti, kad „vilnietiškasai“ barokas žymiai skiriasi nuo lenkiškojo baroko⁴⁹. Šie klausimai nedavė man ramybės ir nuolatos traukė užsimti jais rimtai profesionaliai ir galutinai priėti aiškių išvadų. Juo labiau viliojo mane ši Lietuvos dailės istorijos sritis, kad ligšiol tik labai nežymia dalimi ja domėjosi P. Galaunė⁵⁰ ir H. Kairiūkštytė-Jaciniene⁵¹.

Iš kitos pusės mano darbas 1936 metais su Vilniaus krašto lietuvių liaudies meno paroda sužadino manye rimtą susidomėjimą giliau moksliniai iširti ir šią sritį. Nuo to laiko pradėjau rimtai rinkti medžiagą lietuviškosios ornamentikos srityje ir studijuoti atitinkamą literatūrą. Taip pat ėmiausi nuoseklių studijų ir Lietuvos dailės istorijos srityje. Šiems klausimams tirti jaučiausi ne mažiau paruoštas, kaip ir praktinei dailininko kūrybinei veiklai. Mano kurso kolegės iš Vilniaus universiteto dailės fakulteto, kaip Kalvaitytė-Kološinskienė, Romana Gintylaitė ir kt. kaip tik specializavosi dailėtyros srityje ir šiandien sėkmingai dirba šioje srityje Varšuvos Lenkų Nacionaliniame Dailės Muziejuje.

Pagrindinė priežastis, kuri vertė mane galutinai persimesti iš dailininko profesijos į dailės istoriko, – tai stoka materialinių sąlygų atsidėti rimtam profesiniam dailininko darbui. Dailininko profesija, lygiai kaip ir muziko virtuozo, reikalauja, kad ja žmogus užsimtų nuolatos ir sistemingai be jokių didesnių pertraukų, atitrūkimų ir nuolatos techniniai ir kūrybiniai tobulėtų; kad jo techniškai sugebėjimai neatsiliktu nuo sąmonės, nuo kūrybinių uždavinių supratimo. Šiam sąlygų aš neturėjau nei tuojaus baigęs Vilniaus universiteto dailės fakultetą, nei vėliau, kadangi visą laiką reikėdavo galvoti koku būdu uždirbti duonos kąsnį ir išlaikyti šeimyną. Tekdavo tenkintis įvairiausiais atsitiktiniais darbais ir uždarbiais. Rimta meninė kūryba tuomet visiškai neužtikrino man reikiamos ekonominės bazės. Tuo būdu atitrūkau nuo meninio ir techninio igūdimo laisvai kūrybiškai reikštis lygiai tapyboje, kaip ir grafikoje. Daugiau suprasdavau,

⁴⁷ SOKOŁOWSKI, Maryan. *Dwa gotycyzmy: wileński i krakowski w architekturze i złotnictwie i źródła ich znamion charakterystycznych*: osobne odbicie z t. VIII Sprawozdań Komisji do badania Historii Sztuki Akademii Umiejętności w Krakowie. Kraków, 1907, 40 p.

⁴⁸ TATARKIEWICZ, Władysław. *Dwa klasycyzmy wileński i warszawski*: rzecz czytana 12 czerwca 1920 na posiedzeniu Tow. Przyjaciół Nauk w Wilnie. Warszawa, 1921. 32 p.

⁴⁹ MOREŁOWSKI, Marian. *Znaczenie baroku wileńskiego XVIII stulecia*. Wilno, 1940. T. 1. 32 p.; T. 2. 80, XXXXIII p.

⁵⁰ Paulius Galaunė (*1890–†1988) – meno istorikas, grafikas, lietuvių profesionalios muziejininkystės pradininkas, kultūros veikėjas. 1925–1939 m. Vytauto Didžiojo universiteto (iki 1930 m. Lietuvos universitetas), 1940–1951 m. – Vilniaus universiteto dėstytojas, docentas, 1940–1946 m. Meno istorijos, 1947–1949 m. Muzeologijos katedros vedėjas. 1945–1950 m. Vilniaus dailės instituto dėstytojas. Žr.: DOBROVOLSKAITĖ, Irena. Galaunė Paulius. In *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2004, t. 6, p. 349–350.

⁵¹ Halina Kairiūkštytė-Jaciniene (*1896–†1984) – dailėtyrininkė, etnografė, dailininkė, filosofijos daktarė (1926). 1926–1932 m. dėstė Kauno meno mokykloje. 1933–1940 m. gyveno Rygoje. Nuo 1942 m. Vilniaus dailės akademijos, 1944–1946 m. Vilniaus dailės instituto, 1944–1950 m. Vilniaus universiteto dėstytoja, nuo 1945 m. docentė. Paskelbė straipsnių dailės kritikos ir kultūros istorijos klausimais, parašė monografiją *Pažaislis, baroko vienuolynas Lietuvoje* (1930; 2001). Žr.: RUTKAUSKIENĖ, Rima. Kairiūkštytė-Jaciniene Halina. In *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2006, t. 9, p. 149.

negu pajėgdavau. Ypač stigo man reikiamo meistriškumo ir laisvumo piešinyje. Jaučiau, kad esu greičiau mėgėjas diletantas, negu profesionalas dailininkas, o tokia kūryba man buvo ne džiaugsmas, o kančia, kuomet nežiūrint didžiausių pastangų neatsieki to, ko nori. Tai ir vertė mane apsispręsti būti geriau specialistu profesionalu vienoje srityje, negu diletantu keliose, ir kad ta profesija atitiktų ne tik pamėgimą, bet ir užtikrintų gyvenime ekonominį pagrindą.

Ne be įtakos apsispręsti šia linkme turėjo ir savęs bei savo charakterio galimybių pažinimas, prie kurio prisidėjo ir daugelio kitų dailininkų kritika ir patarimai. Mano pasaulėjauta reiškiasi daugiau analitiniu racionalistiniu bei intelektualiniu tikrovės reiškinį suvokimu, negu jausminiu emociniu ir šis charakterio bruožas ypatingai ryškiai atsispindėjo mano meninėje kūryboje, kuri visuomet būdavo daugiau eksperimentinio pobūdžio, pritaikyta prie išankstinių formalių problemų sprendimo, negu išplaukianti iš betarpiško emocinio tikrovės reiškinį išgyvenimo bei jo impulsyvaus perteikimo vaizdinėje dailėje. Šie pasaulėjautos bei charakterio prigimti savitumai prisidėjo prie to, kad mano kūrybiniai darbai būdavo visuomet sausoki, kiek intelektualiai nuspekuliuoti ir kiek schematiški. Šitos savybės nėra dailės kūriniai meniniais privalumais, o priešingai – aiškiais trūkumais, kuriais norint man atsipalaidoti, reikėtų pakeisti savo prigimtį ir charakterį. Taigi, ir šita aplinkybė mane įtikino, kad man nėra pagrindo brautis į meninės kūrybos sritį, jeigu prigimti daviniai, kurių jau nebegalima pakeisti, nežada sėkmingų kūrybinių laimėjimų.

Pagaliau esu visiškai įsitikinęs, kad tik toksai darbas atneš visuomenei daugiausiai naudos ir bus sėkmingiausias savo rezultatais, kuris atliekamas su meile ir aistringų pamėgimu. O dailėtyros bei Lietuvos dailės istorijos klausimais nuoširdžiai domiuos ir mėgstu šį darbą daugiau, negu bet kurį kitą.

Parašas: *Vl. Drėma*

Užpildymo data: sausio 26 d. 1955 m.

APIE KNYGAS

Lietuvos evangelikų reformatų sinodo jubiliejui skirtas straipsnių rinkinys

Lietuvos evangelikų reformatų sinodui 450 metų = 450 years for the Synod of the reformed church in Lithuania : mokslinių straipsnių rinkinys : mokslinė konferencija ir neeilinis Sinodas, 2007 m. rugsėjo 15–16 d. / Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčia Unitas Lithuaniae ; redakcinė kolegija: Ingė Lukšaitė (pirm.) ... [et al.]. – Vilnius : Apyaušris, 2008. – 176 p., [4] iliustr. lap. : iliustr., faks., portr. – ISBN 978-9955-609-308

Pristatomą leidinį sudaro trys profesionalių istorikų pranešimai ir Vengrijos Reformatų Bažnyčios vyskupo tekstas apie reformatų tapatumo sampratą. Prieduose dar galima surasti ne tik 2007 metų rugsėjo 15–16 dienomis įvykusios mokslinės konferencijos, bet ir neeilinio Sinodo medžiagą, programą, fotografijas, sveikinimų faksimiles bei fragmentus. Kadangi pagrindiniai tekstai išversti į anglų kalbą, leidinys prieinamas ir užsienio skaitytojui.

Kas esminio autorių pasakyta moksliniuose tekstuose? Pratarmėje, kurią pasirašė leidėjai, pažymėta Reformacijos sąjūdžio Lietuvoje istorinė reikšmė. Ją trumpai būtų galima nusakyti taip: tautiškumo (t. y. lietuviškumo) įtvirtinimas visuomenėje; pakeistas individo santykis su Bažnyčia taip, jog kiekvienas tikintysis tapo atsakingas už savo sielos išganymą; kviesta sugrįžti prie krikščioniškos Bažnyčios ištakų.

Reformacijos Lietuvoje problemą savo straipsnyje trumpai apžvelgė Lietuvos istorijos instituto habilit. dr. Ingė Lukšaitė. Ji atskleidė keturis Reformacijos sąjūdžio Lietuvoje laikotarpius – nuo jo atsiradimo XVI a. pirmoje pusėje iki išsikvėpimo, bet ne visiško išnykimo XVII a. antroje pusėje. Ji taip pat pažymėjo Reformacijos ypatybes Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje, akcentuodama, kad šis istorinis reiškinys atliko kultūros modernizacijos postūmį – o tai savo ruožtu rengė Lietuvą naujiems laikams. Lietuvos Evangelikų Reformatų Bažnyčią XVI a. antroje pusėje I. Lukšaitė traktavo kaip stipriausią evangelišką Bažnyčią; XVII a. antroje pusėje ji jau sudarė konfesinę mažumą, kurioje plačiai vartota lietuvių kalba.

Klaipėdos universiteto doc. Arūnas Baublys Sinodo kultūrinės politikos XIX a. prioritetais nurodė švietimo, knygų leidybos plėtotę bei dėmesį gimtajai, ypač lietuvių kalbai. Todėl jis akcentavo bibliotekų steigimo svarbą, dėmesį tiksliesiems mokslams bei religinio ugdymo programai reformatų mokyklose, raštingumo bei religijos skleidimo akciją, nepaisant socialinių barjerų, kai buvo lavinamos neturtingos mergaitės turint tikslą, kad pačios galėtų atlikti lavinimo darbą savo socialinėje aplinkoje. Jis fiksavo ir 1848 m. Sinodo įteisintą lietuvių kalbos dėstymą Kėdainių mokykloje.

Vilniaus pedagoginio universiteto lektorius Deimantas Karvelis tyrinėjo evangelikų reformatų dvasininkijos religinę kasdienybę Radvilų Biržų Kunigaikštijoje XVI a. pab.–XVII a. viduryje. Minėtą dvasininkų grupę jis laikė atskiru socialiniu sluoksniu, kuriam būdingas dvejopas teisinis pavaldumas. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos mastu jie buvo priklausomi nuo Lietuvos Evangelikų Reformatų Bažnyčios, o Biržų Kunigaikštijos – nuo didiko ir jo dvaro sprendimų. Kadangi kunigai atlikdavo dvasinio patarnavimo visiems socialiniams sluoksniams funkcijas, pradedant didiko šeimos nariais ir baigiant skurdžiausiais parapijiečiais, jie tarsi vienijo visuomenę, o dėl savo veiklos specifikos buvo bene judriausia vietos visuomenės grupė.

Įdomūs buvo Vengrijos Reformatų Bažnyčios vyskupo Guštavo Biolcskéjaus (Gusztav Bölcskei) samprotavimai apie Reformatų Bažnyčios tapatumą. Jis tvirtino, jog reformatai neturi polinkio tapatintis su tradicija, nes „prisirišti“ prie tradicijos nėra tikras tikėjimas. Tai nereiškia, kad reformatai plūdurioja vakuume, nepripažįsta jokių tradicijų. Paprastai intelektualai, kurie tapatinasi su reformatais, remiasi vaikystės ar paauglystės prisiminimais ir potyriais. Žmonės gali rinktis patys, ar nori laikytis tam tikrų tradicijų. Jis pateikia savo asmeninį pavyzdį: gimė kaimelyje, kur visi buvo reformatai, ir nemanė, kad kur nors yra kitokių. Bet dabar jis tai žino. Taigi tapatumo paieškos eina kartu su pliuralizmu, kurio pasekmė

gali būti sąmoningas susitapatinimas su reformatais. Reformatų tradicija ypač pabrėžia Bažnyčios universalumą. Jų suvokimu Bažnyčia – tai Dievo žmonės. Vyskupas prisipažįsta nuoširdžiai tikintis idėja, kad Reformacija išjudino vieningą Bažnyčią ir vedė ją prie skilimo, prie naujų ir naujesnių tikybų gimimo, ir ši mintis vis dar yra giliai įsitvirtinusi viešojo šiuolaikinės protestantų nuomonėje. Reformacija niekada nenorėjo atsisakyti pareiškimo, kad ji įkūnija šventos visuotinės motinos – Bažnyčios – atsinaujinimą.

Rasa Sperskienė

Bibliotekos istorijos vingiai

Lietuvos mokslų akademijos biblioteka. Paveldas ir raida, 1557–2007 : bibliografijos rodyklė / Lietuvos mokslų akademijos biblioteka ; sudarė Elena Stasiukaitienė ; redaktorių kolegija: Leokadija Kairelienė, Lina Kanopkienė (ats. red.), Juozas Marcinkevičius (pirm.), Birutė Railienė, Povilas Saudargas. – Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, 2009. – 432 p. – ISBN 978–9986–08–047–3

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos parengtų bibliografinių leidinių kontekste čia aptariama bibliografijos rodyklė išskirtinė tiriamo objekto mastais: pirmąkart aprėpiama plati ir įvairiašakė pačios bibliotekos, kaip institucijos, veikla ir joje saugomi rinkiniai. Paradoksalu, bet knygos pavadinimas „Lietuvos mokslų akademijos biblioteka“ neaktualus šiai institucijai įvardinti tapo kaip tik jos išleidimo metais – bibliotekos steigėjo funkcijas vykdanči Lietuvos mokslų akademija 2009 m. lapkričio 24 d. Prezidiumo nutarimu patvirtino naujus bibliotekos nuostatus: biblioteka nuo šiol yra oficialiai vadinama Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka¹. Jeigu leidinio metrika tiksli – nurodoma, jog pasirašyta spaudai buvo 2009 m. gruodžio 23 d., – tai knyga dienos šviesą išvydo, kai biblioteka jau išties mėnesį veikė kitu pavadinimu. Tad Sudarytojos „Pratarmėje“ (p. 6–11) siūloma metaforinė paralelė tarp bibliotekos ir žmogaus likimo kaip reta taikli...

Knygą, be pratarmės ir svarbesnių įvykių bei veiklos datų sąrašo (p. 11–18), sudaro trys skyriai: 1) Paveldėtos ir įgytos bibliotekos, spaudinių rinkiniai, kolekcijos (p. 19–141), 2) Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos raida. Veiklos turinys (p. 142–372), 3) Ikonografija (p. 373–387). Kiekvienas iš šių skyrių skirstomas į daugiau ar mažiau skirsnių ir skirsnelių. Knyga aprūpinta tekste vartojamų sutrumpinimų sąrašu (p. 388–392) ir asmenvardžių rodykle (p. 393–426). Leidinys iliustruotas, dauguma nuotraukų – archyvinės. Sumaniai parinktos ir aprūpintos informatyvia metrika nuotraukos, išsklaidytos po visą knygą. Tokiu būdu jos atlieka svarbią iliustracinę funkciją, bet jų sąrašas, manyčiau, būtų buvęs labai pravartus.

Sudarytojos pasirinktos bibliografinės rodyklės chronologinės ribos, o konkrečiau – pirmoji jų, t. y. 1557 metai, yra kiek netikėta. Nors nuo pat įsteigimo 1941 m. Lietuvos mokslų akademijos biblioteka iki praėjusiųjų metų pabaigos pavadinime neturėjo asmenvardžio „Vrublevskiai“, tačiau šios bibliotekos istorija visada buvo siejama su Vrublevskių sukauptais rinkiniais. Šnekamojoje kalboje ši institucija visą laiką buvo žinoma (ir ne tik lenkų kultūrinėje tradicijoje) kaip Vrublevskių biblioteka. Kodėl prirėkė Bibliotekos ištakas kelti į XVI a. vidurį, pratarmėje paaiškinama labai glaustai ir konkrečiai: „Rodyklės chronologines ribas (1557–2007) lėmė Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos įkūrimo 450 metų sukaktis, 2007-ųjų pabaigoje paminėta ir Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje surengus mokslinę konferenciją“ (p. 9). Vilniaus evangelikų reformatų sinodo biblioteka, kaip teigia pati Sudarytoja pratarmėje, tuometinės Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos buvo perimta tik 1941 metų vasario mėnesį (p. 8). Be Sinodo bibliotekos rinkinio, kaip „paveldėtos ir įgytos bibliotekos, spaudinių rinkiniai, kolekcijos“ išskiriamos dar trys bibliotekos: Vilniaus mokslo bičiulių draugijos biblioteka, Valstybinė Vrublevskių biblioteka ir Kariuomenės biblioteka. Pastarųjų keturių bibliotekų, kurios čia aptariamoje bibliografijos rodyklėje pristatomos kaip sąlyginai savarankiški struktūriniai vienetai, išskyrimas visų pirma verčia klausti, kodėl tik tiek? Kodėl kaip atskiras struktūrinis vienetas neišskirta, pavyzdžiui, iš Šiaulių „Aušros“ muziejaus perkelta Pelikso Bugailiškio (*1883–†1965) sukomplektuota Žemaitijos dvarų kolekcija ar Vilniaus vyskupijos kapitulos archyvo dalis? Tuo labiau, kad Vilniaus vyskupijos kapitulos archyvas

¹ Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos nuostatai [interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. vasario 27 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.mab.lt/dokumentai/nuostatai2009.pdf>

siekia XIV a. pabaigą², taigi chronologiškai yra ankstesnis už Vilniaus evangelikų reformatų Sinodo biblioteką. Antra, pagal 1994 m. nuostatus, kurie, beje, minimi pratarinėje (p. 9), Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos rinkiniai vertinami kaip vientisas masyvas, struktūrizuotas atskirais fondais bei kolekcijomis, o ne išskaidytas į atskiras bibliotekas.

XIX a. antrojoje pusėje Vilniuje žinomo gydytojo homeopato Eustachijaus Vrublevskio sūnus Tadas Vrublevskis (*1858–†1925), baigęs teisės studijas Maskvos universitete, 1890 m. apsigyvenęs Vilniuje ėmė kaupti knygas bei rankraščius ir įsteigė tėvų vardu pavadintą biblioteką, kurią 1925 m. testamentu padovanojo Vilniaus miestui be teisės ją išgabenti ar išskaidyti jos rinkinius. Bibliotekos internetiniame puslapyje, be kita ko, buvo rašoma: „Po Tado Vrublevskio mirties biblioteka tapo valstybine ir 1926 m. įsikūrė Tiškevičių rūmuose, Žygimantų g. 1/8 (tuo metu joje buvo apie 90 000 vertingų knygų, 28 000 rankraščių ir autografų, 1500 žemėlapių, per 13 000 piešinių ir nuotraukų, apie 1200 paveikslų ir t. t.). 1937 m. biblioteka gavo Romerių šeimos paveikslų rinkinį. 1941 m. jo biblioteka tapo Lietuvos Mokslų Akademijos bibliotekos pagrindu“³. Ar čia aptariamoje bibliografinėje rodyklėje atspirties tašku pasirinkus Vilniaus evangelikų reformatų sinodo biblioteką nėra kvestionuojama nuostata, kad Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos pagrindas yra Tado Vrublevskio rūpestingai kaupti Vilniaus miestui dovanotieji rinkiniai? Tokią prielaidą, deja, suponuoja tiek leidinio pavadinimas, tiek ir duomenų pateikimas. Antai pirmoje dalyje „Paveldėtos ir įgytos bibliotekos, spaudinių rinkiniai, kolekcijos“ (p. 19–141) minėtosios keturios bibliotekos išskiriamos į atskirus skirsnius, ir duomenys apie juose esančius rankraščius, spaudinius, knygas, jų tvarkymą ir t. t. pateikiami atskirais skirsniais, kurie yra pritaikyti konkrečiai vienos ar kitos čia išskirtos bibliotekos rinkinių istorijos pristatymui. Bibliografiniai duomenys apie Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos raidą ir veiklos turinį pateikiami antrame rodyklės skyriuje (p. 142–372). Į atskirą dalį išskirta ikonografija (p. 373–387). Pastaroji dalis, beje, aptariamose rodyklės struktūroje kelia mažiausiai abejonių dėl jos tikslingumo.

Akivaizdžiai trūksta ne tik chronologinių ribų išsamesnio pagrindimo, bet ir pagrindinių duomenų iš bibliotekos istorijos pateikimo. Pratarinė šiuo konkrečiu atveju, manyčiau, yra perdėm glausta. Antai pirmosiose pratarinės pastraipose rašoma apie Jono Basanavičiaus iniciatyva 1907 m. pavasarį įvykusio Lietuvių mokslo draugijos steigiamąjį susirinkimą, ir cituojamas patriarcho palinkėjimas draugijai tapti Lietuvių mokslo akademija (p. 6). Toliau teigiama, kad „ji buvo įsteigta 1941 m. sausio 16 d.“, rašoma, kad Akademijos kūrėjai rūpinosi turėti biblioteką. Belieka apgailestauti, kad Sudarytoja nemanė esant reikalinga išsamiau aptarti 1939 m. įkurtojo Lituanistikos instituto, kuris 1940 m. antroje pusėje persikėlė į Vilnių, vaidmens. Istorikas Antanas Tyla, nagrinėdamas Lituanistikos instituto įkūrimo ir veiklos peripetijas, be kita ko, pateikė ir istoriniais šaltiniais paremtų duomenų apie bibliotekos genezę, nurodydamas, kad Lituanistikos institutui buvo perduoti „[...] Jono Basanavičiaus muziejus ir biblioteka. Ji buvo pavadinta Lituanistikos instituto Pirmuoju muziejumi ir biblioteka. Be to, Institutui buvo perduotos Valstybinė Vrublevskių biblioteka, pavadinta Lituanistikos instituto Centrine biblioteka, buv. Lenkų mokslo draugijos biblioteka ir muziejus, pavadinti Lituanistikos instituto Antruoju muziejumi ir biblioteka, buvęs Žydų mokslo „Jivo“ institutas, pavadintas Trečiuoju muziejumi ir biblioteka. Institutui buvo perduota Vilniaus kunigų seminarijos biblioteka [...]“⁴. Tuo tarpu čia aptariamose bibliografijos rodyklės pratarinėje teigiama, kad panaikintojo Lituanistikos instituto vietoje pradėjus kurti Mokslų akademiją, šiam institutui priklausiusios „Valstybinė Vrublevskių (vadinta Lituanistikos instituto centrine), Vilniaus mokslo bičiulių draugijos ir Lietuvos kariuomenės biblioteka atiteko Lietuvos mokslų akademijai ir tapo jos bibliotekos

² LABANAUSKIENĖ, Danutė. Pratarinė. In *Lietuvos mokslų akademijos biblioteka. Rankraščių fondai*. Sudarė D. Labanauskienė. Vilnius, 1994, p. 7.

³ Bibliotekos istorija: <http://www.mab.lt/istorija.html>. Taip buvo 2009 m. Šiuo metu cituojamo teksto Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos internetiniame puslapyje nebėra (red. pastaba).

⁴ TYLA, Antanas. Istorija lituanistikos kontekste. In *Lituanistika: tradicijos, dabartis, perspektyvos*. Vilnius, 1999, p. 51.

neįkainojamu paveldu“ (p. 8). Ar tai reikštų, kad Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka įsteigta trijų rinkinių pagrindu? Išeitų, kad Vilniaus evangelikų reformatų sinodo biblioteką pagal pratar-
mėje minimą 1941 m. vasario 22 d. aktą, Akademijos biblioteka gavo vėliau, nei Lituanistikos institute
buvusius rinkinius.

Sudarytoja pratar-mėje rašo, jog „siektą sulasioti visa, kas byloja apie paveldėtą – Vilniaus evangelikų
reformatų sinodo, Vilniaus mokslo bičiulių draugijos, Valstybinės Vrublevskių ir Kariuomenės bibliotekų
kūrimą, jų fondų turtinimą, globotojus, knygų likimus, Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos raidą ir
įvairiapusę veiklą slogiais karo, pokario metais ir nūnai joje dirbančius žmones“ (p. 9). Pagarbos vertas
stebinantysis Sudarytojos kruopštumas registruojant smulkiausias publikacijas, kurių nereta tik konstatuoja
vienos ar kitos sudarytojai rūpimos bibliotekos veiklos faktą ar marginalinį jos aspektą. Žinoma, ir vien
tik institucijos veikimo/neveikimo paminėjimas, kai kuriais atvejais taip pat gali būti labai reikšmingas da-
lykas būsimam Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos istorijos autoriui (o būtent jis ir yra
svarbiausias – šalia kitų Lietuvos bibliotekų istorijos tyrėjų, knygotyriminkų bei bibliofilų – šio leidinio ad-
resatas). Tai turint omenyje, šiek tiek trikdo labai netolygios publikacijų anotacijos. Antai Nr. 3013 pateik-
ta nuoroda O. Voverienės tekstui pavadinimu „Bibliografijos darbščioji bitelė“, išspausdintam 2007 m.
balandžio 4 d. „Lietuvos aid“ numeryje glaustai, bet kartu ir informatyviai paaiškinama „Apie bibliog-
rafę Adelę Ubeikaitę ir jubiliatei skirtą bibliografijos rodyklę“ (p. 361). Žinoma, galima buvo nurodyti ir
kokia jubilejinė sukaktis čia turima omenyje, pravartūs būtų ir duomenys, kada į šios bibliografijos per-
sonaliją sąrašus įtrauktas asmuo dirbo (ar tebedirba) bibliotekoje. Tačiau jeigu šie pastebėjimai gali būti
priskiriami tikrai priekabių skaitytojų keliamų klausimų kategorijai, tai anotacija aprašui Nr. 1839 teminių
parodų skirsnyje, kai konstatuojama, jog „Minima Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje parengta pa-
roda, kurioje daugiausia literatūros buvo lenkų kalba“ (sic!, p. 229), vargiai pateisinama. Pasidžiaugti tenka
nebent tuo, kad tokio pobūdžio „anotacijų“ nėra gausu.

Išsamesnio paaiškinimo, kodėl buvo pasirinkti vienokie ar kitokie atrankos kriterijai, aptariamoje
bibliografijos rodyklėje akivaizdžiai stinga. Antai visiškai neaišku, kuo remiantis įtraukiama lietuvių auto-
rių publikacija kitomis kalbomis, nenurodant, jog yra ir lietuviška versija. Ryškus to pavyzdys – 2001 m.
Vilniuje „Aidų“ leidyklos išleisto lietuvių autorių straipsnių rinkinio „Lietuvos Didžiosios kunigaikštijos
kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai“ prioriteto teikimas šio leidinio vertimui į lenkų kalbą, kuris išėjo Krokuvoje
2006 m. – taigi penkeriais metais vėliau. Mokslo publikacijose originalą nurodyti būtina, tad į tyrėjų porei-
kius orientuotoje bibliografijoje kažin ar tikslinga tai ignoruoti. Antai apraše Nr. 21 – nuoroda į Dainoros
Pociūtės-Abukevičienės⁵ tekstą, bet kažkodėl – tik vertimą (p. 21). Tikslingiausia būtų, žinoma, nurodyti
ir originalą, ir vertimus (jei tokių yra).

Sveikintina Sudarytojos nuostata neapsiriboti publikacijomis lietuvių kalba. Tarp kitakalbių publikaci-
jų rodyklėje pagrįstai vyrauja nuorodos į lenkų autorių tekstus. Turint omenyje, jog lenkų istoriografijoje
dėmesio šio laikotarpio Lietuvos kultūrinio bei intelektualinio gyvenimo realijoms nestokojama, akivaizdu,
kad vargiai įmanoma pateikti nuorodas į visus su bibliotekos istorija ar joje dirbusiais asmenimis vienu
ar kitu aspektu susijusius tekstus. Pavyzdžiui, neįtrauktas Edmundo Malachovičiaus (Edmund Mala-
chowicz), autoritetą specialistų tarpe turinčio architekto-konservatoriaus, Rusų kapinėse palaidotųjų ži-
nynas su išsamiais antkapinių paminklų aprašais ir biogramomis⁶, tačiau yra nuoroda į Mečislavo Jackie-
vičiaus (Mieczysław Jackiewicz) vadovą po Rasas (Nr. 306, p. 55). Ar manyta, kad daugiau duomenų pa-
teikti ne visada yra tikslinga? Analogiško pobūdžio klausimai vargiai kiltų, jei duomenų atrankos kriterijai
būtų išsamiau aptarti.

⁵ Apmaudus korektūros riktas knygos versijoje lenkų kalba perkeliamas be jokio paaiškinimo – straipsnio autorė
yra ne „Pociūtė-Abukevičienė“, o Pociūtė-Abukevičienė. Tas pats ir asmenvardžių rodyklėje (p. 411).

⁶ MALACHOWICZ, Edmund. *Cmentarz na Rossie*. Wrocław; Warszawa; Kraków, 1993. 459 p.

Abejonės dėl Sudarytojos pasirinktų rodyklės sudarymo principų, duomenų atrankos kriterijų, anaiptol nepaneigia leidinio svarbos. Sudarytojos surinkta duomenų bazė yra reikšminga pagalba ne tik būsimiesiems Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos istorijos tyrėjams, bet ir mokslininkams, besigilinantiesiems į bendresnius kultūros paveldo klausimus. Personalijų skyriuje pateikti duomenys nauja informacija reikšmingai papildo knygotyros biografiką⁷. Sudarytojos pastebėti ir į dienos šviesą iškelti duomenys leidžia teigti, kad leidinys neabejotinai ras skaitytoją ir bus pravartus kiekvienam, besidominčiam Lietuvos kultūros raida.

Aldona Prašmantaitė

⁷ Sudarytoja pateikia duomenis, kurie nepateko į skaitmeninį Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto iniciatyva parengtą knygotyros biografikos leidinį *Lietuvos knygos veikėjai*. Vilnius, 2004.

Vilniaus bernardinų ansamblis: dvasia ir gyvenimas

Janonienė, Rūta. Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje : pranciškoniškojo dvasingumo atspindžiai ansamblio įrangoje ir puošyboje. – Vilnius : Aidai, 2010 (Kaunas : Arx Baltica). – 511, [1] p. : iliustr., faks. ; 25 cm. – Šv. Pranciškaus Mažesniųjų brolių ordino 800 metų jubiliejui. – Lietuvos tūkstantmečio programos leidinys. – Santr. angl. – Bibliogr.: p. 483–495. – Asmenvardžių ir vietovardžių r-klės: p. 503–511. – ISBN 978-9955-656-80-7

Vilniaus bernardinų konventas yra neatskiriama Lietuvos Mažesniųjų brolių ordino istorijos dalis¹. Ansamblis išsiskiria pastatų kompozicija Vilniaus senamiestyje, taip pat savo architektūra ir iki mūsų dienų išlikusia gotikine sienų tapyba, paveikslais, skulptūromis, liturginiais reikmenimis, spaudiniais ir kitomis vertybėmis².

Pastarajam Bernardinų ansamblui, kuriame susijungę skirtingi architektūros stiliai ir vienuolyno ir bažnyčios įrangos bei puošybos sluoksniai, skiriama habil. dr. Rūtos Janonienės monografija *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje: pranciškoniškojo dvasingumo atspindžiai ansamblio įrangoje ir puošyboje*. Kaip nurodoma leidinyje (p. 12), Bernardinų vienuolyno bei Šv. Pranciškaus ir šv. Bernardino bažnyčios paveldo tyrimai sutapo su šios vienuolijos veiklos Lietuvoje atkūrimu ir Vilniaus ansamblio restauravimo darbais. Šie procesai buvo susiję ir turėjo įtakos vienas kitam. Ši monografija pristato R. Janonienės Bernardinų vienuolyno ir bažnyčios tyrimus, kurie išryškino ansamblio raidos pobūdį.

Kiekviename knygos skyriuje aptariami Bernardinų vienuolyno ir bažnyčios interjerų atnaujinimo laikotarpiai nuo XV a. iki XIX a. Monografijos pradžioje autorė apžvelgia Mažesniųjų brolių įsikūrimą Vilniuje, jų konvento, kaip Lietuvos bernardinų provincijos (1530–1576 m.; 1731–1864 m.) centro, veiklą. Aptardama Bernardinų ansamblio raidos ypatumus, R. Janonienė nagrinėja atskirus interjero fragmentus ir jų ikonografinę raišką: altorius, vargonus, sieninę tapybą, skulptūras, paveikslus, liturginius reikmenis, knygas ir rankraščius.

Tiriant pirmąjį ansamblio statybos laikotarpį Jogailaičių valdymo metais, autorės dėmesys sutelkiamas į bažnyčios planą ir architektūrą. Knygos skyriuje, kuriame nagrinėjama Renesanso laikotarpio įranga, aptariama ir sienų tapyba, sukurta XVI a. pr. bažnyčioje ir XVI a. pab.–XVII a. pr. – konvento koridoriuje. Po 1655–1661 m., kai Vilnius buvo užimtas rusų kariuomenės, bernardinams atstatant bažnyčios ir vienuolyno interjerus, buvo įrengti nauji altoriai. Pastarojo laikotarpio tyrinėjimai apima Vilniaus bernardinų relikvijas, skulptūras ir paveikslus; be to, čia kalbama apie įrengtą Kristaus Kančios laiptų koplyčią. Svarbu paminėti, kad autorė parodė su pranciškonų gyvenimu siejamą paveikslų ciklą, sukurta konvento galerijoje, taip pat aptarė Švč. Mergelės Marijos (Sapiegų Madonos) paveikslą, kuris Bernardinų bažnyčioje buvo gerbiamas XVI amžiuje³.

Apšvietos epochos, taip pat ir vėlesnių amžių (iki 1864 m., kai caro valdžia uždarė vienuolyną) ansamblio interjero tyrimai leido išryškinti Vilniaus bernardinų ansamblio įrangos kaitą XVIII a. II p.–XIX a. Jie atskleidė Jėzaus Kristaus Kančios, Švč. Mergelės Marijos, pranciškonų šventųjų ir kitų šventųjų pamaldumo raiškos aspektus. Aptardama altorius, sieninę tapybą, paveikslus bei skulptūras, autorė parodė Vilniaus bernardinų ansamblio puošybos menines programas.

Šioje studijoje tyrinėjamos ansamblio raidai taip pat reikšmingos kitos bažnyčios dalys: zakristija ir lobynas; čia būdavo saugomi bernardinų liturginiai reikmenys ir drabužiai. Monografijoje autorė tyrė Ber-

¹ Vilniaus bernardinai 2009 m. minėjo 540-tąsias konvento fundacijos metines.

² Mažesnieji broliai observantai (vadinti bernardinais) į Lietuvą atvyko XV a. viduryje. 1468 m. popiežius Paulius II davė leidimą įsteigti Vilniaus konventą, kurį fundavo Kazimieras Jogailaitis.

³ 1596 m. paveikslas buvo perkeltas į Leono Sapiegos funduotą Vilniaus Šv. arkangelo Mykolo (bernardinų) šventovę.

nardinų nekropolį, bažnyčioje pastatytus epitafinius paminklus, skirtus vienuolijos geradariams ir aukotojams. Ji aptarė Vilniaus bernardinų konvento biblioteką, joje buvusių knygų rinkinį, pačių brolių atliktus knygų įrišimus. Bibliotekos rinkinys po 1864 m. buvo išsklaidytas, ir šiandien bernardinams priklausiusių knygų bei rankraščių galima aptikti keliuose Lietuvos archyvuose ir bibliotekose. Dalis jo saugoma ir Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje⁴.

Monografijoje nemažai dėmesio skiriama Bernardinų vienuolyno ir bažnyčios inventoriaus tyrimui ir jo identifikacijai. Dalis bernardinų inventoriaus pražuvo per karus ir gaisrus. Dalis jo yra saugoma Lietuvos muziejuose. Tik nedidelę dalį vertybių šiandien galima pamatyti Vilniaus bernardinų bažnyčioje ir Šventosios Dvasios (dominikonų) bei Šv. Baltramiejaus bažnyčiose.

Bernardinų meninio paveldo tyrimus autorė parėmė istoriniais šaltiniais, rankraščiais ir spaudiniais, ikonografinė vaizdine medžiaga, saugoma Lietuvos ir Lenkijos archyvuose, bibliotekose ir muziejuose. Paminėtina, kad šioje studijoje yra pasiremta Vilniaus bernardinų konvento kronika, kuri yra saugoma Lietuvos valstybės istorijos archyve, taip pat – Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje⁵ ir Vytauto Didžiojo karo muziejuje. Savo tyrimams autorė panaudojo Mažosios Lenkijos ir LDK bernardinų provincijos kroniką, saugomą Lenkijos bernardinų provincijos archyve Krokuvoje, taip pat Vilniaus bernardinų vienuolyno ir bažnyčios inventorių, vizitacijų aktus. Nagrinėdama sieninės tapybos ikonografiją, ji pasitelkė ir panašaus laikotarpio grafikos raižinius. Monografijoje yra publikuojamos spaudinių, rankraščių, tapybos, skulptūros darbų iliustracijos, tai pat ir fotografijos – tai svarbus ikonografinis šaltinis šio ansamblio architektūros ir bernardinų inventoriaus tyrimams.

Rūtos Janonienės monografijoje yra atskleista per šimtmečius sukurtos ir ne kartą atnaujintos Vilniaus bernardinų ansamblio pastatų įrangos bei puošybos istorija, sujungianti praeityje užmirštus raštijos ir meno paveldo klodus. Šią istoriją paliudija ir pranciškoniškos dvasios ir gyvenimo ženklai, „įrašyti“ architektūroje, interjerų erdvėse, išlikusiame bažnytiniame inventoriuje ir knygų puslapiuose.

Neringa Markauskaitė

⁴ Pavyzdžiui, *Mirusių Lietuvos bernardinų sąrašas, 1671–1880*. LMAVB RS, F43-20813; *Vilniaus bernardinų bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktai, 1842 m., 1844 m.* LMAVB RS, F43-19864, F318-28021, lap. 1–9.

⁵ *Liber tertius Historiae domus pp. bernardinorum, 1795–1836*. LMAVB RS, F43-20813.

DATOS IR MINĖJIMAI

Kultūros istorikui, bibliografui Vladui Abramavičiui – 100

Rasa Sperskienė

*2009 m. gegužės 8 d. Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Tado Vrublevskio skaitykloje buvo paminėtos kultūros istoriko, buvusio ilgamečio bibliotekos darbuotojo Vlado Abramavičiaus (*1909 05 09–†1965 11 16) 100-osios gimimo metinės. Minėjime dalyvavo V. Abramavičiaus dukra Barbora Abramavičiūtė-Kaniavienė su vyru – operos solistu Eduardu Kaniava.*

Vladas Abramavičius gimė 1909 m. gegužės 9 d. Naujadvario kaime, Žiežmarių valsčiuje, Trakų apskrityje. Ten buvusiose dvarininkaitės Riomerytės žemėse, kalvėje, dirbo Vlado tėvas Eustachijus. Apie 1915 m. šeima persikėlė į Kaišiadoris, kur tėvas įsigijo nuosavą kalvę. Deja, tuo metu kilusio karo metu mirė Vlado motina, trys seserys, du broliai ir kiti giminės.

Kaišiadoryse Vladas pradėjo lankyti pradinę mokyklą, bet ten buvo mokoma vokiškai, todėl mokslai naudos nedavė. Pradėjus mokytis lietuviškai, mokslus Vladui teko nutraukti. Tėvas buvo patekęs į kalėjimą, vėliau pasiligojo, šeima skurdo, todėl pamotė išsiuntė Vladą dirbti pas ūkininkus. Jis piemenavo Kaišiadoryse, Palomenėje, Žiežmariuose, Onuškyje. Tėvui mirus, 1924 m. rudenį Vladas perėjo demarkacinę liniją ir atvyko į Vilnių, kur jau gyveno brolis Romualdas. Iš pradžių dirbo įvairius fizinius darbus. Nuo 1925 iki 1929 m. mokėsi siuvėjo amato pas vyriškų drabužių siuvėją Bencelį Vainerį, turėjusį dirbtuvę Trakų gatvėje. Tuo pat metu jis mokėsi ir pradinėje mokykloje, o vėliau gimnazijoje. 1929 m. pradėjo dirbti korespondencijos rūšiuotoju pašte. Vidurinę mokyklą baigė lenkiškai, todėl lenkų kalbą išmoko geriau nei gimtąją lietuvių. Pirmasis Vlado lyrinių eilėraščių rinkinys, išleistas 1930 m., taip pat buvo lenkų kalba. Pašauktas karinėn tarnybon dėl blogo regėjimo pripažintas netinkamu (jo dešinė akis buvo sužeista). Trumpam laikui Vilniaus miesto magistratas įdarbino Vladą istorinių paminklų globos skyriuje, kur jis tvarkė archyvinės bylas. 1931 m. vasarą likęs be darbo, nelegaliai perėjo demarkacinę liniją. Atsidūręs Lietuvoje lankė gimines, susidomėjo lietuvių literatūra, apie kurią, grįžęs rudenį vėl į Vilnių, parašė keletą straipsnių periodiniame lenkų leidinyje „Kurier Wileński“.

Negaudamas nuolatinio siuvėjo darbo vis labiau domėjosi darbu spaudoje ir žurnalistikoje. 1932 m. Vladas gavo kai kurių lietuvių rašytojų leidimus versti jų kūrybą į lenkų kalbą. Antano Venclovos, Petro Cvirkos, Salomėjos Nėries, Liudo Giros, Jono Marcinkevičiaus, Teofilio Tilvyčio kūrinių vertimai ilgainiui tapo jo pagrindiniu veiklos baru. 1935 m. į lenkų kalbą išvertė „Naujausios lietuvių poezijos rinkinį“ („Wybór najnowszej poezji litewskiej“). Praėjus keliems metams po gimnazijos kurso baigimo, 1933 m. eksternu išlaikęs baigiamuosius egzaminus gavo brandos atestatą. Paskelbė dar dvi poezijos knygas lenkų kalba, dirbo „Kurier Wileński“ leidyklos korektoriumi. 1934 m. baigė Varšuvos aukštesniąją žurnalistų mokyklą. Kaip korespondentas važinėjo į Naugarduką bei Lydą. 1936–1939 m. gyvendamas Lydoje redagavo lenkų kraštotyros draugijos leidžiamą mėnesinį žurnalą „Ziemia Lidzka“ („Lydos žemė“), publikavo kraštotyros straipsnių rinkinį Strony Nowogródzkie („Naugarduko apylinkės“). Atsinaujinus Lietuvos ir Lenkijos diplomatiniams santykiams, 1938 m. gruodžio pabaigoje – 1939 m. sausio pradžioje oficialiai, kaip „Kurier Wileński“ korespondentas, viešėjo Kaune, Klaipėdoje, Ukmergėje, užmezgė asmenines pažintis su to meto garsiaisiais lietuvių rašytojais. 1939 m. vasarą susipažino su poete Salomėja Nėrimi, kuri buvo atvykusi į Lydą su Lietuvos istorikų delegacija. Kai tų metų pabaigoje Sovietų Sąjunga Vilnių perdavė Lietuvai, dirbo „Gazeta Codzienna“ („Kasdieninis laikraštis“) redakcijoje. „Sakalo“ leidykla Kaune išleido jo parengtą lenkams skirtą Trumpą lietuvių kalbos vadovėlį. 1940 m. liepos mėnesį vedė vilnietę Kotryną Gintautaitę. Sovietinės valdžios buvo įdarbintas nuolatinėn tarnybon „Eltos“ Vilniaus skyriaus redaktoriumi ir vertėju. Vilniaus radiofone vedė lietuvių kalbos pamokas lenkams.

Vokiečiams okupavus kraštą neteko tarnybos, o į vokiečių informacijos įstaigą įdarbintas trumpam – dėl silpnų vokiečių kalbos žinių pareigose neišsilaikė. Teko prisiminti siuvėjo amatą. Dirbo siuvyklos „Štandart“ ūkvedžiu-siuvėju. 1942 m. liepos 21 d. Vladiui gimė duktė Barbora. Tą vasarą jis keletą savaičių dirbo „Švyturio“ spaustuvės korektoriumi, o rudenį gavo nuolatinę tarnybą Lietuvos mokslų akademijos Istorijos instituto bibliotekoje kaip bibliotekininkas. Vokiečiams užėmus instituto patalpas bibliotekos turtas buvo perkeltas į Mokslų akademijos Centrinę biblioteką. Taip nuo 1943 m. jis tapo šios bibliotekos bibliografu¹. Vlado dukra Barbora Abramavičiūtė-Kaniavienė yra prisiminusi, jog karo metu šeima gyveno bibliotekos patalpose, saugojo jos turtą.

Tik aprius mūsų dēl Vilniaus, 1944 m. liepos 15 d. Abramavičius pradėjo rašyti Rankraščių skyriaus darbo dienoraštį. Stoją dirbti vieton Vytauto Tumėno, išvežto į Štuthofą koncentracijos stovyklą. Nebuvo, kas apie darbą paaiškina. Pirmiausia, Vladas baigė tvarkyti Marjano Sviechovskio archyvo dalį. Perėmė, jo nuomone, kvalifikuočiausio to meto Lietuvos archyvisto Petro Vėblaičio jau bibliotekoje pradėtą taikyti sistemą: rankraščius komplektuoti pagal jų kilmę, tai yra atskirų archyvų (dabar bŭtų fondų) sudarymo principą. Nors iš pradžių rankraščių skyriuje teko dirbti tik retkarčiais, atsitraukus nuo kitų svarbesnių darbų bibliotekoje, jis parengė inventorizacijai Stanislovo Kosakovskio ir Bogdano Zavadskio archyvus. Parsivežė ir sutvarkė 1941 m. birželio mėnesį sovietų išvežto grafo Vladimiro Lenskio archyvą. Lenkų istorikui profesoriui Henrykui Łowmiańskiui repatrijuojant į Lenkiją, iš jo, tarpininkaujant profesoriui Konstantinui Jablonskiui, perėmė XVIII a. Vilniaus prekybos rūmų archyvą. 1945 m. gegužės 12 d. dienoraštyje Vladas, nerimaudamas dėl savo ateities, kreipėsi į būsimojus Rankraščių skyriaus tvarkytojus su prašymu neardyti jo sudarytų rinkinių bei jo palikto asmeninio archyvo, kad sugrįžęs į Vilnių galėtų viskuo pasinaudoti. Tačiau išvykti savo ar ne savo noru, matyt, nebuvo lemta. Gegužės 23 d. jis vėl su apgailėstavimu rašė apie tuometinio bibliotekos direktoriaus Petro Vaičiūno atleidimą ir konstatavo, jog seniau dirbantys bibliotekininkai, matyt, neturi valdžios pasitikėjimo. Buvo susitaikęs su mintimi, jog jo dienos darbe taip pat suskaičiuotos, todėl skubėjo tvarkyti Riomerių (Römer) archyvą. Šiek tiek padėčiai aprius užsiėmė XVI a. Biržų archyvo dokumentų aprašymu. Liepos mėnesį tęsė Tumėno pradėtus skyriuje esančių 27 pergamentų tyrinėjimus. Rugpjūčio mėnesį jis, pasinaudodamas skyriuje esančia neskelbta medžiaga, jau rašė straipsnį apie Lauryno Ivinskio ryšius su Juozapo Zavadskio leidykla. Po to katalogavimui parengė su XIX a. lituanistinio sąjūdžio istorija susijusius laiškus. Padėjo kolegai Algirdui Valeišai skaityti Dailės muziejuje saugomus pergamentinius dokumentus. Dienoraštyje Abramavičius detaliai aprašė Mykolo Biržiškos bibliotekos parvežimą bei jo rankraščių tvarkymą. Rugsėjo mėnesį Vladą ypač sukrėtė žinia apie Algirdo Valeišos mirtį. Levo Karsavino studentas, daug vilčių teikęs jaunas žmogus, iš Dailės muziejaus buvo pasiūstas vykdyti miško kirtimo prievolę Trakų apylinkėse. Norėdamas sutrumpinti kelią nesėkmingai kėlėsi per ežerą laiveliu, kuris apvirto. Kadangi kūno ilgai niekas nerado, visi nusiramino, pamane, kaip rašo Vladas Abramavičius, jog jis stoją į partizanų gretas. Deja, taip nenutiko. Po kiek laiko palaikai išplaukė. Vladas labai jautriai tai išgyveno, gailėdamas žuvusiojo motinos. Nepavyko išgelbėti ir lenkų teatro „Liutnia“ bibliotekos bei archyvo. Nuėjus jo pasiimti, viskas liepsnojo lauže – ištraukti tik du aplankai dokumentų. Žinutė apie išlaikytą archeologijos pagrindų egzaminą patvirtina, kad Vladas jau studijavo universitete. Spalio mėnesį jis ėmė atplėšinėti dar 1939 m. Lenkų mokslo draugijai depozitan paliktų rankraščių dėžes, kurios iš pradžių pateko į Istorijos institutą, bet vėliau buvo perduotos Mokslų akademijos bibliotekos rankraštynei. Ten buvo Vilniaus psichiatro profesoriaus Maksimiljano Rosės, psichologijos profesoriaus Bogdano Zavadskio bei buvusio Vilniaus universiteto profesoriaus Liudviko Janovskio giminaitės Pavlovskos rankraščiai. Lapkričio mėnesį Vladas Abramavičius atsiskaitė už 1945 m. sausio–spalio mėnesiais atliktus darbus. Parašė pirmą ataskaitą kaip vienintelis tuo metu su rankraščiais bibliotekoje dirbęs darbuotojas. Nuo lapkričio 10 d. su rankraščiais pradėjo dirbti ir rašytoja Aldona Didžiulytė-Kazanavičienė. Daugelyje informacinių leidinių V. Abramavičiaus biografijose rašoma, jog nuo

¹ V. Abramavičiaus anketa ir autobiografija. LMAVB RS, F221-34, lap. 5–11.

1945 m. jis buvo Rankraščių skyriaus vedėjas. Tačiau turimi dokumentai leidžia ką patikslinti. Vladas skyriaus dienoraštyje pažymi, jog nuo 1945 m. lapkričio 26 d. Meno, Kartografijos, Senų spaudinių bei Rankraščių sektoriai sudarė vieną skyrių, kurio vadove buvo paskirta iki tol Specfondo skyriaus vedėja dirbusi Vanda Bulavienė.

1946 m. sausio mėn. iš Rytprūsių atvežta daug vertingų rankraščių, prieš karą saugotų Karaliaučiaus bibliotekoje bei Slaptajame valstybiniame archyve. Tai buvo vokiškų-lietuviškų žodynų rankraščiai, Liudviko Rėzos rašytinis palikimas. Abramavičius parengė rankraščių tvarkymo taisyklių projektą. Kovo pradžioje bibliotekos direktoriaus pavaduotojas Juozas Galvydis ir Vladas Abramavičius išvyko į Maskvą pagabenti rankraščių, kuriuos dar 1915 m. carinė rusų valdžia buvo evakavusi iš Vilniaus viešosios bibliotekos. Iš tuometinės Vladimiro Lenino vardo bibliotekos buvo atvežtos trisdešimt dėžių XII–XIX a. rankraščių. Tai dabartiniai 1, 3, 16, 17, 18, 19, 22 fondai. Nuo balandžio 1 d. iš darbo išėjus Bulavieni, vadovybė bibliotekos rankraščių rinkinį vėl pavadino taip, kaip buvo anksčiau, – Rankraščių skyriumi. Tai įvyko, matyt, dėl fondų pagausėjimo. Savo darbo anketoje ir autobiografijoje Abramavičius pažymi, jog Rankraščių skyriaus vedėju jis pradėjo dirbti ne 1945 m., kaip visur rašoma, bet 1947 m.

1947 m. pradžioje į Rankraščių skyrių atvežti Mokslų akademijos atstovybės Klaipėdoje surinkti to krašto rankraščiai. Daugiausiai tai buvo bažnyčių, parapijų knygos. Pradėta ruošti inventorizavimui ir 15 dėžių Baltarusių muziejaus rankraščių, slėptų Šv. Mykolo bažnyčios rūsiuose. Bibliotekos direktorius Juozas Jurginis perdavė Vladui iki tol buvusį užrakintą prieš karą bibliotekos patalpose veikusio Rytų Europos instituto konvento (t. y. susirinkimo) „Polonia“ archyvą. Be to, iš Lietuvių literatūros instituto Antakalnyje gauta Vilniaus prekybos rūmų archyvinė medžiaga. Teko paplušėti ir prie bibliotekos steigėjo Tado Vrublevskio sukomplektuoto Bendrojo fondo (dabar F9), kurio saugomi vienetai buvo sunumeruoti iš eilės, tik sudėti pagal atskirus II, III, IV ir V formatus. Kildavo sunkumų ieškant reikalingo saugojimo vieneto. Vladas perdėjo visus saugojimo vienetus eilės tvarka į IV formato aplankus. Tik didžiausio V formato rankraščiai sudėti apatinėse lentynose².

1947 m. Rankraščių skyriaus dienyno užrašai nutrūksta. Sunku pasakyti, ar jie apskritai buvo, ar tiesiog nepateko į rankraštiną. Žinome, jog nuo 1950 m. Vladui skyriuje trumpai talkino Nina Leškovič. 1951 m. Vladas baigė Vilniaus universitetą (istorijos specialybę), jame keletą metų skaitė paskaitų kursą apie rankraščių istoriją, archyvistiką bibliotekinkystės specialybės studentams. 1953 m. jis vėl pradėjo rašyti Rankraščių skyriaus darbo žurnalą. Smulkiai registravo visus darbus. 1954 m. daugiau laiko skyrė nuo 1949 m. periodiškai leistam Rankraščių skyriaus biuletenio rengimui. Tais metais iš specfondo Abramavičiui buvo perduoti iki tol neprieinami, dar 1950 m. iš Kauno atvežti Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos nesutvarkyti rankraščiai. 1955 m. artinantis Adomo Mickevičiaus (*1798–†1855) jubiliejui, Abramavičius tyrinėjo jo rankraščius, parengė pranešimą konferencijai, konsultavo iš Baltarusijos atvykusius kolegas. Vis labiau plėtėsi jo kontaktai su kitomis sovietinėmis respublikomis. 1956 m. iš Lietuvių kalbos ir literatūros instituto gauti įvairių lietuvių draugijų netvarkyti rankraščiai. Balandžio 29 d. į Rankraščių skyrių atkeliavo ką tik surasti Vilniaus katedros dokumentai. Jie buvo sudėti į aukštą rietuvę. Apie 520 aplankų užtvėrė priėjimą prie jau sutvarkytų rankraščių. Kilo skaitytojų aptarnavimo problema. Teko prašyti daugiau patalpų. Į darbą priimta lotynistė Stasė Paulauskienė. Rugsėjo 29 d. įvyko Rankraščių skyriaus darbo svarstymas. Darbas buvo gana gerai įvertintas³.

Du darbo Rankraščių skyriuje dešimtmečiai buvo rezultatyvūs. Vlado Abramavičiaus dukra prisiminė, jog grįžęs po ilgos darbo dienos, užkandęs, jis vėl sėsdavo prie stalo rašyti. Paskelbė dokumentus apie Adomo Mickevičiaus dėstytus dalykus Kauno mokykloje (1956), knygeles apie Valerijoną ir Tada

² V. Abramavičiaus rašytas Rankraščių skyriaus darbo dienynas. 1945 ir 1946 m. LMAVB RS, F271-291, lap. 1–44; LMAVB RS priėmimo aktai. LMAVB RS, F75-347, lap. 1–2; V. Abramavičiaus anketa..., lap. 11.

³ LABANAUSKIENĖ, Danutė. Vladas Abramavičius. Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, 2001/2002. Vilnius, 2004, p. 177; V. Abramavičiaus rašytas Rankraščių skyriaus darbo žurnalas. Pradėta 1953 m. LMAVB RS, F271-289, lap. 1–25.

Vrublevskius (1958, 1960), Tarasą Ševčenką Vilniuje (1964). Parengė spaudos istorijos tyrimų: *Zavadzkiai ir lietuviškoji knyga Vilniuje* (1944), *Piśmiennictwo i księżka na Litwie (Raštija ir knyga Lietuvoje)*, 1957), straipsnius: „L. Ivinskis ir Zavadzko leidykla“ (1945), „Senųjų lietuviškų knygų spaustuvės“ (1947), „M. Brenšteinas apie senąją Kražių biblioteką“ (1963), „Paryžiaus lietuvių draugija „Želmuo“ ir jos biblioteka“ (1964) ir kt. Parašė bibliografijos ir archeografijos darbus: tarp jų – Lietuvos TSR mokslų akademijos rankraštinų darbų ir disertacijų bibliografija, 1946–1956 (kartu su K. Čepiene, 1958), MA Centrinės bibliotekos XI–XX a. rankraščių fondų apžvalgą Rankraščių rinkiniai (1963), Feodalinių žemės valdų Lietuvoje inventorių aprašymas (1963) ir kt.⁴ Kai kurie Vlados rašyti tekstai liko rankraščiuose. Ilgus metus rengta disertacija apie Valerijoną Vrublevskį – taip pat. Vladas ypač jautriai išgyveno, kai sulaukė kritiškų pastabų dėl savo jau parengto teksto.

Dienoraštyje Vladas, žinoma, negalėjo visko aprašyti, ką veikė. Kaip prisiminė nuo 1960 m. Rankraščių skyriuje dirbusi Danutė Petkevičiūtė-Labanauskienė, jau V. Abramavičiaus vedėjavimo laikais aukštų spintų viršutinėse lentynose buvo slepiami kai kurie tarpukario Lietuvos, Raudonosios armijos, išsivijios veikėjų dokumentai. Nors beveik visas rankraštynas buvo skaitytojui prieinamas tik kaip specfondas (tik siauros srities ir labai patikimiems specialistams), dar ir jame pačiame kai kas buvo slepiama nuo valdžios ir ypač nuo sovietinio saugumo. Vladas priklausė tam nedideliame būreliui intelektualų, daugiausia rašytojų, kurie kritiškai vertino to meto santvarką. Ne kartą puse lūpų apie tai jis užsiminė dukrai. Jo bičiuliai buvo skulptorius Rapolas Jakimavičius, literatai Vytautas Sirijos Gira, Eugenijus Matuzevičius, Kazys Inčiūra, Julius Būtėnas, Albinas Žukauskas. Poetiškos sielos, nepaprasto darbštumo, mandagumo, plačios erudicijos žmogus sunkiai išgyveno istorinius epochos kataklizmus. Buvo priverstas atgailauti už jaunystėje paviešintą katalikišką pažiūrą. Darbe jautė nuolatinę įtampą, nes buvo vienintelis skyriaus vedėjas ne komunistas. Jis mirė 1965 m. lapkričio 16 d. Vilniuje, sulaukęs penkiasdešimt šešerių metų. Palaidotas Rasų kapinėse.

Vladas Abramavičius – daug Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriui nusipelnęs žmogus. Jo vadovavimo skyriui laikotarpiu buvo gauta, tyrinėta, aprašyta dauguma svarbiausių ir didžiausių fondų. Šio kultūros istoriko ir bibliografo parašytos studijos bei parengti informaciniai leidiniai iki šiol yra labai svarbūs Rankraščių skyriaus darbuotojams bei skaitytojams ir visiems istorijos tyrinėtojams.

⁴ *Knygotyra*: enciklopedinis žinynas. Vilnius, 1997, p. 11.

Pirmasis Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriaus vedėjas

Danutė Labanauskienė

Kalba, pasakyta parodos atidaryme, minint V. Abramavičiaus šimtąsias gimimo metines

Per laiko nuotolį kitaip atsiskleidžia įvykiai ir žmonės. Kas kadaise atrodė labai reikšminga, išblėsta ir išdyla. Tik tikrosios vertybės, kadaise nepastebėtos, nes nesuvoktos, užima tikslesnes savo vietas. Taip pat ir žmonės, tapdami asmenybėmis, atmintyje iškyla jau be kasdienybės apnašų – svarbiausiomis, vertingiausiomis savo savybėmis.

Vladą Abramavičių pažinau nuo 1958 m. Tuomet, baigusi Vilniaus universitete lituanistikos studijas, atėjau dirbti į Lietuvos mokslų akademijos biblioteką. Palyginti trumpai pasidarbavusi komplektavime, buvau pakviesta į Rankraščių skyrių. Vladas Abramavičius buvo to skyriaus vedėjas. Nuo tada ir iki pat paskutinių jo gyvenimo dienų dirbome drauge.

Iš anksto jaučiau jam didelę pagarbą kaip literatui, rašytojui, besidominčiam lietuvių literatūra, jos istorija, suvokiančiam poeziją, net jos potekstes. Tada dar nežinojau, kad jaunystėje jis pats rašė eiles, kad buvo išleidęs net du eilėraščių rinkinėlius lenkų kalba. Ilgesniems pokalbiams apie literatūrą darbe nebuvo laiko, bet bendraujant su juo daug kur jautėsi jo literatūrinis akiratis. Buvo sumanus Rankraščių skyriaus vadovas, visada punktualus, griežtas savo darbotvarkei, suprantantis rankraščio svarbą ir vertę.

Pagarbų dėmesį rankraščiams, kaip Lietuvos istorijos paveldui, ugdė ir manyje.

Mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriuje Vladas Abramavičius tuo laiku pagal savo veiklą nebuvo vien skyriaus administratorius, buvo visų darbo padalinių iniciatorius ir sumanytojas. Istorinis laikotarpis, kuriuo gyvenome, nebuvo palankus rankraščiams, tuo labiau dar nepublikuotiems, netyrinėtiems istorijos šaltiniams. Dalis jų turėjo specfondo, t. y. ypatingai draudžiamo leidinio statusą. Reikėjo juos apsaugoti nuo tykančio sunaikinimo. Patys rankraščių fondai dar nuo T. Vrublevskio laikų ir vėliau būdavo žymimi raidinėmis signatūromis (šifrais), kurios iš dalies atskleidavo fondo turinį (pvz., raidė „A“ – „Aušros“ muziejaus rankraščiai; PLA – Petras Leonas; NGA – Narbutų aktai; ADK – archyvinių dokumentų kolekcija; MP – Mikas Petrauskas, LR – Liudvikas Rėza ir kt.). Kai iš Lietuvos archyvų valdybos atėjo raštas, kad visus rankraščių fondus reikia pernumeruoti skaitmenimis, supratome, kad dabar jie bus savaip išlaptinti, tad dirbome drauge. Tomis savaitėmis Vladas Abramavičius tapdavo uoliausiu darbininku, ateidamas man į talką saugyklose. Kasdien lipdavo nesaugiomis kopėčiomis link aukštose

Vladas Abramavičius su dukra Barbara Palangoje, 1960 m. Iš asmeninio B. Abramavičiūtės-Kaniavienės archyvo

lentynose sukrautų aplankų, kad galėtume juos dar kartą patikrinti, peržiūrėti, sunumeruoti. Apatines lentynas palikdavo man. Į viršų, beveik į palubę, sukėlėme labiausiai nuo tuometinės ideologizuotos valdžios saugotinus fondus, pavyzdžiui, 1589–1946 m. „Eltos“ archyvą (F222), kuriame buvo nemaža ne itin viešintinių skubių ir slaptų 1940 m. tarybų valdžios potvarkių, nepalankiai liudijusių apie tos valdžios veiklą. Juos iš mūsų atimti ir sunaikinti buvo reali grėsmė. Toks buvo ir F215, į kurį buvo sukrauti 1940 m. Lietuvos turto, jos įmonių nacionalizavimo aktai, už politinę antitarybinę veiklą persekiojamų, iššudytų asmenų bylos ir kt. Į senovinę Vrublevskio laikų spintą su atskiru užraktu, kurį ne bet kas atrakintų, sukrovėme tarpukario Lietuvos ministro pirmininko, užsienio reikalų ministro Augustino Voldemaro rankraščius ir panašaus pobūdžio kitus, jų neįvardindami. Kadangi šalia skaitmens reikėdavo įrašyti fondo pavadinimą, pavadinimus keitėme, kad jie nukreiptų dėmesį nuo tikrojo turinio. Taip kalbininko Prano Skardžiaus fondo rankraščius pavadinome „Lietuvių kalbos draugija“, nes šiai draugijai priklausė kalbininkas. Prano Skardžiaus, emigravusio į JAV, mokslinės veiklos, net ir vardo, be atskirų komentarų prie jo, tuo metu nebuvo pageidaujama viešai deklaruoti. Ir visus kitus, tuomet ypatingesnius, specfondinius, rankraščius, Vlado Abramavičiaus sumanymu, sudėjome į atskirą kolekciją, pavadintą „Depozitų fondu“, t. y. nieko nesakančiu pavadinimu. Jame buvo sukaupta ir išsaugota lietuvių emigrantų rašytojų iš užjūrio korespondencija ir kiti rankraščiai, kurių autorių pavardės tuo metu buvo taip pat neminėtinos. Bibliotekos Rankraščių skyriuje tąsyk dirbo vedėjas, rankraščių aprašinėtojai, saugyklos darbuotojas ir Rankraščių skaityklai paskirtas atskiras asmuo (nors tuo metu skaitytojų, palyginus su šiais laikais, būdavo labai nedaug). Skaityklos kaip ir kitiems skyriaus darbuotojams į saugyklas buvo nevalia įeiti, rankraščiai jiems būdavo atnešami. Rankraščių apsaugą ir jų išlikimą saugojome ištikimai.

Rankraščiai būdavo aprašinėjami tik darbo kambariuose. Išimtis buvo padaryta tik garbaus amžiaus kultūros ir spaudos veikėjui, teisininkui, buvusiam Šiaulių kraštotyros draugijos organizatoriui, „Aušros“ muziejaus tvarkytojui, perdavusiam mums šio muziejaus Žemaitijos dvarų dokumentų kolekciją (F37, per 12 000 vienetų), kurią pats buvo aprašęs ir aprašyti nebaigęs, – Peliksui Bugailiškiui (*1883–†1965). Rankraščius tvarkyti nešdavau jam į namus Žvėryne, nes pats toliau vaikščioti jau nebegalėjo. Visus jam nešamus dokumentų lapus Vladas Abramavičius suskaičiuodavo, įregistruodavo juos įteikiant ir patikrindavo gražinus. Nesutvarkytųjų rankraščių slaptumu vedėjas ypatingai rūpinosi. Net man, tuomet dirbančiai saugyklose, neleisdavo kai kurių rankraščių aplankų atrišinėti, skaitinėti, ir aš ilgai bei stropiai vykdžiau jo įsakymus. Draudė žiūrinėti ne todėl, kad nepasitikėjo, o psichologiniu motyvu: sakė, kad tos žinios nejučiomis, net nesąmoningai gali išsprūsti draugų būryje ar kitame žmonių sambūryje ir apaugusios gandais, padidintos ar iškreiptos, pasklisti visuomenėje. Tik retkarčiais prisitaikiusi valandėlę, kai vedėjo nebūdavo, peržiūrėdavau šių rankraščių antraštes, pasklaidydavau atskirus puslapius – skaityti jų nebuvo nė laiko. Jei kartais labai norėdavosi su artimais draugais pasidalinti tais žinių lobiais, tomis istorinėmis, jau kone valstybinėmis paslaptimis, pareigingai stabdžiau save. Privalomo tylėjimo (vien dėl savo biografijos faktų) buvau tobulai išmokusi. Ypatingos tvarkos rankraščiams vedėjas, pats būdamas pedantiškai tvarkingas, mokė taip pat. Vėliau, kai pati tapau šio Rankraščių skyriaus vedėja, atsimindavau jo nuostatas ir stengdavausi, kad saugyklose, ypač rankraščių, tarp daugybės neįrištų foliantų, atskirų dokumentų puslapių, kuriuos lengva supainioti, dirbtų tik be galo atsakingi, pareigingi ir labai tvarkingi asmenys. Tokius stengdavausi atrasti ir į šias pareigas paskirti.

Vedėjo pažintys su rašytojais kaupė mūsų saugyklų lituanistinį turtą. Pas jį į skyrių ateidavo poetas Eugenijus Matuzevičius, atnešdamas dalį savo susirašinėjimo su užsienio rašytojais. Vytautas Sirijos Gira, bijodamas savo bute kratos, čia saugojo iš Jono Aleksandriškio-Aiščio gaunamus turiningus, literatūros panoramą atspindinčius laiškus. Prašė juos laikinai pasaugoti, bet taip jų ir neatsiėmė. Labai ilgai apie juos niekas nė nežinojo. Paskelbus Nepriklausomybę, jie dar ilgai gulėjo netvarkyti (buvo kitų darbų ir užduočių). Juos sutvarkiusi, ketinau bent dalį jų pati spaudoje paskelbti, tačiau atidaviau šią pirmumo teisę Vytautui Kubiliui, rašiusiam knygą apie Joną Aistį. Paskui buvo publikuojami Depozitų kolekcijos ir kiti

įslaptinti dalykai: dar iki tol nespausdintas Augustino Voldemaro veikalas, Prano Skardžiaus ir kitų darbai bei straipsniai. Atskiri išsaugoti rankraštiniai vienetai tapdavo patikimais, archyviniais šaltiniais.

Intensyvų skyriaus darbą Vladas Abramavičius derindavo su moksliniu, publicistiniu. Rašė straipsnius į spaudą, rinko medžiagą disertacijai apie Vrublevskius, domėjosi T. Ševčenkos kūryba. Mokslu domėtis skatino ir kitus. Nors dirbau tuomet Rankraščių saugyklose ir triūso užteko iki valiai, artėjant 1863 m. sukilimo šimtmečiui jis man parinko dar ir bibliografinę temą: „1863 m. sukilimo rankraščiai MA bibliotekoje“. Ne kartą man sakė, o ir savo pavyzdžiu rodė, kad laiką reikia labai tausoti, jo nešvaistyti šiaip sau, o tiksliai panaudoti – tam tereikia kasdien atrasti ir paskirti bent pusvalandį mokslui. Bibliografiją parengiau ir vedėjo paskatinta įteikiau ją leidiniui „Bibliotekų darbas“, kur ji ir buvo publikuota. Skyrių vedėjai tuomet daugiausia dėmesio skirdavo darbo planams, tvarkomų aprašų normoms ir nelabai buvo linkę, kad darbuotojai bent kiek nukryptų nuo šios praktinės dienotvarkės (pagal ją buvo vertinamas paties vedėjo darbas). Padidėjusios darbo normos, griežta jų apskaita surydavo visą laiką. Nauja buvo tai, kad šio skyriaus vedėjas ėmė kalbinti mane imtis disertacijos. Buvo man sugalvojęs ne tik temą ir jos profilį (turėjusi būti rankraštinė-tekstologinė), bet ėmėsi ir disertacijos plano matmenų. Tekstologija manęs netraukė, mažčiau ir svarsčiau apie lietuvių literatūrą. Ir jau po vedėjo mirties įstojusi į VU neakivaizdinę aspirantūrą, rašydama disertaciją apie Lietuvos švietėją Lauryną Ivinskį, o ir vėliau, jau rengdama monografiją, ne kartą jį atsimindavau, manydama, kad buvęs vedėjas tikrai man suteiktų darbe geresnes sąlygas mokslui, ir bent kuriam laikui būčiau gavusi aprašinėti lengviau įskaitomus rankraščius. (Tuomet jau dirbau ne saugyklose ir tvarkėme neįprastai didelį Vilniaus kapitulos fondą, tikrą Lietuvos istorinės raštijos lobį, netikėtai Vilniaus Arkikatedros remonto metu atrastą vienoje jos užmūrytoje sienoje).

Kai pradėjau aprašinėti Vilniaus kapitulos fondo rankraščius, su vedėju susitikdavau rečiau. Senus dokumentus tyrinėti, juos įskaityti ir anotuoti mane mokė tąsyk geriausia skyriaus rankraščių tyrėja ir aprašinėtoja, VDU klasikinės filologijos absolventė, lotynistė Stasė Paulauskienė. Ji dirbo kvalifikuotai, labai pareigingai, sąžiningai ir daug. Darbais buvo apkrauta. Dvigubai viršydavo nustatytas normas, mokydavo aprašo naujai priimtuosius, buvo dėmesinga ir drausminga, dalijo savo dalykinę išmintį be išlygų. Tada, o ir dabar man atrodo, kad nepakankamai buvo skyriuje įvertinta. Tai vienintelis bene didžiausias debesėlis iš tuometinių laikų.

Vedėjas Vladas Abramavičius tuomet dar dirbo ir universitete, vadovavo studentų diplominiams darbams, juos recenzuodavo. Jis pirmasis Vilniaus universitete ėmė dėstyti rankraščių istorijos kursą, pateikdamas svarbiausias žinias apie rankraščių specifiką, archyvinio mokslo pradmenis. (Jo netekus, bent keleriems metams iš universiteto programos buvo dingusi ir ši disciplina.) Su studentais mokėjo bendrauti, paskaitas dėstė oriai, dalykiškai. Jo sugebėjimu labai korektiškai ir itin mandagiai bendrauti naudojosi ne vien Rankraščių skyriaus, bet ir atsitiktiniai lankytojai. Lankytojų būta iš visur ir gana įvairių. Dauguma jų kreipdavosi į jį dalykiniais rankraščių tyrinėjimo klausimais. Vedėjas juos atidžiai išklausydavo, konsultuodavo ir iš savo patirties patardavo. Kiti atvykdavo ar ateidavo skatinami jo kultūringo elgesio, dėmesingos jo asmenybės. Būta ir įkyrių. Kai kurios mokslininkės, kiek atsimenu, iš Maskvos ir tuometinio Leningrado, rašydamos filologijos mokslų disertacijas, kreipdavosi į jį daugiau kaip į literatą ir įsigilinusios pusvalandžiais pasakodavo apie lenkų, rusų literatūros vingrybes, kurias pačios atrado, ar pasinaudamos jo dideliu kantrumu ir aiškiai piktinaudžiaudamos jo darbo laiku dėstydamos savąsias rašytojų kūriniių interpretacijas. Kad ir koks santūrus buvo, porą kartų manęs prašė, kad vienai iš jų, kai ieškos, pasakyčiau, jog pora dienų jo skyriuje nebus.

Buvo didelis estetas, visada tvarkingas, aristokratiškas, pasitempęs. Įsiminė man toks epizodas. Buvo rašytojo Petro Vaičiūno laidotuvės. Su Petru Vaičiūnu, buvusiu 1941–1945 m. MA bibliotekos direktoriumi, nuo seno bičiuliuosi. Laidotuvės vyko darbo dieną, pusiaudienyje. Leido ir man išeiti iš darbo ir jose dalyvauti. Iki šiol akyse tebestovi ta didelė nusidriekusi laidotuvių eiseną, lydintį rašytojo karstą

pėsčiomis per visą Vilniaus miestą į Rasų kapines. Buvo pats vidurvasaris. Nuo liepos karščių pailsusioje, vasaros rūbais pasidabinusioje palydoje iš visų skyrėsi Vladas Abramavičius, kuris, nepaisydamas kaitros, bene vienintelis, išskyrus artimus gimines, buvo apsirengęs tamsia eilute, juodu kostiumu, taip derančiu prie taurios pagarbos veide. Eisena ėjo ilgai, gatvėmis, gatvelėmis, plieskiant akinančiai saulei, su šviesiais rūbais besiplaikstančia minia.

Liko atmintyje ir viena MA bibliotekos darbuotojų ekskursija po Lietuvą. Priešpiečio valandėlę ekskursijos dalyviai susėdo grupelėmis medžių žalumos pavėsyje atokvėpiui. Nusprendę laiko negaišti valgykloms, visi ėmėsi užkandžiauti. Mes, kai kurie dar visai jauni, žinoma, apie užkandžius nė nebuvoime pagalvoję, skubėjome, nepasiėmėme. Jaunystė visada be rūpesčių! Vladas Abramavičius mus pastebėjo, priėjo ir ištiesė savo atsivežtų sumuštinį. Jie buvo skoningai paruošti, kruopščiai sudėlioti, gražiai įvynioti. Vienas kitas tuo nuoširdžiu pasiūlymu pasinaudojo. O aš, pasijutusi mokine, kuriai nederėjo iš mokytojo rankų tokias dovanas priiminėti, pasakiau, kad valgyti nenoriu. Bet, matyt, norėjau, nes iki šiol tuos sumuštinis matyte matau ir žinau, jog jie buvo skanūs. Puikios buvo ir vėlesnės vaišės: valgėme gardžius cepelinus, paruoštus paties vedėjo ir tuosyk pas jį gyvenusio mūsų bendradarbio Jono Vytulio, kai kartą Vladas Abramavičius pakvietė visą mūsų Rankraščių skyrių į savo namus.

Jis buvo jautrus grožiui. Labai mylėjo savo šeimą, ypač dukterį, kurią visada vadindavo Barbutė. Labai retomis atvirumo akimirkomis ją vis prisimindavo, nuolat gyveno jos rūpesčiais, jos dienų kaita. Bet vaikai suauga, išėina, tampa savarankiškais, turi savo talentus ir savo gabumus, tik tėvų meilė visada nori, kad jie ir toliau klausytų jų kaip vaikystėje ar eitų jų pėdsakais. Dabar vedėjas tikrai galėtų gėrėtis savo dukra akto-re, Klaipėdos universiteto Menų fakulteto dainavimo katedros vokalistų scenos kalbos dėstytoja Barbora Abramavičiūtė-Kaniaviene, anūku Eduardu, proanūke Adute. Jais visais, be abejo, labai didžiuotųsi.

Mūsų akyse Vladas Abramavičius atrodė stiprus ir nepalaužiamas. Pastaraisiais jo gyvenimo metais Rankraščių skyrių sudarė Stasė Paulauskienė, iš „Žinijos“ draugijos atėjusi dirbti Pranė Juodvalkienė, bibliotekininkas Jonas Vytulis, Onutė Česnulevičiūtė, Elena Treinienė ir aš. 1965 m., parašęs disertacijos apie Valerijoną Vrublevskį pirmąją redakciją, atidavė ją svarstyti. Po šio pirmojo jos svarstymo itin jautriai pergyveno, krintosi dėl kritinių pastabų, kurias priėmė ne kaip parašyto teksto, o kaip savo asmens kritiką. Kai po to kalbėjomės, niekaip negalėjau įtikinti, kad išsakytas kritines mintis tereikia tik įsidėmėti, kai ką iš naujo argumentuoti ar pakeisti, tekstą kai kur papildyti, gal tiksliau suformuluoti, pasvarstyti ir permąstyti. Bet jam rodėsi, kad tekstas tėra tik pretekstas jo asmenį įskaudinti.

Paskutinėmis jo darbo dienomis, tiksliau, išsisaugant, kada tik įeidavau į jo kabinetą, rasdavau jį sėdintį prie tuščio darbo stalo, jau be nuolatos ten sukrautų rankraščių, padėjusį rankas ant stalo ir mašliai žiūrintį pro langą. Tai pastebėjo ir mano bendradarbė Onutė Česnulevičiūtė. Abi, taip neįprastai jį užklupdavusios ir vis dažniau tokioje pozoje atrasdavusios, ėmėm žaismingai tarpusavyje juokauti, kuždėtis, kad gal ir mums reiktų pasekti vedėjo pavyzdžiu, atsikvėpti ir, visus darbus šalin atidėjus, bent pusdienį nieko nebedaryti. Toks neįprastas, toks gluminantis buvo tas vaizdas! Niekas nenumanė, nenujautė žmogaus gyvenimo trapios trukmės.

Paskutinę jo darbo dieną, kai ji visai neatrodė paskutinė, buvau uždelsusi saugyklose ir jau ketinau išeiti. Tuomet atsivėrė durys ir įėjo vedėjas Vladas Abramavičius. Labai skubėjau – jaunystė visada skuba! Mačiau, kad jis rengiasi ilgesniam pokalbiui, bet juk darbo laikas jau buvo pasibaigęs! Pagalvojau, kad visa, ko reikės, jis rytoj darbo metu man galės ir išdėstyti. Jis pratarė: „Norėjau dar pasakyti...“, – bet nutilo pamatęs mano skubotumą ir paklausė: „Ar labai skubate?“ „Taip, skubu,“ – atsakiau ir maloniai atsisveikinau. O kitą dieną jo nebeliko. Jo gyvenimas nutrūko tragiškai, labai netikėtai. Paliko jis dar daug nebaigtų darbų, neįgyvendintų sumanymų. O man lyg spraga žiojėja tie neištarti sakiniai, kuriuos jam patariau atidėti rytdienai. Iki šiol tebekankina klausimas, kokias neišsakytas mintis jis išsinešė į nebūtį. O gal jas ištaręs jis būtų sušvelninęs savąją lemtį? Gal ją sušvelninti galėjo ir kitos aplinkos matmenys?

Jis taip ir liko mano atmintyje, kaip daug literatūrinių sumanymų savyje ugdes, subtilaus mandagumo, pasigėrėtinos inteligencijos, kūrybiško darbštumo pavyzdys.

Irina Spešilova – Sisteminio katalogo kūrėja

Laimingi žmonės, galintys pasakyti, kad savo darbo vietoje patiria gyvenimo pilnatvę: dirba mėgstamą darbą intelektualioje terpėje, o tas darbas sutampa su jo dvasinio gyvenimo kriterijais. Viena iš jų – Irina Spešilova – ilgametė Bibliotekos sisteminio katalogo kūrėja ir puoselėtoja.

Irina į pasaulį atėjo 1947 m. sausio 17 d. Šiauliuose, inteligentiškoje, darnioje, mylinčioje šeimoje, suformavusioje stiprias dvasines vertybes visam gyvenimui.

1965 m. Irina baigė Vilniaus 5-ąją vidurinę mokyklą ir įstojo į tuometinio Leningrado Gerceno pedagoginį institutą – pasirinko anglų kalbos studijas, tačiau dėl ligos jų tęsti negalėjo.

Nuo 1968 m. vasario 23 dienos visą tolimesnį profesinį gyvenimą Irina susiejo su Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka. Ji pradėjo dirbti Fondų ir vartotojų aptarnavimo skyriuje ir tais pačiais metais įstojo į Leningrado N. Krupskajos valstybinį institutą, kurį neakivaizdžiai studijuodama baigė 1973 m.; įgijo aukščiausiąją bibliotekininkės-bibliografės kvalifikaciją.

Nauju Irinos gyvenimo etapu tapo 1975 metai, kuomet ji buvo paskirta tolimesniam darbui į Knygų tvarkymo ir katalogų skyriaus sisteminimo grupę. Čia ją gyvenimas suvedė su dviem neeilinėmis Bibliotekos asmenybėmis, tapusiomis kelrodėmis žvaigždėmis jos visame profesiniame ir žmogiškajame kelyje. Irenos Ilikevičienės – tuometinės skyriaus vedėjos bei Alinos Šidiškienės – sisteminimo grupės vadovės, profesinio ir žmogiškojo žavesio paveikta, Irina atranda savo profesinį pašaukimą viename labiausiai intelektinių išteklių reikalaujančiame bibliotekinio darbo bare – sisteminime.

Plati erudicija, profesionali intuicija, dalykiškumas leidžia Irinai Spešilovai į kiekvieną dokumentą, patekusį į jos rankas, pažvelgti per savo intelektinių galių prizmę ir suteikti jam reikiamą vietą mokslinėje klasifikacijos sistemoje.

1982 m. gruodžio 1 d. Irina Spešilova buvo paskirta Sisteminimo sektoriaus vadove. Tuomet atsisleidė dar vienas šios talentingos asmenybės bruožas – pedagoginė gyslė, kuri, matyt, paveldėta iš mamos, ilgametės pedagogės. Irina turėjo nemažai mokinių, ir visos bendradarbės, kurioms ji kantriai ir tolerantiškai perdavė savo profesinę patirtį, net seniai palikusios Biblioteką, kasmet prisimena savo buvusios vadovės ir mokytojos gimtadienį – renkasi kartu, pareiškdamos savo padėką ir pagarbą.

Šešiasdešimties metų gyvenimo atkarpa, kurią laikas nubrėžė Irinos gyvenimo kelyje, – tai metas, kai gali džiaugtis ne tik savo patirties žiedais, bet ir subrandintais darbo vaisiais. Galima drąsiai sakyti, kad visus gražiausius savo gyvenimo metus Irina atidavė vienam pagrindiniam tikslui – Bibliotekos sisteminiam katalogui, pagrindiniam jos viso gyvenimo darbo vaisiui. Juo naudojami ir Bibliotekos darbuotojai, ir Bibliotekos informacijos vartotojai.

Irinės Spešilovos profesinė ir visuomeninė veikla buvo įvertinta dvylika direkcijos padėkų, Lietuvos mokslų akademijos Prezidiumo garbės raštu, o svarbiausia – nuoširdžia bendradarbių pagarba ir meile.

Dirbti mėgstamą darbą, jausti, kad jis žmonėms reikalingas, jausti, kad ir pats esi reikalingas, – tai ir yra laimė.

Leokadija Kaireliene

Bibliotekoje praleisti Astros Daubarienės metai

Kiekvieną rytą masyvias Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos duris atveria guvi, jaunatviška, spindinčių akių moteris. Tai ilgametė Bibliotekos darbuotoja Astra Daubarienė, čia dirbanti nuo 1966 m. spalio 13 d., o ši biblioteka – vienintelė Astros gyvenimo darbovietė.

Astra Tamašauskaitė-Daubarienė gimė 1947 m. balandžio 26 d. Suvalkijoje, Šakių mieste, tarnautojų šeimoje. Likimas lėmė, kad Astrą augino ir auklėjo viena mama, todėl jos vaikystės ir jaunystės metai buvo nelengvi.

1950 m. panaikinus apskritis buvo įsteigtas Kudirkos Naumiesčio rajonas, ir Astra su mama persikėlė gyventi į Kudirkos Naumiestį, kur mama įsidarbino bibliotekininke. 1953 m. Astra pradėjo lankyti Kudirkos Naumiesčio Vinco Kudirkos vidurinę mokyklą. Būdama iš prigimties darbšti ir pareiginga mokėsi gerai, ir mama jokių rūpesčių dėl jos pažangumo ir elgesio neturėjo. 1964 m. baigusi vidurinę mokyklą įstojo į Vilniaus universitetą studijuoti vokiečių kalbos. Tačiau dėl gyvenimo sąlygų šios specialybės ji nebaigė. Po dviejų kursų ji, norėdama padėti savo mamai, kuri jau buvo išėjusi į pensiją, perėjo mokytis į bibliotekininkystės specialybės neakivaizdinį skyrių. 1965 m. mama persikėlė gyventi į Vilnių. 1972 m. Astra baigė Vilniaus universitetą įgydama bibliotekininko ir bibliografo specialybę.

1990 m. paskelbus nepriklausomybę keitėsi Bibliotekos struktūra. 1991 m. buvo panaikintas Specfondo skyrius, ir Astra buvo paskirta vyriausiosios bibliotekininkės pareigoms Senų, retų spaudinių skyriuje, o nuo 1994 m. rugpjūčio 8 d. perkelta dirbti į Knygų tvarkymo ir katalogų skyrių toms pačioms pareigoms. Čia jai teko išmokti sistemintojos darbą, kuris jai buvo naujas ir nežinomas. Tačiau ji su patikėtu darbu puikiai susitvarko ir sėkmingai jį tęsia iki šiol.

Per ilgus darbo metus Astra Daubarienė aktyviai dalyvavo Bibliotekos visuomeniniame gyvenime: buvo profsajungos organizacijos įvairių komisijų pirmininkė, narė, aktyviai reiškėsi Knygų bičiulių draugijos ir kitų organizacijų veikloje. Už gerą ir sąžiningą darbą 11 kartų jai pareikštos Bibliotekos direkcijos padėkos, 1987 m. premijuota Lietuvos mokslų akademijos Prezidiumo premija.

Ji – jautrus, rūpestingas žmogus, iki sielos gelmių įsimylėjusi savo gimtąją Suvalkiją, nuolat susitinka su buvusiais klasės draugais. Linkime geros sveikatos, tikime jos optimizmu ir nenuilstančia energija!

Ahyra Pacepavičiūtė

Graži ilgametės Komplektavimo skyriaus darbuotojos Lidijos Leonovos sukaktis

Pasitikdami 2008-ųjų vasarą paminėjome mūsų bendradarbės Lidijos Leonovos gražią 60-ies metų sukaktį. Biblioteka šiai moteriai – ne tik darbovietė, bet ir visas gyvenimas. Draugų, kolegų, bendraminčių būrys, sveikindamas Lidiją, dėkojo už kruopštų, sąžiningą kasdienį bibliotekininko darbą, linkėjo nepavargti, nenurimti ir nuolat tobulėti. Darbas bibliotekoje – Lidijos pašaukimas, galimybė realizuoti savo kūrybines mintis.

Kostromoje gimęs ir augęs Aleksandras Sergejevičius ir Irkutske savo jaunas dienas praleidusi Valentina susitiko ir sukūrė Leonovų šeimą Kaune. Kaip ir daugeliui jaunų žmonių, karas pakeitė jų gyvenimo vietą; jo atbloškė į Lietuvą, jie čia rado ir sukūrė savo namus. Kaune 1948 m. birželio 5 d. gimė jų vienintelė dukrelė Lidija. Vėliau į jauną šeimą atvykusi Valentinos mama tapo mažos mergaitės auklėtoja ir drauge. Lidija vaikų darželio nelankė, todėl su močiute Marija žaisdavo, skaitydavo knygas, eidavo pasivaikščioti – buvo mylima ir lepinama. Vėliau jos abi gyveno Vilniuje, bute ant Tauro kalno.

1955 m. Lidija Kaune pradėjo lankyti pirmąją klasę. Mokyklą, pirmąją mokytoją ir draugus, pirmus savarankiškus gyvenimo žingsnius ir rimtus įsipareigojimus Lidija prisimena iki šiol.

L. Leonovos tėtis buvo karininkas, todėl šeimos gyvenamoji vieta dažnai keitėsi. Trečiąją klasę mergaitė jau lankė Vilniuje, tuometinėje 10-ojoje vidurinėje mokykloje, o į aštuntąją klasę nuėjo Estijos Viljandžio mieste, kur ir baigė vidurinę mokyklą.

1966 m. Lidija įstojo į Sankt Peterburgo (tuometinio Leningrado) Bibliotekininkystės technikumą, kurį 1968 m. baigė su pagyrimu, todėl tais pačiais metais galėjo stoti į N. Krupskajos kultūros institutą. 1972 m. sėkmingai jį baigė ir igijo aukščiausią bibliotekininko-bibliografo kvalifikaciją.

Nuo 1972 iki 1975 m. pagal paskyrimą ji dirbo Permės apskrities M. Gorkio bibliotekoje. Profesionalai ir darbšti specialistė daug važinėjo po mažas srities bibliotekas, teikdama jų darbuotojams metodines konsultacijas. Merginą žavėjo nuostabi Uralo kalnų gamta, žmonių paprastumas ir nuoširdumas. Darbas buvo įdomus, tačiau traukė namai.

1975 m. Lidija Leonova grįžo į Vilnių. Mergina kreipėsi į darbo biržą ir gavo pasiūlymą dirbti Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje. Jos diplominio darbo tema buvo Čekoslovakijos bibliotekų sistema. Todėl, dar būdama studentė, Lidija stažavo tuometinėje Čekoslovakijoje, o vėliau (studijų laikais), lydėdama Čekijos studentus bibliotekininkus lankėsi Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje. Ši paliko jai neišdildomą įspūdį. Mergina apsidžiaugė, gavusi galimybę artimiau susipažinti su Bibliotekos kolektyvu bei jos turtais, ir atvyko pokalbiui. Direktorius J. Marcinkevičius, pasišnekėjęs su jauna energinga specialiste, sutiko priimti ją į darbą. Taip prasidėjo ilgi darbo ir gyvenimo metai šioje įstaigoje.

Ryžtinga ir be galo kruopšti darbuotoja buvo pastebėta. Savo karjerą pradėjo Fondų saugojimo ir aptarnavimo skyriuje, kur ėjo įvairias pareigas iki 1994 vasario 1 d.: vyresnioji bibliotekininkė, tarpbibliotekinio sektoriaus vadovė, vyriausioji bibliotekininkė. Nuo 1994 m. vasario 1 d. ji perkeliama dirbti vyriausiąja bibliotekininke Užsienio leidinių komplektavimo skyriuje, kur reikėjo žmogaus, gerai išmanančio buvusios TSRS bibliotekų fondų struktūrą, besidominčio šių šalių spaudiniais, galinčio juos profesionaliai komplektuoti. Lidija iki šiol dirba šiame bare: rūpinasi knygų mainais su bibliotekomis iš NVS bei Baltijos valstybių, šių šalių spaudinių komplektavimu, tarptautinio bendradarbiavimo plėtra.

Dirbdama dabartiniame Komplektavimo skyriuje, Lidija džiaugiasi, kad ir šiais laikais, kai, atrodo, nieko nėra svarbiau už technologijas, politiką ir pinigus, knyga išlieka vertybe. Kompiuteris niekada neatstos spausdintos knygos. Tačiau kolegė pripažįsta, kad neužtenka tik sutvarkyti knygą. Juk tai – ir įvairūs renginiai, ir bendravimas su žmonėmis, ir įgyvendinami projektai, naujos technologijos. Todėl ji nuolat tobulina igūdžius. Tačiau paklausta, ar įsivaizduoja, jog galėtų dirbti kokį kitą darbą, abejoja.

Daugiau negu tris dešimtis metų Bibliotekoje dirbanti Lidija sugebėjo pelnyti skaitytojų, kolegų pagarbą ir įrodyti, kad darbas bibliotekoje tapo jos gyvenimo būdu. Tai – didelės erudicijos, plačių interesų, nepaprastai veikli, išskirtinio darbštumo, stiprios valios asmenybė. Lidija Leonova skaitė pranešimus konferencijose bei rašė straipsnius įvairiomis bibliotekininkystės temomis. Lietuvos ir tarptautinėse mokslinėse konferencijose ji perskaitė apie 10 pranešimų, su Bibliotekos delegacijomis lankėsi mokslinėse konferencijose Latvijoje ir Estijoje, Baltarusijoje ir Rusijoje. Taip pat ji yra išvertusi į rusų kalbą kitų kolegų pranešimus. Nė viena skyriaus rengiama paroda nepraeina be šios meniškos ir kūrybingos moters pastangų. Ji visada mielai pasidalina sukaupta gyvenimiška ir profesine patirtimi. Tai artistinių ir jaukaus bendravimo gebėjimų turinti asmenybė – kantri, paslaugi, maloni.

Lietuvos bibliotekų tarybos kreipimesi į šalies gyventojus parašyta: „Biblioteka – Tavo atradimų vieta, Tavo dar neatskleistų paslapčių skrynia. Iškritęs iš skrynios ir pasileidęs bėgti klaidžiais interneto tinklais Ariadnės siūlas veda Tave per gyvenimo kelius, kauburius, krizes, pakilimus ar netikėtas duobes. Tai žinių labirintas, su daugybe koridorių, įvairiausių formų laiptų-laiptelių, kuriais įžengi į vaikystę, mokyklą, paauglystę, universitetą, darbą, suaugusiojo gyvenimą, kol atrandi ir sukuri savo jaukius namus. Biblioteka visada liks Tavo antraisiais namais – išleidusiais į gyvenimą, bet niekada neužvėrusiais durų“. Šie žodžiai ypatingai tinka ir mūsų mielai kolegei.

Irena Surgėlienė

Sistemintojai Audronei Banienei – 50

Audronė Baniene (Pacipavičiūtė) gimė 1958 m. kovo 31 d. Ukmergės rajone, Žuklių kaime, valstiečių šeimoje. Žukliai – gražus Aukštaitijos kampelis prie vieno didžiausio ir skaidriausio ežero Ukmergės rajone – Žirnajų. Netoli – Pabaisko miestelis; apie šalia įvykusį istorinį mūšį kaime sklandė legendos. Senoliai pasakojo apie Pabaisko bažnyčios varpus, užkastus netoli ežero, apie apylinkėse randamus senovinius daiktus.

Šeimoje augo trys broliai ir keturios seserys. Audronė – jauniausia dukra daugiavaikėje šeimoje. 1966 m. lapkritį, eidamas 54 metus, mirė Audronės tėvelis. Tuomet jai tebuvo 8 metai; ji mokėsi Žuklių pradinės mokyklos pirmoje klasėje.

Netekus maitintojo, 1967 m. rugsėjo 1 d. sudegė tėviškės namas. Šeima liko ne tik be tėtės, bet ir be pastogės. Energinga mama nenuleido rankų. Su kaimynų pagalba išlikusiame po gaisro tvarte įrengė kambarėlį ir virtuvę, kur šeima galėjo žiemoti. 1968 m. rugsėjo mėn. mama išigijo Vilniuje, Kalvarijų gatvėje, keturių kambarių kooperatinį butą, kuriame visa šeima, išskyrus mamą, ir persikėlė gyventi. Mama nenorėjo gyventi mieste, todėl liko gimtajame kaime, visokeriopai padėdama vaikams.

1969 m. Audronė baigė Žuklių pradinę mokyklą ir išsikėlė gyventi pas brolius ir seseris į Vilnių. Ten 1976 m. baigė 7-ąją vidurinę mokyklą. Baigusi mokyklą, nuo rugsėjo 7 d. pradėjo dirbti Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje Fondų saugojimo ir aptarnavimo skyriuje bibliotekininke, vėliau – redaktore tame pačiame skyriuje. Iš pradžių iš saugyklų nešiojo skaitytojų užsakytas knygas, vėliau dirbo abonemente.

1978 m. ji įstojo į Vilniaus universitetą, o nuo 1978 m. rugpjūčio 31 d. išėjo iš darbo.

1980 m. kovo 17 d., eidama 60-uosius gyvenimo metus, nuo mikroinsulto staiga mirė mama. Audronė liko visiškai našlaitė. Broliai ir seserys padėjo Audronei baigti universitetą, o mamos butą Kalvarijų gatvėje paliko Audronei.

Nuo 1980 m. vasario 16 d. iki 1983 m. sausio 1 d. Audronė laikinai vėl dirbo Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Leidybiniame skyriuje pagalbine darbininke.

1984 m. baigė Vilniaus universiteto finansų ir kredito specialybę įgydama ekonomisto kvalifikaciją. Po mokslų baigimo ji 10 metų dirbo Lietuvos cheminių produktų tiekimo ir realizavimo valdyboje ekonomiste.

1986 m. rugsėjo 27 d. ištekėjo už Rimanto Banio. Didžiausias Audronės ir Rimanto užgyventas turtas – dvi dukros: Ieva ir Justė.

1996 m. sausio 2 d. vėl sugrįžo į Lietuvos mokslų akademijos biblioteką, į Katalogų skyriaus Sistemavimo sektorių. Tai buvo naujas, jai nepažįstamas darbas. Bet, padedant skyriaus bendradarbiams, sisteminti išmoko. Šį darbą ji atlieka iki šiol.

Atšventusi pirmą rimtesnį jubiliejų, Audronė Baniene sėkmingai sistemina knygas. Nuoširdžiai jai linkime stiprios sveikatos ir ilgų bendrų darbo Bibliotekoje metų!

Alyra Pacepavičiūtė

Rymantei Marmienei – 50

1958 m. gegužės 4 d. gimė Rymantė Kybartaitė-Marmienė. Vaikystė prabėgo prie Šešupės vingių, gimtajame Kudirkos Naumiestyje, Lietuvos pasienyje. Tai nuostabus kampelis, kuriame nuo seno po darbų žmonės, norėdami išlaikyti lietuviškumą, siekė žinių ir mokslo. Tikriausiai prosenelių laikų gadinė, V. Kudirkos dvasiškumas turėjo įtakos jos senelio pasiaukojimui būti 1918 m. savanoriu (apdovanotas Vyties Kryžiumi) bei nulėmė tėvų profesiją. Jie buvo pedagogai: tėtis dėstė istoriją ir rusų kalbą anuo- metiniame Žemės ūkio technikume, mama dirbo ten pat bibliotekoje ir mokytojavo.

Rymantė baigė Kudirkos Naumiesčio V. Kudirkos vidurinės mokyklos 25-ąją laidą. Mokykloje aktyviai dalyvavo kultūrinėje veikloje, su šokių kolektyvu vyko į dainų ir šokių šventę Vilniuje. 1976 m. ji įstojo į Kauno politechnikos institutą (dabar Kauno technologijos universitetas). 1982 m. ji baigusi tapo diplomuota inžiniere. Studijuodama neapleido ir pomėgio dainuoti: lankė dainų ir šokių ansamblį „Nemunas“. Sukūrė šeimą, dirbo įvairių inžinerinių, administracinių bei projektavimo darbą Kaune ir Vilniuje.

Nuo 1994 m. gruodžio mėn. pradėjo dirbti Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje, Knygų tvarkymo ir katalogavimo skyriuje (dabar Katalogų skyrius), bibliotekininke, vėliau buvo paskirta vyresniąja bibliotekininke.

Rymantė Marmienė yra gera specialistė, sėkmingai įsisavinusi bibliotekininkystės žinias, nuoširdi pagalbininkė, mylima ir gerbiama Bibliotekos bendradarbių. Laisvalaikiu kartu su vyru domisi Lietuvos istorija, ypač – Suvalkijos praeitimi. Užaugino du sūnus.

Nuoširdžiausi sveikinimai jubiliejaus proga!

Ona Bludžaitė

JIE DIRBO LIETUVOS MOKSLŲ
AKADEMIJOS VRUBLEVSKIŲ
BIBLIOTEKOJE

Aldona Izabelė Dzetaveckaitė

*1941 12 12 Smolnicoje (Alytaus r.)

†1984 10 07 Vilniuje, palaidota Rumbonyse (Alytaus r.); bibliotekininkė

Aldona Izabelė Dzetaveckaitė gimė 1941 m. gruodžio 12 d. Dzūkijoje, Dubėnų apylinkės Smolnicos kaime (Alytaus r.), valstiečių šeimoje. 1948–1959 m. mokėsi Punios vidurinėje mokykloje, 1960 m. lankė bibliotekinio mokymo kursus Kauno viešojoje bibliotekoje. 1961 m. įstojo į Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto lietuvių kalbos ir literatūros neakivaizdinį skyrių, kurį baigė 1969 m. Studijuodama universitete dirbo Alytaus 1-ojoje bibliotekoje, vėliau mokytojavo Alytaus rajono Rimėnų aštuonmetėje ir Punios vidurinėje mokyklose. 1967–1977 m. dirbo Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje.

Aldona Izabelė Dzetaveckaitė buvo kūrybinga, sumani, išradinga kultūros darbuotoja. Be galo mylėjo knygą, puikiai išmanė darbą bibliotekoje. Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje ji dirbo Leidybiniame,

Knygų tvarkymo ir katalogų, Bibliografijos skyriuose, o taip pat Skyriuje Fizikos institute (buvusioje Radiologinėje laboratorijoje).

Buvo aktyvi visuomeninėje veikloje. Ypač pasižymėjo vadovaudama Knygų bičiulių draugijai – vyresnioji bibliotekos darbuotojų karta ir šiandieną dar prisimena susitikimus su rašytojais, dailininkais, žurnalistais, bibliotekų darbo veteranais. Tarsi nujausdama savo lemtį, Dzetaveckaitė skubėjo dirbti ir gyventi. Ji buvo aktyvi Mažvydo klubo narė, etnografinių vakaronių lankytoja. Domėjosi literatūra, teatru, menu ir ypač tautosaka. Dalyvavo ne vienoje tautosakos ekspedicijoje.

Vilniaus universiteto bibliotekos direktoriaus Jurgio Tornau 1977 m. buvo pakviesta dirbti Rankraščių skyriaus vedėja. Su jai būdingu darbštumu ir kruopštumu Dzetaveckaitė pasinėrė į skyriaus darbo organizavimą: konsultavosi su kitų rankraštytų ir archyvų darbuotojais, rūpinosi dokumentų kompleksavimu, rūpestingai telkė darbui skyriaus kolektyvą.

Buvo santūri ir kantri. Sunkios ligos pakirsta mirė 1984 m. spalio 7 d. Palaidota Alytaus rajono Rumbonių kapinėse, kuriose dabar ilsisi ir abu jos tėveliai.

Alyra Pacepavičiūtė

IN MEMORIAM

Regina Macijauskaitė

*1934 10 04

†2010 01 04

Į Katalogų salę įėjusiems skaitytojams vis dar tenka pasakyti: „Ne, tos darbuotojos jau nebeturime. Ir nebeturėsime...“

Mūsų Bibliotekoje Regina Macijauskaitė dirbo 38 metus, profesinės karjeros baigiamajame etape kaip nuolatinė Budinčioji bibliografė tapo Katalogų salės legenda, viena spalvingiausių Bibliotekos darbuotojų. Budinčiojo bibliografo stalias buvo jos tvirtovė, o sodriu, žemu balsu užduotas klausimas „kuo galėčiau padėti?“ bet kuriam skaitytojui leisdavo suprasti, kas čia karaliauja.

Regina Macijauskaitė gimė 1934 m. spalio 4 d. Kaune, darbininkų šeimoje. Ankstyvoje vaikystėje neteko tėvo, augo pas mamą. Pabaigusi vidurinę mokyklą išvažiavo į Vilnių, įstojo į Bibliotekininkystės specialybę Istorijos fakultete. Nuo 1955 iki 1971 m. dirbo kataloguotojos

darbą Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje (tada – LTSR valstybinė respublikinė biblioteka). Prieš pat 1970 m. Kalėdas Regina Macijauskaitė atėjo į Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteką ieškoti darbo. Direktorius dr. Juozas Marcinkevičius jos prašymą atidėjo kitiems metams, ir 1971 m. vasario 1 d. Regina buvo priimta į Knygų tvarkymo ir katalogų skyrių bibliotekininkės pareigoms. Pirmasis Reginos darbas – rekataloguoti knygas užsienio kalbomis iš Tado Vrublevskio fondo. Darbas buvo sudėtingas, kadangi šio fondo knygos turėjo atskirą katalogą, su savo aprašo taisyklėmis, kurios skyrėsi nuo tradicinių katalogų aprašo (pvz., straipsnių rinkinių arba knygų be autoriaus kortelės kataloguose buvo sudėtos pagal pirmąjį daiktavardį), o knygos buvo sukataloguotos pagal vokišką katalogavimo sistemą. Kataloguotojoms teko sunkus išbandymas – 1950 metais Bibliotekos fondai buvo pradėti rekataloguoti, įjungiant juos į naują katalogų sistemą. Toliau darbai tekėjo be didesnių naujovių – kiek pagyvinami asmeninių pomėgių ir visuomeninių įpareigojimų.

Nuo 1975 m. gegužės 1 d. Regina – jau vyresnioji bibliotekininkė tame pačiame skyriuje. Po trylikos darbo metų Bibliotekoje (1984 m.), įvertinus nuveikto darbo rezultatus, 50-ųjų gimimo metinių proga Regina buvo apdovanota Lietuvos mokslų akademijos Prezidiumo garbės raštu. Biblioteka Reginos kandidatūrą pristatė Kultūros ministerijai apdovanoti kultūros žymūno ženkleliu. Gavusi šį apdovanojimą Regina labai didžiavosi.

1986 m. Reginos darbas įvertintas labai gerai, jos pareigos keičiamos į vyriausiosios bibliotekininkės. Pradėjusi gauti senatvės pensiją 1991 m., Regina pati sutiko pereiti į bibliotekininkės etatą, dar po metų (nuo 1992 m.) pasiliko dirbti puse etato. Nuo 1994 m. liepos 28 d. Regina buvo perkelta dirbti į Informacijos (tada – Bibliografijos) skyrių. Sprendimas, kaip ji pati sakė, nebuvo lengvas – juk per 23 darbo metus priprato prie ankstesniojo skyriaus kolektyvo. Kuomet direktorius su vedėja B. Railiene tarėsi, kokį darbą Regina galėtų geriausiai atlikti, ilgai negalvodama vedėja atsakė: „Geriausiai – aptarnauti skaitytojus“. Informacijos skyriuje darbai buvo labai įvairūs, dažnai reikėdavo sparčiai atlikti užklausas, rengti temines parodas, bibliografijos rodykles. Reikėjo universalių žinių, greitos orientacijos. Postas Katalogų salėje, kaip kolegos juokauja, – „darbas fronto linijoje“. Juk visuomet esi matomas skaitytojo, tad turi visada

gerai atrodyti, nepasiduoti nuotaikų svyravimui. Regina, ilgus metus katalogavusi knygas, galėjo skaitytojams pagelbėti jas užsakant, o taip pat ir patarti, nes buvo išsilavinusi, komunikabili. Šios būdinčio bibliografo savybės yra itin vertinamos.

Pradėjusi dirbti Katalogų salėje, per kelis pirmus mėnesius Regina jau džiaugėsi, kad pavykdavo padėti skaitytojams, atrandant atsakymus į sudėtingas užklausas. Neapsiribodavo sausu atsakymu: skaitytoją pakalbino, o vyresnį paragindavo mokytis dirbti kompiuteriu. Niekada nepasididžiudavo užsakyti knygas elektroniniame kataloge to nemokančiam skaitytojui. „Juk dėl to aš čia ir sėdžiu“, – atsakydavo dėkojančiam. Ypač mielai knygas užsakydavo akademikams, profesoriams. „Juk jie tiek daug dirba – aš nors taip šioms šviesioms asmenybėms padedu laiką taupyti“, – paaiškino savo uolumą. Tiesa, pasiguosdavo kolegėms, kad „jauni bernai išdidžiai numeta užsakymų lapelius ir išėina pro duris“. Lankytojus mandagiai, bet drąsiai paragindavo nusivilkti paltus, pasidėti rankines pasidėti – „tvarka turi būti“.

Visuomeninėje veikloje Regina taip pat dalyvavo: buvo knygų bičiulių bei Raudonojo Kryžiaus draugijų narė. Jau dirbdama Informacijos skyriuje Regina jaunesnes koleges mielai „mokydavo gyventi“. Patardavo, kaip sutaisyti mišraines, kur ir kokius „ekologiškus“ produktus pirkti. Ne kartą eidavome su Regina tartis dėl sveikatos – juk ji pažinojo geriausius gydytojus Vilniuje ir Kaune. Apie vaistus ir sveiką gyvenimą pati patarimų neklausė, tačiau mielai išklausedavo naujienas apie madas. Kartą net leido jai išrinkti ir nupirkti madingą rankinę. Kiekvieną mėnesį važiuodavo pas mamą į Kauną tvarkyti namų ūkio, spręsti sveikatos klausimų. Nežiūrėdama solidaus amžiaus, dažnai pasijusdavo kaip maža mergaitė, kurią mama griežtai auklėja.

Ypatingo dėmesio verti prisiminimai apie Reginos jautrią ir gerą širdį. Skyriuje kuriai nors susirgus, ji aprūpindavo koleges vaistais, nes pažinojo pusę Vilniaus vaistininkų.

2004 m. vieną dieną staiga pablogėjo sveikata, bet nedarbingumo lapelio ir vėl nutarusi neimti Regina atėjo į darbą. Vedėja pabarė, kad netausoja sveikatos. Dar po keleto dienų Regina buvo išvežta į ligoninę, jai buvo diagnozuota rimta kraujotakos sistemos liga. Lankė ją kolegės ir ligoninėje, ir namuose, dažnai kalbindavo telefonu. Regina abejojo, ar galės dirbti, tačiau po reabilitacijos pasiryžo ir vėl grįžti į savo „postą“, kur sėkmingai darbavosi. Tiesa, jai nebebuvo skiriamos ypač skubios ar sudėtingos užklausos.

2009 m. atšventusi 75-ųjų metų sukaktį, nelaukta parašė prašymą išeiti iš darbo. Planavo daugiau laiko pabūti Kaune su sunkiai sergančia mama, daugiau laiko skirti savo sveikatai. Žiema pasitaikė ypač šalta, bet Regina vis ateidavo į Biblioteką pabendrauti, pasikalbėti, susitikti su mielesnėmis kolegėmis. Gal tada ir peršalo, nes 2010 m. sausio 4 d. mirė nuo plaučių uždegimo. Tų pačių metų vasarą paskui savo Renę nusekė ir jos mama.

Palaidota Kaune.

Alyra Pacepavičiūtė, Birutė Railienė

**BIBLIOTEKOS DARBUOTOJAI
PRISIMENA**

Danutė Sklėriūtė

*Publikuojami ilgametės Bibliotekos darbuotojos Danutės Sklėriūtės prisiminimų fragmentai.
Viso teksto mašinraštis saugomas LMAVB RS.*

Į biblioteką atėjau dirbti 1966 m. rugpjūčio 1 d. pagal paskyrimą – gavus paskyrimą reikėdavo toje darbovietėje atidirbti 3 metus. Iš karto paaiškinsiu, kodėl akcentuoju šią datą.

Pradėjau dirbti Komplektavimo skyriuje pas Ireną Ilikevičienę. Iš pirmųjų darbo metų labiausiai įstrigo keletas epizodų.

Rudeniop kartą užėjo į kambarį Fondų skyriaus vedėjas Aloyzas Kažukauskas ir pasigyrė, kad jam kitą savaitę sukaks 10 metų, kaip dirbęs bibliotekoje. Aš pakraupusi žvelgiau į jį ir su siaubu galvojau: „10 metų!!! 10 metų šitoje bibliotekoje! 10 metų – tai labai daug, aš tiek ilgai bibliotekoje nedirbsiu. Kaip jis tiek laiko išdirbo vienoje vietoje?!“ Ir nieko – taip ir nepastebėjau, kaip ir kur prabėgo 43 metai...

[...] Iš pirmųjų darbo metų dar įstrigo Periodikos skaitykloje vykęs susirinkimas, kuriame į pensiją buvo palydėta skaityklų vedėja Adolfina Janulevičiūtė-Žvironienė. Iš kalbėjusių bendradarbių kalbų, man, jaunai darbuotojai, aiškėjo, kokie skaitytojų aptarnavimo rūpesčiai gula ant skaityklų darbuotojų pečių. Apie būsimą pensininkę buvo pasakyta daug gražių žodžių, tik nelabai buvo aišku, kodėl vyresnės moterys (Irena Ilikevičienė, Elena Sakalauskienė ir kt.), aptardamos palydas, vis braukė ašaras. Gaila, kad dabar niekas nei vieno nebepalydi į pensiją (gal todėl niekas ir nebeina?).

Šviesų prisiminimą paliko ir darbo bibliotekoje jubiliejai. Jie nustoti minėti tik apie praėjusio amžiaus aštuoniasdešimtuosius metus. Kolektyvas specialiai susirinkdavo į salę, jubiliatą pasveikindavo su gėlėmis, paskelbdavo sveikinantį direktoriaus įsakymą, kolegos pakalbėdavo apie jubiliatą, pasakydavo gražių žodžių. Ilgai neužtrukdavo – tai būdavo prasminga ne tik pačiam darbo jubiliatui, bet ir bendradarbiams: giliau pažindavome kolegą, įsisąmonindavome esantys svarbūs, reikalingi, net vertinami.

[...] Kasmet, kai pražysta alyvos, visada prisimenu Irenos Ilikevičienės emociškai papasakotą epizodą: gegužės 22 d. (1948 m., gal 1949 m.?) ji namuose priskynė puokštę žydinčių alyvų ir atnešė jas norėdama su vardadieniu pasveikinti bendradarbę Eleną Mironaitę, Sistemavimo sektoriaus vadovę. Kadangi vardavininkė dar nebuvo atėjusi, alyvų puokštę padėjo ant E. Mironaitės stalo. Ir ta puokštė nepaliesta pragulėjo ant stalo visą darbo dieną, jos niekas nediršo net pakliudyti – Elena Mironaitė su motina tą naktį jau buvo patalpintos į gyvulinius vagonus, paruoštus vežti žmones į Sibirą. (Itakingo pusseserės Monikos vyro pastangomis Sibiro joms pavyko išvengti, o E. Mironaitė bibliotekoje dirbo maždaug iki 1970 m.).

[...] Dalyvavau daugelyje „bibliopolii“, tačiau neblėstantį įspūdį paliko pirmasis iš jų. 1967 m. pavasarį, žy dint alyvoms, Estijoje, Viru rajono Reugės (Rõuge) vietovės ežero saloje įvyko Baltijos šalių (tuomet dar vadinamų Pabaltijū) mokslų akademijų bibliotekų pirmasis sąskrydis, taikliai pavadintas „Bibliopolii“ – knygų miestu (sen. graikų βιβλιον – knyga, πολις – miestas). Knygų miesto, t. y. „Bibliopolio“ idėja gimė ir ją 1967 m. įgyvendino jo sumanytojas Estijos mokslų akademijos bibliotekos kolektyvas. Buvo susitarta šiuos susitikimus rengti kasmet vis kitoje šalyje. Kaip aiškino patys idėjos autoriai, „Bibliopolis“ – tai reali galimybė eiliniams bibliotekininkams keletą dienų pabuvoti gamtoje ir atsipūsti po žiemos darbų.

Iš bibliotekos išvykome apie pora dešimčių darbuotojų, į delegaciją priėmė ir mane, pirmus metus dirbančią. Buvo pakviestos ir važiavo mokslų akademijos institutų bibliotekų (dar ne skyrių) darbuotojos: Zoologijos instituto bibliotekos vedėja Marija Morkvėnienė ir Lietuvių kalbos instituto bibliotekininkė.

Į Estiją važiuojame sunkvežimiu, dengtu brezentu (biblioteka dar neturėjo autobusėlio). Dalis įsikūrėme palapinėse saloje, kiti – ežero pakrantėje, dar kiti – kaimo mokyklos patalpose, o kai prasidėjo liūtys ir išdrąsėjo uodai, visi sulindome po stogu. Konferencijos net programos nebuvo, o ir pati konferencija, tiksliau pašnekesiai, vyko ne kokioje nors patalpoje ar salėje, o ant ežero kranto: susėdę ant dirvonėlio saulutės atokaitoje iš klausėme pasisakymų pažintinėmis kultūros temomis. Pirmoji viešnagė Estijos žemėje iki šiol išliko atmintyje dėl labai ilgų ekskursijų po Reugės apylinkes – mat į ekskursijas eidavome pėsčiomis, nužingsniuodavome gražiais Estijos keliais po kelis kilometrus pirmyn ir tiek pat atgal (tais laikais ekskursantų niekas nevežiojo minkštaisiais autobusais). Estė virėja valgydindavo mus nacionaliniais patiekalais, pavyzdžiui, virdavo košę iš raugintų kopūstų su perlinėmis kruopomis, vakarienei būdavo pieniška sriuba su silkės sumuštiniais!!! (šią sriubą puikiai prisimenu ir po 40 metų). Virėjos, kalbančios tik estiškai, komandų virtuvės pagalbininkės (visos delegacijos padėdavome virtuvėje) sulaukdavome galvos ar rankų mostais. Laisvumas, betarpiškas buvimas gamtoje, ekskursijos po kraštą pėstute, pokalbiai be pirmininkaujančio, be dienotvarkės ir be jokio reglamento, neskubant – štai dėl ko pirmasis „Bibliopolis“ taip giliai įsirėžė į atmintį. Pastaraisiais metais tradicines konferencijas dažnai pakeičia pokalbiai numatytais temomis sekcijose. Ir jeigu šią aptarimų formą priimta vadinti „apvaliuoju stalu“, tai pirmųjų konferencijų pokalbiams tiktų „apvaliojo dirvonėlio“ pavadinimas. Pirmajame „Bibliopolyje“ ir vėlesniuose kone kasnakt degdavo laužai, net „Bibliopolio“ himne giedojome: „Te laužai Bibliopolio linksmi liepsnos“, kol laužus nejučiomis pakeitė kaitri židinių liepsna.

Be pramogų, kaip jau paminėjau, dar ir dirbome. Man gyvenime pasisekė, kad teko dirbti pas Ireną Ilikevičienę, kuri ne tik mane išmokė darbo, bet ir išliko išskirtinė, iškili asmenybė: eruditė, nuovoki, darbšti, gerai mokanti anglų, vokiečių, lenkų, rusų kalbas, kūrybinga ir pavyzdinga darbuotoja. [...] Iš Komplektavimo skyriaus vedėjos Šeinos Gailevičienės mokiausi tolerancijos, pakantumo, gerumo.

[...] Kai 1972 m. buvau paskirta Komplektavimo ir knygų mainų skyriaus vedėja, knygų pardavėjai, tiksliau spekuliantai, greit susivokė, kad esu naujas ir nepatyręs žmogus, pradėjo intensyviai siūlyti pirkti įvairias knygas, kartais vertingas, kartais ir nelabai. Vienas pagyvenęs pardavėjas atnešė glėbį knygų, siūlydamas jas bibliotekai pirkti ir jas skyriuje paliko, kad mes pasitikrintume, pasitartume. Pradėjus vartyti knygas, pamatėme, kad ant kelių knygų yra išlikę mūsų bibliotekos antspaudai – tituliniam puslapyje antspaudų nebuvo, tačiau 17 puslapyje arba ant iliustracijų jie buvo likę. Atėjus paliktų knygų šeimininkui, pradėjau aiškintis, kaip bibliotekos knygos atsidūrė šio spekulianto rankose. Aš padariau klaidą, paklausaudama, iš kur pas jį atsirado mūsų bibliotekos knygos. O reikėjo pas jį išprašyti ir svečius pažiūrėti turimų knygų, įsitikinti, kiek jis jų turi prikaupęs. Į mano klausimą jis žaibiškai atsakė paaiškindamas, kad šias knygas jam paliko miręs kaimynas. Man beliko tik šias knygas pasilikti bibliotekoje ir dar sykį perduoti į fondus.

[...] Aštuntame praėjusio amžiaus dešimtmetyje lapkričio mėnesį pradėjome lankyti mirusių bibliotekos darbuotojų kapus: iš visų skyrių surinkdavome norinčius aplankyti buvusius bendradarbius, nuveždavome gėlių, pasidalydavome prisiminimais apie mirusįjį. Daugumai kolektyvo ši nauja iniciatyva patiko, tik ne vienai „budriai“ darbuotojai. Ji įpareigojo kitą kolegę (o pati manęs privengdavo), kad mane paklaustų, ar toks viešas ir demonstratyvus kapinių lankymas neprieštaruoja komunistinei moralei? Man pasisekė, kad joms atsakydama galėjau nurodyti žurnalo „Komunistas“ numerį, kuriame buvo giriama kažkurio rajono vadovybė už dėmesį mirusiesiems ir kapinėms. Taigi buvau viena organizatorių Mirusių pagerbimo dieną aplankyti kapines.

[...] Ilgus metus bibliotekos rūsyje veikė valgykla ir bufetas, kuriame energingai ir spalvingai daug metų šeimininkavo bufetininkė „pani Jadzia“. Valgykloje pietus valgydavo nemaža dalis kolektyvo – per pietus išsirikiuodavo didelė eilė valgytojų. Tarpusavyje, laukdami pietų, pasiplepėdavome, išsipasakodavome. Visa tai padėjo geriau pažinti vieniems kitus, sužinoti apie kolegų gyvenimą. Gal todėl ir nebuvo taip susvetimėję, kaip dabar.

[...] Ankstesniais laikais kolektyvas mėgdavo ir balius, mėgdavo ir juos ruošti. Per metus susirinkdavome keletą kartų. Buvo tradiciniai susiejimai – Senujų metų palydos, tradicinis Moters dienos minėjimas, o taip pat kai kurių bendradarbių „apvalūs“ gyvenimo jubiliejai, palydos į pensiją, svečių priėmimas ir pan.

[...] Retkarčiais organizuodavome naujametinius karnavalus – konkursus tarp skyrių. Iki šiol išliko atmintyje kaukė „dama su šuniuku“, kurią įkūnijo tuometinė Bibliografijos skyriaus vedėja Lina Kanopkienė (dama) su vyr. bibliografe Ada Ubeikaite (šuniukas). Daug kam patiko ir Komplektavimo skyriaus pavažduotos skyriaus visos nuotakos: ir jaunos, ir pabuvusios, ir senmergės, ir našlės...

Kartais per naujametinius susibūrimus organizuodavome tarp skyrių patiekalų konkursus – dažniausiai saldumynų, nors priimdavome ir kitokius patiekalus. Atmintyje išliko keptas šerno kumpis su bruknių padažu! Moterys priruošdavo įvairiausių gurmaniškų skanumynų: ir triufelių, ir riešutų sausainėlių, ir skruzdėlynų, iškepavo Napoleono tortą bei dar daug kitokių skanėstų. Išrinkdavome komisiją. Ji paskanuodavo visus patiekalus, išgirdavo šeimininkes, premijuodavo, kiek atsimentu, visų patiekalų šeimininkes. Tokie konkursai įnešdavo įvairovės, skyriai išradingai ruošdavosi, o organizatoriai sutaupydavo lėšų kitokioms išlaidoms. Tokie konkursai ir jų atestacija lyg ir būdavo programos papildomas numeris.

Fama errat in urbe (gandas klaidžioja po miestą). Besibaigiant gegužės mėnesiui [2009 m. – red. pastaba], pasklido žinia, kurią bendrame darbuotojų susirinkime patvirtino ir bibliotekos direktorius, kad Saulėlydžio komisija (ją atkūrė A. Kubiliaus vyriausybė) numatė panaikinti mūsų biblioteką [...].

Pirma mintis buvo – gaila.

[...] Prabėgo keletas savaitė, ir tik tada supratau, netenku ne tik darbo, netenku ir namų (nebijau taip pavadinti bibliotekos, kurioje praleidau 43 metus). O kokios bibliotekos būsiu skaitytoja? Skaityti gal ir priims, tačiau kuri biblioteka suteiks teisę knygas pasiimti į namus? Kokia darbovietė pasiteiraus, kaip man sekasi? Kokie bendradarbiai paklaus, kokia mano sveikata? Iš kokios darbovietės sulauksiu sveikinimų švenčių proga? Kokiam archyve išliks mano asmens byla? Ir apskritai, ar mano asmens byla kas nors besaugos (nebėra darbovietės, nebereikia ir jos archyvų)? Pagaliau, kokia darbovietė per vėlines uždegs žvakutę ant mano kapo?

Didelių pačios bibliotekos, didelių visuomenės pastangų dėka (buvo surinkta daug parašų, prieštaraujančių siūlymui naikinti mus) Lietuvos mokslų akademijos biblioteka išlieka!

Kai šitos emocijos nuslūgo, vėl mintimis grįžau į kolektyvą: koks buvo, kai pradėjau dirbti ir koks yra šiuo metu. Praėjusio šimtmečio septintame dešimtmetyje kolektyvo pagrindą sudarė inteligentai, gyvenę ir mokęsi prieškarinėje Lietuvoje. Dauguma buvo išsilavinę, kultūringi, dvasingi žmonės. Mano galva, jie davė toną kolektyvui. Kiti stengėsi į juos lygiuotis arba bent pernelyg neišsiskirti. Į biblioteką palengva atėjome kita karta – augusi ir auklėta kitomis sąlygomis: kai buvo galvojama viena, kalbama kita, daroma trečia. Atėjome vartotojiška karta, daugiau aktyvi, daugiau skandalinga, daugiau susireikšminusi – pasikeitė požiūris į vertybes...

[...] Tikiu ir linkiu, kad Lietuvos mokslų akademijos biblioteka nesulauks saulėlydžio, o į kolektyvą įsilies nauja kūrybinga, veikli karta.

2009 m. balandis–gruodis

Astra Daubarienė, Alvyra Pacepavičiūtė¹

Septintame–aštuntame dešimtmečiuose Lietuvos mokslų akademijos biblioteka buvo sparčiai auganti: gaudavo iš dalies apmokamą privalomąjį rusiškų leidinių egzempliorių – atsižvelgiant į komplektavimo profilį, nemokamą respublikinį egzempliorių, komplektuodavo leidinius, gaunamus mainais iš įvairių užsienio bibliotekų, pirkdavo respublikiniame bibliotekų kolektoriuje, o taip pat gaudavo iš kitų komplektavimo šaltinių. Per metus saugyklose fondai išaugdavo apie 60–70 tūkstančių vienetų (sprendžiant pagal tų laikų sušifruotų leidinių kiekį).

Todėl saugyklos sparčiai pildėsi. Knygos buvo sustatytos ne tik lentynose, bet buvo statomos ir tarpuose tarp lentynų ant grindų. Pasibaigus naujienų ekspozicijai būdavo didžiausias galvosūkis, kur sustatyti naujas knygas. Kažkiek leidinių būdavo nurašoma, tačiau tai buvo tik lašas jūroje.

Bibliotekai išaušo šviesesnės dienos, kai 1973 metais buvo pradėtas statyti priestatas naujoms saugykloms. Statyba buvo sudėtinga: pamatų kasti nebuvo galima, nes negiliai nuo paviršiaus slūgsojo vanduo. Todėl visas pastatas buvo statomas ant polių, kurie buvo kalami išties dienas. Bibliotekoje nuo didelio triukšmo buvo sunku dirbti tiek darbuotojams, tiek skaitytojams. Nežiūrint visų nepatogumų, maždaug per metus saugyklų priestatas buvo pastatytas. Pastačius saugyklas prasidėjo įrengimo darbai. Lentynas pagal knygų formatų aukštį valėme ir kabinome patys. Saugyklose buvo sumontuoti 2 liftai: keleivinis – stojantis 1, 2, 3, 4 aukštuose, o saugyklų – kas antrame pusaukštyje, ir antrasis, vadinamas Suchanovo, stojantis kiekviename pusaukštyje. Tačiau dėl skleidžiamo triukšmo šis neprigijo, ir vėliau jį teko išmontuoti.

Pastačius saugyklas reikėjo išsiaiškinti, kiek kuriam knygų formatui reikia vietos. Knygos buvo sustatytos 9 formatais, o periodika – 8. Pasitarę skyriuje periodiką nusprendėme statyti nuo apačios į viršų formatų didėjančia seka, o knygas – nuo viršaus į apačią. Tad kažkuriame pusaukštyje turėtume susitikti.

Kiekvieną formatą išmatavome metrais, pagal topografines knygas nustatėme, kiek jie išauga per metus, nes, planuojant vietą, reikėjo jos palikti dar bent dvidešimčiai metų į priekį.

Pradėjome nuo 1-ojo formato knygų. Jas suplanavome statyti 5-ojo pusaukščio pradžioje, nuo langų pusės. Bet kaip knygas perkelti? Pasimokyti nelabai buvo iš kur. 1963 metais Respublikinė biblioteka buvo pergabenta iš Kauno, bet jos pavyzdys mums netiko. Pasitarę su direkcija nusprendėme statyti gyvąjį konvejerį – knygas kelti perduodant iš rankų į rankas. Ir taip 1974 m. gruodžio 30 d., Naujųjų Metų išvakarėse, pirmosios 1-ojo formato knygos perėjo į naujas saugyklas, į naujas metalines lentynas. Reikėtų konstatuoti, kad senosiose saugyklose, kurios buvo nepritaikytos knygų laikymui, lentynos buvo medinės, kai kurios net 5 metrų aukštyje, ir jas pasiekti reikėjo aukštų kopėčių.

Pradėjus fondų perkėlimą bibliotekos gyvenimas ir toliau ėjo įprastu ritmu: vyko įvairios konferencijos, „Bibliopolis“, seminarai, stengėmės, kad nenukentėtų skaitytojų aptarnavimas. Fondus kėlėme vieną dieną per savaitę – penktadieniais. Chemijos instituto bibliotekoje dirbanti Elena Sakalauskienė kelis kartus buvo suorganizavusi chemikų desantą, ir tuomet knygas kėlėme, neuždarydami bibliotekos. O Fondų saugojimo ir aptarnavimo skyriaus darbuotojai, turėdami bent kiek laiko, po kelis vežimėlius

¹ 1972–1981 m. buvusi Fondų saugojimo ir aptarnavimo skyriaus vedėja.

knygų perveždavo ir sunešiodavo be talkų. Ir taip formatas po formato, metras po metro, per dvejus metus visi fondai buvo perkelti į naujas saugyklas.

1976 metų gruodžio 30 dieną šventėme fondų perkėlimo pabaigtuves – darbo, kurį įtemptai dirbo visas bibliotekos kolektyvas, darbo, kurį atlikus bibliotekai nušvito kitas gyvenimas. Knygų formatai atsidūrė vienoje vietoje, žmogaus rankų aukštyje. (Prieš kėlimą 4-to formato knygos buvo išdėstytos daugiau kaip dvidešimtyje vietų). Nereikėjo daugybės kopėčių, nereikėjo bėgioti po visą biblioteką, kol atneši reikiamą knygą. Buvo atlaisvinta daug patalpų, pasidarė erdviau dirbti darbuotojams, pagerėjo skaitytojų aptarnavimas.

Perkėlus knygas buvo tikrinamas jų sustatymo teisingumas, nes pasitaikydavo, kad perkeliamos knygos iškrisdavo, pasimesdavo reversai. Tad tvarką reikėjo atstatyti.

Keliant leidinius, eilės pradžioje ir pabaigoje būtinai turėjo stovėti Fondų saugojimo ir aptarnavimo skyriaus darbuotojai, kadangi jie žinojo sustatymo eilę, o pabaigoje turėjo palikti rezervą atskiriems periodikos šiframs arba knygų tomams. Todėl keliant knygas rezervui buvo paliktos apatinės lentynos, o periodiką – kiekvieno einančio leidinio šifro rezervas. Keliant iš senųjų saugyklų lentynų, knygas perdavinėjo ilgametė saugyklų darbuotoja Stasė Geležinienė, o į naujas lentynas dėjo taip pat skyriaus darbo veteranas Balys Vainaravičius.

Išdėstant fondus, skyrių prie institutų darbuotojai grąžino į saugyklas jiems mažiau reikalingus leidinius, daugiausia – periodiką. Kai kurie skyriai atveždavo po kelis sunkvežimius. Atvežti leidiniai pirmiausia buvo sutikrinami su katalogais, kadangi pasitaikydavo pamestų (nors nedaug), ir tik po to dedami į lentynas. Tuo metu buvo nutarta autoreferatams skirti atskirą patalpą saugykloje, prie jų šifro prirašant raidę N. Tai buvo daroma todėl, kad autoreferatai – smulkūs savo apimtimi, todėl nuspręsta juos laikyti atskirai.

Apsidžiaugėme, kai perkėlę fondus pasiskaičiavome, jog viską sutalpinome, ir dar liko laisvos vietos. Gyvenimas parodė, kad tos vietos liko pakankamai net iki šių dienų. Nuo fondų kėlimo pabaigos praėjo 33 metai, o leidiniai sutalpinami dar iki šiol.

Malonu, kad saugyklose dar tebedirba žmonės, pradėję bibliotekoje dirbti tuo laiku, kai fondai buvo senosiose patalpose, todėl jie moka vertinti padarytą darbą ir esamų saugyklų patogumus. Per trisdešimt metų saugyklose dirba jų pažiba Algis Burkauskas, Ramutė Stanelienė, Oktiabrina Neznanova. Tuo tarpu fondų kėlimo veteranai Stasė Geležinienė ir Balys Vainaravičius šiandien jau užtarnautame poilsyje – pensijoje.

Tad štai koks didelis ir svarbus darbas buvo atliktas bibliotekoje daugiau nei prieš trisdešimt metų!

SPAUDA APIE
LIETUVOS MOKSLŲ AKADEMIJOS
VRUBLEVSKIŲ BIBLIOTEKĄ

Spauda apie Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteką 2007–2008 m.

2007 m.

1. Bernotas A. LMA sesijoje „Lietuvių mokslo draugija ir Lietuvos mokslo raida“, skirtoje Lietuvių mokslo draugijos 100-mečiui. – Iliustr. // Lietuvos mokslų akademijos žinios. – 2007, gruodis (nr. 4), p. 4–5.

Minima Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Seimo rūmuose surengta paroda „Lietuvių mokslo draugijai – 100“.

2. Demskis K. Paminėtas garbingas profesorės Aldonos Gaigalaitės jubiliejus. – Nuotr. // Lietuvos aidas. – 2007, liep. 7, p. 6.

Apie A. Gaigalaitės 80-mečini skirtą parodą Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje.

3. Dubowik H. Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk // Wileńska encyklopedia, 1939–2005. – Warszawa, 2007. – P. 39–40.

4. Ekslibrisų paroda. – Iliustr. // Gimtinė. – 2007, birž. 1–30 (nr. 6), p. 10.

Apie Alfonso Čepausko ekslibrisų parodą Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje.

5. Gustaitė G. Nugalėti blogi gėriu. – Iliustr. // Tėviškės žiburiai. – Mississauga, Ont., 2007, vas. 27 (nr. 9), p. 4.

Apie renginius Vilniuje, skirtus palaimintojo Jurgio Matulaičio 80-osioms mirties metinėms, tarp jų – ir dvi parodas Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje.

6. Istorinė Vilniaus tipografijų paroda. – (Trumposios žinios) / ELTA // Respublika. – 2007, lapkr. 21, p. 4.

Apie Baltarusijos nacionalinėje mokslų akademijos Centrinėje mokslinėje bibliotekoje parodos „Vilniaus tipografijos XVI a.–XX a. pirmosios pusės leidiniai“ atidarymą, kuriame apie Lietuvos–Baltarusijos bendradarbiavimą kalbėjo Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Senosios periodikos skyriaus vedėja A. Grybienė.

7. Jakimavičius A. Bibliografinis leidinys – mokslininko jubiliejui // Tarp knygų. – 2007, nr. 7/8, p. 31.
Minima Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje akademiko Alfonso Merkio 80-mečiui surengta paroda.

8. Januševičienė V. Mokslininkai norėtų bendradarbiauti su visuomene. – Iliustr. // Panevėžio rytas. – 2007, gruod. 6, p. 4.

Minima paroda „Lietuvių mokslo draugijai – 100“, veiksni Panevėžio G. Petkevičaitės-Bitės viešojoje bibliotekoje, kurioje eksponuoti reti leidiniai ir rankraščiai iš Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos fondų.

9. Kačerauskienė A. Lietuvos mokslų akademijos biblioteka paminėjo Palaimintąjį // XXI amžius. – 2007, vas. 9 (nr. 11), p. 3, 5.

10. Kairelienė Leokadija // Kas yra kas : Lietuvos moterys. – Kaunas, 2007. – P. 197.

11. Klimavičius R. Grobimai ir valstybės teritorijos okupacija karų metu. – Bibliogr. išnašose // Klimavičius R. Lietuvos kultūros vertybių repatriacijos problema ir jos sprendimas 1918–1940 metais. – Vilnius, 2007. – P. 11–17.

Apie Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos fondų grobstymą vokiečių okupacijos metais, p. 17.

12. Lietuvos bibliotekų 2006 m. statistika / Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Bibliotekininkystės centras ; parengė A. Stenkus. – Vilnius, 2007. – 207 p. : lent., brėž.

Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos pagrindiniai 2005–2006 m. rodikliai, p. 15–16, 123–129.

13. Mažeikienė O. Iškilus kolekcininkas : Edmundo Laucevičiaus kolekcijų paroda ir atminimo vakaras Vilniaus paveikslų galerijoje. – Iliustr. // 7 meno dienos. – 2007, saus. 12 (nr. 2), p. 9.

E. Laucevičiaus atminimui Lietuvos dailės muziejaus ir Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos iniciatyva Vilniaus paveikslų galerijoje 2007 m. gruod. 13 d. buvo atidaryta jo kolekcijų paroda, vyko kultūros vakaras.

14. Milieriuotė V. Dokumentų restauravimo užsienio ir Lietuvos bibliotekose patirties analizė. – Santr. angl. – Bibliogr. p. 129 (16 pavad.) // Lietuva ir jos kaimynės : studentų mokslinė konferencija : Klaipėda, 2007 m. kovo 30 d. – Klaipėda, 2007. – P. 126–129.

Apie tris pagrindinius Lietuvos restauravimo centrus – Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos, Vilniaus universiteto bibliotekos ir Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos.

15. Motuzas A. Renginiai, skirti žymaus agronomo MA n. k. Petro Vasinausko 100-osioms gimimo metinėms. – Iliustr. // Lietuvos mokslų akademijos žinios. – 2007, kovas (nr. 1), p. 21–22.

Ir apie Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje atidarytą jubiliejinę parodą.

16. Olechnovičienė J., Jakimavičius A. Garbinga mokslo veterano sukaktis. – Iliustr. // Lietuvos mokslų akademijos žinios. – 2007, gruodis (nr. 4), p. 26–27.

Apie Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje surengtą jubiliejinę Petro Zajančausko darbų parodą.

17. Ostaševičius V. Penktą kartą surengta Lietuvos mokslų akademijos diena Panevėžyje // Lietuvos mokslų akademijos žinios. – 2007, gruodis (nr. 4), p. 9.

Minima paroda, skirta Lietuvų mokslo draugijos šimtmečiui, kurią surengė ir apskrities viešojoje bibliotekoje eksponavo Lietuvos mokslų akademijos biblioteka.

18. Paminėtas gražus jubiliejus. – Iliustr. // Mokslas ir gyvenimas. – 2007, nr. 12, p. 26.

Trumpos žinios apie profesoriaus Petro Zajančausko jubiliejinę parodą Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje.

19. Račkauskas K. Prof. Petruui Vasinauskui – 100. – Iliustr. // Gimtinė. – 2007, saus. 1 – 31 (nr. 1), p. 1, 8.

Apie Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje surengtą parodą, skirtą P. Vasinausko 100-osioms gimimo metinėms.

20. Senkus A. Lietuvos bibliotekos 2006 metais. – Brėž., lent. // Tarp knygų. – 2007, nr. 6, p. 1–7 ; nr. 7/8, p. 1–7.

Pateikti statistiniai duomenys apie Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos fondus, vartotojus, dokumentų išdavimą, darbuotojus, lėšas, elektronines paslaugas, kiti veiklos rodikliai.

21. Steponaitienė J. „Knygos turi savo likimus“ : Karaliaučiaus institucijų knygos ženklai Lietuvos nacionalinėje bibliotekoje saugomose knygose. – Santr. angl. – Bibliogr. str. gale. – Ilustr. // Bibliografija, 2005/2006. – Vilnius, 2007. – P. 154–166.

Apie Lietuvos mokslų akademijos pirmaisiais pokario metais surengtas ekspedicijas į Karaliaučiaus sritį ir parvežtu knygų bei dokumentų paskirstymą didžiosioms Lietuvos bibliotekoms, p. 155–156.

22. Tadas Stanislovas Vrublevskis (1858–1925). – Portr. // Testatoriai ir testamentai. – Vilnius, 2007. – P. 117–118.

23. Urbaitytė K. Buvęs mokinys į savo mokyklą grįžo su dovanomis. – Ilustr. // Santaka. – Vilkaviškis, 2007, liep. 10 (nr. 77), p. 3.

Apie Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos direktoriaus J. Marcinkevičiaus dovanas Vilkaviškio rajono Žaliosios Vinco Žemaičio pagrindinei mokyklai.

24. Užkurnytė M. Išlaikant keistumo dvasią : Alfonso Čepausko paroda Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje. – Ilustr. // 7 meno dienos. – 2007, birž. 8 (nr. 23), p. 9.

25. Vitkauskaitė V. Skulptūrų kiemas vėl laukia lankytojų. – Ilustr. // Lietuvos rytas. – 2007, saus. 20, priedas „Sostinė“, p. 3.

Apie Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos pertvarkytą Tylos kiemelį ir čia likusius du skulptoriaus Vlado Kančiausko kūrinius.

26. Voverienė O. Bibliografijos darbščioji bitelė : minint mokslininkės-bibliografės Adelės Ubeikaitės 85-ąsias gimimo metines. – Nuotr. // Lietuvos aidas. – 2007, bal. 4, p. 7.

Apie ilgametę Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos bibliografę Adelę Ubeikaitę.

27. Voverienė O. Jis mokė nugalėti blogi gerumu. – Ilustr. // Lietuvos aidas. – 2007, liep. 7, priedas „Naujausios žinios“, p. 1, 4.

Apie Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje 2007 m. birž. 13 d. vykusias Stasio Ylos knygos „Jurgis Matulaitis“ sutiktuves.

28. Смирнова И., Август Л. Ко Дню библиотек : конференция молодых ученых и специалистов в ЦНБ им. Я. Коласа НАН Беларуси. – (Бібліятэчная адукацыя). – Ilustr. // Бібліятэчны свет. – 2007, № 4, p. 28–31.

Apie tarptautinę mokslinę konferenciją „Bibliotekos informacineje erdvėje : tradicijų ir inovacijų sintezė“ Minske, 2007 m. rugsėjo 12 d., kurioje dalyvavo ir pranešimus skaitė Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos jaunieji specialistai.

2008 m.

1. Adomaitis J. Prisimenamas Lietuvos bitininkystės tėvas. – Nuotr. // Ūkininko patarėjas. – 2008, saus. 19 (nr. 8), p. 14.

Apie Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje surengtą parodą, skirtą Jono Kriščiūno jubiliejui.

2. Bareikienė R. Vilniaus Evangelikų reformatų Sinodo bibliotekai – 450. – Iliustr. // Vilniaus reformatų žinios. – 2008, vasaris (nr. 1), p. 8.

Apie Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje vykusius renginius: parodą ir konferenciją, skirtus Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos 450 m. jubiliejui.

3. Baužienė M. Rūmai, kuriuose skaitymo akcijų nereikia. – Nuotr. // Lietuvos rytas. – 2008, lapkr. 15, priedas „Sostinė“, p. 13.

Apie Lietuvos mokslų akademijos biblioteką.

4. Grigelis A. Gyvenimas kaip požemio vanduo. – Nuotr. // Lietuvos mokslų akademijos žinios. – 2008, lapkritis (nr. 3/4), p. 35–36.

Apie Vytauto Juodkazių 80-mečiui skirtą parodą.

5. Gudavičius E. „Mano tėvas buvo didmiesčio žmogus“ : Edvardą Gudavičių kalbina Aurimas Švedas. – Iliustr. // Naujasis židinys-Aidai. – 2008, nr. 9/10, p. 387–400.

E. Gudavičius mini Lietuvos mokslų akademijos biblioteką, kaip ne tik biblioteką, bet ir mokslininkų susitikimų ir pokalbių vietą.

6. Gustaitė G. „Lygioj plotmėj su Europos mokslininkais“ : prof. Z. Ivinskio 100-osioms gimimo metinėms paminėti // Tėviškės žiburiai. – Mississauga, Ont., 2008, liep. 2 (nr. 26), p. 3.

Apie Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje surengtą parodą.

7. Jučas M. Zenonas Ivinskis : „Tauta privalo save realizuoti valstybėje“ : [pokalbis su M. Juču / kalbėjosi G. Zemlickas]. – Iliustr. // Mokslo Lietuva. – 2008, birž. 5 (nr. 11), p. 2.

Ir apie Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje veikusią parodą „Lygioj plotmėj su Europos mokslininkais“, skirtą Z. Ivinskio 100-osioms gimimo metinėms.

8. Klimas A., Mokrikas R. Auksinė pjūtis tęsiasi : Profesoriumi Vytautui Juodkaziui – 80. – Iliustr. // Geologijos akiračiai. – 2008, nr. 3/4, p. 77–83.

Apie Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje surengtą parodą „Profesoriui Vytautui Juodkaziui – 80“.

9. Liauškaitė V. Knyga apie Reformacijos Lietuvoje istoriją : 2008-ųjų gruodžio 17 d. Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje įvyko knygos „Lietuvos evangelikų reformatų Sinodui 450 metų“ sutiktuvės. – Iliustr. // Vilniaus reformatų žinios. – 2008, gruodis (nr. 8), priedas „Radvila“, p. 14.

10. Lietuvos bibliotekų 2007 m. statistika / Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Bibliotekininkystės centras ; parengė A. Stenkus. – Vilnius, 2008. – 205 p. : lent., brėž.

Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos pagrindiniai 2007 m. rodikliai, p. 125–131.

11. Lietuvos mokslų akademijos biblioteka // Visuotinė lietuvių enciklopedija. – T. 13 (2008) : Leo–Magazyn, p. 280.

12. Lietuvos mokslų akademijos biblioteka. – (Kultūros įstaigos; Bibliotekos.) // Lietuva : enciklopedija. – T. 1 (2008), p. 1050–1051.
13. *Liuzaitė Š. Kultūros lobio paieškos // Naujos tėviškės žinios. – Kaunas, 2008, gruod. 16, p. 4. *Apie Kauno rajono Jonučių vidurinės mokyklos moksleivių išvyką į Lietuvos mokslų akademijos biblioteką.*
14. Lukšaitė I. Kokybinis humanitarinių ir socialinių mokslo darbų vertinimas Lietuvoje ir duomenų bazė „Lituanistika“. – Nuotr. // Mokslo Lietuva. – 2008, liep. 10 (nr. 13), p. 2, 10.
Minimos Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos darbuotojos, bazės „Lituanistika“ rengėjos: N. Kolesinskiene, E. Kuliešienė, E. Kundrotienė ir A. Steponaitienė.
15. Maskuliūnas B. Žymiojo baltisto sukaktis. – Nuotr. // Gimtoji kalba. – 2008, nr. 2, p. 29–31. *Apie Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje surengtą parodą „Profesoriui Albertui Rosinui – 70“.*
16. Petrikaitė J. Daina apie Birutę lenkiškai. – Iliustr., santr. angl. p. 365. – Bibliogr. išnašose. // Orientas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos visuomenės tradicijoje : totoriai ir karaimai : Straipsnių rinkinys, parengtas pranešimų, skaitytų tarptautinėje mokslo konferencijoje „610-osios totorių ir karaimų įsikūrimo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje metinės“ 2007 m. rugsėjo 13–15 d. Vilniaus universitete, pagrindu. – Vilnius, 2008. – P. 311–316.
Apie Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomą rankraštį, kuriame yra užrašyta daina „Birutė“ (žodžiai Silvestro Valiūno).
17. Pranckaitis A. Nuo radijo inžinieriaus iki profesoriaus. – Iliustr. // Giružis. – Varėna, 2008, bal. 18 (nr. 28), p. 3.
Apie prof. Jono Grigo jubiliejinę parodą, surengtą Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje.
18. Senkus A. Lietuvos bibliotekos 2007 metais. – Lent. // Tarp knygų. – 2008, nr. 6, p. 1–14.
Pateikti ir pagrindiniai Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos statistiniai rodikliai.
19. Sliesaravičius A. Paminėtos akademiko Jono Kriščiūno 120-osios gimimo metinės. – Nuotr. // Lietuvos mokslo akademijos žinios. – 2008, gegužė (nr. 1/2), p. 39–40.
Apie Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje vykusią parodą „Akademikas Jonas Kriščiūnas – mokslininkas, pedagogas, visuomenės veikėjas“.
20. Tuomienė N. Iš Balatnos krašto lietuviybės istorijos : žvilgsnis pro laiko uždangą. – Nuotr. // Lietuvių godos. – 2008, liepa (nr. 7), p. 3.
Apie Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje saugomus autentiškus dokumentus apie Balatnos kraštą.
21. Urbonas A. Visą gyvenimą su knyga : jubiliejus : [pokalbis su Lietuvos MA direktoriaus pavaduotoju P. Saudargu / parengė] A. Urbonas. – Portr. // Mokslas ir technika. – 2008, nr. 9, p. 39, 47.
22. Veličkaitė L. Profesorės Onos Voverienės jubiliejaus iškilmės. – Nuotr. // Lietuvos aidas. – 2008, birž. 27, p. 3.
Apie Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje surengtą O. Voverienės 70-mečio jubiliejui skirtą parodą.

23. Voverienė O. „Lygioj plotmėj su Europos mokslininkais...“ : paminėtos istoriko, profesoriaus, akademiko Zenono Ivinskio 100-osios gimimo metinės. – Portr. // Lietuvos aidas. – 2008, birž. 14, p. 9.

Apie Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje surengtą parodą Z. Ivinskiui.

24. Zemlickas G. Daktaras Jonas Basanavičius: Ar šiandien mums nėra per didelis? – Nuotr. // Mokslo Lietuva. – 2008, spal. 23 (nr. 18), p. 1, 10–11; lapkr. 6 (nr. 19), p. 10–11.

Apie Lietuvių kalbos instituto surengtą susitikimą su bulgarų žurnalistu Petku Mangačevu (2007 m. Bulgarijoje išleistas knygos apie Joną Basanavičių autorius). Minimos Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos darbuotojos, Jono Basanavičiaus bibliografijos rengėjos, J. Kulikauskienė ir E. Paškevičiūtė-Kundrotienė.

25. Zemlickas G. Mokslo galeroje jaučia gyvenimo pilnatvę. – Nuotr. // Mokslo Lietuva. – 2008, geg. 1 (nr. 9), p. 15.

Apie Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje veikusią parodą, skirtą prof. Jono Grigo 70-osioms gimimo metinėms.

26. Zenonas Ivinskis: „Tauta privalo save realizuoti valstybėje“ : pokalbis su M. Juču / kalbėjosi G. Zemlickas. – Iliustr. // Mokslo Lietuva. – 2008, birž. 5 (n r. 11), p. 2–3.

Minima Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje atidaryta paroda „Lygioj plotmėj su Europos mokslininkais“, skirta istoriko Zenono Ivinskio 100-osioms gimimo metinėms.

Parengė Vaida Juodėnienė

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, 2007/2008 : [tęstinis darbų rinkinys] / redaktorių kolegija: Rima Cicėnienė, Leokadija Kairelienė, Sigitas Narbutas (pirm.), Daiva Narbutienė (ats. red.), Rasa Sperskienė. – Vilnius : Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, 2011. – 172 p. : iliustr., portr. – ISSN 1648-9772.

Redaktorė *Daiva Narbutienė*
Dailininkas *Rokas Gelažius*
Maketuotoja *Andronė Stasiukaitytė*
Tekstus į anglų kalbą vertė *Ana Venclovienė*

Išleido *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka*
Žygimantų g. 1, LT-01102 Vilnius
www.mab.lt

Spausdino „*Technologijos*“ spaustuve
Studentų g. 54, LT-51424 Kaunas
<http://spaustuve.ktu.lt>